ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକସଂସ୍କୃତି

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

Scanned with CamScanner

ଓଡ଼ିଆ
ଲୋକସାହିତ୍ୟ
ଓ
ଲୋକସଂସ୍କୃତି

Acc- 5975-U
CH/OR- 722

ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ପିଏଚ୍.ଡି., ଡି.ଲିଟ୍.
ପ୍ରଫେସର ଓ ବିଭାଗ ମୁଖ୍ୟ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଜ୍ୟୋତିବିହାର

SRI SRI BAYABABA COLLEGE LIBRARY
U.C.C. GRANT
No.................
Date ....
MAHAKALPARA, KENDRAPARA

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

Scanned with CamScanner

ODIA LOKASAHITYA O LOKASANSKRUTI
by Dr. Krushna Chandra Pradhan
Published by Vidyapuri, Cuttack 753 002

ISBN 978-81-7411-749-6

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ ୧୯୯୫
ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ୧୯୯୮
ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ୨୦୧୦
ଚତୁର୍ଥ ମୁଦ୍ରଣ ୨୦୧୩

ପ୍ରକାଶକ
ପୀତାମ୍ବର ମିଶ୍ର
ବିଦ୍ୟାପୁରୀ
ବାଲୁବଜାର, କଟକ ୭୫୩ ୦୦୨

ଲିପି ସଂଯୋଜନ
ବିଦ୍ୟାଶ୍ରୀ ଡିଟିପି ସେଣ୍ଟର୍
ଆଲାମଚାନ୍ଦବଜାର, କଟକ ୭୫୩ ୦୦୨

ମୁଦ୍ରଣ
ପରମା ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୦୦.୦୦

Scanned with CamScanner

5975-U
CRI/OR-722

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକସଂସ୍କୃତି

ସଂସ୍କୃତିର ପରିଭାଷା ଓ 'ଲୋକ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ

ସାହିତ୍ୟ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବା କୌଣସି ଯୁଗରେ ଜନଜୀବନଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ସରଣୀରେ ଗତି କରି ନାହିଁ । ଜୀବନ ସହିତ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । ମଣିଷର ଜୀବନ ସହିତ ତା'ର ସଂସ୍କୃତି କେଉଁ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଆସିଛି । ସାହିତ୍ୟ ମାନବ ଭାବାବେଗର କଳାତ୍ମକ ବାହ୍ୟ ପରିପ୍ରକାଶ ହେଲେ ସଂସ୍କୃତି ହେବ ତା'ର ଅନ୍ତରାତ୍ମା । ଗୋଟିଏ ଶରୀର ହେଲେ ଅନ୍ୟଟି ତା'ର ଆତ୍ମା । ଏହି ସଂସ୍କୃତିର ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ Culture । ଏହି Culture ସମ୍ପର୍କରେ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇ E. B Tylor କୁହନ୍ତି – 'Culture or civilization takes in its wide ethnographic Sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom and any other capabilities and habits acquired by man, as a member of the Society." (୧) ଯେକୌଣସି ଗୋଟିଏ ସମାଜର ନୀତି-ନିୟମ, ପରମ୍ପରା, ନୈତିକତା, ଜ୍ଞାନ, ବିଶ୍ୱାସ ଆଦି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଏହାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୋଇପାରେ । ପୁଣି ଏହି 'ସଂସ୍କୃତି, ସାମାଜିକ ମାନରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ମାର୍ଜିତ ଓ ସମୃଦ୍ଧ କରୁଥିବା ମାନବିକ ମହନୀୟ ଗୁଣରାଜିକୁ ବୁଝାଏ । ସେହିପରି କୌଣସି ଦେଶର ସଂସ୍କୃତି ବିଷୟରେ କୁହାଗଲାବେଳେ ସେ ଦେଶର ସଙ୍ଗୀତ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, କଳା ଓ ବୌଦ୍ଧିକତା ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥିବା ଏକ ବିଶେଷ ଧରଣର ସମୃଦ୍ଧି କଥା ବିଚାରକୁ ନିଆଯାଇଥାଏ, ଯାହାକି ସେ ଦେଶର ଅଗଣିତ ନରନାରୀକୁ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଓ ଚଳଣିର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥାଏ ।' (୨) ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୋକସଂସ୍କୃତି କହିଲେ ଲୋକମାନଙ୍କ

---

୧. The origin of culture - E. B. Tylor - P-I. 1st Edition.
୨. କାବ୍ୟ କଳନା - ଡଃ ବନମାଳୀ ରଥ - ପୃ : ୧୫୨ । ବିଜୟ ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର୍, ବ୍ରହ୍ମପୁର ୧୯୮୩ ।

Scanned with CamScanner

ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ସମସ୍ତ ଚାଲିଚଳଣ । ଆଚାର-ବିଚାର, ବିଶ୍ୱାସବୋଧ, ନ୍ୟାୟନୀତି ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସାମାଜିକ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । 'ସଂସ୍କୃତି ଏକ ସମଷ୍ଟି ନୁହେଁ, ତାହା ଏକ ଜୀବନ । ସଂସ୍କୃତି ଜୀବନର ଭୂମି ହୋଇ ରହିଥାଏ, ଜୀବନର ଅନ୍ତରାକାଶରେ ଏକ ଜଳବାୟୁପରି ହୋଇ ରହିଥାଏ; ପୁଣି ସଂସ୍କୃତି ସେହି ଜୀବନର ଏକ ବିପୁଳତର ସମ୍ଭାବନା ରୂପେ ଜୀବନର ଯାବତୀୟ ପ୍ରୟାସ ଏବଂ ପ୍ରେରଣା ମଧ୍ୟରେ ସମାବିଷ୍ଟ ବି ହୋଇଥାଏ । (୩) ସେଥିପାଇଁ ସଂସ୍କୃତି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବ୍ୟାପକ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଜ୍ଞା ମଧ୍ୟରେ ଏହାକୁ ଆବଦ୍ଧ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

'ଲୋକ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଜଣାଯାଏ – 'ଲୋକ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପକ ଏବଂ ଏହା ପ୍ରଧାନତଃ ସର୍ବସାଧାରଣ ଜନତାକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । କନ୍ଧ, କୋହ୍ଲ, ଗଣ୍ଡ, ପରଜା, ଗଦବା, ଭୂୟାଁ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପଲ୍ଲୀ ଓ ନଗରର ଅଶିକ୍ଷିତ, ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଜନତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏମାନଙ୍କ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଲୋକସଂସ୍କୃତି କୁହାଯାଏ । ଲୋକକଳା, ଲୋକସାହିତ୍ୟ, ଲୋକସଙ୍ଗୀତ, ଲୋକାଚାର ପ୍ରଭୃତି ଜନତାର ସମସ୍ତ କୃତିତ୍ୱକୁ ଘେନି ଏହି ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଗଠିତ ଏବଂ ଏହା ନିତ୍ୟ ଜୀବନର ସଂସ୍କୃତି । (୪) 'ଅଗ୍ନିପୁରାଣ'ର ଏକ ଶ୍ଳୋକରୁ 'ଲୋକ' ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥର ବ୍ୟାପକତା ଜାଣି ହୋଇଥାଏ –

ଭୂର୍ଭୁବଃ ସ୍ୱର୍ମ୍ମହଶ୍ଚୈବ ଜନଶ୍ଚ ତପ ଏବ ଚ
ସତ୍ୟଲୋକଶ୍ଚ ସପ୍ତୈତେ ଲୋକାସ୍ତୁ ପରିକୀର୍ତ୍ତିତାଃ ।

ଏହା ପାର୍ଥିବ, ଆନ୍ତରୀକ୍ଷ ଓ ଭାବଲୋକ ଭାବରେ ଭୂଲୋକ, ଭୁବଲୋକ ଓ ସ୍ୱର୍ଲୋକ ଭେଦରେ ତ୍ରିବିଧ । 'ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର' ଅନୁସାରେ 'ଲୋକ' ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଗାପେକ୍ଷୀ । ଲୋକରେ ଉତ୍ପତ୍ତି, ବୃଦ୍ଧି, ଉପପ୍ଲବ ଓ ବିଯୋଗାଦି କାରଣ ଚତୁଷ୍ଟୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଉତ୍ପତ୍ତି ଜନ୍ମର କାରଣ, ବୃଦ୍ଧି ଆପ୍ୟାୟନ, ଉପପ୍ଲବ ଦୁଃଖାଗମ ଏବଂ ବିଯୋଗ ଷଡ଼ ଧାତୁର ବିଭାଗକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ ଭେଦରେ ଲୋକକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ତେଣୁ ପ୍ରକୃତି ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ବିକୃତି ସହିତ ଲୋକ ଘନିଷ୍ଠଭାବେ ସଂପୃକ୍ତ । (୫) ଆଲୋଚିକା ପଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ

Scanned with CamScanner

ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିବା କକ୍ଷୀବନ୍ତ । । ଅପୁତ୍ରକ ବଳୀରାଜାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ଦୀର୍ଘତମା ରାଣୀ ସୁଦେଷ୍ଣାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ରାଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ପୁଣ୍ଡ୍ର ଓ ସୁହ୍ମ ନାମକ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । କାଳକ୍ରମେ ସେମାନେ ଉତ୍ତରାଧିକାର ସୂତ୍ରରେ ପାଇଥିବା ରାଜ୍ୟକୁ ନିଜ ନିଜ ନାମରେ ନାମିତ କଲେ । ମଧ୍ୟମପୁତ୍ର କଳିଙ୍ଗ ଶାସନ କରୁଥିବା ରାଜ୍ୟର ନାମ କଳିଙ୍ଗ ହେଲା । କେହି କେହି ଆଲୋଚକ ବୈଦିକ ସାହିତ୍ୟ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧୦୦୦ରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୬୦୦) 'ଐତରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ'ରେ କଳିଙ୍ଗର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଥିବା କଥା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ, ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟ ସେଠାରେ ଶାସନ କରୁଥିବା ରାଜାମାନଙ୍କ ନାମାନୁଯାୟୀ ନ ହୋଇ ସେହି ରାଜ୍ୟସମୂହର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇଥିବା ମତକୁ ଅଧିକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଐତିହାସିକ ତଥା ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ଡକ୍ଟର ନବୀନକୁମାର ସାହୁ । ସେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି– "ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାହିତ୍ୟରେ କଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ପରିବର୍ତ୍ତେ କଳିଙ୍ଗ ଜାତି ବା ଉତ୍କଳ ଜାତିର ଉଲ୍ଲେଖ ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ମିଳେ । କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କଳିଙ୍ଗାଃ ବା କାଳିଙ୍ଗାଃ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉତ୍କଳାଃ ବା ଉକ୍‌କଳା (ଓକ୍‌କଳା) ଯଥାକ୍ରମେ କଳିଙ୍ଗ-ଜନତା ବା ଉତ୍କଳ-ଜନତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ । ତେଣୁ ଉତ୍କଳ ଓ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ଉତ୍କଳ ବା କଳିଙ୍ଗ ନାମଧେୟ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କ ନାମରୁ ନୁହେଁ, ଉତ୍କଳ ବା କଳିଙ୍ଗ ଜାତିର ନାମାନୁସାରେହିଁ ଯଥାକ୍ରମେ ନାମିତ ହୋଇଥିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନେହୁଏ । ଉକ୍‌କଳ ଓ କାଳିଙ୍ଗ ନାମକ କୃଷକ ଓ ଗୋପାଳକ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରିଥିବାର ଦେଖାଯା'ନ୍ତି ।" (ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଇତିହାସ, ୧ମ ଭାଗ, ପୃ ୩-୪)

ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ 'ବିନୟ ପିଟକ' 'ଜାତକ' ଆଦି କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ 'ତପସ୍‌ସୁ' ଓ 'ଭଲ୍ଲିକ' ନାମକ ଉତ୍କଳର ଦୁଇ ବଣିକ ମଧ୍ୟଦେଶକୁ ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚଶହ ଶକଟରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଉରୁବେଲା ଜଙ୍ଗଲରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଶାକ୍ୟସିଂହ ସାତ ସପ୍ତାହପୂର୍ବରୁ ବୋଧି ଲାଭକରି ଖାଦ୍ୟାହାର ଓ ପାନାହାର ବିନା ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ଏହି ଉତ୍କଳୀୟ ବଣିକ ଭ୍ରାତାଦ୍ୱୟଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେମାନେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣକରି ବୁଦ୍ଧ ଆବିଷ୍କୃତ ଆର୍ଯ୍ୟସତ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ପାଇଲେ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନଖ ଓ କେଶ ନେଇ ସେହି ବଣିକଦ୍ୱୟ ନିଜ ଦେଶ ଉତ୍କଳରେ 'ନଖସ୍ତୂପ' ଓ 'କେଶସ୍ତୂପ' ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଏଣୁ ଉତ୍କଳରେହିଁ ଜଳିଥିଲା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଥମ ଦୀପଶିଖା । ସେହିପରି ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ 'ଅଙ୍ଗୁତ୍ତର ନିକାୟ'ରେ ଉତ୍କଳ ଦେଶର ନାମ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ବସ୍‌ସ ଓ ଭଞ୍ଜ ନାମକ ଉତ୍କଳର ଦୁଇଟି ଜାତିର ଲୋକେ ପ୍ରଥମେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ଅହେତୁକବାଦୀ, ଅକିରିୟାବାଦୀ ଓ ନତ୍ଥିକବାଦୀ (ନାସ୍ତିକବାଦୀ) ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନିନ୍ଦା କରାଯାଇଛି । ସେହିପରି 'କଳିଙ୍ଗ' ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । 'ମହାପରିନିବ୍ବାଣସୁତ୍ତ'ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ମହାପରିନିର୍ବାଣପରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଏକ କଲଦାନ୍ତ କଳିଙ୍ଗକୁ ଆନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୩ୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସିଂହଳୀ କବି ଧର୍ମକୀର୍ତ୍ତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'ଦାଠା ଧାତୁବଂସ' ନାମକ ପାଲିଗ୍ରନ୍ଥରେ ସିଂହଳକୁ ଦନ୍ତଧାତୁର ଆନୟନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବିସ୍ତାରିତ

Scanned with CamScanner

ଏହା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଥିଲା । ବାସ୍ତବରେ ଏହି ଲୋକ ବା Folk ଶବ୍ଦକୁ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଥମେ Herder ହିଁ ବ୍ୟବହାର କଲେ । 'ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେ ପ୍ରାଥମିକ ଆଲୋଚନା ଧାରାଟି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ତାହା ଜର୍ମାନ୍ ମଧ୍ୟ Thomasଙ୍କ ଆଲୋଚନାରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ନୂତନ ରୂପରେଖ ପରିଗ୍ରହ କଲା । ପ୍ରଥମକରି 'Folklore' ଶବ୍ଦଟିକୁ ଲୋକବିଦ୍ୟାପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କଲେ । ସମା... ନିମ୍ନବର୍ଗ ପରେ କୃଷକ ସମାଜ ଏହି Folk ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ପରିଚିତ ହେଲେ । ସମାଜବିଜ୍ଞା... ବର୍ଣ୍ଣେ (Burne)ଙ୍କ ନୂତନ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାରାଜ୍ୟରେ ଏହି ଶବ୍ଦଟିର ଅର୍ଥ ବ୍ୟାପକତର ହେଲା । Oral ବା ମୌଖିକ ଶବ୍ଦ... ସେ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ । ତାଙ୍କର ଆଲୋଚନା ପ୍ରଣାଳୀଦ୍ୱାରା ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଏକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ କଲା । ତାଙ୍କ ପରେ ପରେ ପୋଷ୍ଟର, ଗଥବେନିଡ଼ିକଟ, ରେଡ୍ ଫିଲ୍ଡ, ପୋଟର ଆଦି ଏହି ଆଲୋଚନାକୁ ଅଧିକ ଭାବରେ ବ୍ୟାପକ କଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଯୋଗୁଁ ସାହିତ୍ୟ... 'ଲୋକସାହିତ୍ୟ' ଏବଂ 'ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ' – ଏହିପରି ଦୁଇଟି ବିଭାଗର ନାମକରଣ ହେଲା । ଲୋକସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମାମଣ୍ଡିତ ଏକ ଅରଣ୍ୟ ସଦୃଶ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବାବେଳେ 'ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ' କୃତ୍ରିମ ସୁସଜ୍ଜିତ ଏକ ଉପବନରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।

ବାସ୍ତବରେ ଲୋକସାହିତ୍ୟ କିଏ – ଏହାକୁ ନେଇ ବହୁ ତର୍କବିତର୍କ ହୋଇଯାଇଛି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ମାତ୍ର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ମତ ଲୋକ-ସାହିତ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପରେଖ ଦେଇପାରି ନାହିଁ । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ସାହୁ ... ଦେଇ କୁହନ୍ତି – 'ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଲୋକଗ୍ରାହ୍ୟ, ତାହାହିଁ ଲୋକସାହିତ୍ୟ । ... ଲୋକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଜିନିଷ ଗ୍ରହଣୀୟ ଓ ବର୍ଜନୀୟ ହୋଇପାରେ ... ସେଥିରୁ କାହାକୁ ଏହି ସାହିତ୍ୟର ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରାଯିବ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ସୂଚିତ ହେଉ ନାହିଁ । ଡଃ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାଶ ଏହାକୁ ଆଉ ଟିକିଏ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରି କହିଛନ୍ତି – 'ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ, ରୁଚି, ଆଦର୍ଶର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଯାହା ଭଲଲାଗେ, ସେମାନଙ୍କ ଚେତନାକୁ ଯାହା ଅଭିଭୂତ କରେ, ଯାହା ଭିତରେ ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା ମୁହଁ ଟିକୁ ଖୋଜି ପାଆନ୍ତି – ତାହାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ଏକ ବୃହତ୍ତର ପରିଭାଷାରେ ଜୀବନ-ବେଦର ଉଦ୍‌ଗାନ – ଲୋକବେଦ ।' (୮) 'ଲୋକସାହିତ୍ୟ' ମଣିଷର

୭. ଏଷଣା ୧୩ଶ ଖଣ୍ଡ । ପୃ : ୫୩ ।
୮. ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଓ କଣ୍ଢେଇନାଚ – ଡଃ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାଶ । ପୃ : ୭ – ଫ୍ରେଣ୍ଡସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୧ମ ପ୍ର – ୧୯୯୩ ।

Scanned with CamScanner

କଥା ହିଁ କୁହେ । ତା'ର ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନର ହସକାନ୍ଦ, ସୁଖଦୁଃଖ, ଅଶ୍ରୁ ଓ ସ୍ୱେଦରେ ଏ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁରଞ୍ଜିତ । ସବୁକାଳର ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ଜୀବନ ହିଁ ସର୍ବଦା ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ, ନିର୍ବାଣ ନୁହେଁ । ସେଠି ତତ୍ତ୍ୱ ବା ପରମାର୍ଥର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ନାହିଁ, ଅଛି ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନର ବ୍ୟାବହାରିକ ତଥା ବାସ୍ତବ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଆଉ ତା'ର ସଶ୍ରଦ୍ଧ କାହାଣୀ, ସୁଖଦୁଃଖ ହାନିଲାଭର ସହଜ ଚିତ୍ର ।' (୯) ଏ ସାହିତ୍ୟରେ କୌଣସି ଧରାବନ୍ଧା ନୀତିନିୟମ ନାହିଁ । ମୁକ୍ତ ଆକାଶର ପକ୍ଷୀପରି ଏହା ସ୍ୱାଧୀନ । 'ହୁଗୁଳା ମନର ମୁକୁଳା ଭାବରାଶି ଏହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ । ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଭିତରେ ଜାତି ଅଜାତି କିଛି ବାରଣ ନାହିଁ । କୌଣସି ବାହ୍ୟ ବନ୍ଧନ ବା ନୀତିନିୟମରେ ଏହାର ରୂପ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ନୁହେଁ । ମନଫୁଲାଣିଆ ପ୍ରାଣ ଏହାର ପ୍ରାଣରସ ଓ କ୍ଷଣିକ ଭାବୋଲ୍ଲାସ ହିଁ ଏହାର ଏକ ପରମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଅବିରତ ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏହାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶରୀରଧର୍ମ ଓ ଏହାର ସଙ୍ଗୀତ ହିଁ ରସୋପଲବ୍ଧିର ଏକ ମୌଳିକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମାନଦଣ୍ଡ ।' (୧୦) ବରାଦିଆ ସାହିତ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ମୁକ୍ତ ଭାବର ଅବାଧ ସଞ୍ଚରଣ ରହିଛି । ଅଲିଖିତ ଭାବରେ ବହୁଦିନ ଧରି ତୁଣ୍ଡ ଓ କାନ ଏହାର ପ୍ରସାରକ ଓ ପ୍ରଚାରକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସିଛି । 'ମଣିଷ ସମାଜର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଚଳଣି ମଧ୍ୟରେ ହୃଦୟର ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ପରିବେଶ ଅନୁସାରେ ବହୁଭାବରେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି × × ଏଗୁଡ଼ିକୁ କେବେ କେହି ପୋଥିପତ୍ରରେ ଲେଖି ନ ଥିଲେ ! କେବଳ ତୁଣ୍ଡରୁ କାନ ଓ ପୁଣି କାନରୁ ତୁଣ୍ଡବାଟ ଦେଇ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଏଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ କାଳରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତିଶୀଳ । (୧୧) ଲୋକଜୀବନ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାରୁ ନିଜର ପ୍ରସାରପାଇଁ ସେ କୌଣସି ବିଜ୍ଞାପନର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ନାହିଁ ।

ଲୋକସାହିତ୍ୟର ବିଭାଗୀକରଣ – ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇ ଏହାର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପରେଖ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବାର ଉପକ୍ରମ ହୋଇଛି । ଡଃ ନାରାୟଣ ଶତପଥୀ କୁହନ୍ତି – 'ଲୋକସାହିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରୂପରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ପଦ୍ୟାତ୍ମକ ଯେଉଁଥିରେ

---

୯. କଳାଗୌରବ - ଡଃ ଆଦିକନ୍ଦ ସାହୁ । ପୃ : ୨୩୫ । ସାରସ୍ୱତ ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାର, ସମ୍ବଲପୁର, ୧ମ ପ୍ର ୧୯୮୭ ।

୧୦. ଓଡିଆ ପଲ୍ଲୀ ସାହିତ୍ୟ - ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ । ପୃ - ୧୮, ପ୍ରକାଶକ - ଶ୍ରୀ ଗନ୍ଧର୍ବ ଶତପଥୀ, ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ସାହି, ୧ମ ପ୍ର : ୧୯୭୦ ।

୧୧. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ମେଷ ଓ ଉତ୍ତରଣ, ୧ମ ଭାଗ – ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ୧ମ ପ୍ର - ୧୯୮୩, ପୃ - ୫୯ ।

Scanned with CamScanner

ଲୋତକାର୍ଦ୍ର କାରୁଣ୍ୟ ଗୀତିକାଠାରୁ ନାଁ ଦିଆ, ମଜାମଜଲିସ୍, ଖେଳ-କୌତୁକ, ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବ, କୃଷି-ବାଣିଜ୍ୟ, ଢଗ-ଢମାଳି, ପ୍ରବଚନ-ଗୀତିକା, ପ୍ରହେଳିକା, ଡାକ-ବଚନ, ଭିକ୍ଷା-ଗୀତ, ଓଷା-ବ୍ରତ ଗୀତ, ଜଳସା, ମଙ୍ଗଳଗୀତି ଯାଏଁ ଗଠିତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି ଗଦ୍ୟାତ୍ମକ, ଯେଉଁଥିରେ ଲୋକଚିତ୍ତର ଅଜସ୍ର ଜୟ-ବିଜୟ, ବିସ୍ମୟ, ଭୟ, ନୂତନ ଓ ପୁରାତନ ଅଭିଜ୍ଞତା, ପର୍ଯ୍ୟଟନକାଳୀନ ଘଟଣା, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା, ଥଟ୍ଟା ଟାପରା କାହାଣୀ ରୂପରେ ପ୍ରକଟିତ ।' (୧୨) ଲୋକସାହିତ୍ୟର ବାହ୍ୟରୂପ ଦ୍ୱିବିଧ ହେଲେହେଁ ବିଷୟ-ବିନ୍ୟାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାକୁ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ, ଯଥା – ଗଦ୍ୟ, ପଦ୍ୟ ଓ ନାଟ୍ୟ । ଗଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ବିଭିନ୍ନ କାହାଣୀ, ଯଥା – ଅଲୌକିକ, ପର୍ଯ୍ୟଟନ, ଶିକାର, ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ, ବିଶ୍ୱାସବୋଧ, ବାଣିଜ୍ୟ ତଥା ବିଭିନ୍ନ ଜଡ଼ ଓ ପଶୁପକ୍ଷୀ ସମ୍ପର୍କୀୟ କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିପାରିବା । ପଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷଭାବରେ ନାରୀ ଜୀବନର କ୍ରୀଡ଼ା, ହାସ୍ୟ, ବିଶ୍ୱାସ, କାନ୍ଦ, ଆନନ୍ଦ, କୃଷି ସମ୍ପର୍କୀୟ, ଥଟ୍ଟା ମଜାଳିଆ ବଚନ, ସାମାଜିକ ନ୍ୟାୟ-ନୀତି, ବିଭିନ୍ନ ବୋଲି, ପଲ୍ଲୀ-ମଣିଷର କର୍ମମୁଖର ଜୀବନର ବହୁ ଅନୁଭୂତି, ମାତୃହୃଦୟର ସ୍ନେହ-ମମତା, ବୁଦ୍ଧିପରୀକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କୀୟ ବହୁ ଗୀତକୁ ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟକୁ ଅଣାଯାଇପାରେ । ଏଠାରେ ସ୍ମରଣୀୟ ଯେ, ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଏପରି କେତେକ କୃତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ, ଯାହାର ରୂପ ଉଭୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଉଦାହରଣ ନିମିତ୍ତ ନାଁ ଦିଆ, ବୁଦ୍ଧିପରୀକ୍ଷା ଓ ଢଗଢମାଳି ଆଦିକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଏହାର ରୂପ ଉଭୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ । ସେହିପରି ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ଉଭୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟର ସଂଯୋଜନା ଘଟିଥାଏ । ଏପରିକି ଲୋକ-କାହାଣୀରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଢଗ ଓ ପଦ୍ୟର ସଂଯୋଜନା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବିଭାଗୀକରଣର ଏକ ଚାର୍ଟ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଗଲା –

ଲୋକସାହିତ୍ୟର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ – ପୂର୍ବରୁ ସୂଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କୁହାଯାଇଛି, କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ତା'ର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ନାହିଁ । ଜୀବନର କଣ୍ଟକିତ ପଥରେ ଗତି କରିବା ସମୟରେ ଯାହା ତା'ର ଭାବକୁ ଆସିଛି, ତାକୁ ସେ ଗାଇଯାଇଛି ବା କହିଯାଇଛି । ସେହି ଗାଇବା ଓ କହିବା ମଧ୍ୟରେ କେତୋଟି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ଫୁଟି ଉଠିଛି । ଆଲୋଚକମାନେ ତାହାକୁ ଆଧାରକରି ତା'ର କେତେକ ଲାକ୍ଷଣିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

- ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ
  - କାହାଣୀ ରୂପ (ଲୋକକଥା) (ଏଥିରେ ପଦ୍ୟର ସଂଯୋଜନା ରହିଛି)
    - ଲୌକିକ (ମାନବ ସମ୍ପର୍କୀୟ)
    - ଅଲୌକିକ (ଭୂତପ୍ରେତ, ଦେବତା, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ସଂପର୍କୀୟ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ସମ୍ପର୍କୀୟ)
  - ନାଟ୍ୟରୂପ (ଲୋକନାଟ୍ୟ)
    - ଲୀଳା (ରାମଲୀଳା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୀଳା)
    - ଯାତ୍ରା (ଗୀତିନାଟ୍ୟାଦି)
    - ସୁଆଙ୍ଗ ପ୍ରହସନ (ଏହା ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ)
    - ବିଭିନ୍ନ ନାଟ (ଛଉନାଚ, ମୋଗଲ ତାମସା, ଦଣ୍ଡ ନାଟ, ଘୋଡ଼ାନାଚ, ଦେଶୀୟା ନାଟ, ଚଢ଼େୟ - ଚଢ଼େୟାଣୀ ଆଦି)
  - ପଦ୍ୟରୂପ (ଲୋକଗୀତି)
    - କୃଷକ ଗୀତ, ଶଗଡ଼ିଆ ଗୀତ, ସୁଆରିତାକ ଗୀତ, ମଇଁଷିଆଳ ଗୀତ, ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡା ଗୀତ, ନାଉରିଆ ଗୀତ,
    - ଦୋଳି ଗୀତ, କାନ୍ଦଣା ଗୀତ, ପୁଚିଖେଳ ଗୀତ, ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବ ଓ ଓଷା ଗୀତ, ଶିଶୁ ଗୀତ, ମଙ୍ଗଳ ବୋଲି,
    - ସମର ବୋଲି, ଓଷା ମନସା, ନାଁ ଦିଆ ଓ ବୁଦ୍ଧିପରୀକ୍ଷା, ଡଗଡମାଳି, ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା, ଗାଥାଗିତିକା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ

ଓଡ଼ିଆ ପଲ୍ଲୀସାହିତ୍ୟରେ ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ ଏହାର ସାତୋଟି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ଯଥା - ୧-ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣତା, ୨-ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିପ୍ରକାଶ, ୩-ମୌଖିକ ପ୍ରବାହ ୪-ଏକକ ବା ସାମୂହିକ ଆବୃତ୍ତି, ୫-ରଚୟିତାଙ୍କ ନାମହୀନତା, ୬-ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା, ୭-ବିଷୟବସ୍ତୁର ଅର୍ଥହୀନତା ।

ଉପରୋକ୍ତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଏଥିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା -

୧. ଏହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୈଳୀ ନାହିଁ ।
୨. କୌଣସି ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ ।
୩. ଏହା ଦେଶ, ଧର୍ମ ଓ କାଳାତୀତ ।
୪. ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସାର୍ବଜନୀନ ।
୫. ସମୟ, କଥକ ଓ ଆବୃତ୍ତିକାରୀ ଅନୁସାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ।
୬. ମାନବଧର୍ମୀ ବା ମାନବତାବାଦର ପ୍ରଚାରକ ।
୭. ଏହାର ଚରିତ୍ର ସଜୀବ, ନିର୍ଜୀବ, ଜଡ଼ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ।
୮. ନିୟମର ଅନୁଶାସନରୁ ଚିରମୁକ୍ତ ।
୯. ଏହା ବାସ୍ତବ । ତେଣୁ କଳ୍ପନାର ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ବା ଅବାଧ ସଞ୍ଚରଣ ନାହିଁ ।
୧୦. ପ୍ରାକୃତିକ ହୋଇଥିବାରୁ ଜନଗଣଙ୍କ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ।
୧୧. ହୃଦୟ-ସମ୍ଭୂତ ହୋଇଥିବାରୁ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ।
୧୨. ସରଳ ପଲ୍ଲୀର ସରଳ ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ଭାଷା, ଭାବ ଓ ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ସରଳ ।

ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ – ସାହିତ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା - ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ । ଲୋକ-ଜୀବନର ହସ-କାନ୍ଦ, ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ଆଶା-ନିରାଶା ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ଭାବରେ ଯେଉଁଥିରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ, ତାହାହିଁ ଲୋକସାହିତ୍ୟ । ଗାଣିତିକ ଧରାବନ୍ଧା ନିୟମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକତା ଓ ପ୍ରାକୃତିକତାକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ରକ୍ଷା କରିଥାଏ । ସାମାଜିକ ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ଓ ଚଳଣି ଏଥିରେ ଅପରୂପ ଲାଭ କରିଥାଏ । 'ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ଜୀବନ ଏକ ମହିମା-ମଣ୍ଡିତ ଆଦର୍ଶ ବା ତତ୍ତ୍ୱର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ତାହା ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ହାନି-ଲାଭର ଚକଘେରଡି ଭିତରେ ସାଧାରଣ

Scanned with CamScanner

ଜୀବନ, ଯାହା ପରମାର୍ଥ ସହିତ ନୁହେଁ, ବଞ୍ଚିବା ସହିତ ବରଂ ଅଧିକ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ।' (୧୩) ଲୋକ-ଜୀବନର ନିଚ୍ଛକ ବାସ୍ତବତା ଓ ସତ୍ୟଘଟଣା ଏଥିରେ ରୂପ ପାଇଥିବାରୁ ଏହାର ସାର୍ବଜନୀନ ଓ ସାର୍ବକାଳିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ରହିଛି ।

ଲୋକସାହିତ୍ୟକୁ କେହି କେହି ପଲ୍ଲୀସାହିତ୍ୟ, ଲଘୁସାହିତ୍ୟ ବା ଗାଉଁଲି ସାହିତ୍ୟର ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଏକ ପଲ୍ଲୀ-ବହୁଳ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ଜନତା ପଲ୍ଲୀରେ ହିଁ ବସବାସ କରିଥାନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କର ଜୀବନକଥା ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ପଲ୍ଲୀସାହିତ୍ୟ । ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନିୟମକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଏହା ନିଜସ୍ୱ ଶୈଳୀ ଓ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ କେହି କେହି ବୋଧହୁଏ ସେଇଥିପାଇଁ ଲଘୁ ସାହିତ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଗ୍ରାମର ଲୋକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଓ ସେହି ଲୋକମାନଙ୍କପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ଗାଉଁଲି ସାହିତ୍ୟ । ତୁଣ୍ଡରୁ ତୁଣ୍ଡ ଓ କାନରୁ କାନ ଦେଇ ଗତି କରୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଲୋକବେଦ ମଧ କୁହାଯାଇପାରେ । ଏଇଥିପାଇଁ ଲୋକସାହିତ୍ୟକୁ ମୌଖିକ ସାହିତ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ଅତୀତରେ ଏହାର କୌଣସି ଲିଖିତ ରୂପ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଶ୍ରୁତି ମଧଦେଇ ଅବାରିତ ଭାବରେ ଗତି କରୁଥିବାରୁ ଏହା ମୌଖିକ ସାହିତ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମତ ଦେଇ ଆଲୋଚକ ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୁହନ୍ତି – ''ମୌଖିକ ସାହିତ୍ୟ ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଏକ ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତ ଝରଣା । ଯେକୌଣସି ଲୋକ-ସମାଜର ଏହାହିଁ ଆଦିମ ସଙ୍ଗୀତ, ତେଣୁ ଅଲିଖିତ:ନିତ୍ୟନୂତନ, ସହଜ, ସରଳ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ । ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ହସକାନ୍ଦ, ସୁଖଦୁଃଖ ସହିତ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଥିବା ହେତୁ ଏହା ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଓ ଲୋକପ୍ରିୟ । ଏହା ଲୌକିକ ଭାଷା ଓ ଲୋକମାନସର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବାର୍ତ୍ତା ବହନ କରିଥାଏ ।'' (୧୪)

ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ଅଜଣା । ଏହାର ଜନ୍ମଜାତକ ନିରୂପଣ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ମଧ । ମାନବଜୀବନ ସହିତ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ନିବିଡ଼ । ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା କେବଳ ନିଜ କଥା ଓ ତା'ର ସମାଜକଥା ହିଁ କହିଛି । ସମକାଳୀନ ସମାଜର ରୁଚି, ଆଦର୍ଶ ଓ ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅକପଟ ଓ ସରଳ ଭାବରେ । ସେଥିପାଇଁ ଡଃ ଦାଶ କହିଛନ୍ତି – ''ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ, ରୁଚି, ଆଦର୍ଶର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଯାହା ଭଲ ଲାଗେ, ସେମାନଙ୍କ ଚେତନାକୁ ଯାହା ଅଭିଭୂତ

୧୩. କଳାଗୌରବ - ଡଃ ଆଦିକନ୍ଦ ସାହୁ । ପୃ : ୨୪୫ ।
୧୪. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ - ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପୃ : ୬୩, ୨ୟ ପ୍ର - ୧୯୭୭, ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର, କଟକ ।

Scanned with CamScanner

କରେ, ଯାହା ଭିତରେ ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣା 'ମୁଁ'ଟିକୁ ଖୋଜି ପାଆନ୍ତି ତାହାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ଏକ ବୃହତ୍ତର ପରିଭାଷାରେ ଜୀବନ-ବେଦର ଉଦ୍‌ଗାନ - ଲୋକ ବେଦ।'' (୧୫) ଲୋକସାହିତ୍ୟ ମଣିଷ ଜୀବନ କଥା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି କହି ନାହିଁ; କହିବାର ଅବକାଶ ମଧ୍ୟ ପାଇ ନାହିଁ। ମଳୟ ପବନ ପରି ଏହା ଆମୋଦିତ କରିଛି, ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି, ସର୍ବୋପରି ମଣିଷକୁ ନିଜ ସମ୍ପର୍କରେ, ନିଜର ପରିବେଶ ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ସଚେତନ କରିଛି। ତେଣୁ ଲୋକ ନିଜକୁ ଖୋଜିବାକୁ ବା ନିଜ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାକୁ ଅନ୍ୟ କାହା ପାଖକୁ ଯାଇ ନାହିଁ। ତା' ହାତ ପାଆନ୍ତାରେ ଏବଂ ତୁଣ୍ଡରୁ ବାହାରୁଥିବା ତଥା କାନରେ ଶୁଣୁଥିବା ସାହିତ୍ୟରୁ ହିଁ ପାଇଛି। ଏହାକୁ ବୁଝିବାକୁ ବିଦ୍‌ବତ୍ତାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇ ନାହିଁ; ମସ୍ତିଷ୍କ ଖେଳାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ି ନାହିଁ। ଏହାର ଅର୍ଥ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ଅଭିଧାନର ଅଭାବ ଅନୁଭୂତ ହୋଇ ନାହିଁ। ସ୍ୱଚ୍ଛ, ସରଳ, ଧୀରଗମନା କଳକଳନାଦିନୀ ଝରଣାପରି ତନୁ ଏବଂ ମନକୁ ଅପୂର୍ବ ରସରେ ରସାଣିତ କରି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ପାଠକସମାଜକୁ ମୋହାବିଷ୍ଟ କରିଆସିଛି। ସେଥିପାଇଁ ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ବାସ୍ତବ।

ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ, ମୁଷ୍ଟିମେୟ ପଣ୍ଡିତବର୍ଗଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ। ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନ-ଗାଥାରେ ଏ ସାହିତ୍ୟ ମୁଖରିତ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକ କୃତ୍ରିମ ସୁଶୋଭିତ ଜଳାଶୟ ପରି ଚିତ୍ତ-ମୁଗ୍ଧକାରୀ। ''ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ କହିଲେ ସୁଧୀବର୍ଗ ବା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ-ଆଧାରିତ ଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ। ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଅଳଙ୍କାର ନିହିତ ସାହିତ୍ୟର ନାମାନ୍ତର ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ × × ଏ ସାହିତ୍ୟ ପୁର-ଜୀବନଭିତ୍ତିକ। ତାହା ଉଦ୍ୟାନସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ। ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ରଷ୍ଟା ହେଉଛନ୍ତି। ବିଦ୍ୱାନ୍ ବା ପଣ୍ଡିତବର୍ଗ। ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତିଭା, ବିଦ୍‌ବତ୍ତା, ଅଭ୍ୟାସ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁଶୀଳନ ଲୋଡ଼ା। ଏହାର ଅବବୋଧପାଇଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଓ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ଦରକାର। ରସିକ ଓ ଗ୍ରାହକମାନେ ହିଁ ତା'ର ଭୋକ୍ତା। ସଭ୍ୟତା ସଂସ୍କୃତିର ଶିଷ୍ଟରୂପ ଏଥିରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ। ଏହା ପ୍ରଜ୍ଞାଦୀପ୍ତ ଓ ଶିଳ୍ପ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମହିମାମୟ। ଏହାର ଆବେଦନ ବିଜ୍ଞଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ।'' (୧୬) ମାନବଜୀବନର ବାହ୍ୟରୂପ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ। ଜୀବନ ପରିବର୍ତ୍ତେ କଳା ସହିତ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ନିବିଡ଼। 'Art

୧୫. ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଓ କଣ୍ଢେଇନାଚ - ଡଃ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାଶ। ପୃ: ୭. ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ।
୧୬. ସାହିତ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ - ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ପ୍ରଧାନ, ପୃ - ୩, ୧୦ - ୧୧। ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ୧ମ ପ୍ର - ୧୯୮୦।

Scanned with CamScanner

for Art's Sake' ନୀତିର ଏହା ସମର୍ଥକ । ନଗରଜୀବନ ସହିତ ଏହା ସମ୍ପର୍କାନ୍ୱିତ ଥିବାରୁ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବରେ ବିରାଟ ଜନଜୀବନକୁ ଅବହେଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାଏ । ନୀତି, ନିୟମ ଓ ସୂତ୍ରଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ରହିଥିବାରୁ ବାସ୍ତବ କଳାର ଯଥାର୍ଥ ଗୌରବ ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ହରାଇ ବସିଥାଏ । ଆଭିଧାନିକ ଜ୍ଞାନର ଅପେକ୍ଷା ରଖୁଥିବାରୁ ଏକା ନିଃଶ୍ୱାସକେ ବା ଅଖଣ୍ଡିତ ଧାରାରେ ଏହାକୁ ପାଠ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶ ଓ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ପାଠକକୁ ଆଖିରେ ରଖି ଏହା ରଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ଜନଜୀବନ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିପାରେ ନାହିଁ କି ସାମୂହିକ ସମବେଦନା ଲାଭ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏହାର ପାଠକ ସୀମିତ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଏ ସାହିତ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧତା ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଶାନ୍ତି ନାହିଁ; ଦୀପ୍ତି ରହିଛି, ଦ୍ୟୁତି ନାହିଁ । ମନ ବା ଆତ୍ମା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଶରୀର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିବାରୁ ଏହା ସାର୍ବକାଳିକ ମୂଲ୍ୟ ହରାଇ ବସିଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଲୋକସାହିତ୍ୟ	ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ
୧. ମାନବର ହୃଦୟ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ	୧. ବାହ୍ୟ ଶରୀର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ
୨. ପ୍ରାକୃତିକ	୨. କୃତ୍ରିମ
୩. ଅଯତ୍ନବର୍ଦ୍ଧିତ ଅରଣ୍ୟର ସୁଷମା	୩. କୃତ୍ରିମ ଉପବନ ବା ପାର୍କ
୪. କଳକଳ-ନାଦିନୀ ଝରଣା	୪. ନିଷ୍କାସନହୀନ ଜଳାଶୟ
୫. ମନ୍ଦମଳୟ ଅନିଳ	୫. ଶକ୍ତିଚାଳିତ ପଙ୍ଖା
୬. ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକ	୬. ଆଖି ଝଲସା ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଆଲୋକ
୭. ସରଳ ପଲ୍ଲୀର ସୁଷମା	୭. କୃତ୍ରିମ ନଗରର ଚାକଚକ୍ୟ
୮. ସରଳତା, ସ୍ୱାଭାବିକତା ଏହାର ଆଦର୍ଶ	୮. ବୌଦ୍ଧିକତା, ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ଏହାର ଆଦର୍ଶ
୯. ବଂଶୀର ମଧୁରିମା	୯. ଅର୍କେଷ୍ଟ୍ରାର କର୍ଣ୍ଣକଟୁ ଧ୍ୱନି
୧୦. ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ	୧୦. କଳ୍ପନା ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ
୧୧. ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତତା, ଆବେଗଧର୍ମିତା	୧୧. ଚିନ୍ତାଶୀଳତା, ଭାବାନୁଲମ୍ବିତା
୧୨. ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନର ପ୍ରକାଶକ	୧୨. ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଜୀବନର ପ୍ରକାଶକ
୧୩. ଜାତୀୟ ଜୀବନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ	୧୩. ସଭ୍ୟତା ଓ ଶିକ୍ଷା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ

Scanned with CamScanner

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ-ସାହିତ୍ୟର ସଂଗ୍ରାହକ ଓ ଆଲୋଚକ – ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନାମାନ ଯେପରି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସେପରି ହେବାର ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । 'ବଣମଲ୍ଲୀ ବଣରେ ଫୁଟି ଝଡ଼ିଯିବା' ନ୍ୟାୟରେ ଏହା କେବଳ ସୀମିତ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି । ତେବେ ଆଶ୍ୱାସନାର ବିଷୟ, ଓଡ଼ିଆ 'ଲୋକ-ସାହିତ୍ୟ' ଆଉ ଅପାଂକ୍ତେୟ ହୋଇ ରହି ନାହିଁ । ଏହାର ଉଭୟ ଆଙ୍ଗିକ ଓ ଆତ୍ମିକ ଦିଗକୁ ନେଇ ବହୁ ଆଲୋଚନା ହେଲାଣି ।'ଲୋକସାହିତ୍ୟ' ସଂଗ୍ରହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଜନ୍ ବୀମ୍ସ ସାହସିକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୮୬୯-୭୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଲେଶ୍ୱରରେ କଲେକ୍ଟର ଥିବାବେଳେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ 'ଲୋକଗୀତ' ସଂଗ୍ରହ କରି (ସାପ ମନ୍ତ୍ର, ଡାହାଣୀ ମନ୍ତ୍ର ଆଦି) 'Folklore of Orissa' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ୧୮୭୨ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଜି.ଇ. ଗ୍ରୋଭରଙ୍କ 'ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତୀୟ ଲୋକଗୀତ' ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଲୋକଗୀତ ସଂଗ୍ରହ ବୋଲି କେତେକ ଆଲୋଚକ ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ୧୮୭୬ରେ କପିଳେଶ୍ୱର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ନନ୍ଦଶର୍ମା କେତେକ ଢଗ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାକୁ ଏକ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୩ରେ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ କେତେକ ଢଗ ଓ ଶ୍ଳୋକାଂଶ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଶେଖ୍ ଅବ୍‌ଦୁଲ୍ ମଜିଦ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବାହିନୀପତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଢଗ ଓ ପ୍ରବଚନ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାହାକୁ ଏକତ୍ରିତ କରିଥିଲେ । ରାଘବାନନ୍ଦ ଦାସ ୧୯୧୪ରେ କେତେକ ଲୋକୋକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ସେହି ୧୯୧୪ରେ ଭଗବାନ ହୋତା 'ପ୍ରବାଦମାଳା' ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଅପର୍ଣ୍ଣା ପଣ୍ଡା ୧୯୨୩ ମସିହା ବେଳକୁ କେତେକ ଢଗ ସଂଗ୍ରହ କରି 'ଢଗମାଳିକା ତତ୍ତ୍ୱବୋଧିନୀ' ନାମ ଦେଇ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ, ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ ମଧ୍ୟ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଉଦ୍ୟମ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପରମ୍ପରାରେ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ପ୍ରଥମ କରି ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ସେ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ପାଞ୍ଚ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର 'ଉତ୍କଳ କାହାଣୀ' ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ କାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହ । ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ସତ୍ୟାର୍ଥୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର ବହୁ ପରିମାଣରେ ଲୋକଗୀତ ସଂଗ୍ରହ କରି 'ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତି', 'ଉତ୍କଳ ଗାଉଁଲି ଗୀତ' ନାମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକରତ୍ନ

ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେ ତାଙ୍କର ସଂଗୃହୀତ ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ପଲ୍ଲୀପୁଷ୍ପ, ୧୯୫୦ରେ ପଲ୍ଲୀଝରଣା ନାମ ଦେଇ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପଲ୍ଲୀଗୀତି ସଞ୍ଚୟନ ୩ ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଲୋକକାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ ତାଙ୍କ ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । 'ଲୋକଗଳ୍ପ ସଞ୍ଚୟନ' ନାମରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ପୁସ୍ତକରେ ବହୁ କାହାଣୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ରାଧାଚରଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଦତ୍ତଗୁପ୍ତଙ୍କ ନାମ ମଧ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ମରଣୀୟ ।

ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର ଆଦିଙ୍କର ଭୂମିକା ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେମାନେ ତାଙ୍କର ସଙ୍କଳିତ କାହାଣୀ, ଗୀତ ପୁସ୍ତକର ମୁଖବନ୍ଧ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ଗୀତ ଓ କାହାଣୀର ମୁଖବନ୍ଧରେ 'ଲୋକସାହିତ୍ୟ' ସମ୍ପର୍କରେ କେବଳ ଯେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ; ପରନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ କାହାଣୀ ଶୀର୍ଷକ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ନିବନ୍ଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଡକ୍ଟରେଟ ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ଲୋକକାହାଣୀ' ଶୀର୍ଷକ ଆଲୋଚନା ପୁସ୍ତକ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଆଲୋଚନା ମଧ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ (ଓ.ସା. ଇତିହାସ), ଡଃ ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ (ଓ.ପଲ୍ଲୀ ସାହିତ୍ୟ), ଡଃ କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା (ଓ. ଉପନ୍ୟାସ), ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ (ଓ.ସା. ଇତିହାସ), ଡଃ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (ଓ.ସା.ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ), ଡଃ ଦେବେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି (ଓ.ସା. ଉନ୍ମେଷ ଓ ଉତ୍ତରଣ), ଡଃ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ସାମଲ (ଓ.ସା.ଇତିହାସ, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ଇତିହାସ) ଆଦି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା କଲ୍‌ଚରାଲ୍ ଫୋରମ୍‌ଦ୍ୱାରା 'ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସଂସ୍କୃତି' ଶୀର୍ଷକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ଅନେକ ସମାଲୋଚକ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର, ଡଃ ବୈରାଗୀ ଚରଣ ଜେନା, ଡଃ ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମିଶ୍ର, ଡଃ ମନୀନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରମୋଦ କୁମାର ସାମଲ, ଭାଗୀରଥି ନେପାକ, ହରିହର ପଟେଲ୍, ଗୋପବନ୍ଧୁ ରଥ, ଡଃ ଆଦିକନ୍ଦ ସାହୁ, ଅଧ୍ୟାପକ କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ, ଡଃ ବନମାଳୀ ରଥ, ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ଡଃ କଇଳାଶ ପଟ୍ଟନାୟକ, ରବୀନ୍ଦ୍ର ସାହୁ, ଅଧ୍ୟାପକ ଅରବିନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ (ବ୍ରତ ସାହିତ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ସଂକଳନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ), ଡଃ ନାରାୟଣ ଶତପଥୀ,

Scanned with CamScanner

ଡଃ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଆଦିଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ (ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ, ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଉଦ୍‌ଭବ ଓ ବିକାଶ ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ) ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ (ଭିନ୍ନ ସମୟ ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରକାଶିତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରବନ୍ଧ) ଡଃ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାସ (ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଓ କଣ୍ଢେଇ ନାଚ) ଡଃ ଗଙ୍ଗ ନାୟକ ଆଦି ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଆହୁରି ଏକାଧିକ ସନ୍ଦର୍ଭ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ – ଅତୀତରେ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗଟି ଯେପରି ଅବହେଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିରହିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ତାହା ନାହିଁ । ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଲୋଚନାମାନ ପ୍ରକାଶଲାଭ କଲାଣି । ଏହାର ଗଠନରୀତି, ଆତ୍ମିକ ବିଭବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଲୋଚନା ହେଲାଣି । ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଗବେଷଣା ହେଲାଣି । କେତେକ ସନ୍ଦର୍ଭ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇସାରିଲାଣି । ତେଣୁ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଆଜି ଆଉ ଅବହେଳିତ ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନୁଶୀଳନ ହେଲାଣି । ଉପାଧିୋତ୍ତର ସ୍ତରରେ ଏହାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପତ୍ର ଭାବରେ ପାଠ କରାଗଲାଣି । ତା' ଉପରେ ଉଚ୍ଚତର ଗବେଷଣା ହେଲାଣି । ତେବେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପଲ୍ଲୀର ଲୋକମୁଖରେ ଆହୁରି ଅନେକ ଗୀତ, କାହାଣୀ, ଢଗଢମାଳି, ପ୍ରବାଦ-ପ୍ରବଚନ ଆଦି ଜୀବନ୍ତ ରହିଛି । ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର, ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗବେଷକମାନେ ଗାଁ-ଗହଳିରେ ବୁଲି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଆହୁରି ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହୋଇପାରିବ । ଡଃ ଦାଶ, ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର ଆଦିଙ୍କ ପରି ଇଂରାଜୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏହାର ଆତ୍ମିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବାହାରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ । ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦକ୍ଷେପମାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇସାରିଲାଣି । ଧରୱାରସ୍ଥିତ Institute of Kannad Studies, ମହୀଶୂର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଗୌହାଟୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଲ୍ୟାଣୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ଆଦିରେ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଗବେଷଣା ପ୍ରତି ଯେପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି, ଓଡ଼ିଶାର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଅଧ୍ୟୟନ ତଥା ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେପରି ପଦକ୍ଷେପମାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରି ନାହିଁ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ

ଦାଶଙ୍କ ପରି ଲୋକସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଆଜି ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ଯଦି ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗବେଷକଗଣ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରି ଗାଁଗହଳିର ଲୋକମୁଖରେ ସଞ୍ଚିତ ଥିବା ଗୀତ ଓ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରନ୍ତେ ଏବଂ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ତଥା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକ ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତେ, ତେବେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ ଯେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମ୍ଭାବନାରେ ଭରିଯାଇପାରନ୍ତା, କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ।

ଉପସଂହାର – ବାସ୍ତବରେ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ରୂପବିଭୂତି ବିଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣା । କେତେବେଳେ ଲୋକକବି ହସି ହସି ଗଡ଼ିଯାଇଛି ତ ଆଉ କେତେବେଳେ ନିଜେ କାନ୍ଦି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କନ୍ଦାଇଛି । ପୁଣି କେତେବେଳେ ନିଜର ଆତ୍ମଗରିମା, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତିକୁ ବିଭିନ୍ନ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଯାଇଛି । କାହାଣୀ କହିବାବେଳେ ତା' କାହାଣୀପେଡ଼ିରୁ ଝରିଯାଇଛି ଅସଂଖ୍ୟ କାହାଣୀର ସୂଅ । ତା'ର ହିସାବ କେହି କେବେ ଦେଇପାରି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ । ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସମୟରେ, ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ, ପାରିଧି ସମୟରେ ସେ କେତେକାହାଣୀ କହିଛି । ମଣିଷର ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଆନ୍ତରିକତା, ପଶୁପକ୍ଷୀର ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ, ଜଡ଼ପଦାର୍ଥର ଅଯାଚିତ ସହୃଦୟତା ତା' ହୃଦୟକୁ ବହୁମାତ୍ରାରେ ମଥିତ କରିଛି । ତେଣୁ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଚରିତ୍ର ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ସେ ତା'ର କାହାଣୀ କେବଳ କହିଯାଇଛି । ଶୁଣିବା ଲୋକର କ୍ଳାନ୍ତି ଆସିଛି, ମାତ୍ର କହିବା ଲୋକର କ୍ଳାନ୍ତି ନାହିଁ । କଥା – କଥାରୁ ଉପକଥା – ପୁଣି ସେଥିରୁ ଶାଖା କଥା । ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନପାଇଁ ଲୋକ ହସିଛି – କାନ୍ଦିଛି ପୁଣି ନାଚିଛି । ଉତ୍ସବ ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ନିଜର ହୃଦୟାବେଗକୁ ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ସଂଗଠିତଭାବରେ କିମ୍ବା ଏକାକୀ କୌଣସି ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନୃତ୍ୟ କରିଛି । ଏହି ନୃତ୍ୟକୁ ଆହୁରି ମନୋଜ୍ଞ ଏବଂ ଶ୍ରୁତିମଧୁର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଥିରେ ସେ ଯୋଗ କରିଛି ବାଦ୍ୟ, ଗୀତ ଓ କଥାକୁ । ତେଣୁ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ନୃତ୍ୟ, ବାଦ୍ୟ, ଗୀତ ଏବଂ କଥାର ଅପୂର୍ବ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଏହି ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ତା'ର ମୌଳିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହୋଇଛି ।

Scanned with CamScanner

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଲୋକଗୀତ

ଲୋକଗୀତର ସଂଜ୍ଞା

ଆଦି ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ ଗିରିଗହ୍ୱର ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲା, ଗଛର ଫଳମୂଳ ଥିଲା ତା'ର ଆହାର, ବୃକ୍ଷର ବଲ୍କଳ ଥିଲା ତା'ର ପରିଧାନ, ସେତେବେଳେ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ତା'ର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା ନିତାନ୍ତ ସୀମିତ । ମାତ୍ର ସେହି ଆରଣ୍ୟକ ପରିବେଶ, ତା'ର ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମା, ଆକାଶର ନୀଳିମା, ପୁଷ୍ପର ସୁରଭି, ନିର୍ଝରିଣୀର କଳକଳ ନାଦ, ବିହଙ୍ଗୀର କୂଜନ, ବର୍ଷାର ରିମ୍‌ଝିମ୍ ଶବ୍ଦ, ପତ୍ରର ମର୍ମର, ଦିଗନ୍ତ-ବିସ୍ତାରିତ ସବୁଜ ଅରଣ୍ୟର ଶୋଭାରାଶି ତା'ର ପ୍ରାଣକୁ ଯେ କେବଳ ପୁଲକିତ କରିଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ବରଂ ତା'ର ହୃଦୟକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ ଓ ମଥିତ କରିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମାନବର କଣ୍ଠରୁ ପ୍ରଥମେ ଝରିଯାଇଥିଲା କବିତାର ନିର୍ଝର । କେବଳ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା କାହିଁକି, ବିଶ୍ୱର ଯେକୌଣସି ଭାଷାରେ ମାନବର ପ୍ରଥମ ଭାବପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ ହୋଇଥିଲା କବିତା । ତେଣୁ ଲୋକସାହିତ୍ୟ-ସ୍ରଷ୍ଟା ପ୍ରଥମେ ଗାଇଛି, ତା'ପରେ କହିଛି । ପୁଣି ଲୋକକବି ଯାହା ଗାଇଛି, କେବେଳ ପ୍ରକୃତି କଥା ହିଁ ଗାଇଛି । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କହିଲେ – ସତେ ଯେପରି ପ୍ରକୃତି ଲୋକକବିର ହୃଦବେଦୀ ଉପରେ ବସି ଗୀତ ଗାଇ ଚାଲିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଏ ସାହିତ୍ୟ କୃତ୍ରିମ ନ ହୋଇ ହୋଇପାରିଛି ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ । 'ବାସ୍ତବରେ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସଯତ୍ନବର୍ଦ୍ଧିତ ଉପବନର ଡାଲିଆ, ଜିନିଆ, ହାସନ୍ ହେନା ନୁହେଁ, ପ୍ରକୃତିର ମୁକୁଳା ଛାତିରେ ମାଡ଼ିଥିବା ନାଁ-ନ ଜଣା କେଉଁ ଏକ ଫୁଲ । ମହାବିଦ୍ୱାନ୍‌ର ମଣିମଣ୍ଡପଠାରୁ ମହାମୂର୍ଖର ମାଟିକୁଡ଼ିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତି ତା'ର ଅବାଧ । କାହାରି ପାଖରେ ସେ ଅବାଧ ନୁହେଁ କି କାହାରି ପାଖରେ ସେ ଅବୋଧ ନୁହେଁ ।' (୧) ଏହାର ଚିରନ୍ତନ ଆବେଦନ ଲୋକଗୀତକୁ ସାର୍ବଜନୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଛି । ସବୁ ଗୀତ ଲୋକଗୀତ

Scanned with CamScanner

ନୁହେଁ । ବାସ୍ତବରେ କେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଲୋକଗୀତ, ତା'ର ସୂଚନା ଦେଇ ଆଲୋଚକ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର କୁହନ୍ତି – ''ଯେଉଁ କବିତାମାନ ଏବେ ମୁଖେ ମୁଖେ ରହିଆସିଛି, କେବେହେଲେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରି ନାହିଁ ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ କୋଣରେ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରି ତା'ର ବିଚକ୍ଷଣ ମହକରେ ସେ ଜନସମାଜର କୋଣେ କୋଣେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ସାର୍ବଜନୀନ ହୋଇପାରିଛି, ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତି ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିବା ସମୀଚୀନ ।'' (୨) ଏହା ଜୀବନବାଦୀ, କଳାସର୍ବସ୍ୱ ନୁହେଁ ।

ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଏହି ସୌଧ ଗଠିତ । ଏହି ଲୋକଗୀତ ରଚୟିତାର ଅଭିଜ୍ଞତା କୌଣସି ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ଥିବାରୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । କାଳର ନିକଷରେ ବାରମ୍ବାର ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସତ୍ୟ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ସାର୍ବକାଳିକ । ସବୁ ଯୁଗର ସବୁ ମଣିଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଏକ ପ୍ରକାର ଅଭିଜ୍ଞତା ଭରପୂର ଥିବାରୁ ଏହା ସାର୍ବଜନୀନ । ଲୋକଜୀବନର ରସ-ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ଏହା ମହନୀୟ । ତେଣୁ ଗବେଷକ ଡଃ ଦାଶ କୁହନ୍ତି – ''ଲୋକଗୀତ ଜୀବନରସର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ଭରପୂର । ଲୋକସାଧାରଣ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ ନୁହନ୍ତି, ବାସ୍ତବତାର ପୂଜାରୀ । ସେମାନେ ଆମରଣ ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ସଂଘର୍ଷରେ ଆସନ୍ତି, କଳ୍ପନାବିଳାସରେ ଜୀବନ ବିତାଇବାକୁ ଅବସର କାହିଁ ? ବହୁ ଗୀତ ଏଇ ସଂଘର୍ଷର ପ୍ରତୀକରୂପେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ।'' (୩) ମାନବଜୀବନର ବିଶ୍ୱାସବୋଧ, ମାନବଜୀବନର ବହୁ ଅଭିଜ୍ଞତାର ବିପୁଳ ଚିତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏହାର କଳେବର ମଣ୍ଡିତ ଓ ମହିମାନ୍ୱିତ । ''ଲୋକଗୀତ ପୁଣି ଜୀବନର ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ କଳ୍ପନାର ରୂପ । ତାହା ବୈରାଗ୍ୟର ସଙ୍ଗୀତ ନୁହେଁ, ଆସକ୍ତ ସଂସାରୀର । ଦୁଃଖ ଅଛି, ଦୈନ୍ୟ ଅଛି, ବ୍ୟଥା ବେଦନାର ଅନୁଭବ ସେ ଗୀତର ଭାବ-ପଞ୍ଜର ନିର୍ମାଣ କରିଥାଏ ।'' (୪) ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ମଣିଷ ଜୀବନର କେବଳ ସୁଖମୟ ଦିନଗୁଡ଼ିକ ରୂପାୟିତ ନୁହେଁ, ତା' ସହିତ ତା'ର ସଂଘର୍ଷମୁଖର ଜୀବନ ଓ ଦୁଃଖ-ବିଷାଦଭରା କ୍ଲାନ୍ତିକର ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୟୋତିତ । ''ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ଜୀବନର ଏହି ରସାଳ ଅଥଚ ସରଳ ପଦଗୁଡ଼ିକ ଅପୂର୍ବ ସାହିତ୍ୟିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇଉଠେ । ମହାକବିମାନଙ୍କର ରଚନା ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ

Scanned with CamScanner

ପ୍ରଭାବିତ ଏବଂ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରେ, ଲୋକସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନୁପାତରେ ପଲ୍ଲୀ ସଂସାରକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରି ରଖିଥାଏ । କେତେ ସୁଖ-ଦୁଃଖର ମଧୁମୟ ଅନୁ... ପଲ୍ଲୀ-ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନରେ ଝଙ୍କୃତ ହୋଇଉ... ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତି × × × ଗିରି ନିର୍ଝରିଣୀ ପରି ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ, କଳକଳ ଛଳଛ... ଅଥଚ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ।'' (୪)

ଲୋକଗୀତି ଲୋକଜୀବନର ଅବିକଳ ପରିପ୍ରକାଶ । ଭାଷା ଅତି ସରଳ ଅ... ଭାବ ଗମ୍ଭୀର । ଶୈଳୀ ଆଡ଼ମ୍ବରହୀନ, ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନା ସୁଦୂରପ୍ରସା... ଲୋକକବି ପଲ୍ଲୀର କଥା ଲେଖିଛି । ତାହା ମୁଖରେ ରହିଲେ ବି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ... ହୃଦୟକୁ ଘାରିଛି । ତେଣୁ ଏହି ଲୋକଗୀତି ବା ପଲ୍ଲୀଗୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚ... ଦେବାକୁ ଯାଇ ଅଧ୍ୟାପକ ଜେନା କୁହନ୍ତି – ''ପଲ୍ଲୀ ଜୀବନର ସୁଖ-ଦୁଃଖ ପଲ୍ଲୀକବି... ଅବଲମ୍ବନ । ସେସବୁକୁ ସମ୍ବଳକରି ସେ ଗୀତ ରଚନା କରେ । ସେ ଗୀତ କୌଣ... କାଗଜରେ ଛପା ହୋଇ ରହେନା । ଏହି ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମଭୋଳା ସର... ପଲ୍ଲୀହୃଦୟର ସହଜ ସ୍ୱର ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଶୁଣୁ, ସେତେବେଳେ ଆ... ଚମତ୍କୃତ ହେଉ । ଏତେ ସରଳ, ଅଥଚ ଏତେ ସୁନ୍ଦର, ଏତେ ସହଜ ଅଥଚ ଏପ... ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଏତେ କରୁଣ ଅଥଚ ଏପରି ମଧୁର । ଏହି ପଲ୍ଲୀ-ସଙ୍ଗୀତ ଭିତରେ ଆ... ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରକୃତ ରୂପଟି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଉତ୍କଳଜନନୀର ବ୍ୟଥିତ କରୁଣ ମୂ... କ୍ଷଣକାଳପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଫୁଟିଉଠେ । ଆମେ ତା' ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଉ... ଓଡ଼ିଶା ଦେଶ ଓ ମାଟି ପ୍ରତି ନିବିଡ଼ ଘେନାଘେନି ଭାବ ଆମ ଭିତରେ ଭରିଯାଏ ।'' (୬) ପୁରାତନ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ନୂତନତ୍ୱର ସନ୍ଧାନ ଦିଏ । କାଳର ଅପ୍ରତିହତ ଗତିରେ ବରଂ ବନ୍ଧା ନ ପଡ଼ି ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରେ । ଜୀବନକୁ ଜୀବନପରି ଦେଖାଇଦିଏ । ନାସ୍ତି ଭିତରେ ଅସ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ଦିଏ । ଡଃ ଦାଶ ଏହି ଲୋକଗୀତର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ମହାନତାର ସୂଚନା ଦେଇ କୁହନ୍ତି 'ଲୋକଗୀତ ପ୍ରାଚୀନ । ପୁଣି ଚିରନବୀନ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ବାହାର ରୂପର ଘଟାନ୍ତର ଘଟିଲେ ବି ପ୍ରାଚୀନଧାରା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହେ । ପ୍ରାଚୀନତମ ଯୁଗର ସନ୍ଦେଶ ଲୋକଗୀ... ଜରିଆରେ ଆମ ନିକଟରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ସେ ଦିଗରୁ ବୁଝିଲେ ଲୋକ-ସାହିତ୍ୟ ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟର ଜନକ । ଅକ୍ଷର ଉଦ୍ଭାବିତ ହେବା ଆଗରୁ ଏହା ମୁଖେ ମୁ...

Scanned with CamScanner

ଚାଲିଥିଲା । କ୍ରମେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଲା । ପରେ ହୁଏତ ଏଇ ଧାରାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୀତିରେ ବିଦଗ୍ଧସାହିତ୍ୟ ରଚିତ ହେଲା । ନବ ନବ ରୂପ ଧରି ଲୋକଗୀତ ଅତୀତରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ, ବର୍ତ୍ତମାନରୁ ଭବିଷ୍ୟତ ମାର୍ଗରେ ଗତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ରଚିତ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଅଧିକାଂଶରେ ସେଇ ଯୁଗର ବାହକ ହୋଇ ରହିଲା । ଯୁଗର ଢେଉ ଲଙ୍ଘି ଗତି କରିବାର ଶକ୍ତି ତା'ର ନ ଥିଲା ।'' (୭) ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ କହିଲେ ଲୋକଗୀତ ଅତୀତର ସାକ୍ଷୀ, ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଖି ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ରକ୍ଷୀ । ଏହି ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକ କର୍ମବିମୁଖ ମାନବକୁ ଯେପରି କର୍ମତତ୍ପର କରେ, ସେହିପରି ନିରାଶ ହୃଦୟରେ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର କରେ; ବଞ୍ଚିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ । ସମାଜକୁ ସୁସ୍ଥ ସୁନ୍ଦର କରି ଗଢ଼ି ତୋଳିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରେ । ଜୀବନରେ ଭରିଦିଏ ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି ଓ ମମତାର ଧାରା । ଏହି ଗୀତିକାଗୁଡ଼ିକରେ କେବଳ ମଣିଷ ପ୍ରତି ସମବେଦନା ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନାହିଁ; ପରନ୍ତୁ ସମାଜ-ଜୀବନକୁ କଳୁଷିତ ଓ କ୍ଲୀବ କରୁଥିବା ଅସାମାଜିକ ଜୀବନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କଟୂକ୍ତି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ତେଣୁ ଲୋକକବିର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ସମାଜକୁ ଯେପରି ପରଖ କରିଛି, ବିଦଗ୍ଧ କବିଙ୍କଦ୍ୱାରା ସେପରି ପରୀକ୍ଷିତ ହେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ହେବାର ଅବକାଶ ମଧ ନାହିଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଲୋକଗୀତିକା ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନର ପୁଷ୍କଳ ପରିପ୍ରକାଶ । ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଏକ ମୌଖିକ ଇତିହାସ ।

ଲୋକଗୀତର ରୂପବିଭବ – ଲୋକସାହିତ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ଲୋକପ୍ରିୟ ଓ ବୃହଦାୟତନ ବିଭାଗ ହେଉଛି ଲୋକଗୀତ । ଲୋକକବି କେବଳ ଗାଇଚାଲିଛି । ଏ ଗାଇବାର ଶେଷ ନାହିଁ କେଉଁଠି । ନିଜର ସମାଜ, ପରିବେଶ ଓ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସେ ଗୀତ ଗାଇଛି । ତା'ର ଅଜାଣତରେ ତା' ସମାଜର ସାମଗ୍ରିକ ରୂପଟି ଯେ ପ୍ରକାଶ-ଲାଭ କରିଯାଇଛି, ତାହା ଜାଣିବାକୁ କେବେ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ । କାରଣ ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମିଳୁଥିବା ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଜୀବନଗାଥା ସେଥିରେ କିପରି ଶବଳିତ ତାର ବହୁ ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଆଲୋଚକ ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମାଜିକ, ଶିକ୍ଷାତ୍ମକ ଓ ଧାର୍ମିକ – ଏହିପରି ତିନୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭାଜନ କରି କାନ୍ଦଣା, ଦୋଳିଗୀତ, ଖେଳଗୀତ ପ୍ରଭୃତିକୁ ସାମାଜିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର, ଡଗଡମାଳି, ଡାକବଚନ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଶିକ୍ଷାତ୍ମକ ବା ଉପଦେଶମୂଳକ ଓ ପାଲା, ଘୋଡ଼ାନାଚ ଗୀତ, ଚଇତିପର୍ବ

Scanned with CamScanner

ଗୀତ, ଓଷା, ପର୍ବପର୍ବାଣି ଗୀତ ଆଦିକୁ ଧାର୍ମିକ ବା ଧର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । (୮) ଆଲୋଚକ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏହି ବିଭାଗୀକର ଯଥାର୍ଥ ହେଲେହେଁ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦିଗରୁ ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଭାବ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ ।

୧. **କର୍ମମୂଳକ** – କୃଷକ ଗୀତ, ଶଗଡ଼ିଆ ଗୀତ, ସୁଆରୀଡାକ ଗୀ ମଇଁଷିଆଳ ଗୀତ, ନାଉରିଆ ଗୀତ, ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡା ଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି ।

୨. **ନୀତିନିୟମ ସମ୍ପର୍କୀୟ** – ପ୍ରବଚନ, ଡାକବଚନ, ଖନାବଚନ ଇତ୍ୟାଦି

୩. **ଧର୍ମମୂଳକ** – ପର୍ବପର୍ବାଣି ଓ ଓଷାଗୀତ, ଓଷା ମନସା ଆଦି ।

୪. **ବୁଦ୍ଧିମୂଳକ** – ନାଁ ଦିଆ ପ୍ରହେଳିକା, ବୁଦ୍ଧିପରୀକ୍ଷା ବା ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଆଦି

୫. **ନାରୀଜୀବନମୂଳକ** – ଦୋଳିଗୀତ, କାନ୍ଦଣା ଗୀତ, ପୁଚିଖେଳ ଗୀତ ଶିଶୁଗୀତ ଆଦି ।

୬. **ସମାଜ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ର ସଂଶୋଧନମୂଳକ** - ଢଗଢମାଳି ।

୭. **ଅନ୍ୟାନ୍ୟ** – ଯେଉଁଥିରେ ଆମେ କେତେକ ଗାଥାଗୀତିକା, ସମରବୋଲି ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା ଆଦିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବା । ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପରୋ ଗୀତିକାଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରେମମୂଳକ, ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କୀୟ, ଆଧିଭୌତି ସମ୍ପର୍କୀୟ, ଐତିହାସିକ, ସମ୍ବେଦନାମୂଳକ ଓ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକମୂଳକ ଭାବରେ ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ଲୋକଗୀତିକା ବିଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣା । ଏହା ଦୃଷ୍ଟିଦିଗ୍‌ବଳୟସ୍ପର୍ଶୀ । ଜୀବନ ଓ ଜଗ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିବାରୁ ମୂଲ୍ୟବୋଧରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଭାବ ସର୍ବଦା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଥାଏ । ତେଣୁ ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ପରି ଏହାର ଆଙ୍ଗିକ ଆତ୍ମିକରେ ବାରମ୍ବାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ । ଏକ ସାର୍ବକାଳି ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଏହାର କଳେବରକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଥିବାରୁ ଏହା ଚିରନୂତନ ଓ ଚିରନ୍ତନ

ଲୋକଗୀତର ବିବିଧ ରୂପ – ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଲୋକଗୀତର ବିବି ରୂପ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ଚାର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଖାଇଦିଆଯାଇଛି । ଏଠାରେ ସେ ଗୀତିକାଗୁଡ଼ିକର ସାମାନ୍ୟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।

କୃଷକ ଗୀତ – କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସମୟରେ କୃଷକ ନିଜର ଶାରୀରି କ୍ଲାନ୍ତିକୁ କିଛି ସମୟ ଭୁଲିଯିବାପାଇଁ ତହ ତହ ଖରା ଓ ବର୍ଷାରେ ସଙ୍ଗୀତର ଝଙ୍କା

Scanned with CamScanner

ମେଳିଦେଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ତା' ଗୀତରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । ବେଳେ ବେଳେ ଏପରି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ, ଯାହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଖୋଜି ପାଇବା କଷ୍ଟକର । ତେବେ-ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ତା'ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ସାମୟିକ କ୍ଳାନ୍ତି ଅପନୋଦନ ନିମିତ୍ତ ସେ ଗୀତ ଗାଉଥିବାରୁ ଏଥିରେ କେତେକ ନିରର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ହୋଇଯାଇଥାଏ । ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ ଆଦିର କଥାକୁ ସେ ନିଜର ପରିବେଶ ସହିତ ଖାପ୍ ଖୁଆଇ ନିଜସ୍ୱ ଶୈଳୀରେ ଗାନ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନ ଥାଏ । ହଳକରିବା ସମୟରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଖର ରୌଦ୍ର ତାପରେ ସିଝିଯାଉଥାଏ, ସେହି ଶ୍ରମ ଓ କଷ୍ଟର ଲାଘବପାଇଁ ସେ ଗାଇଉଠେ –

ରାମର ଭାରିଯା ନୀଳାବତୀ ରାଣୀ
ଲାଉ କଳସୀରେ ବୋହୁଥିଲେ ପାଣି
ଅର୍ଘ୍ୟ ବନ୍ଦାଇଲେ ଯଶୋଦା
ଗଙ୍ଗାରୁ ନୀର ଆଣି ହୋ...

ଏଥିରେ କେତେକ ପୌରାଣିକ ଚରିତ୍ର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ହେଁ ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ସତ୍ୟତା ଆଦୌ ନାହିଁ । ରାମ, ନୀଳାବତୀ ବା ଯଶୋଦା – ସମସ୍ତେ ତା' ପରିବାରର ସଦସ୍ୟ । ସେହିମାନଙ୍କର କଥା ସେ ଶୁଣିଥିବା ପୌରାଣିକ ନାମ ଦେଇ କବିତାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାଏ । ସାଧାରଣ କୃଷକ ଘରେ ନାରୀମାନେ ଗଛଲଟାରେ ପାଣି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଅର୍ଥାଭାବରେ ସେମାନେ କଂସା କଳସୀ ବଦଳରେ ଲାଉକଳସୀରେ ଜଳଦେବା କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ କରିଥାନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ କବିତାରେ ଓଡ଼ିଆ କୃଷକ ଘରର ସେହି ଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ଗ୍ରାମରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବିବାହାଦି କାର୍ଯ୍ୟର ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦ୍ରଷ୍ଟା । ବର ସହିତ ବରଯାତ୍ରୀଙ୍କ ଗମନ, ବେଦୀ ଉପରେ ଜରିକାଗଜରେ ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର ଛତା ବରର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖାଯିବାର ଦୃଶ୍ୟ ସେ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି । ତେଣୁ ସେହି କଥାକୁ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମୟରେ ରାମାୟଣରେ ଶୁଣିଥିବା ରାମଙ୍କର ବିବାହ ଉପାଖ୍ୟାନ ତା' ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ନାଚିଉଠିଛି । ଏହି ଉଭୟ ଦୃଶ୍ୟର ତୁଳନାତ୍ମକ ଚିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ସେ କହିଛି –

ରାମର ବିଭାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବରଯାତି
କନକ ମୁଣ୍ଡାଇ ଟେକିଦେଲେ ଛତି
ଛତି ଚାରିପାଶେ ବଉଳା ମୁକୁତା ଲେଞ୍ଚି ଲେଞ୍ଚି ହୋ –

Scanned with CamScanner

ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରର ଭୂମିକା ଅତ... ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ପଲ୍ଲୀର କୃଷକ ପରିବାରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷ... ସମସ୍ତେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ପାରିବାରିକ ସ୍ଥିରତା, ଦୃ... ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଭାଇ ଲଙ୍ଗଳ ଫାନ୍ଦିବା ସମୟରେ ଅ... ଗୋଟିଏ ଭାଇ ମଇ ଯୋଚି ଦେଇଥାଏ । ପରିବାରର ନାରୀମାନେ ତଳି ରୋଇ... କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ କୃଷକ ନିଜର ପରିବାରର କଥା କହିବା ସମୟରେ ନି... ସେହି ଚରିତ୍ରର ଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ନ କରାଇ ପୌରାଣିକ ଚରିତ୍ର ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମ... ଏବଂ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ଠିଆକରାଏ । କୃଷକ ପରିବାରକୁ ଯିଏ ଆସୁନା କାହିଁକି, କୃଷିକା... କରିବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ । ଏହାର ସୂଚନା ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଦଟିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ

ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁଇ ଗୋଟି ଭାଇ
କେ ଫାନ୍ଦେ ଲଙ୍ଗଳ, କେ ଫାନ୍ଦେ ଆଡ଼ ମଇ
ପହ୍ଲା (ତଳି) ପରଶିବ ରାମ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ସୀତୟା ଯିବେ ରୋଇ ହୋ–

କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ କୃଷକ ରାତିଦିନ ମାନେ ନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ... 'ଚାଷୀ ହୁଡ଼ିଲେ ବରଷେ ।' ସେଥିପାଇଁ ରାତି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସେ ହଳ ଲଙ୍ଗଳ ଯୋ... କ୍ଷେତକୁ ଚାଲିଯାଇଥାଏ ଖାଲି ପେଟରେ । କିଛି ସମୟ ହଳ କରିବାପରେ ପେଟରେ... ଭୋକ ଦାଉ ଦାଉ ହୋଇ ଜଳିଉଠେ । ହଳଲଙ୍ଗଳ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆକୁଳ ନୟନରେ ଚା... ରହିଥାଏ ତା'ର ଘରଆଡ଼େ । ପଖାଳଭାତ ଓ ତୋରାଣିର ଅପେକ୍ଷାରେ ସେ ଅଧୀ... ହୋଇଉଠେ । ପେଟରେ କ୍ଷୁଧା, ତଣ୍ଟିରେ ତୃଷା – ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଉତ୍କଳୀୟ କୃଷକ... ଜୀବନର ବାସ୍ତବତା । ହଡ଼ା ହଳକ ପେଲି ପେଲି ଦେହ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ ଭାତ କଂସାଏ ପହଞ୍ଚିବାପରେ ସେଥିରେ ତୋରାଣି ନ ଦେଖି ତା'ର ହଂସା ଉଡ଼େ । ସେହି ସମୟରେ ନିଜର ଅନୁଭବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ ଗାଇଉଠେ –

ରାତ୍ର ତ ଅଧଠାରୁ ଯୋଚି ମୁଁ ଦେଲି ହଳ
ବିଲକୁ ଯାଉ ଯାଉ ପହଡ଼େ ହେଲା ବେଳ
ଲଙ୍ଗଳ ଫାନ୍ଦି ଦେଇରେ କଣ୍ଠିରେ ଦେଲି ହାତ
ପଛକୁ ଅନାଇଲି ଆସୁ ତ ଅଛି ଭାତ
ଭାତ ତ ଆସୁଅଛିରେ –
ତୋରାଣି କିଛି ନାହିଁ
ହଡ଼ାକୁ ପେଲି ପେଲି ଦେହେ ମୋ' ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ହୋ –

Scanned with CamScanner

ଏ ପ୍ରକାର କବିତା ଯେକୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଆଶା କରିବା ବୃଥା । କେବଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅନୁଭବୀ ଏହାର ସ୍ରଷ୍ଟା । ଜୀବନ-ଯୁଦ୍ଧରେ ବାରମ୍ବାର ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ହୃଦୟରୁହିଁ ଏହା ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି । ଏହି ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିବା କୃଷକ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ । ଭବିଷ୍ୟତପାଇଁ ବହୁ ଯୋଜନା କରେ । ସେ ଜାଣେ, କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ସରିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ମୂଲ୍ୟ ମିଳେ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ପରି, ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଶରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବନ୍ୟା, ବାତ୍ୟା ଓ ମରୁଡ଼ି ଲାଗିରହିଛି । ଭାଗଚାଷ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ତା'ର ଝାଳବୁହା ଉତ୍ପାଦିତ ଶସ୍ୟରୁ ଅଧା ରାଜାକୁ ଦେଇଦେଇଥାଏ । କୃଷିପାଇଁ ସାହୁକାରଠାରୁ କରଜ ଆଣିଥାଏ । ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ ଠିକ୍ ଆଦାୟ କରିନିଅନ୍ତି । ଯଥା ସମୟରେ କରଜ ଶୁଝି ନ ପାରିଲେ ଡଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ପାଗ ଦେଖିଲେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଏ । ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନକୁ ଆନନ୍ଦମୟ କରିବାକୁ ସେ ଅନେକ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖେ । ସେହି ଯୋଜନାକୁ ରୂପାୟନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗାଇଉଠେ –

ଏ – – ରାମ ତ ରାମପଦରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣି
ପୂର୍ବୁତ ପାଣିନେଇ ପଶ୍ଚିମେ ଉଜାଣି
ଏହି ତ ପାଣି ଭାଇରେ ବଢ଼େଇ ନେଇ ପାରୁ
ଧୋଇ ତ ମରୁଡ଼ିକି କିପାଇଁ ଭୟ କରୁ
ସାଉକୁ ଶୁଝିବୁରେ ରଜାକୁ ଦେବୁ କର
ତୋହ ଦୁଆରକୁ କେହି ଯେ ନ ଯିବେ
ନ ଦେବୁ ଡଣ୍ଡ କର ଯେ –

କୃଷକ କବି ବା ଲୋକକବି ତା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ବହୁ ଅନୁଭୂତି ଏବଂ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଅତି ସରଳ ଭାବରେ କପଟଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଏହି କବିତାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଇଛି । ତା'ର ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମୟରେ ସ୍ଥାନ, କାଳ ଓ ପାତ୍ର ଭେଦକୁ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଭୁଲିଯାଇଛି । ଯିଏ ସଂଗ୍ରାମୀ, କର୍ମଠ, ତା' ନିକଟରେ ଛଳନା, ପ୍ରତାରଣା କେବେ ଶୋଭା ପାଏନା । ସେଥିପାଇଁ ପୌରାଣିକ ଚରିତ୍ର ଅତିଚରିତ୍ର ନ ହୋଇ ତା' ପାଖରେ ନିଜର ପରିବାରର ଚରିତ୍ରରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ।

ଶଗଡ଼ିଆ ଗୀତ – ଏ ଦେଶରେ ଯନ୍ତ୍ର-ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରସାର ପୂର୍ବରୁ ପରିବହନ କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶଗଡ଼ଦ୍ୱାରା ସମାହିତ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଅତୀତରେ ଶଗଡ଼ ଥିଲା

Scanned with CamScanner

ଉଭୟ ଯାତ୍ରୀବାହୀ ଓ ମାଲବାହୀ । ତେଣୁ ଶଗଡ଼ିଆପାଇଁ ରାତି ଓ ଦିନ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥିଲା । କେତେବେଳେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ତ ଅନ୍ କେତେବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ତା'ର ଶଗଡ଼ ଭରପୂର ହୋଇଉଠୁଥିଲା । ସକାଳୁ ରାତି, ପୁଣି ରାତିରୁ ସକାଳ ଅନବରତ ସେ ଶଗଡ଼ ବାହି ଚାଲିଥାଏ । ଦିନ ଏବଂ ରାତିର କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ସେ ଅବଶ ହୋଇପଡ଼େ, କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ । କ୍ଳାନ୍ତିରେ ଆଖିପତା ଦୁଇଟି ମାଡ଼ିପଡୁଥିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ସେ କଣ୍ଠରେ ଫୁଟାଇଦିଏ ସଙ୍ଗୀତର ଝଙ୍କାର । ତା' ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ପଥକ୍ଳାନ୍ତ ବଳଦ ମଧ୍ୟ ନିଜର କ୍ଳାନ୍ତି ଭୁଲିଯାଏ । ଦୂର ବାଟୋଇ ଅନ୍ତତଃ କିଛି ସମୟପାଇଁ ଆନନ୍ଦର ଖୋରାକ୍ ପାଇଯାଏ ଏବଂ ଶ୍ରାନ୍ତକ୍ଳାନ୍ତ ଶଗଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତର ତାଳେ ତାଳେ ଭୁଲିଯାଏ ଦିବସ ଓ ଶର୍ବରୀର କଠିନ ପରିଶ୍ରମକୁ । ତା' କବିତାର ଭାବଧାରା ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗତିର ଅଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇପାରେ । ଏକାଧିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅଡୁଆତଡୁଆ ହୋଇ ମିଶାମିଶି ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ; ତଥାପି ତା' ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଲାଳିତ୍ୟ ଓ ପ୍ରାକୃତିକତା ଫୁଟିଉଠେ ତାହାହିଁ ହେଉଛି ସେହି କବିତାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।

ଦୂରକୁ ସୁନ୍ଦର ତ ପରବତ ମାଳ
ଗାଁକୁ ସୁନ୍ଦର ତ ନଡ଼ିଆ ଗୁଆ ତାଳ
ବନ୍ଧୁକୁ ସୁନ୍ଦର ତ ଦିଶଇ ଦୂର ବାଟ
ସିନ୍ଧୁକୁ ସୁନ୍ଦର ତ ଲହଡ଼ାଭଙ୍ଗା ଘାଟ
ସଭାକୁ ସୁନ୍ଦର ତ ପଧାନ ସାନଭାଇ
ଗୋଠକୁ ସୁନ୍ଦର ତ ଦୁହାଁଳିଆ ଗାଈ
ଘରକୁ ସୁନ୍ଦର ଯେବେ ଲୋ ଘରଣୀ
ନ ଯିବୁ ବାପଘର ଲୋ ।

ଶଗଡ଼ିଆ ଦିନରାତି ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ହେଁ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଅବସର ପାଇଲେ ରସିକତା କରିବାକୁ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷେ ତାକୁ ବହୁ ସମୟ ଧରି ଗୃହରୁ ବାହାରେ କଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ସେ ଯେଉଁଦିନ କର୍ମରୁ ବିରତ ହୋଇ ଘରକୁ ଫେରିଆସେ ସେତେବେଳେ ନିଜ ପତ୍ନୀର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଉଠିଥାଏ । ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏ ପ୍ରକାର ଅନୁଭୂତି ଅପ୍ରତୁ-

Scanned with CamScanner

ଶଗଡ଼ିଆ ଭାଇ
ଶଗଡ଼ ବୁହାରୁ କି କି ସୁଖ ପାଇ
କାଠିମରା ଭାତ ଲୁଣ ଘେନି ଖାଇ
ସରୁମ ସୁନ୍ଥାଣରେ ବାକୁଲି
ଦଉଡ଼ା ପାରି ଶୋଇ ହେ ।
ଶଗଡ଼ ବୋହିବାକୁ ପଶ୍ଚିମ ଦେଶକୁ
ନୀଳଚକ୍ର ବାନାରେ ଏକ ଉଡ଼ୁଛି
ପଶ୍ଚିମ ରାଇଜକୁ ହୋ ।
ଆଗରେ ଶଗଡ଼ ବୋହି ଦିହ କଲୁ କ୍ଷୀଣ
ପଛ ତ ଶଗଡ଼ିଆର ନ ସରଇ ଦିନ
ମାଝିତ ଶଗଡ଼ିଆକୁ କହିବ
ତାଟିଆ ମଙ୍ଗେ ଲୁଣ ହୋ –

ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଶଗଡ଼ିଆର ଜୀବନ । ଦିନରାତି ଖଟି ମଧ ଭଲଭାବରେ ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇବାକୁ ପାଏନା କି ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ପିନ୍ଧିପାରେନା । କ୍ଷୀଣ ଦେହରେ ଅନେକ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ । ତଥାପି ସେ ଗୀତ ଗାଏ । କାରଣ ଏହି ଗୀତ ଗାନରେ ହିଁ ସେ ଭୁଲିଯାଏ ତା'ର ଅତୀତର ଶୋକ-ଦୁଃଖ, ବର୍ତ୍ତମାନର ଜ୍ୱାଳା ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ହତାଶାମୟ ଜୀବନକୁ ।

ସୁଆରିଡାକ ଗୀତ – ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନରେ ସୁଆରିର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ବିବାହ ସମୟରେ ଏବଂ ବିବାହ ପରେ କନ୍ୟା ତା'ର ବାପଘରକୁ ବା ବାପଘରୁ ଶାଶୂଘରକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ସବାରି ହିଁ ଏକମାତ୍ର ପରିବହନର ମାଧମ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଚାରି ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହାକୁ ବହନ କରି ଦୂରପଥ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସମୟରେ ପଥକଷ୍ଟଜନିତ କ୍ଳାନ୍ତିରୁ ରକ୍ଷା

Scanned with CamScanner

ହୁମୁରା ଭାଇଲୋ
ଖବର କରିଲୋ
ଦବର ଦାଢ଼ିଲୋ
ନଜର ନଳୀଲୋ
ଧୀରା ଗଡ଼ିବୁଲୋ
କୋଇଲି ଅଖାଲୋ
ମଳାଶ୍ବର ପୁଅ ଦିଅର ଲେଖାଲୋ
ବାଲେଶ୍ଵର ଗୁଣ୍ଡି ପାନରେ ଦବୁଲୋ
ପାନ ଭାଙ୍ଗୁଥିବୁ ଖିଲେଇ କରିଲୋ
ଚୂନି ଚୂନି ଗୁଆ ଖଇର ମିଶାଲୋ
ବଡ଼ ନଈକୂଳ ବଡ଼ ଉଠାଣି ଲୋ
କେମିତି କାଢ଼ିବି ଖରାରେ ପାଣିଲୋ ?
ଗାମୁଛା କାନିରେ ଆଣିବି ଟାଣିଲୋ
ଅଣ୍ଡା ନକ ନକ ବାଉଁଶ କଣିଲୋ – ଇତ୍ୟାଦି

ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସାମୂହିକ ଆବୃତ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଗୀତର ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଓ ଉତ୍ତରକର୍ତ୍ତା ଗୋଟିଏ ଦଳର । କ୍ଳାନ୍ତି ଦୂର କରିବାକୁ ଯାହା ଯେତେବେଳେ ପାଟିକୁ ଆସିଲା, ସଙ୍ଗତିହୀନ ଭାବରେ ଆବୃତ୍ତି କରି ଚାଲିଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ସୁଆରିର ମହତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଉ ନ ଥିଲେ ହେଁ ଗ୍ରାମ ଗହଳିରେ ଏବେବି ସେ ପରମ୍ପରାର ଉଚ୍ଛେଦ ଘଟି ନାହିଁ । ଏବେବି ଏହାର ବାହକମାନେ ସେହିପରି ସମବେତ ଗୀତ ଆବୃତ୍ତି କରିଥାନ୍ତି ମାତ୍ର ଅତୀତର ସେହି ସାଧୁତା ଆଜି ଆଉ ନାହିଁ । ସୁଆରିଗୀତ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଶସ୍ତା ସିନେମା-ସଙ୍ଗୀତ ବା ଆଧୁନିକ ସଙ୍ଗୀତ ବାହାରି ଆସୁଛି; ମାତ୍ର ସବାରିର ସେହି ଆଦର୍ଶ ଏବେବି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି ।

ମଇଁଷିଆଳ ଗୀତ – ମଇଁଷିଆଳ କି ଦିନ କି ରାତି, କି ବର୍ଷା କି ଖରା ଅବା ଶୀତ – ମଇଁଷିମାନଙ୍କ ସହିତ ବାହାରେ ସମୟ କଟାଇ ଦେଇଥାଏ । ଘର ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଏକ ଅତିଥି ପରି । ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ଶୀତରେ, ପ୍ରବଳ ବାରିପାତରେ ଏବଂ ପ୍ରଖର ରୌଦ୍ର ତାପରେ ମଇଁଷି ସହିତ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରୁଥିବା ସମୟରେ ତା'ର ସେହି ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନକୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ଆନନ୍ଦ ଦେବାପାଇଁ ସେ ଗୀତ

ଗାଏ । ଏହି ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ତା'ର ମନର ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ମଇଁଷି ନେଇ ବୁଲୁଥିବାବେଳେ କେଉଁଠି ଏକ ତନୁପାତଳୀ ଦେଖି ତା' ଦେହ ମଇଁଷି ପଛେ ପଛେ ଗଲେହେଁ ମନ ଚାଲିଯାଇଥାଏ ସେହି ତନୁପାତଳୀ ନିକଟକୁ । ଘରେ ପୁଣି ତା' ସ୍ତ୍ରୀ ପଥ ଚାହିଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସି ରହିଥିବ । ତା' ପାଇଁ ବେଶଭୂଷା ହୋଇ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିବା ନାରୀଟି ପାଖକୁ ନ ଯାଇପାରି ସେ ମଇଁଷି ଗୋଠରେ ପଡ଼ିରହିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ କମ୍ ଜିଘାଂସାବାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କାରଣ ନାରୀମନକୁ ବୁଝିବା ପରି ହୃଦୟ ତା'ର ନାହିଁ ।

ଚିତା କୁଟାଇଲୁ ଓଠରେ କାଳିଆ
ଚିତା କୁଟାଇଲୁ ଓଠେ
ଯାହାଲାଗି ଚିତା କୁଟାଇଥିଲୁରେ ବେହେରା
ରହିଚି ମଇଁଷି ଗୋଠେ ××
ଟିକି ଟିକି ଧାନ ଲମ୍ବ ବିହନ
ନଇଁପଡ଼ି ଛୁଇଁବାକୁ
ତୋତେ ଯୋଗ ନାହିଁ ବିଲ ଗଉଡ଼ରେ
ସ୍ତିରୀ ଜଂଘ ଛୁଇଁବାକୁ ।

ଏଇ ମଇଁଷି ବେହେରା ଘରକୁ ଗଲେ ଦେଖେ ତା'ର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଭିମାନ କରି ବସିଛି । ଭଲରେ ପଦେ କଥା ତାକୁ କହୁ ନାହିଁ । ପୁଣି ତା'ର ଅନୁପସ୍ଥିତିର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଘରେ ଶାଶୂଶ୍ୱଶୁର ବୋହୂକୁ କେତେ କଥା କହିଯାଇଥାନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ଆଶାଭରସା-ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସେ ତା'ର ବାପଘରକୁ ନିଜର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ମନେକରି ଚାଲିଯିବାକୁ ବସିଥାଏ । ମଇଁଷିଆଳ ଜୀବନର ଏହି ଚିତ୍ରଟି ତା'ର ଗୋଟିଏ କବିତାରେ ରୂପଲାଭ କରିଛି –

ମଇଁଷି ଖାଇଲେ ବିରି ଉଠିଆ ଲୋ
ଖରିପଡ଼ିଆରେ ଗୋଠ
ଦୁହାଁ ବରଡ଼ିଆ ଅଲଗା କର ଲୋ
ବୋହୂମଡ଼ାଇବେ ଭାର
ମାଆ ମାଇଲା କି ବାଆ ମାଇଲା
କାହା ବୋଲେ ଗଲ ରୁଷି
ଆ'ଣେ ପାନିଆ ମା'ରେ ଉକୁଣି
ଖଞ୍ଜା ମହୁଡ଼ାରେ ବସି ।

Scanned with CamScanner

ମଙ୍ଗିଆଳ ଜୀବନର ଏହିପରି ବହୁ ଅନୁଭୂତିରେ ତା'ର ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଅଶ୍ରୁସଜଳ ହେଲେ ହେଁ ସାର୍ବଜନୀନତା ଓ ସାର୍ବକାଳିକତା ସେହି ଗୀତିକାଗୁଡ଼ିକର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ ।

ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡା ଗୀତ – ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ବୁଲି ଗୀତ ଗାଇ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବା ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଗୀତ ତାଙ୍କର ମନବନ୍ଧା । ପଦକୁ ପଦ ମିଳାଇ ଗୀତ ଗାଉଥିବାବେଳେ ଅନେକ ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ତା' ଭିତରକୁ ଆପେ ଆପେ ପଶିଆସିଥାଏ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଉଦାହରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଦାନର ମହତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ବଖାଣିଥାନ୍ତି । ଦେବ ଦିଆଉ ହେ ଏମନ୍ତ କରିବ – ରୁ ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଭିନ୍ନ ପୁରାଣରୁ କଥାବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେମାନେ ଗାଇଚାଲିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ନାମର ମହତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଧର୍ମ-ବିଶ୍ୱାସୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କଠାରୁ ବେଶ୍ କିଛି ଭିକ୍ଷା ଆଦାୟ କରିପାରନ୍ତି । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ 'ରାମ' ନାମର ମହତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡାମାନେ ଯାହା କୁହନ୍ତି, ତାହା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା –

ଆପଣେ ଯେଣୁ ରାମନାମ ପଦକୁ ଭଜିଲେକ ଯୁଜେଷ୍ଟି
ସ୍ୱଦେହ ଘେନିଣ ସେହୁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ଉଠି ହେ
ଯହୁଁ ରାମନାମ ପଦକୁ ଭଜିଲେକ କୋଇଁତା
ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପୁତ୍ର ତା'ର ହେଲେ ବଳବନ୍ତା ହେ
ଯହୁଁ ରାମନାମ ପଦକୁ ଭଜିଲେକ ନକୁଳ
କୁନ୍ତହୁଲେ ପୃଥିବୀକି ଯେ କଲେ ଟଳମଳ ।

ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ସେମାନଙ୍କର ଗାଇବାର ଶୈଳୀ ।

Scanned with CamScanner

ଚାଲିଯାଉଥିବା ତନୁପାତଳୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଶୁକବି ପାଲଟିଯାଏ । ନଦୀରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ବିତାଉଥିବା ଏହି ନାଉରିଆ ବଂଶ ତରୁଣୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ରସିକପଣିଆ ଦେଖାଇହେବାପାଇଁ ବହୁ ଭଙ୍ଗୀ ଓ ଢଙ୍ଗରେ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତ ଗାଇଥାଏ । ନାଆ ଚଳାଇବା ସମୟରେ ନଦୀକୂଳରେ କୌଣସି ଷୋଡ଼ଶୀ ତରୁଣୀକୁ ହଳଦୀ ଜର ଜର ଦେହରେ ଚାଉଳ ଧୋଇବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନାଉରିଆର ପ୍ରେମିକ ମନ୍‌ରୁ ଉତ୍ତାଳ ସଙ୍ଗୀତର ଧାରା ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତ ଭାବରେ ଝରିପଡ଼ିଥାଏ –

କି ଗୀତ ଗାଇଲୁ ନାଆ ମଙ୍ଗେ ବସି
କାନ ପାରିଥିବ ଷୋଳ ବୟସୀ
ଚାଉଳ ଧୋଇ ଆସି ହୋ-

ଅଧିକାଂଶ ନାଉରିଆ ଗୀତ ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ । ହୃଦୟର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବାରୁ ହଠାତ୍ ମନ ଏବଂ ହୃଦୟକୁ ଆକର୍ଷିତ କରି ନେଇଥାଏ । ନିବିଡ଼ ଭାବ ଏହାକୁ ସରସ, ଜୀବନ୍ତ ଓ ରସପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ରସିକ ନାଉରିଆ ଗାଇଉଠେ –

କଦଳୀ ପତର ବାଆକୁ ଫର ଫର
ଓଦାଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗୋରୀ ବାହାର
ହଳଦୀ ଜରଜର ହୋ ।

ସେତେବେଳେ ଯେକୌଣସି ତରୁଣପ୍ରାଣ ଏହାର ଭାବରେ ପ୍ରଣୟବିଭୋର ହୋଇଉଠେ । ଏକ ନିବିଡ଼ ଘେନାଘେନି ଭାବରେ ସେ ଆତ୍ମସତ୍ତା ହରାଇବସେ ।

ଦୋଳିଗୀତ – ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ସେମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ବହୁ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳନ କଲେହେଁ ରଜପର୍ବର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପର୍ବ ତୁଳନାରେ ଏକ ବିଶେଷ ବିଶେଷତ୍ୱ ରହିଛି । ରଜ ତିନି ଦିନ ମୁଖ୍ୟତଃ ତରୁଣ ତରୁଣୀମାନଙ୍କପାଇଁ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବର ଦିନ । ପ୍ରଥମ ରଜ ପୂର୍ବରୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ତରୁଣୀମାନେ ଦୋଳି ଲଗାଇ ସେଥିରେ ବସି ଖେଳିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତି । ଦୋଳିଖେଳ ସମୟରେ ସେମାନେ ନିଜର ସାଥୀମାନଙ୍କୁ, ପ୍ରେମିକମାନଙ୍କୁ ବା ଭାଉଜମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଖୁସିରେ ଗୀତଗାଇ ଚାଲନ୍ତି । ତରୁଣୀ ପ୍ରାଣର ଏକ ମିଶାମିଶି ଭାବ ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ସରସ ଓ ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥାଏ । ଦୋଳିଗୀତର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ ପ୍ରଥମେ କୌଣସି ଦେବତା ବା ଦେବୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି । ତା'ପରେ ମନର ଉଦ୍‌ବେଳିତ ଭାବ ସମଗ୍ର ଗୀତଟିକୁ ରମଣିକ କରି ତୋଳିଥାଏ । ଯେପରି –

ଲଲାଟେ ଦେଇ ଚନ୍ଦନ
ପ୍ରଥମେ ବନ୍ଦିଲି ଶ୍ରୀଗଜାନନ
ଦୋଳି ଗୀତେ ହେଲା ମନ ।
ବନ୍ଦଇ ସାରଳା ଦେବୀ
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ ଉତ୍ତର ଦେବି
ମନରେ ରଖିବ ଭାବି x x
ଦୋଳିର ଉପରେ ଫୁଲ
ଭଲ ଭଲ ଗୀତ ଗାଇବ ଫୁଲ
ସମସ୍ତେ କହିବେ ଭଲ ।

ପୃଥିବୀ ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତରୁଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଜାପତି ... ଡେଣା ଲାଗିଯାଏ । ଦୋଳି ଖେଳିବା ସମୟରେ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ... ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ରଙ୍ଗିନ ସ୍ୱପ୍ନକୁ କଳ୍ପନା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ପୁଲକିତ ହୋଇ... ନିଜ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତାକରିବା ସମୟରେ ଆଦରଣୀୟା ଭାଉଜମାନଙ୍କ ସହିତ ... ତାମସା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ରଗାଇବାର ଉପକ୍ରମ କରି ସେଥିରୁ ଆନନ୍ଦ ... କରନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଭାଉଜମାନଙ୍କୁ ଚିଡ଼ାଇଦେବାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଅଭିମାନ ... ଠିକ୍ ପରପଦରେ ଚତୁରୀ ନଣନ୍ଦ ସେହି ଭାଉଜଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଗୀତ ଗାଇ... ସେମାନେ ପୁଣି ଖୁସି ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ପାରିବା... ଜୀବନରେ ନଣନ୍ଦ ଏବଂ ଭାଉଜଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ ଓ ମଧୁର –

ପିତାଶାଗ ବୁଦି ବୁଦି
ଭାଇ କାହା ସଙ୍ଗେ କଲେ ପୀରତି ଲୋ
ହାତୁ ଦେଇ ସୁନାମୁଦି ।

ଏ ଗୀତ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଯେକୌଣସି ଭାଉଜ ଚିଡ଼ିଉଠିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ... ଚତୁରୀ ନଣନ୍ଦ ଠିକ୍ ପରପଦରେ ଏମିତି କଥା କହିଦିଏ, ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଭାଉଜ... ନଣନ୍ଦ ପ୍ରତି ଥିବା ସମସ୍ତ କ୍ରୋଧ ପାଣିଫୋଟକା ପରି ଅକ୍ଳେଶରେ ମିଳାଇଯାଏ

ରଥରୁ ଖୁମ୍ବ ଖସିଲା
ଭାଇନା କାନରେ ନୋଲି ବସିଲା ଲୋ
ଭାଉଜ ଦେଖି ହସିଲା ।

ଏହାପରେ ସେହି ଅବିବାହିତା ତରୁଣୀ ତା' ନିଜ କଥା କହିଚାଲେ । ନି... ଭବିଷ୍ୟତର ସ୍ୱପ୍ନ, ପ୍ରେମ, ମନର ମଣିଷ ଓ ଘର କଥା –

Scanned with CamScanner

ବୁଣିଗଲି ମାଘୀ ରାଶି
ଭେଣ୍ଡା ଲୋଡୁଥିଲା ଷୋଳବରଷୀ
ଦେଉଳ ପଛଆଡ଼େ ଗଲି ପଶି
ବୁଣିଲି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ରାଶି
କୋଇଲି ଡାକିଲା ମୋ' ବୁଦ୍ଧି ହଜିଲା
ଧଇଲି ଧସେଇ ପଶି
ଦୋଳି ଉଞ୍ଚେ ଗଲା ଚାଲି
ଖସି ଆସୁ ଆସୁ କିବା ଦେଖିଲି
ପରାଣ ସମର୍ପି ଦେଲି
କାଟିଲି ସୁଗନ୍ଧି ବେଣା
ନାସ୍ତି କରୁ କରୁ ଧଇଲେ ଡେଣା
କରି ନ ପାରିଲି ମନା ।

ଏହିପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଗୀତରେ ତରୁଣୀ ତା' ପ୍ରାଣର ଓ ହୃଦୟର ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଇଛି । ଏହି ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀରେ କୌଣସି କୃତ୍ରିମତା ନାହିଁ । ବରଂ ସତେଯେପରି ନାରୀ ମନଗହନର ଗୋପନ କଥା ଏହି ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଧରାପଡ଼ିଯାଇଛି । ସେ ତରୁଣୀ ହେଲେ ବି ନାରୀ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାରୀପରି ତା' ହୃଦୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମ ରହିଛି, ଦୁର୍ବଳତା ରହିଛି, ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାର ଗଭୀର ଲାଳସା ରହିଛି । ଭବିଷ୍ୟତକୁ ରଙ୍ଗିନ କରିବାପାଇଁ ମନରେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଅଭିଳାଷ ରହିଛି । ରଜ ପର୍ବରେ ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାର ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ଆସିଥାଏ । ଯିଏ ଯେଉଁଠି ଥାଉନା କାହିଁକି, ଏହି ପର୍ବଟି ହେଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ମିଳିତ ହେବାର ଏକ ଅବକାଶ । ତେଣୁ ଏହି ସମୟରେ ତରୁଣୀ ତା' ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ମନୋଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଦିଏ । କିଛି ଆଶ୍ୱାସନା ପାଉ ବା ନ ପାଉ, ହୃଦୟ ତ ସଫା ହୋଇଯାଏ । ସେ ତା'ର ସ୍ୱପ୍ନର ମଣିଷକୁ କଳ୍ପନା-ଚକ୍ଷୁରେ ନିଜ ପାଖରେ ଆଣି ବସାଇଦିଏ – ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେଉ ବା ନ ହେଉ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୋଳିଗୀତ ଆଲୋଚନାର ମହତ୍ତ୍ୱ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି ।

କାନ୍ଦଣା ଗୀତ – ବୋଧହୁଏ କରୁଣ ରସର ପ୍ରଥମ ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଘରେ, ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ କନ୍ୟାର ବାଲ୍ୟ, ପୌଗଣ୍ଡ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବାମାତ୍ରେ ପିତାମାତା ତା'ର ବିବାହପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଉଠନ୍ତି । କନ୍ୟା ଜାଣେ ସେ ଯେଉଁଠାରେ

Scanned with CamScanner

ବୁଣିଗଲି ମାଘୀ ରାଶି
ଭେଣ୍ଡା ଲୋଡୁଥିଲା ଷୋଳବରଷୀ
ଦେଉଳ ପଛଆଡ଼େ ଗଲି ପଶି
ବୁଣିଲି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ରାଶି
କୋଇଲି ଡାକିଲା ମୋ' ବୁଦ୍ଧି ହଜିଲା
ଧଇଲି ଧସେଇ ପଶି
ଦୋଳି ଉଞ୍ଚେ ଗଲା ଚାଲି
ଖସି ଆସୁ ଆସୁ କିବା ଦେଖିଲି
ପରାଣ ସମର୍ପି ଦେଲି
କାଟିଲି ସୁଗନ୍ଧି ବେଣା
ନାସ୍ତି କରୁ କରୁ ଧଇଲେ ଡେଣା
କରି ନ ପାରିଲି ମନା ।

ଏହିପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଗୀତରେ ତରୁଣୀ ତା' ପ୍ରାଣର ଓ ହୃଦୟର ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଇଛି । ଏହି ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀରେ କୌଣସି କୃତ୍ରିମତା ନାହିଁ । ବରଂ ସତେଯେପରି ନାରୀ ମନଗହନର ଗୋପନ କଥା ଏହି ଗୀତ ମାଧମରେ ଧରାପଡ଼ିଯାଇଛି । ସେ ତରୁଣୀ ହେଲେ ବି ନାରୀ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାରୀପରି ତା' ହୃଦୟରେ ମଧ ପ୍ରେମ ରହିଛି, ଦୁର୍ବଳତା ରହିଛି, ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାର ଗଭୀର ଲାଳସା ରହିଛି । ଭବିଷ୍ୟତକୁ ରଙ୍ଗିନ କରିବାପାଇଁ ମନରେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଅଭିଳାଷ ରହିଛି । ରଜ ପର୍ବରେ ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାର ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ଆସିଥାଏ । ଯିଏ ଯେଉଁଠି ଥାଉନା କାହିଁକି, ଏହି ପର୍ବଟି ହେଉଛି ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ମିଳିତ ହେବାର ଏକ ଅବକାଶ । ତେଣୁ ଏହି ସମୟରେ ତରୁଣୀ ତା' ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ମନୋଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଦିଏ । କିଛି ଆଶ୍ୱାସନା ପାଉ ବା ନ ପାଉ, ହୃଦୟ ତ ସଫା ହୋଇଯାଏ । ସେ ତା'ର ସ୍ୱପ୍ନର ମଣିଷକୁ କଳ୍ପନା-ଚକ୍ଷୁରେ ନିଜ ପାଖରେ ଆଣି ବସାଇଦିଏ – ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେଉ ବା ନ ହେଉ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୋଳିଗୀତ ଆଲୋଚନାର ମହତ୍ତ୍ୱ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି ।

କାନ୍ଦଣା ଗୀତ – ବୋଧହୁଏ କରୁଣ ରସର ପ୍ରଥମ ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଘରେ, ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ ବାଲ୍ୟ, ପୌଗଣ୍ଡ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବାମାତ୍ରେ କନ୍ୟାର ପିତାମାତା ତା'ର ବିବାହପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଉଠନ୍ତି । କନ୍ୟା ଜାଣେ ସେ ଯେଉଁଠାରେ

ଅଛି, ଯେଉଁ ପରିବେଶରେ ବଢ଼ିଛି, ତାହା ତା' ପାଇଁ ବେଶ୍ ସୁଖଦାୟକ । ମାତ୍ର ନିଜର ପିତାମାତା, ସାଙ୍ଗ-ସାଥୀ, ଗାଁ ଛାଡ଼ି ଯେଉଁ ଅପରିଚିତ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଛି କିଏ ଜାଣେ ସେଠାରେ ତା' ପାଇଁ କେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ସେଠାରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅପରିଚିତା, ତା' ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଅପରିଚିତ ଏହି ଅପରିଚିତମାନଙ୍କ ସହିତ କିପରି ସେ ଏତେବଡ଼ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବ ସେହି ଚିନ୍ତା ଓ ଦୁଃଖରେ ସେ କାନ୍ଦେ । ପିତାମାତାଙ୍କର ସ୍ନେହ, ସାଙ୍ଗସାଥୀମାନଙ୍କ ଆଦର, ଭାଇଭାଉଜଙ୍କ ମମତା – ସବୁକୁ ମନେପକାଇ ଭବିଷ୍ୟତର ଏକ ଅଜଣା ଆଶଙ୍କାରେ ସେ କାନ୍ଦିଉଠେ । 'ଗୋଟିଏ ଝିଅର ପରିବେଶ ଅନ୍ୟ ଝିଅର ପରିବେଶଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଗତାନୁଗତିକ ରୀତିରେ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଯାହା ଗାଇଥାଏ, ତା'ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଝିଅଟି ଶିଖି ସେଇଆ ଗାଏ । ହୁଏତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଝିଅର ସାମାଜିକ ସ୍ଥିତି, ସଙ୍ଗତି, ଶାଶୂ, ନଣନ୍ଦ, ଦେଢ଼ଶୁର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚରିତ୍ର, ଚଳଣି ଓ ବ୍ୟବହାର ପୃଥକ୍ ହୋଇପାରେ । ପୁରୁଣା ଅନୁଭୂତିରେ କିଛି ନୂଆ ଅନୁଭୂତିର ଯୋଗ ହୋଇପାରେ; ପଦ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିପାରେ । କିନ୍ତୁ କାନ୍ଦଣାରେ ଚିତ୍ରିତ ସବୁ ଚରିତ୍ର ପ୍ରାୟ ଗତାନୁଗତିକ । ଶାଶୂ, ନଣନ୍ଦ ଅତ୍ୟାଚାରିଣୀ; ଶ୍ୱଶୁର ଦେଢ଼ଶୁର ଉଦାସୀନ, ଗୃହରେ ସ୍ୱାମୀ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱହୀନ, ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନିପୀଡ଼ନରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା, ପାରମ୍ପରିକ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ଓ କୁସଂସ୍କାର ବୋହୂର ଯାବତୀୟ ଦୁଃଖ ଲାଗି ଦାୟୀ । ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଓ କୁସଂସ୍କାରକୁ ସମସ୍ତେ ଯେପରିକି ମୁଣ୍ଡପାତି ମାନି ନେଇଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କାହାର ଭାବିବାର, କିଛି କହିବାର ନାହିଁ । ବୋହୂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଚାରକ ଆଗେ ନାଲିସ୍ କରି ନାହିଁ । ସେ କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ଅଭିଯୋଗ ବାଢ଼ିଯାଇଛି ମାତ୍ର; ଏ ରୋଦନ ଅରଣ୍ୟ ରୋଦନ; କାଲ କାନରେ ହିଁ ପଡ଼େ । ସମସ୍ତେ ଶୁଣନ୍ତି, ଲୁହ ଝରାନ୍ତି, ନିଷ୍କ୍ରିୟ ରହନ୍ତି । କାରଣ କାନ୍ଦିବା ଗୋଟାଏ ପ୍ରଥାଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାରଣ ନ ଥିଲେ ବି ସେ କାନ୍ଦେ, ନ କାନ୍ଦିଲେ ନିର୍ଲଜୀ କହିବେ ବୋଲି ।' (୯) ଝିଅ ବିଭାହୋଇ ବାପଘରୁ ଶାଶୂଘରକୁ ଯିବା ସମୟରେ କାନ୍ଦିବାଟା ଏକ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା । ଏଥିରେ ତା'ର ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଦ୍ୟୋତିତ ହୋଇଉଠିଥାଏ । ତା'ର କାନ୍ଦଣା ପୁଣି ସବୁ ସମୟରେ ସମାନ ନୁହେଁ । ବିଭିନ୍ନ ପରିବେଶ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନପାଇଁ କାନ୍ଦଣା

ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ । ଏ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣିଲେ ପଥର ବି ତରଳିଯାଏ । ଏକ ଶୋକାବେଗ ସମଗ୍ର ହୃଦୟକୁ ଆବୋରିଯାଏ । ସେହି କରୁଣ ପରିବେଶ କିଛି ସମୟପାଇଁ ହେଲେବି ସମଗ୍ର ପରିବେଶକୁ ଶୋକାର୍ଦ୍ର କରି ଦେଇଥାଏ । କବିଭାବରେ ସେ ଗୀତ ରଚନା କରି ନ ଥିଲେ ହେଁ ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏଥିରେ ରୂପଲାଭ କରିଥାଏ । କନ୍ୟା ଜାଣେନା ତା' ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଠିକ୍ ହୋଇଛି ତାହା ତା'ର ମନପସନ୍ଦ ମୁତାବକ କି ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ସେ କଳ୍ପନାରେ ଯେଉଁ ବରର ରୂପ ଆଙ୍କି ସାରିଥାଏ, ପ୍ରସ୍ତାବିତ ବରଟି ସେହି ଧରଣର ନ ହୋଇଥିଲେ ସେ ନିଜର ବାପା ମା'ଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିଯୋଗ କରି କାନ୍ଦେ । କାରଣ ପିତାମାତା ଭାବରେ କନ୍ୟାର ମତାନୁଯାୟୀ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ଉଚିତ । ସେଥିପାଇଁ କ୍ଷୋଭପ୍ରକାଶ କରି କୁହେ –

କଳାମେଘ ବୋଲି ମୁଁ ଚାହେଁ ନାଇଁ	ଲୋ ବୋଉ
କଳାହାଣ୍ଡି ବୋଲି ମୁଁ ଧୁଏ ନାଇଁ	ଲୋ ବୋଉ
ପେଟ ଦରଜ କି ପିଠି ଜାଣିବ	ଲୋ ବୋଉ
ମୋର ଦରଜ କି ପର ଜାଣିବ	ଲୋ ବୋଉ
ସକାଳର ଖିଆ ସଞ୍ଜ ହୋଇବ	ଲୋ ବୋଉ
ତୋଟିରେ ଲାଗିଲେ ମନ କରିବ	ଲୋ ବୋଉ
ଯୋଉ ଦେଶେ ଜଳ ଯାଚି ନ ଖାନ୍ତି	ହେ ବାପା
ସେହି ଦେଶେ ଜଳ ମାଗି ପିଇଲ	ହେ ବାପା
ପିତାଫଳ ବୋଲି ଗୁଞ୍ଜିଣ ଦେଲ	ହେ ବାପା
ପଚା ମାଛ ବୋଲି ଯାଚି ବୁଲିଲ	ହେ ବାପା

ବାପଘରେ ଥିଲାବେଳେ କନ୍ୟା ଗେହ୍ଲାବସରରେ ବଢ଼ିଥାଏ । ତା'ର ସବୁ ଅଳି-ଅର୍ଦ୍ଦଳି ବିନା ପ୍ରତିବାଦରେ ପିତାମାତା ସହୁକରି କରିଯାଇଥାନ୍ତି । ଘରର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ କରି କନ୍ୟାକୁ ଖୁସିଖେଳରେ ସମୟ ବିତାଇବାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତି । ଏହି କଥା ଭାବି ସେ କାନ୍ଦେ ଓ ଅନ୍ୟକୁ କନ୍ଦାଏ । ପୁଣି ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥାଏ ।

ବର ଆସିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ଏବଂ ବରର ଆଗମନ ସମୟରେ କନ୍ୟା ବିଭିନ୍ନ ପରିବେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାନ୍ଦଣା ଗାଇଥାଏ । ଏହା ପରମ୍ପରା-ପ୍ରସୂତ । ବାଡୁଅପାଣିରେ ଗାଧୋଇବା ସମୟରେ କନ୍ୟାର କାନ୍ଦଣା –

Scanned with CamScanner

ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ମୋର ମୁଣ୍ଡର କେଶ ମୋ ମାଆମାନେ
ସଖୀ ଡାକୁଛନ୍ତି ଖେଳିଯିବାକୁ ମୋ ମାଆମାନେ
ଖେଳିଯିବା ମୋର ହେଲା ଉଛୁର ମୋ ମାଆମାନେ
ତଇଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କାହିଁକି କର ମୋ ମାଆମାନେ
ରଜ ହେଇଚି କି ସବ କରୁଚ ମୋ ମାଆମାନେ
ଚୁଷି ବସିଚି କି ବୋଧ କରୁଚ ମୋ ମାଆମାନେ
କାନି ପଣତରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଲ ମୋ ମାଆମାନେ
ଏବେ ସବୁ ସ୍ନେହ ପାସୋରି ଦେଲ ମୋ ମାଆମାନେ
କାନି ପଣତରୁ ଫିଟାଇ ଦେଲ

କ୍ୱାଇଁ ରୋଶନି କରି ଶ୍ୱଶୁରଘର ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଯିବା ମାତ୍ରେ ଝିଅକୁ ଅ... ସମ୍ଭାଳେ କିଏ ? ପୁରାଣରୁ ସେ ଶୁଣିଥିଲା ଅତ୍ୟାଚାରୀ କଂସର କଥା । ବାସ୍ତ... ଜୀବନରେ ସେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ଶଙ୍କାକୁଳ ହୋଇଉଠେ । ତେଣୁ ପାଲିଙ୍କି ... ଆସିଥିବା ବରକୁ କଂସ ସହିତ ତୁଳନା କରି କୁହେ –

ମଥୁରା ଦେଶରୁ ଆଣିଲ ଡାକି ମୋ ବାପା
ସାଜି ଆସିଛନ୍ତି ରତ୍ନ ପାଲିଙ୍କି ମୋ ବାପା
ରତ୍ନ ପାଲିଙ୍କିରେ କଂସ ଅସୁର ମୋ ବାପା
ଆସି କୁରକଲା ମଥୁରା ପୁର ମୋ ବାପା

ତା'ପରେ ଆସେ, ଝିଅର ବେଦୀକୁ ଯିବାର ପାଳି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶା-ଆଶ... ମଧ୍ୟରେ ଗତି କରୁଥିବା ଝିଅଟି ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ଥିର-ନିଶ୍ଚି... ହୋଇଯାଏ । ସେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଯାଏ, ବେଦୀରେ ବସିଥିବା ବରଟି ପ୍ରକୃତ... କଳ୍ପନା କରି ଆସିଥିବା ତା'ର ମନର ମଣିଷ ନୁହେଁ; ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକା... ବାଧା ଓ ବନ୍ଧନକୁ ଭୁଲିଯାଇ ଭାଇ ଆଗରେ ନିଜର ମନକଥା କହି ଦେଇଥାଏ –

ଅମଡ଼ା ଗହୀରେ ବାଳୁଙ୍ଗା ଘାସ ହେ ଭାଇ
ଚାଲି ଯାଇଥିଲ କଂସର ଦେଶ ହେ ଭାଇ
କଂସର ଦେଶକୁ ଦଉଡ଼ି ଗଲ ହେ ଭାଇ
ଗଜ ବୋଲି ଗଧ ବାନ୍ଧି ଆଣିଲ ହେ ଭାଇ
ଯେ' ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ପାଦ ତଳକୁ ହେ ଭାଇ
ତାକୁ ଦେଲ ରତ୍ନ ସିଂହାସନକୁ ହେ ଭାଇ
ବାଲି ହୁଙ୍କାକୁ ପର୍ବତ ମଣିଲ ହେ ଭାଇ
ଚରଣର ଧୂଳି ତିଳକ କଲ ହେ ଭାଇ

Scanned with CamScanner

ବିଭାଘର ସମୟରେ ଗ୍ରାମର ପରମ୍ପରା ଅନୁଯାୟୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ବିବାହ ବେଦୀ ନିକଟରେ ସମବେତ ହୋଇଥାନ୍ତି । କନ୍ୟାର ଆଖି ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ ନିଜର କୋହକୁ ଅଟକାଇ ନ ପାରି ସେହି ଉପସ୍ଥିତ ଗ୍ରାମୀଣ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କାନ୍ଦି ଉଠିଥାଏ –

ଦାନ୍ତକାଠି ଦାନ୍ତ ତିରଣ ବେଳେ — ମୋ ମାଆମାନେ
ଆଜି ନ ଡାକିଲ ଭୋକରା ବେଳେ — ମୋ ମାଆମାନେ
ଭୋକ କଲେ ଭାତ ନ ଦେଲେ ଖୋଇ — ମୋ ମାଆମାନେ
ଶୋଷକଲେ ପାଣି ନ ଦେଲେ ପେଇ — ମୋ ମାଆମାନେ
ତୁମେ ତ ଆନନ୍ଦେ ଯାଉଛ ଭାସି — ମୋ ମାଆମାନେ
ମୋ' ପିଣ୍ଡ ହତାଶ ହେଉଛି ବସି — ମୋ ମାଆମାନେ
ଜଳନ୍ତା ଅଗ୍ନିକି ଜିଅନ୍ତା ମାଛ — ମୋ ମାଆମାନେ
ସେହିପରି ମୋତେ ଦେଉଛ ଝାସି — ମୋ ମାଆମାନେ
ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଦିନ ବୁଡ଼ି ଯାଉଛି — ମୋ ମାଆମାନେ
ତହୁଁ ତହୁଁ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି — ମୋ ମାଆମାନେ

ପୂର୍ବୋକ୍ତ କାନ୍ଦଣାରେ କେତେକ ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି, କନ୍ୟାର ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତି ଶଙ୍କା-ଜର୍ଜର ଚିତ୍ତର ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି । ବିବାହର ଶେଷ ସୋପାନ ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି । ଏହାପରେ କନ୍ୟା ଜୀବନର ଅବସାନ ଘଟି ବଧୂ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । କନ୍ୟା ଯାହା କହିବାର କଥା ଏହି ସମୟରେ ହିଁ କହିଦେଇ ଚାଲିଯାଏ । ତା'ପରେ ସେ ଜାଣେ ଯେଉଁଠାକୁ ସେ ଯାଉଛି, ସେଠାରେ କିଛି କହିବାର ଅଧିକାର ତା'ର ନାହିଁ । ବରଂ ସେଠାରେ ତାକୁ ବହୁକଥା ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ସେ ତା'ର ଶେଷ କଥା ନିଜର ବାପାଙ୍କୁ ହିଁ କହିଥାଏ –

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ରାଜା ଦ୍ୱାପରେ ଦାନୀ — ହୋ ବାପା
କି ତିନି ଭୁବନ ନ ଥିଲେ ଜିଣି — ହୋ ବାପା
ମାୟାରେ ତପସ୍ୱୀ କାହୁଁ ଆସିଲା — ହୋ ବାପା
ବଳିରାଜା ଦ୍ୱାରେ ଦାନ ମାଗିଲା — ହୋ ବାପା
ମାୟା ନ ଜାଣିଲେ ସେ ରାଜା ସୁତ — ହୋ ବାପା
ଶଙ୍ଖେ ନୀରଦେଇ କରିଲେ ସତ୍ୟ — ହୋ ବାପା
ରାଜ୍ୟ ଧନ ସବୁ କରିଲେ ଦାନ — ହୋ ବାପା
ଶେଷକୁ ଭୋଗିଲେ କେତେ କଷଣ — ହୋ ବାପା
ସେପରି ରାକ୍ଷସ ମାୟା କରିଚି — ହୋ ବାପା
ଏ ରାଜସଭାରେ ଦାନ ମାଗୁଚି — ହୋ ବାପା
ତୁମ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ଭୁଲାଇ ଅଛି — ହୋ ବାପା

Scanned with CamScanner

ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦାନବୀର ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ନିଜ ପରିବାରର ଜୀବନ ତୁଳନା କରି ସେ କେବଳ ଯେ ତା'ର ପୌରାଣିକ ଜ୍ଞାନର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ତାହା ନୁହେଁ: ପରନ୍ତୁ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସେ ତା'ର ସୂକ୍ଷ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଯଥାର୍ଥତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛି । ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି ପଡ଼ିବା ପରେ ନାନ୍ଦୀମୁଖୀ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେ ଆସିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ କାନ୍ଦେ । ତା'ପରେ ଆସେ କନକାଞ୍ଜଳି ପାଳି । ଏ ସମୟରେ ସେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ନିଜର ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟତ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ

ମୋ ବାପା ଭଣ୍ଡାରେ କି ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ
ଲକ୍ଷେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ମୁଁ ଭିକ୍ଷା ଦେଇ
ପାପ ନୟନରେ ଘୋଟିଲା ପାପ
ମୋ ମାତା ଦୃଶିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରୂପ
କପଟରେ ମାତା କାନି ପାତିଲା
ଭିକ୍ଷା ଦିଅ ବୋଲି ଥରେ କହିଲା
ମାତା ହୋଇ ନେଲା ମୋ' ହାତୁ ଭିକ୍ଷା
ଆଉ କିଏ ମତେ କରିବ ରକ୍ଷା ?

ଅଭିମାନିନୀ କନ୍ୟା ଶେଷ ସମୟରେ ନିଜ ଅଭିମାନଭରା ହୃଦୟକୁ ମା' ନିକଟରେ ଖୋଲି ଦେଇଥାଏ । ସେ ଜାଣେ ତା' ଅଭିମାନର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ଅଭିମାନ କରେ । କାରଣ ପିତା-ମାତା, ଭାଇମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିମାନ ଅଳି କରିବା ତ ତା'ର ଅଧିକାର । ଏ ଅଧିକାରକୁ ଯେକୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନିଚ୍ଛୁକ । କାରଣ ଏହି ଅଧିକାରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବଞ୍ଚି ରହିବାର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆଶା ଓ ଭରସା ସେ ହରାଇ ବସିବ ।

ନଖକଟା ସମୟରେ କନ୍ୟା ବି କାନ୍ଦେ । କାରଣ ସେ ପୁଅ ନୁହେଁ ଯେ, ତା'ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ସ୍ନେହ ମମତା ଅଜାଡ଼ିଦେବେ । ଆମର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପୁତ୍ରମାନେ ଯେପରି ସ୍ନେହ, ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ, ଅଧିକାର ପାଇଥାନ୍ତି, କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ତାହା ସାଧାରଣତଃ ମିଳି ନ ଥାଏ । ତା' ମନର ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ଏହି ବେଦନାକୁ ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାପି ରଖିଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ସେ ଅନୁଭବ କରେ ନିଜ ଘରଠାରୁ ସମ୍ପର୍କ ଛିନ୍ନ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଅପରିଚିତ ଘରକୁ ଯାଉଛି, ସେତେବେଳେ ତା'ର ଅନ୍ତର୍ଜ୍ୱାଳାର ବିସ୍ଫୋରଣ ଘଟେ ନଖକଟା ସମୟରେ ।

Scanned with CamScanner

ପୁତ୍ର ହୋଇଛି କି କାଟୁଛ ନଖ
ମୋ ପାଇଁ ବାଜିବ ମଙ୍ଗଳ ଶଙ୍ଖ
ଡାହୁକ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଟର ଜରି
ଏଇ ବେଳରେ ମୁଁ ଯାଆନ୍ତି ମରି
ମୋ ମାତା କାନ୍ଦନ୍ତା ମୋ ନାମ ଧରି
ପୁତ୍ର ଜନ୍ମହୋଇ ଆସନ୍ତି ଫେରି
ମୋ ପାଇଁ ବାଜନ୍ତା ମଙ୍ଗଳ ତୂରୀ
ସେ ଜନ୍ମ ବିଧାତା ନ ଦେଲା ନାହିଁ
ଏତେ ହଟହଟା କଲା କିପାଇଁ ?

ସର୍ବଶେଷରେ ଏହି ନାଟକର ଶେଷଦୃଶ୍ୟ ଆସେ । ଝିଅର ବିଦାୟ ନେବାର ପାଳି । ଏ ସମୟର ପରିବେଶ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଶୋକାକୁଳ । ଏତେ ଦିନର ସ୍ନେହ ମମତା ଦୂରକରି ଅପରିଚିତ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ସମୟରେ ତା' ହୃଦୟର ଦୁଃଖ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇଉଠେ । ତା' ଆଖି ଆଗକୁ ସେତେବେଳେ ଯିଏ ଆସେ, ତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେ କାନ୍ଦିଥାଏ । କେବଳ କନ୍ୟା ଯେ କାନ୍ଦେ ତା' ନୁହେଁ, ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଲୋତକର ବନ୍ୟା ଛୁଟେ । ବୋଧହୁଏ କନ୍ୟା ଜୀବନର ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତଟି ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ଶୋକାର୍ତ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମିଳିବାର ଆଶଙ୍କାରେ ଜର୍ଜରିତା କନ୍ୟା ବିଦାୟ ନେବା ସମୟରେ କାନ୍ଦି କହିଥାଏ –

କାଙ୍କଣ ଯେମନ୍ତେ ବନେ ଝୁରଇ — ହେ ବାପା
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତେମନ୍ତ ଝୁରି ମରିବି — ହେ ବାପା
ଶାଳଗ୍ରାମ କୀଟ କାଟିଲା ପରି — ହେ ବାପା
ମତେ ତ କାଟିବେ ସେହି ସେପରି — ହେ ବାପା
ଦାରୁ ସିନା ସହେ କରତ ଧାରଲୋ — ମୋ ବୋଉ
ଦୂବ କି ସହିବ କରତ ଭାରଲୋ — ମୋ ବୋଉ
ଧୀର ପାଣି ଧାର ପଥର କାଟେଲୋ — ମୋ ବୋଉ
ବାଆ ପାଣି ସିନା ମୁହଁକୁ ଛାଟେ ଲୋ — ମୋ ବୋଉ
ନ ଖାଇଥିଲେ ଖାଆବୋଲି କିଏ ବୋଲିବ — ମୋ ବୋଉ
ଶୋଇଥିଲେ କିଏ ଉଠେଇ ଦେବ — ମୋ ବୋଉ
ପିଠିକି ଜାଣିବ ପେଟର ବଥା — ମୋ ବୋଉ
ପର କି ଜାଣିବ ମୋ ମନ କଥା — ମୋ ବୋଉ

Scanned with CamScanner

ଛୋଟ ଛୋଟ କଥା ଦେବେ ବଢ଼େଇ — ମୋ ବୋଉ
ଫୁଟୁକି ମାଡ଼ରେ ଦେବେ ଉଡ଼େଇ — ମୋ ବୋଉ
କେତେ ଲୋକ କେତେ କଥା କହିବେ — ମୋ ବୋଉ
ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ଝଡ଼େଇ ଦେବେ — ମୋ ବୋଉ

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଭାଉଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଳିକରି ଆସିଥିଲା, ସେହି ଭାଉ... ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେବା ସମୟରେ ଦୁଃଖ, ଶୋକ ଓ ଆବେଗରେ କାନ୍ଦି କହିଥା...

ଥିରି ଥିରି ପାଣି ପଥର କାଟେ — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ଥିରି ଥିରି କଥା କଳିଜା କାଟେ — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ପିଣ୍ଡାଦାଢ଼େ ବାଟ ଚାଲି ନ ଥିଲି — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ଖଣ୍ଡାଦାଢ଼େ ବାଟ ଚାଲିବି ବୋଲି — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ବନସ୍ତ ପୋଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ଜାଣିବେ — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ହୃଦୟ ପୋଡ଼ିଲେ କେହି ନ ଜାଣିବେ — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ଖରାରେ ଠିଆ ହେଲେ କିଏ ଡାକିବ — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ଭୋକ କଲେ ଭାତ କିଏ ଖୁଆଇବ — ହେ ନୂଆବୋହୂ
କୋଇଲିର ମେଳ ଆମ୍ବତୋଟାରେ — ହେ ନୂଆବୋହୂ
ଆମରି ମେଳ ତ ରଜ କୋଠାରେ — ହେ ନୂଆବୋହୂ

ବହୁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଥୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସବୁଦିନପାଇଁ ବିଦାୟ ନେବାର ମୁହୂ... ବାସ୍ତବରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖଦାୟକ । ଅବିବାହିତା ବେଳେ ତା'ର ଥିଲେ କେ... 'ବଉଳ' ଓ 'କଷି କାକୁଡ଼ି' । ଅତ୍ୟଧିକ ସ୍ନେହରେ ସେ ତା'ର ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଏ... ନାମରେ ହିଁ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯିବା ସମୟରେ ତା'ର ସେହି ଦୁଃଖ କାନ୍ଦଣାରେ ରୂପ ପାଇଥାଏ –

ଆହା କଷି କାକୁଡ଼ି
ମୁଁ ତ ଯାଉଛି ଛାଡ଼ି
ମନରେ ପକାଉଥିବ, ଘଡ଼ିକି ଘଡ଼ି ।
ଆହା ସଙ୍ଗାତ ସଖି
ଦୟା ଥିବଟି ରଖି
ନୟନୁ ନ ରହେ ନୀର ତୁମକୁ ଦେଖି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସେ ତା'ର ପଡ଼ୋଶୀ, ଦାଦା, ଖୁଡ଼ୀ, ମା' ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଧରି କାନ୍ଦିଥାଏ । ସେ ସମସ୍ତ କାନ୍ଦଣାକ ଏହି ଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟ...

Scanned with CamScanner

S.C.B College Mahakalpada

କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । କେବଳ ଉଦାହରଣପାଇଁ ମାତ୍ର କେତୋଟି କାନ୍ଦଣାକୁ ଉପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

କାନ୍ଦଣାରେ ସାମାଜିକତା – କାନ୍ଦଣା ଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜ ଜୀବନ ଓ ରୀତିନୀତି କଥା ଯେପରି କୁହାଯାଇଛି, ମନେହୁଏ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲୋକଗୀତରେ ସେପରି କୁହାଯାଇପାରି ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରେ କେବଳ ନାରୀ ଜୀବନର କଥାହିଁ କୁହାଯାଇଛି । ଏବେବି ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି କୁହାଯାଇଥିବା କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ନାରୀର ବିବିଧ ରୂପ ଏଥିରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ । କେଉଁଠାରେ ସେ ସହନଶୀଳତାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ତ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ଧ୍ୱଂସରୂପିଣୀ । ସେ ତା' କଥା ବିନା କୂଟକପଟରେ କହିଯାଇଛି । ତାକୁ କେହି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ ବା ନ ଦେଉ, ତା'ପ୍ରତି ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, କାହାରିପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ନାହିଁ; ଅପେକ୍ଷା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ବି ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତେଣୁ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ମତରେ "ଲୋକଗୀତରେ ନାରୀ ସ୍ନେହମୟୀ, ପ୍ରେମମୟୀ, ସେବାପରାୟଣା, ଅତିଥିବତ୍ସଳା, ଗୃହକର୍ମନିପୁଣା, କଳାବତୀ, ସ୍ୱଭାବତଃ ସାହିତ୍ୟିକା । ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମରେ ସେ ତା'ର ହୃଦୟ ଢାଳିଦେଇଛି । ସେ ଅତ୍ୟାଚାରର ପ୍ରତିରୋଧ କରି ନାହିଁ । ଅବିଚାରରେ ସେ ଅଗ୍ନିଶିଖାପରି ଜଳି ଉଠି ନାହିଁ; ଦରଦୀ ଆଗରେ ସେ ବ୍ୟଥା ବେଦନାର ଜ୍ୱାଳା ପ୍ରକାଶ କରି ନାହିଁ । ଦୁଃଖକୁ ସେ ଭାଗ୍ୟର ଏକ ଅଭିଶାପ ବୋଲି ମନେ କରିଛି ଓ ଅଶ୍ରୁର ଏକ ଝରଣା ହୋଇ ବୋହିଯାଇଛି ।" (୧୦) ବିବାହ ସମୟରେ ଆମର ସାମାଜିକ ନୀତିନିୟମ ଅନୁସାରେ ଭାଉଜମାନେ ନଣନ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବା, ଭାଇମାନେ ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବା ସମୟରେ କିଛିବାଟ ବଳାଇ ଦେଇ ଆସିବା, ମାତା ଏବଂ ପିତାଙ୍କର ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ ଆଦି ବହୁ କଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ କରୁଣ ରସାଶ୍ରିତ ଭାବରେ ଏହି କାନ୍ଦଣାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଯଥାର୍ଥରେ ଗବେଷକ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର କୁହନ୍ତି – "ଝିଅ ପହିଲି ପାଳି ଯିବାବେଳେ ସାନକକେଇ ଅଥବା ଭାଇନା ସାଥିରେ ଛାଡ଼ିଯିବା, ବାପାମାଆ ଶୋକରେ ଅଧୀର ହେବା, ପଡ଼ୋଶୀ ଲୁହ ପୋଛିଦେବା, ଜ୍ଞାତିକୁଟୁମ୍ବ ଗ୍ରାମବାସୀ ସମସ୍ତେ ସବୁପ୍ରକାର ସହାନୁଭୂତି କରିବା, କନ୍ୟାର ଭାଉଜ ସଦୁପଦେଶ ଦେବା ଏବଂ ସାଙ୍ଗସାଥୀମାନେ ଝୁରିହେବା ଘଟଣା ଏତେ ରସାଶ୍ରିତ କରି କେହି ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ଏ ସବୁ ପଢୁ ପଢୁ ଆତ୍ମାର କାଠିନ୍ୟ ତରଳିଯାଏ । ପଶୁ ମଣିଷ ହୋଇଉଠେ ।" (୧୧)

୧୦. ପଲ୍ଲୀଗୀତ ସଞ୍ଚୟନ ୩ୟ ଭାଗ - ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ପୃ : ୪୬ ।
୧୧. ଉତ୍କଳ ଗାଉଁଲୀ ଗୀତ – ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର । ପ୍ରକାଶିକା - ଶ୍ରୀମତୀ ସୁରମା ମହାନ୍ତି, ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାର, କଟକ । ଅବତରଣିକା - ପୃ : ୧୪ । ୧ମ ସଂ - ୧୯୫୯ ।

Scanned with CamScanner

ନଣନ୍ଦ ବିବାହ ପରେ ବିଦାୟ ନେବା ସମୟରେ ଶାଶୂଘରେ କିପରି ଚ... ହେବ, କାହା ସହିତ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ... ଦେଇ ଭାଉଜ କହିଥାନ୍ତି –

ଟହ ଟହ ନ ହସିବ ଗୁରୁଜ୍ଞ ଆଗେ
ସେ ଯେ ଦିଅର ଭାବ,
ଗେଲ ହାତେ ମାରିବ
ସେ କଥାକୁ ଜେମା କେଭେ ରୋଷ ନୋହିବ ।
ସେ ଯେ ଶାଶୂ ଶ୍ୱଶୁର
ତାଙ୍କୁ କରିବ ମୋର
ତାଙ୍କୁ ମୋର କଲେ ଜେମା କରିବ ଘର ।
ସାଇପଡ଼ିଶା ଲୋକେ
ସେ ଯେ କହନ୍ତି ଥୋକେ
ସବୁ ସହିନେବ ଜେମା ଗଜ ପଲଙ୍କେ ।

ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଭାଉଜ ତାଙ୍କ ଭାଉଜଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣିଥାଏ, ତା' ନ... ବିଦାୟ ନେବା ସମୟରେ ସାମାଜିକ ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଚାଲି-ଚଳଣ ସମ୍ପର୍କରେ ... ସେହି କଥା ଜଣାଇ ଦେଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର ସାମାଜିକ ବିଧିବ୍ୟ... ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ ହୋଇଥାଏ । କନ୍ୟା ବିଦାୟ ନେବା ସମୟ... ବାପା ବା ଭାଇମାନେ ଅଧାବାଟରେ ଝିଅକୁ ବାଟେଇ ଦେଇ ଆସନ୍ତି । ସେହି ସମୟ... ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ନ ହେଲେ ଅନୁଭବ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ... ଶୋକାକୁଳ ପରିବେଶର ସୂଚନା ଦେଇ କନ୍ୟା ତା'ର କାନ୍ଦଣାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥା...

ଅଧା ବାଟକୁ ବୋଲି ମୋ ନନା ଗଲେ
ଝିଅ ଯାଉଚି ବୋଲି ମେଲାଣି ଦେଲେଲୋ
ନନାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଯେ ଚାହିଁଲି ମୁହିଁ
ନନା ଧଇର୍ଯ୍ୟ ଧରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁଲୋ
ଗତୀଶ୍ୱରଙ୍କ ମାଳୀ ସେଠାରେ ଥିଲା
ନନାଙ୍କ ଆଖି ଲୁହ ପୋଛିଣ ଦେଲାଲୋ ।

ଅନେକ ସମୟରେ ଶାଶୂଘରେ ବଧୂମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅକଥନୀୟ ନିର୍ଯାତନା କରାଯାଇଥାଏ । ଏବେବି ସେହି ପରମ୍ପରାର ଯେ ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି ତାହା ନୁହେଁ । ପ୍ରତିଦିନର ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ପୃଷ୍ଠା ଲୋଉଟାଇଲେ ଅନେକ ବଧୂ ଅତ୍ୟାଚାର, ନିର୍ଯାତନା

ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମ୍ବାଦ ଆମର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ଅତୀତରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଥିଲା ଆହୁରି ଶୋଚନୀୟ । ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ବଧୂର ଦୋଷ ବାଛିବାକୁ ଯାଆ, ନଣନ୍ଦ, ଶାଶୂମାନେ ଅନାଇ ବସିଥାନ୍ତି । ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ତ୍ରୁଟି ବିଚ୍ୟୁତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ମାତ୍ରେ ଉଗ୍ରରୂପ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ଘରକୁ ଫେରେ ସେତେବେଳେ ଅଥବା ପତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ତା' ପ୍ରତି ହୋଇଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରର କାହାଣୀ ଜଣାଇ ଦେଇଥାଏ –

ହସିଲେ ବୋଲନ୍ତି ଖୁଡ଼ୀ ଦାରୀ ହେଲାଣି
କାନ୍ଦିଲେ ବୋଲନ୍ତି ଖୁଡ଼ୀ କିଏ ମଲାଣି
ଉଠିଲେ ବୋଲନ୍ତି ଖୁମ୍ବ ଡେରା ହୋଇଛି
ଶୋଇଲେ ବୋଲନ୍ତି ଖୁଡ଼ୀ ଡିଙ୍କି ପଡ଼ିଛି ।

ଯୌତୁକ ନିର୍ଯାତନାର କାହାଣୀ ଆମ ସମାଜରେ ଏକ ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟଣା । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ନବବଧୂଙ୍କୁ ପ୍ରାଣବଳି ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ିଥାଏ । ପୁଣି ବାପଘର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ବା ଭେଭାର ନ ଦେଲେ, ସେଥିପାଇଁ ବୋହୂ ବିଚାରୀକୁ ବହୁ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା ସହିବାକୁ ଏବଂ ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ତା'ର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ଅନ୍ୟ ଏକ କାନ୍ଦଣାରୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ –

ଚଉତା ଉପରେ ନାହିଁ ନଣନ୍ଦ ଶାଢ଼ି
ତା' ଦେଖି ବୋଉ ମତେ ପକାନ୍ତି ଝାଡ଼ି ଲୋ
ପେଡ଼ିରେ ରଙ୍ଗଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ନାହିଁ
ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡି ନେଲେ ଛଡ଼ାଇ ଲୋ ।

କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଭାର ନ ଆସିଲେ ବା କମ୍ ପରିମାଣରେ ଆସିଲେ ଶାଶୂ ବୋହୂକୁ ଝିଙ୍ଗାସ ବଚନ କହିଥାଏ –

ବୁଢ଼ୀ କାଳେ ଲୋ ମୋର ଆସୁଛି ଭାର
ବୁଡ଼ି ନ ଗଲୁ ତୁଲୋ ବାଡ଼ିରେ ଯୋଡ଼ ଲୋ ।

ନାରୀ ସେତେବେଳେ ନିଜକୁ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଅସହାୟ ମନେକରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ତା' ନିଜ ସ୍ୱାମୀଠାରୁ ନିର୍ଯାତନା ସହ୍ୟ କରେ । ଯେକୌଣସି ନାରୀ ଶାଶୂ-ଶ୍ୱଶୁର, ଯାଆ-ଦେଢ଼ଶୁର କିମ୍ବା ନଣନ୍ଦ-ଦିଅରଙ୍କଠାରୁ ଅତ୍ୟାଚାର ସହିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ଅସହାୟ ମନେକରି ନ ଥାଏ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ତା'ର ସ୍ୱାମୀଠାରୁ ସ୍ନେହ, ଆଦର ଓ ସାନ୍ତ୍ୱନାବାଣୀ ଶୁଣୁଥାଏ । ମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀଦ୍ୱାରା

ଅତ୍ୟାଚାରିତା ହେବାମାତ୍ରେ ଜୀବନପ୍ରତି ତା'ର ବିତୃଷ୍ଣା ଭାବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ। ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର କାହାଣୀ ସିନା ପତିଙ୍କ ଆଗରେ କହିବ; ମାତ୍ର ପତି... ଅତ୍ୟାଚାର କାହାଣୀ ସେ କାହା ନିକଟରେ ବଖାଣି ବସିବ ? ଆଖିର ଲୁହକୁ ସାକ୍ଷୀ... ଜୀବନକୁ କେବଳ ଜୀବନ୍ତମରଣ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କ'ଣ ସେ ଭାବିପାରିବ ? ସ୍ୱାମୀ... ଅତ୍ୟାଚାରର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦାହରଣ ଆଉ ଏକ କାନ୍ଦଣାରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ

ଘଷି ଦେବାକୁ ଗଲେ ସେ ଲଗାନ୍ତି ଗୋଳ ବୋଉଲୋ
ଅରକ୍ଷିତ ଟୋକୀ ମୋର ଛୁଅନ୍ତା ଗୋଡ଼ ଯେ ବୋଉଲୋ
ଫିଙ୍ଗି ଯେ ଫୋପାଡ଼ି ଦ୍ୟନ୍ତି ପହୁଣ୍ଡ ତଳ ବୋଉଲୋ
କବାଟ ଯେ କିଳି ଦ୍ୟନ୍ତି ଅନ୍ଧାର ଘର ବୋଉଲୋ
ପହୁଣ୍ଡରେ ଠିଆ ହୋଇ ବୁହାଏ ଲୁହ ବୋଉଲୋ
ବୋଉ ନନା କଲେ ଇଆ ସହିଲା ଦିହ ଯେ ବୋଉଲୋ

ସମୟେ ସମୟେ ଦେଖାଯାଏ, ଅର୍ଥଲୋଭୀ ପିତାମାନେ କନ୍ୟାସୁନା ବଦଳରେ ବୃଦ୍ଧ ବର ସହିତ ଷୋଡ଼ଶୀ କନ୍ୟାର ବିବାହ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ତରୁଣୀ କନ୍ୟାର ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହୁଏ, ତାହା କେହି ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ନାହିଁ । ତିଳ ତିଳ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ନିଜର କୁମାରୀତ୍ୱକୁ ବଳି ପକାଉଥିବା ଏହି ନିରୀହା ତରୁଣୀ କେବଳ ଅଭିଶାପ ହିଁ ଦେଇ ଚାଲିଥାଏ । ଏ ଅଭିଶାପ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ନୁହେଁ, ତା'ର ନିଜ ପିତାକୁ, ଯିଏ ଜାଣି ଜାଣି ଝିଅର ଜୀବନକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେଇଛି । ସେ ତା'ର ଏହି ମନର ବେଦନାକୁ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ନ ଜଣାଇଲେ ବି ନିଜର ମାତାକୁ ଜଣାଇବାକୁ ଭୁଲିଯାଏ ନାହିଁ –

ମୋହର ଯେମନ୍ତ ନିଶ୍ୱାସ ଥିବ ବୋଉଲୋ
ଟଙ୍କା ବାରକୋଡ଼ି ଅଙ୍ଗାର ହେବ ବୋଉଲୋ
ଦାନ୍ତ ନାହିଁ ବୁଢ଼ା ପାକୁଆ ପାଟି ବୋଉଲୋ
ବେଦିରେ ବସିଛି ଆଖି ତରାଟି ବୋଉଲୋ
ପର୍ବତ ଶିଖରେ ପାଚିଛି ବେଲ ବୋଉଲୋ
ତୋତେ ଲାଜ ନାହିଁ ଯାହା
ବୁଢ଼ା ମୁଣ୍ଡେ ନେଇ ଖଞ୍ଜିଲୁ ଫୁଲ ବୋଉଲୋ

ଅସହ୍ୟ ବେଦନାରେ ସନ୍ତୁଳିତ ବୋହୂ ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଘରର ବାସିକାମ ଶେଷ କରିବାକୁ ଅନ୍ଧାରରେ ବାଡ଼ି ପୋଖରୀକୁ ଯାଇଥାଏ । ସେଠାରେ ସେ ତା'ର ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ପୋଖରୀରେ ଆଣେ ଲୋତକର ବନ୍ୟା । ସେଠାରେ ବସି ନିଜର

ନିର୍ଯାତିତା ଜୀବନକୁ ମନେ ପକାଇ କ୍ରନ୍ଦନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ନିକଟରେ ଗଛ ଉପରେ ବସିଥିବା କୋଇଲିଟିଏ ମଧୁର ସ୍ୱରରେ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତୋଳେ । ସଚେତନ ହୋଇଉଠେ ବୋହୂଟି । ବହୁଦିନ ହେବ ତା'ର ବାପା କିମ୍ବା ଭାଇ କେହି ତା' ଘରକୁ ଆସି ନାହାନ୍ତି ତା'ର ଦୁଃଖ କାହାଣୀ ଶୁଣିବାପାଇଁ ବା ଜାଣିବାପାଇଁ । ତେଣୁ କୋଇଲିକୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ଅସମ୍ଭବ ଜାଣି ମଧ୍ୟ ସାମୟିକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତା'ରି ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ତା'ର ବାପଘରକୁ ଖବର ପଠାଏ –

କୋଇଲି ଲୋ
ମୋହପାଇଁ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯିବୁ
ମୋ ବୋଉ ନନାକୁ କହି ମାନ ଉଦ୍ଧାରିବୁ ଲୋ କୋଇଲି
କୋଇଲି ଲୋ
ବୋଉ ଯେବେ ଜନ୍ମ କରିଥାନ୍ତା
ସତେ ନ ଦେଖିଲେ ମୋରେ ସପନେ ଦେଖନ୍ତାଲୋ କୋଇଲି
କୋଇଲି ଲୋ ସପନରେ କହନ୍ତା ନନାକୁ
ବିକଳ ହେଉଚି ମନ ଆଣନ୍ତ ଝିଅକୁ ଲୋ କୋଇଲି –

ଏହିପରି କାନ୍ଦଣା ମାଧ୍ୟମରେ ନାରୀ ଜୀବନର କରୁଣ ଓ ନିର୍ଯାତନା କାହାଣୀ ପ୍ରକାଶପାଇଛି ଅନେକ ଲୋକଗୀତରେ । ଲୋକଗୀତି ବିଭାଗର ସବୁଠାରୁ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଏହି ବିଭାଗଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କରୁଣ ରସାଶ୍ରିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାନ୍ଦଣା ଗୀତିରେ ନାରୀ ଜୀବନର ଅସହାୟତା, ନିଃସଙ୍ଗତା ଓ ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି ।

କାନ୍ଦଣାଗୀତର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା, କରୁଣ ରସର ଅବାରିତ ପ୍ରବାହ, ଉପମାର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗ ସର୍ବୋପରି ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦର ସାର୍ଥକ ବ୍ୟବହାର ଏହାକୁ ଅପୂର୍ବ ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ।

ପୁଚିଖେଳ ଗୀତ – ଗ୍ରାମର ଝିଅମାନେ କୌଣସି ପୁଣ୍ୟ ପର୍ବର ଶେଷ ଦିବସରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାପୂର୍ବକ ପୁଚିଖେଳ ଖେଳିଥାନ୍ତି । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷାର ଶେଷ ପାଳିରେ ଝିଅମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁଚିଖେଳପାଇଁ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଖେଳ କେବଳ ଶରୀର ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ନ ଥାଏ, ମାନସିକ ଶାନ୍ତି ଆଣିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଯୋଗୀ ମନୋଭାବର ଉଦ୍ରେକରେ ଏହା ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏହି ଖେଳରେ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କୁ ଟପିଯିବାପାଇଁ ଅନବରତ ଉଦ୍ୟମ ଜାରି

Scanned with CamScanner

ରଖିଥାଏ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଏହି ପ୍ରତିଯୋଗିତା ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯା... ଥିଲେହେଁ ଅତୀତର ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଏହା କେବଳ କ୍ରୀଡ଼ା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଲକ୍ଷି... ହେଉଥିଲା । ପୁଚିଖେଳ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇପ୍ରକାର, ଯଥା – ବସାପୁଚି ଓ ଠିଆପୁ... ଏହି ଖେଳ ସମୟରେ ଝିଅମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତ ଗାଇ ପ୍ରତିଯୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସା... କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମୟ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି । ସମୟେ ସମୟ... ପ୍ରତିଯୋଗୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୀତରେ ଅଂଶୀଦାର ହୋଇଥାନ୍ତି । ଉଦାହରଣପାଇଁ ଏଠା... ପ୍ରତ୍ୟେକରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା ।

ବସାପୁଚି – ପୁଚିଲୋ
ଯା, ଯା, ଘୁଞ୍ଚିଲୋ
ଗହୀରୀ ବିଲରେ ମଇଁଷି
ଧାନ କେଣ୍ଡା କେଣ୍ଡା ଖାଉଚି
ଆଡ଼େଇ ଦେଲେ ଗଉଡ଼ ଭାଇ
ବୋହୂ ବାପଘର ଯାଉଚି

ଠିଆପୁଚି – ଠିଆପୁଚି ନାରଙ୍ଗ
ଗୋଡ଼ ଦି'ଟା ସାରଙ୍ଗ
ସାରଙ୍ଗ ବଣକୁ ଯାଇଥିଲି
ସାରଙ୍ଗ କୋଳି ଆଣିଥିଲି
ଅଧେ କଲି ଭଜା
ଅଧେ କଲି କଞ୍ଚା
ମୋ ଭାଇ ରଜା, ମୋ ଭାଉଜ ରାଣୀ
ହିଡ଼ ତଳେ ଯୋଉ ଗହୀର କୂଅ
କିଏ କାଢ଼ିଦେବ ପାଣି

ଏହି ଖେଳ ଖେଳିବା ସମୟରେ ଗ୍ରାମର ତରୁଣୀମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ନିଜର ସମାଜ, ଗ୍ରାମ ଓ ପରିବାରର କଥା କହିଦେଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ନିରର୍ଥକ ମନେ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ ।

ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବ ଓ ଓଷାଗୀତ – ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ଓଷା ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ପାଳନ ଅନ୍ତରାଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୌକିକ ବିଧି ରହିଛି । ମାନସିକ ପରିପୂରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହେଉ ବା ଭବିଷ୍ୟତପାଇଁ କିଛି କାମନା କରି ହେଉ, ଏ ସବୁର ପାଳନ ସାମାଜିକ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଛି । ଏହି ପର୍ବ ଏବଂ

5975-V

 CR/OR-722

ଓଷାବ୍ରତର ଅନ୍ୟତମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଐକ୍ୟ ଓ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି । ପଲ୍ଲୀରେ ବାସ କରୁଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଅଧିବାସୀ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ ଅବସରପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ସମୟ ଖୁବ୍ କମ୍ । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ଆନନ୍ଦ ଓ ପବିତ୍ର ମନରେ ଓଷାବ୍ରତ ଏବଂ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି ।

ବିଭିନ୍ନ ଓଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଝିଅମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସର୍ବାଧିକ ପାଳିତ ହେଉଥିବା ଓଷା ହେଉଛି ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା । ଭାଦ୍ରବମାସର ପ୍ରତି ରବିବାର ଦିନ ଏହା ପାଳିତ ହୁଏ । ଦୀର୍ଘ ଦେଢ଼ମାସ ଧରି ଏହା ଚାଲୁ ରହିଥାଏ । ଏକ ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଏଥିରେ ଉପାସନା କରାଯାଇଥାଏ । ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ତରୁଣୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା ପାଳନ କରିବା ଅବକାଶରେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥାନ୍ତି । ନିଜନିଜର ଭାଲୁକୁଣୀ ବା ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅନ୍ୟ ଦଳର ଉପାସିତ ଦେବୀଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ସମୟେ ସମୟେ ଏହା କଳହରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଏଥିରୁ ପଲ୍ଲୀ ତରୁଣୀର ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ ଓ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ନିମ୍ନୋକ୍ତମତେ ସେହିପରି ଏକ ଗୀତର ଉଦାହରଣ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା –

SRI SRI BAYABABA COLLEGE, LIBRARY
U.G.C GRANT
No.....................
Date ....
MAHAKALPARA, KENDRAPARA

ଆମ ଭାଲୁକୁଣୀ ଖାଏ ଖିରି
ତୁମ ଭାଲୁକୁଣୀ ବାଟ ହଗୁରୀ
ଆମ ଭାଲୁକୁଣୀ ରାଣୀ
ତୁମ ଭାଲୁକୁଣୀ ବାଉଁଶ କଣି
ଆମ ଭାଲୁକୁଣୀ ଖାଏ ମୁଆଁ
ତୁମ ଭାଲୁକୁଣୀ ମୁହଁରେ ନିଆଁ
ଆମ ଭାଲୁକୁଣୀ ଖାଉଚି ଚଣା
ତୁମ ଭାଲୁକୁଣୀ ଠେଙ୍ଗରେ କଣା
ଆମ ଭାଲୁକୁଣୀ ହାତରେ ଖଡୁ
ତୁମ ଭାଲୁକୁଣୀ ବଉଁଶ ବୁଡୁ
ଆମ ଭାଲୁକୁଣୀ ବେକରେ ମାଳି
ତୁମ ଭାଲୁକୁଣୀ ତ୍ରିପଣ୍ଡ କାଳୀ
ଆମ ଭାଲୁକୁଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ବେଣୀ
ତୁମ ଭାଲୁକୁଣୀ ମୁଣ୍ଡଉକୁଣି: ଇତ୍ୟାଦି

'ଖରଖରେଇ' ପର୍ବ ଗୀତରେ ସେହିପରି ତରୁଣୀମାନେ ସମବେତ ଗୋ
ଗୀତ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ଶରତର ମେଘମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ କୁମାରୀ ଝିଅମାନେ
କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣମାଦିନ ପୁଚିଖେଳରେ ମାତିଯାନ୍ତି । ଜହ୍ନିଓଷାରେ ଝିଅମାନେ କାଠପିଢ଼ାରେ
ଜହ୍ନିଫୁଲ ସଜାଇ ଗ୍ରାମର ଘରେ ଘରେ ବୁଲି ଗୀତ ଗାଇଥାନ୍ତି –

ଜହ୍ନି ଆଞ୍ଜୁଳି ଗୋ ଜହ୍ନି ଆଞ୍ଜୁଳି
ନିତି ମାଗଉଁ ସାତ ଆଞ୍ଜୁଳି
ସାତ ଆଞ୍ଜୁଳିକ ପୂରାଇଦେବ
ବଡ଼ ଘରେ ଯାଇ ବୋହୂ ହୋଇବ
ଏ ପାଖେ ପର୍ବତ ସେ ପାଖେ ପର୍ବତ
ମଝିରେ ବଣିଆ ଘର
ଆଆରେ ବଣିଆ ଗହଣା ଦେଇଯିବୁ
ସୀତା ଯିବେ ଶାଶୂଘର

କେତେକ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚୈତପର୍ବ ଦିନ ବାସନ୍ତିକ ଉତ୍ସବକୁ ମୁଖରିତ
ଆନନ୍ଦମୁଖର କରିବାପାଇଁ **ଚୈତପର୍ବ** ଗୀତ ଗାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥି
ଯୁବକଯୁବତୀମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ମାଧ୍ୟମରେ ଗ
ଗାଇଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ଚୈତିଘୋଡ଼ା ନାଚରେ ଅଶ୍ୱମୁଖୀ ବାଶେଳୀଦେବ
କୀର୍ତ୍ତିଗାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଧୀବରମାନେ ଏହି ଅଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପୂଜା କରିବା ପଛ
ଯେଉଁ ଇତିହାସ ରହିଛି ତା'ର ସୂଚନା ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏ
ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ବିଭିନ୍ନ ଓଷା, ବ୍ରତ ଓ ପୂଜା ଆଦି ପାଳିତ ହୋଇଥା
ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଧାର୍ମିକ ବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରମାଣ । ମଙ୍ଗଳା ଓଷା, ଗୁରୁବାର ଓ
ଦୁତିଆ ଓଷା, ନିଶାମଙ୍ଗଳବାର ଓଷା, ଶୁକ୍ରବାର ଓଷା ଆଦି ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ବି
ଦେବଦେବୀଙ୍କ ବ୍ରତ ଏବଂ ଓଷା ଗ୍ରାମର କୋଠିମାନଙ୍କରେ ପାଳିତ ହୋଇଥା
କେଉଁଠାରେ ଓଷେଇତୀ ବା ଅନ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ପୁରାଣପଣ୍ଡା ଓଷାଗୀତଗୁ
ପାଠ କରିଥାନ୍ତି ।

ଶିଶୁଗୀତ – ଶିଶୁଗୀତକୁ ଇଂରାଜୀରେ Nursery rhyme ବୋ
କୁହାଯାଇଥାଏ । କୁହାଯାଏ – ଶିଶୁ ହସିଲେ ଜଗତ ହସେ । ଆଜିର ଶିଶୁ ଆସ
କାଲିର ନାଗରିକ । ସେମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଗଢ଼ିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଏହି ସମାଜର
ସେଥିପାଇଁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ବିଭି

Scanned with CamScanner

ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଛି । ଶିଶୁ ତା'ର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା ସାଧାରଣତଃ ପିତାମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ହିଁ ଅତିବାହିତ କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଶିଶୁକୁ ସ୍ନେହ ଓ ମମତା ଦେଇ ଯତ୍ନର ସହିତ ପାଳନ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ପିତାମାତାଙ୍କର । ମାଆମାନେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଶିଶୁକୁ ହଳଦୀ ଲଗାଇଦେବା ସମୟରେ, ଗାଧୋଇଦେବା ସମୟରେ, ଖୁଆଇବା ସମୟରେ, ବୁଲାଇବା ସମୟରେ ଏବଂ ଶୁଆଇଦେବା ସମୟରେ ମାଆମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତ ଗାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଗୀତର ମଧୁରତାରେ ପିଲାମାନେ କେବଳ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି, ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ । ପିଲାଙ୍କୁ ଝୁଲାଇବା ସମୟରେ ମା' ଗୀତ ଗାଇଥାଏ –

ଝୁଲୁହାତୀ, ଝୁଲୁହାତୀ
ଝୁଲିଲେ ଖାଇବୁ ଖଣ୍ଡଛାତି
ହାତୀ ଝୁଲୁରେ, ବାଆପାଣି ଖାଇ ଫୁଲୁରେ ଇତ୍ୟାଦି

ନଚାଇବା ସମୟରେ – ତା' ଥେଇକି ତା' ଥେଇକି
ମାଧିଆ ମାଇଲା କୁଣ୍ଡାଖାଇକି
ଆଉ କୁଣ୍ଡାଖାଇ ଘରେ ଥାଇ କି ?

ଶୁଆଇବା ସମୟରେ – ଧୋ'ରେ ବାୟା ଧୋ'
ଯୋଉ କିଆରିରେ ଗହଳ ମାଣ୍ଡିଆ
ସେଇ କିଆରିରେ ଶୋ ।

ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଗୀତ – ଏକ ତରା ମଣିଷ ମରା   ଦୁଇ ତରା କତରା ଘୋଡ଼ା
ତିନି ତରା ନନ୍ଦିଘୋଷ   ଚାରି ତରା ଘରେ ପଶ
ପାଞ୍ଚ ତରା ନାହିଁ ଦୋଷ   ଛଅ ତରା ବୈକୁଣ୍ଠେ ବସ, ଇତ୍ୟାଦି

ଆଉ କେତେକ ଶିଶୁଗୀତ ରହିଛି, ଯାହା ଗାଇ ଗାଇ ଶିଶୁମାନେ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥାନ୍ତି । ଖେଳିବା ସମୟରେ, ବୁଲିବା ସମୟରେ ପିଲାମାନେ ଏହି ଗୀତ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ ପରିଷ୍କାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ମନୋଭାବ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି କେତୋଟି ଗୀତରୁ ଅଳ୍ପ କେତେ ପଦ ନିମ୍ନୋକ୍ତମତେ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା –

Scanned with CamScanner

(କ) ଚକା ଚକା ଭଉଁରି ମାମୁ ଘର ଚଉଁରି
ମୋ ନାନୀ ନାଁ ଗଉରୀ ତୋ ନାନୀ ନାଁ ଶଉରୀ
ନାଇଁ, ତୋ ନାନୀ ଶଉରୀ ମୋ ନାନୀ ନାଁ ଗଉରୀ
ଆମେ ନଈରେ ଯିବା ପହଁରି ଟେକି ଧରିବ ନାଉରି
ଚକା ଚକା ଭଉଁରୀ

(ଖ) ମେଘ ବରଷିଲା ଟୁପୁରୁ ଟାପେରା
ମାଣ୍ଡିଆ ହୋଇଲା ଗଜା
ସୋନପୁରଠେଇଁ ଟମକ ବାଜିଲା
ଲେଉଟି ଅଇଲେ ରଜା
ମେଘ ବରଷିଲା ଟପର ଟପର
କେଶୁର ଧଇଲା ଗଜା
କୋଉ ରାଇଜରେ ରହିଲେ ମୋ' ରଜା
ତେଲିଙ୍ଗି ବାଇଦ ବଜା

(ଗ) ଉଦୁ ଉଦୁମା ତାଳ ଗୋଟମା
ଲୁହା ପାହୁରାଣୀ ପିତଳ ସମା ।

(ଘ) ଇଟିକିଲି ମିଟିକିଲି ଫୁଟିଗଲା କାଇଁଚ
ତୁମର ଆମର ନାଲି ପଇଞ୍ଚ
ନାଲି ପେଁ ପେଁ ବାଜଇ ତୁରା
ଗୋଟିକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ହୀରା ।

(ଙ) ନାନା ବାଇଆରେ, ନାନା ବାଇଆରେ, ମୋଠୁ କଥାଏ ଶୁଣ
ବିଲର ମାଛ ଚିଲ ଖାଇଗଲା ଧଉରି ଖଣ୍ଡିଏ ବୁଣ
ଖଣ୍ଡିଏ ଧଉରି ଛୋଟ ହେଲା, ଖଣ୍ଡିଏ ଧଉରି ମୋଟ
ଛୋଟ ଭାଇ ଗଲା ଛୋଟ ଗରଗଣ ମୁଁ ଗଲି ଗଉଡ଼ ଗୋଠ
ଗଉଡ଼ ଗୋଠରେ ବାଡ଼ି ଖେଳାଖେଳି, ଗଗନେ ଉଡ଼ଇ ଧୂଳି
ଶ୍ରୀରାମ ଠାକୁରେ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି, ବାଜୁଛି ଶଙ୍ଖ ମହୁରୀ
ବାଇଆ ମାଲୋ ବାଉତି, କୁମ୍ଭାର ଘରର ନଉତି
ବଢ଼େଇ ଘରର ଖୁଆଲୋ,
ଲେଖି ଦେଇଥିବି କଦଳୀ ପତରେ ପାଟପତନି ଶୁଆଲୋ ।

ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହିପରି ବହୁ ଗୀତ ରଚନା କରାଯାଇଛି । କେବଳ ଶିଶୁଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନପାଇଁ ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କର ମାନସିକ ବିକାଶପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୀତ ରଚିତ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ମାନସିକ ବିକାଶପାଇଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପାୟରେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଥିଲେହେଁ, କେଉଁ ଅତୀତ କାଳରୁ ଲୋକକବି ଶିଶୁମାନଙ୍କର ସାମଗ୍ରିକ ବିକାଶପାଇଁ କିପରି ଧ୍ୟାନ ଦେଇଥିଲା, ଭାବିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ମଙ୍ଗଳ ବୋଲି – ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷେ ଗାନ କରାଯାଉଥିବା ଗୀତମାନଙ୍କୁ ମଙ୍ଗଳ ବୋଲି ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଥାଏ । ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ସମୟରେ ପାଳନ କରାଯାଉଥିବା ବିଧିବିଧାନମାନଙ୍କର ସୂଚନା ଏଥିରେ ରହିଛି । ଶିଶୁ ଜନ୍ମ ପରେ ନାଭିକଟା, ଷଠୀଘର, ଉଠିଆରି, ମଙ୍ଗଳାରୋପଣ, ବ୍ରତ, କୋଇଲି ବୁଡ଼, ଶିକ୍ଷା, ବିବାହ ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ମଙ୍ଗଳଗୀତି ଗାନ କରାଯାଇଥାଏ । ବିବାହ ସମୟରେ ଜାତକ ଦେଖା, ଅନୁକୂଳ, ବେଦୀ ନିର୍ମାଣ, ହାଣ୍ଡି ମଙ୍ଗୁଳା, ତେଲାଉଣି ବସା, ଚୁଡ଼ିଲାଗି, ବାଟବରଣ, ବର ବନ୍ଦାପନା, କୌତୁକ ସୂତ୍ର ବନ୍ଧନ, ଲବଣଚଉଁରୀ, ଗନ୍ଧକ୍ଷଣ, ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି, ହୋମ, ପଞ୍ଚୁଗ୍ରାସି, କନ୍ୟାଦେଖା, ଚତୁର୍ଥୀ, ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାପନା ଆଦି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଶୁଭଗୀତ ବା ମଙ୍ଗଳଗୀତି ଗାନ କରାଯିବାର ପରମ୍ପରା ଥିଲା । ତେଣୁ ଅତୀତରେ ଆମର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏହି ମଙ୍ଗଳଗୀତିଗୁଡ଼ିକର ଭୂମିକା କିପରି ଥିଲା, ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ସମରବୋଲି – ଅତୀତରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏକ ବୀର ଓ ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ ଜାତି ଭାବରେ ଭାରତବିଖ୍ୟାତ ଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସମର ଗୀତିମାନ ଗାନ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ସମର ବୋଲିରେ ପାଇକମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ବେଶଭୂଷା, ହତିଆରମାନଙ୍କର ଜନ୍ମକଥା, ଖଣ୍ଡାରହସ୍ୟ, ନଳିଜନ୍ମ, ଖଣ୍ଡା ଉଲାସିବା, ପାଇକ ଆଗୁଳି, ଫିଟାଣ, କ୍ଷତ୍ରିବଚନ, ଯୁଦ୍ଧ, ବାଡ଼ିଖେଳ ଆଦି ସମ୍ପର୍କରେ ଗୀତମାନ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ । ନିମ୍ନୋକ୍ତମତେ ପାଇକ ବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ଗୀତିକା ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା –

କଙ୍କଣ କୌପୁନୀ
ଆଡ଼ ମେ ଆଡ଼ବନ୍ଧ
ହେଲେଟି ଧୁମାଧୁମି
ଚୈତନ୍ୟ ମୁଦ୍ରନି
ହସ୍ତମେ ରସବାଡ଼ି
ଗଳମେ ଭୀମ ତୁଡ଼ମେ ତୁଡ଼
ଜାନୁମେଁ ଜାନୁଘଣ୍ଟ

Scanned with CamScanner

ବାହାମେ ବାଘମୁହିଁ ବାହୁଟି
ପାଦେ ପାମେରୀ କୁନ କୁନ ବାଜେ
ସିଂହା ମିରିଗା କନ୍ଧେ ବିରାଜେ
ଅଖଣ୍ଡ ବିଭୂତି କପୋଳକୁ ସାଜେ
ମଥାମେ ଖୋଲରି ପାଗ କଟିମେ କଟାରୀ
ଶିରମେ କଳାଟିପା ସିନ୍ଦୂର ଶିରୀ – ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସମରବୋଲି ଓଡ଼ିଆରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ସ୍ଥାନାଭାବରୁ ସବୁଗୁଡ଼ିକୁ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଏହି ବୋଲିଗୁଡ଼ି ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଅତୀତ ଓଡ଼ିଆର ବୀରତ୍ୱ ଓ ସମର-ନିପୁଣତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦା କରିଥାଏ ।

ଓଷାମନସା – ଓଷାମନସା ଗୀତକୁ ଏକ ମାନସିକ ଗାନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ଏଥିରେ ଗ୍ରାମର ତରୁଣୀମାନେ ଫୁଲସଜଡ଼ା ଡାଲାକୁ ଛୁଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ କିପରି ସୁଖମୟ ହୋଇଉଠିବ ତା'ର ପରିକଳ୍ପନା କରି ଗୀତରେ ଗାଇଥାନ୍ତି –

ଘିନେ ଗଉରା ! ଗଇଶ ମୁଣ୍ଡି
ମୋତେ କରିଥିବ ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡି
ଘିନେ ଗଉରା ଗଇଶ ମୁଣ୍ଡି
ମୋତେ କରିଥିବ ଆଇଁଷ ତୁଣ୍ଡୀ × ×
ଘିନେ ବରକୋଳି
ଜାଳେ ଛେଳା କାଠ
ମୋ ସ୍ୱାମୀ ନନ୍ଦ ଚାଟ
ସେ କୂଳେ ମୋ ସଉତୁଣୀ ଥାଉ
ଏ କୂଳେ ମୋ ଦିନ ଯାଉ ।

ନାଁ ଦିଆ ଓ ବୁଦ୍ଧି ପରୀକ୍ଷା – ଏହି ନାଁ ଦିଆ ଓ ବୁଦ୍ଧି ପରୀକ୍ଷା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଲୋକକବିମାନଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଦୁଇଟି ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗଦ୍ୟରୂପ ଓ ଅନ୍ୟଟି ପଦ୍ୟରୂପ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗାଉଁଲୀ ଲୋକ କିଛି ସମୟପାଇଁ ହେଲେହେଁ ଉତ୍ତରପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରିଥାଏ । ତେଣୁ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଯେପରି –

Scanned with CamScanner

୧ – ପର୍ବତ ଅଗ୍ରେ ରଥ ଯାନ୍ତେ
ଭୂମେ ବାହାନ୍ତି ମେଦିନୀ
ଚଳନ୍ତି ପବନ ବେଗେଣ
ପାଦମେକଂ ନ ଗମନ୍ତି (କୁମ୍ଭାର ଚକ)

୨ – ଏକ ଶୃଙ୍ଗଂ ନଚେଦ୍ ଗଣ୍ଡା
କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ନଚେଦ୍ ମୃଗଂ
କାଟତେ ଶୁଦ୍ଧ ମାଂସାନି
ଭୋଜନେନ ନିରାମିଷ (ବାଇଗଣ)

ଏହି ନାଁ ଦିଆ ଓ ବୁଦ୍ଧି ପରୀକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କୀୟ ଏକ ଆଲୋଚନା ପରବର୍ତ୍ତୀ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ତା'ର ବିଶଦ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଦତ୍ତ କରାଗଲା ନାହିଁ ।

ଢଗଢମାଳି – ଢଗଢମାଳିର ଦ୍ୱିବିଧ ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ, ଯଥା - ଗଦ୍ୟରୂପ ଓ ପଦ୍ୟରୂପ । ଲୋକଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଆଚାର-ବିଚାର, ନୀତି-ନିୟମ, ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏହି ଢଗଢମାଳିଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶିତ । ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ସୁସ୍ଥ, ସୁନ୍ଦର ଓ ନିରାମୟ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ରୂପ ବିଚିତ୍ର ଓ ଦିଗନ୍ତବିସ୍ତୃତ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସଂସ୍କୃତି ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଏଥିରେ ଲଳିତ ରୂପ ନେଇ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ନାହିଁ ।

ଜାଲା, ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା, ମନ୍ତ୍ର ଆଦି ଗୀତ – ଗାଁ-ଗହଳିରେ ଅନେକ ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ପୂରି ରହିଥାଏ । ଡାହାଣୀ ଲାଗିବା, ଭୂତପ୍ରେତ ଗ୍ରାସିବା, ଚମକି ଜର ହେବା ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା କରାଯାଇଥାଏ । ଲୋକବିଶ୍ୱାସର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ଏହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସେଥିପାଇଁ ଗାଁରେ ଗୁଣିଆମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କଠାରୁ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଧିକ । "ଭୂତ ବା ଡାହାଣୀ ଲାଗିଲେ ଗୁଣିଆ ଡାକି ଦେହ ଝଡ଼ାଇବା, ଭୂତ ଭୟଭୀତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କାଟପାଣି ପିଆଇବା, ଭୂତ ଭୟରୁ ଜାତ ରୋଗ ଫୁଙ୍କି ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେବା, ବଣଜଙ୍ଗଲ ଅନ୍ଧାର ପଥରେ ଏକୁଟିଆ ଯାତ୍ରାରେ ଦେହର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରି ନିର୍ଭୀକ ହୋଇ ଚାଲିବା ସେ କାଳର ଏକ ରୀତି ଥିଲା । ମନ୍ତ୍ର ବଳରେ ଅସାଧ ସାଧିତ

Scanned with CamScanner

ହୋଇପାରେ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଗୁଣିଆଦ୍ୱାରା ଦେହ କିଲା ଦେଇଥିଲେ ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ, ଡାହାଣୀ, ଚିରୁକୁଣୀ କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ସାଧ କରି ନ ପାରନ୍ତି ।'' (୧୨) ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏହିପରି କେତୋଟି ମନ୍ତ୍ର ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନୋକ୍ତମତେ ଦିଆଗଲା ।

ଦେହ କୀଳେଇବା ମନ୍ତ୍ର –

ବଜ୍ର କୀଳେଣି ବଜ୍ରଦ୍ୱାର, ଚଉକଡି ଚଉଦ୍ୱାର
ଡାହାଣେ ଡାହାଣ ଚଣ୍ଡୀ, ବାମେ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ
ଆଗେ ନରସିଂହ, ପଛେ ଅଷ୍ଟବେତାଳ
ଉପରେ ମହାମୁଦ୍ରା ବଜ୍ରକପାଟ
କୋଟିଏ ଅଇଲେ ଗୋଟିଏ ନ ଛାଡ଼ିବୁ
ନ ଛାଡ଼ିବୁ ବୋଲି କାହାର ଆଜ୍ଞା ?
କାଉଁରୀ କାମଚଣ୍ଡୀଙ୍କର କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା

ଡାହାଣୀଝଡ଼ା ମନ୍ତ୍ର –

କେଉଟୁଣୀର ନାମ ଭାଜ, ତା' ପୁଅ ନାମ ମହାବୀର
ହାତେ ଘେନି କାତି, ବୁଲେ ନିଶାଭାଗେ ରାତି
ମୋ' ଢାଲ ପଇଲା ଅଶୀ ଯୋଜନ ଘୋଟି
ମୋ' ଦେହକୁ ପେଲି ପଶୁ ମହାଦେବଙ୍କ ତ୍ରିଶୂଳ ଶକ୍ତି
ଅଇଲା ଗୁଣିଆ ବସିଲା ମାଡ଼ି
ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଳ ଛାଡ଼ି
କି ଚାହୁଁଲୋ କୁମ୍ଭାରୁଣୀ ପେଟୀ ?
ଲକ୍ଷେ ଶିବ ହୋଇଲେ ଉଭା
ମୋତେ ଉହାଡୁ ନବଦ୍ୱାର ଘାଟି
ଆଲୋ ଦାରିଆଣୀ ରକ୍ତଖାଇ
ଚୁଡ଼ଙ୍ଗରାଜ ମୋର ଭାଇ
ଦେବୀ ପରଷୁଣୀ ମୋ ମାଇ (ମାଆ)

୧୨. ପଲ୍ଲୀଗୀତ ସଞ୍ଚୟନ - ୩ୟ ଭାଗ, ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ । ମୁଖବନ୍ଧ - ପୃ : ୧୪-୧୫ ।

Scanned with CamScanner

ଲହ ଲହ ଜିଭ ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି
ହରପାର୍ବତୀ
ଯେଣିକି ପେଷିବି ତେଣିକି ଯିବୁ
ଅମୁକେଇ ଅଙ୍ଗରେ ଭୂତ ଥାଉ
ଦାରିଆଣୀ ଥାଉ, ଚିରୁକୁଣୀ ଥାଉ
ଘର ଦୃଷ୍ଟି, ବାହାର ଦୃଷ୍ଟି, ପିତାମାତା ଦୃଷ୍ଟି
ହାଟୁଆ ବାଟୁଆ ଦୃଷ୍ଟି,
ସିଆନ୍ ଘରେ ଯେ କିଛି ଥାଉ
ଛାଡ଼, ଛାଡ଼
ଛାଡ଼, ଛାଡ଼ ବୋଲି କାହାର ଆଜ୍ଞା
ବୀର ଚୁଡ଼ଙ୍ଗର କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା

କଟା ଘା' ଶୁଖା ମନ୍ତ୍ର –

ଦୁର୍ଗା ମୋହୋର ମାଆ
ମୁଁ ଫୁଙ୍କଇ ଖଣ୍ଡାର ଘାଆ
ରହୁ ରକତ ଶୁଖୁ ଘାଆ
ନ ରହୁ ବୋଲି କାହାର ଆଜ୍ଞା
ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର କୋଟିଏ ଆଜ୍ଞା

ପୋଡ଼ା ଘା' ଶୁଖା ମନ୍ତ୍ର –

ବଡ଼ ଘାଆ ଭୁଆସୁଣୀ ଭାତୁଆଣୀ ଦେଲା
ଚଟୁ ନାହିଁ ବୋଲି ହାଥେ ଚଳାଇଲା
ଅଗ୍ନି କାହାର ପୁଅ
ଅଗ୍ନି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପୁଅ
ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ଘାଆ ସମଶୀତଳ ହୋଇ
ନୋହୁ ବୋଲି କାହାର ଆଜ୍ଞା
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର କୋଟି କୋଟି ଆଜ୍ଞା

ସାପ ଖେଳାଇବା ମନ୍ତ୍ର –

କଠୋଉ ଥୋଇଲେ କୃଷ୍ଣ କଦମ୍ବର ମୂଳେ
ପାଦ ବଢ଼ାଇଲେ ଯମୁନାର ଜଳେ

Scanned with CamScanner

ଯମୁନାର ଜଳେ ଥିଲା ଅତି ମୂଢ଼ ନାଗ
ସଙ୍କଟ ବିକଟ କାଳୀ
ମାଇଲେକ ତୋଳି ବିଷଗୋଳା ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳି
କେତେକ ଗାରଡ଼ ଝରିଲା ଗୁନିବାର
ତେବେ ଶୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର
ଦେବତାମାନେ ବିଚାର ଆରମ୍ଭିଲେ
କାହିଁଅଛ ଗରୁଡ଼ ଆସହୋ ବୋଇଲେ
ରମ୍ୟକ ଦ୍ୱୀପରେ ଗରୁଡ଼ ଚରୁଥିଲା
ଖାଇବାର ଆହାର ତାକୁ ଲାଗିଲାକ ପିତା
ତାହାର ଚରିତ୍ର କହିବି ଜଗଜିତା
ମୁଁ ତତେ ବୋଲଇଁ ହୋ ଖଗ ପକ୍ଷିବର
ଧସାଇ ପଶିବୁ ହିମଗିରି ପର୍ବତର
ପର୍ବତେ ଥିଲା ଅମୃତ କୁଣ୍ଡ ଗୋଟି × ×
ଗରୁଡ଼ ଡେଣା ବିସ୍ତାରିଲା
ଦେଲା ଅମୃତ ଉଠିଲେ ଭଗବାନ

ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜୀବନରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ କମ୍ ନୁହେ ବିଜ୍ଞାନର ଅଗ୍ରଗତି ଏହାର ପଥକୁ ଅବରୋଧ କରିପାରି ନାହିଁ । କାରଣ ଲୋକବିଶ୍ୱ ଏହାର ମୂଳଭିତ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ପରମ୍ପରାର ଅବସାନ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ହେ ଅସମ୍ଭବ ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

ଗାଥାଗୀତିକା – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତରେ ବହୁ ଗାଥାକବିତା ରହିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କାହାଣୀଭିତ୍ତିକ ଗୀତି ହିଁ ଗାଥା । ବର୍ଣ୍ଣନାଧର୍ମୀ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏହା ଆଖ୍ୟାନଧର୍ମୀ । ଆଖ୍ୟାନର ଦୃଢ଼ତା ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏ ସାରକଥା – କହିବା ଭଙ୍ଗୀରେ କଥାବସ୍ତୁକୁ ଆଗେଇ ନିଏ । କଥାବସ୍ତୁ ସହ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ନ ଥିବା ଉପାଦାନ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ । ଆଖ୍ୟାନର ଦୃଢ଼ତା ହେତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ବା ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅବକାଶ ମଧ୍ୟ ମିଳେ ନାହିଁ ।'' (୧୩) ଏହି ଗାଥାକବିତା ପୁଣି ସାମାଜିକ, ପୌରାଣିକ ବା ଐତିହାସିକ ହୋଇପାରେ ।

---

୧୩. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗାଥାର ପରିସର ଓ ପ୍ରକୃତି - ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱାନ - ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର ପୃ : ୬୫ । ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର - ୧ମ ପ୍ର - ୧୯୯୧ ।

Scanned with CamScanner

Jay MAA Mangala

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତିରେ ଏହି ତିନିପ୍ରକାର ଗାଥାଗୀତିକା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତ, ବଉଳାଗାଈ ଗୀତ, ରଙ୍ଗବତୀ, ସାବିତ୍ରୀ ଚରିତ, ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ଖୁଲଣାସୁନ୍ଦରୀ, ମହାରାଜାଙ୍କ କଳାପାଣି, ଜଗମହାଭାରତ, ନ'ଅଙ୍କ ଗୀତ, ନବାଙ୍କ ଚରିତ ଆଦି ବହୁ ଗାଥାଗୀତି ଲୋକଗୀତକୁ ଅପରୂପ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଥା ବା କାହାଣୀକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଏହା ରଚିତ । କଥା କହିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ଏହା ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିବା ପରି ମନେ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଗାଥାଗୀତିକାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । 'ବଉଳାଗାଈ' ଗାଥା କବିତାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଅହିଂସା ଓ ଶିକ୍ଷାନୀତିର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର 'ବ୍ୟାଧ ଓ ହରିଣ'ର ସାମ୍ୟ ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗାଥାରେ ହାଡ଼ିପାଙ୍କ ବିଷୟ ରହିଛି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ବୌଦ୍ଧ ସହଜିଆ ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଏକ ଗୁରୁ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ – ଏ ସବୁ ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ଏପରି ଅନେକ ଲୋକଗୀତିକା ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ, ଯାହାକୁ କି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ ବିଭାଜନ କରି ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଲୋଚନା ପୁସ୍ତକରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଆଲୋକପାତ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଚାଙ୍ଗୁନାଟ, ଧୂଡୁକିଗୀତ, ରସରକେଳି, ବାରମାସୀ, ଡାଳଖାଇଗୀତ, ଘୁମୁରାଗୀତ, ଧୋବାଧୋବଣୀ ମାଗୁଣି, କରମାଗୀତ, ପାଟୁଆଗୀତ, ଫୁଲବଉଳବେଣୀ ଆଦି ବହୁ ଗୀତ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରିବ । ଏଥିପାଇଁ ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ 'ପଲ୍ଲୀଗୀତି ସଞ୍ଚୟନ' ବିବିଧ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତରେ ସମାଜ ଚିତ୍ର – କଳା କାଳରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲେହେଁ, କାଳର ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରଭାବରୁ ସେ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ସେଇଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇଛି – 'Literature is the mirror of Society' ସାହିତ୍ୟ ଲିଖିତ ହେଉ ବା ମୌଖିକ, ଯେଉଁ ସମାଜରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଛି, ସେ ସମାଜ କଥା ସେ ନିଶ୍ଚୟ ହିଁ କହିବ । କାରଣ ମଣିଷ ପରି ସେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସମାଜସୃଷ୍ଟ କଳା । କୌଣସି ସ୍ରଷ୍ଟା ସଚେତନ ଭାବରେ ନ ହେଲେହେଁ ତା'ର ଅଜାଣତରେ ସେ ବାସ କରୁଥିବା ସମାଜଜୀବନ ତା' ସୃଷ୍ଟିରେ ରୂପ ପାଇଯାଇଥାଏ । ନୀତି-ନିୟମ ଓ ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ମଣିଷ କୌଣସି ସମୟରେ ସମାଜକୁ ଫାଙ୍କି ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନଯାପନ କରିପାରେନା । ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିବା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଏହି ମାନବ ସେହି ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି, ନୀତି-ନିୟମ, ଚାଲି-ଚଳଣ, ହସ-କାନ୍ଦ, ସୁଖ-ଦୁଃଖକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଦେଖେ; ବ୍ୟକ୍ତିର ପରିପ୍ରକାଶରେ ଗୋଷ୍ଠୀର ଜୀବନକୁ ଅନୁଭବ କରେ । ସେଥିପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ହେଲେହେଁ ଆବେଦନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାର୍ବଜନୀନ ।

Scanned with CamScanner

ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲେ ହେଁ ଭାବ ଦିଗରୁ ସାର୍ବକାଳିକ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକଗୀତ ସର୍ବ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବିଭାଗ । ଲୋକଗୀତରେ ଲୋକଜୀବନ ଯେପରି ପ୍ରକାଶଲାଭ କରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭାଗରେ ତାହା ହେବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନାହିଁ । କାରଣ କବି ମାନବ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଛି ଓ ତାକୁ ଅବିକଳ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ମାତ୍ର ଲୋକନାଟ୍ୟ ଓ କାହାଣୀ ମନୋରଞ୍ଜନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୃ ସେଥିପାଇଁ କାଁ-ଭାଁ କିପରି ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋ ସେଥିପାଇଁ ଲୋକଗୀତରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିବା ସାମାଜିକ ଚିତ୍ରକୁ ଏଠା ସଂକ୍ଷେପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉଛି ।

ନାରୀଜୀବନ ଚିତ୍ର – ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ସମାଜ ଗଠି ମାତ୍ର ସମାଜର ବା ପରିବାରର ସୁସ୍ଥ ପରିଚାଳନାରେ ନାରୀର ଭୂମିକା ମୁଖ୍ ସେ ଜାୟା, ଜନନୀ ପୁଣି ଭଗିନୀ । ସେ ସର୍ବଂସହା ଧରିତ୍ରୀ ସ୍ୱରୂପା । ନାର ଦୁଇଟି ରୂପ । ଗୋଟିଏ ଧ୍ୱଂସକାରିଣୀ ଓ ଅନ୍ୟଟି ସୃଷ୍ଟିକାରିଣୀ । ପ୍ରଥମ

ପ୍ରକୃତରେ ନାରୀହିଁ ନାରୀର ଶତ୍ରୁ । ଆମ ସମାଜ ପୁରୁଷପ୍ରଧାନ ସମାଜ ହେଲେହେଁ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନାରୀ କେବଳ ନାରୀ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଆସିଛି । ଶାଶୂ ଅତ୍ୟାଚାର କରେ ବୋହୂ ଉପରେ, ନଣନ୍ଦ ଅତ୍ୟାଚାର କରେ ଭାଉଜ ଉପରେ । ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଶାଶୂରେ ପରିଣତ ହେଲେ ତା'ର ପ୍ରତିଶୋଧ ନିଅନ୍ତି ବୋହୂ ଉପରେ । ଲୋକଗୀତର ଅନ୍ୟ ଏକ ପଦରେ ଶାଶୂ ଅତ୍ୟାଚାରର ଚିତ୍ର ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଛି –

ଶାଶୂ ମାରୁଥାଏ ବୋହୂକୁ
ବୋହୂ ସବାଖାଇ   କାହାକୁ ମାରିବ
ମାରୁଥାଏ ଚୁଲି ମୁହଁକୁ ।

ଶାଶୂମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ବେଳେ ବେଳେ ଏପରି ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଇଥାଏ, ଯେଉଁଥିପାଇଁ ବୋହୂ ଶାଶୂର ମୃତ୍ୟୁପାଇଁ ମାନସିକ କରେ । ଶାଶୂର ମୃତ୍ୟୁପରେ ତା' ନିର୍ଯ୍ୟାତନାର ଅନ୍ତ ହେବ ବୋଲି ତା'ର ଧାରଣା ଆସିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ 'ଦୋଳି ଗୀତ'ରେ ଶାଶୂ ନିର୍ଯାତନାର ଏକ ଚିତ୍ର ଦେଇ ସଦ୍ୟ ବାପଘରକୁ ଫେରିଥିବା ଝିଅଟି ଗୀତରେ କହିଥାଏ –

ଚାଳରେ ଖୋଷିଲି ଗିନା
ଶାଶୂ ମଲା ବୋଲି   କହନ୍ତା କିଏ
ଦେଉଳେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ବାନା
କାନ୍ଥି ତଳେ ସାପ ଗାତ
ଶାଶୂ ମରିବାର ହୁଅନ୍ତା ସତ
ଦେଉଳେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ନେତ ।

ଅବିବାହିତ ତରୁଣୀ ତା'ର ସାଙ୍ଗସାଥୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶାଶୂଘରର ଅତ୍ୟାଚାର କାହାଣୀ ଶୁଣି ଶୁଣି ତାକୁ ଏକ ଯମପୁରୀ ବୋଲି ଭାବିନେଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ତା' ନିମିତ୍ତ ଆସୁଥିବା ସବାରିକୁ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ସେ ତା'ର ଭାଇକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥାଏ କାନ୍ଦଣା ଗୀତରେ –

ନୂଆ ଅଣ୍ଟା ସୂତା ଖିଲ ଭଉଁରୀ   ମଝିଆ ନନା
ଏତିକି ବେଳରେ ଯାଆନ୍ତି ମରି   ମଝିଆ ନନା
ଆସନ୍ତା ସବାରି ଯାଆନ୍ତା ଫେରି   ମଝିଆ ନନା

Scanned with CamScanner

ଶାଶୁଘରେ କିଛିଦିନ ଅତିବାହିତ କରି ବାପଘରକୁ ଫେରିଥିବା ଝିଅଟି ତା'ର ମନକଥାକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ କାନ୍ଦଣାରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଛି –

ସର୍ପ ଫଣାଠାରୁ ନୀଚ ଚଣ୍ଡାଳରୁ
ମାଲ୍ୟାଣୀ ପୁରରୁ ଆସିଲି ଫେରି × ×
ଯେତେବେଳେ ଥାଏ ମୁଁ କଂସ ଘରେ
କାଟି ଦେଲେ ରକ୍ତ ନ ପଡ଼େ ତଳେ
ଷୋଳ ସେରେ ରକ୍ତ ସେରେ କରିବି
କି କ୍ଷୁଦ୍ର ଲୋକକୁ ହସ୍ତ ଯୋଡ଼ିବି
ଯେଉଁଦିନ ହସ୍ତ ଯୋଡ଼ି ନ ଥିବି
ସେଦିନରେ ବହୁ ଶାସ୍ତି ଭୋଗିବି × ×
ମୁଖ ଟେକି ଯଦି ପଦେ କହିବି
କଳିହୁଡ଼ୀ ଝିଅ ଖୁଣ୍ଡା ପାଇବି ।

ସମୟେ ସମୟେ ଅର୍ଥଲୋଭୀ ପିତାମାନେ ଅର୍ଥ ବଦଳରେ ବୁଢ଼ାବର ସ... ଯୁବତୀ କନ୍ୟାର ବିବାହ ଦେଇଦିଅନ୍ତି । ବିବାହ ପରେ ସେହି ଯୁବତୀ ଜୀବନ... ଯେଉଁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ସେ ଯେଉଁ ମାନସିକ ଆଘାତ ପାଇ... ତା'ର କେତେକ ଚିତ୍ର କାନ୍ଦଣା ଗୀତ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୀତିକାରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରି...

ଖାଦ୍ୟ – ଓଡ଼ିଆ ନାରୀ ନିଜେ ରୋଷେଇ କରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଇବା... ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରେ । ରୋଷେଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜ ହସ୍ତର ନିପୁଣତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି... ସେ ବେଶ୍ ଆଗ୍ରହୀ । ସେଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣି ଓ ଉତ୍ସବମାନଙ୍କରେ ବହୁପ୍ର... ଖାଦ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ତିଆରି ହୁଏ । 'ଲୋକଗୀତ'ରେ ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟ... ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଯେପରି – ବଡ଼ ଓଷାରେ ଗଜମଣ୍ଡା... ଝିରିସା ପାଣିରେ ମରିଚଗୁଣ୍ଡା । ଗରିବ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେ... ଶଗଡ଼ିଆ ଗୀତରେ ଦେଖାଯାଏ । ଶଗଡ଼ିଆ ନିଜେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ଟା... ଗାଇବା ସମୟରେ ନିଜର ଦୈନନ୍ଦିନ ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦେଇ କହିଛି –

ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ମାଧୋଇ ଘରକୁ ପଳାସଇ
ପଖାଳ ଭାତେ ମାଡ଼ ଯେ କରିବ
ଶାଗ ତ ଖରଡ଼ାଇରେ –

ସମୟେ ସମୟେ ଗର୍ଭବତୀ ମହିଳାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଆଶା କରିଥାନ୍ତି । 'ଢମାଳି'ରେ ନଣନ୍ଦମାନେ ଗର୍ଭବତୀ ଭାଉଜମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଉଥିବା ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥର ସୂଚନା ଦେବାକୁ ଯାଇ କୁହନ୍ତି –

ତାଳମଣ୍ଡା ତାଳ ଚକୁଳି ବାସି ହେଲେ ସୁଆଦ
ବରକୋଳି ପିତା କରିବ ପଡ଼ି ଅରୁଆ ଖୁଦ
କାଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଡାକୁ ଝାଡ଼ିବ ଢିଙ୍କି ମୁଣ୍ଡରେ ବସି
ବୁଢ଼ୀମାନେ ତାକୁ ଖାଇଲେ ହେବେ ଷୋଳବରଷୀ ।

'ଦୋଳି ଗୀତ'ରେ ତରୁଣୀମାନେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଚିରପରିଚିତ ଖାଦ୍ୟର ସୂଚନା ଦେଇ କହିଥାନ୍ତି –

ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ ରାଇ
ପଖାଳ ଭାତକୁ ଚିଲିକା ଶୁଖୁଆ
ମାଣିକ ପାଟଣା ଦହି ।

'ବାରମାସୀ' କବିତାରେ ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥର ତାଲିକା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । କେଉଁ ମାସ ପାଇଁ କେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ରୁଚିକର ଓ ସୁମିଷ୍ଟ, ତା'ର ବିବରଣୀ ଏଥିରୁ ମିଳିଥାଏ –

ମଗୁଶୁରେ ନୂଆ ଭାତ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ ରସ
ଅଶିଣରେ ଘିଅ ପିଠା କାର୍ତ୍ତିକେ ହବିଷ୍ୟ
ପୁଷମାସେ ମୂଳା ମୁଢ଼ି ଖାଇବାକୁ ମିଠା
ଘନ ଆଉଟା ପାଟକପରା ଚକଟା ପୋଡ଼ପିଠା × ×
ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ପାଚିଲା ଆମ୍ବ ଆଷାଢ଼େ କଣ୍ଟାଳ
ଶ୍ରାବଣେ ତାଳ ଭାଦ୍ରବେ ନୂଆ ଚୂଡ଼ା ଗୁଡ଼ ?
ବାରମାସରେ ବାର ଖାଇଲୁ ଆଉ ଖାଇଲି କି ?
ପଖାଳ ଭାତରେ ବାଇଗଣ ପୋଡ଼ା ଖେଚୁଡ଼ି ଭାତରେ ଘି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ 'ଲୋକଗୀତ'ର ବହୁ ବିଭାଗରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସୂଚନା ରହିଛି ।

ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ – ନୌବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକଦା ଓଡ଼ିଆ ପୁଅ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବା ବିଷୟ ଇତିହାସ ସ୍ୱୀକାର କରେ ।

Scanned with CamScanner

ଜାଭା, ବାଲି, ସୁମାତ୍ରା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱୀପକୁ ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ସାଧବମା... ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିବା ବିଷୟ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ... ମଧ୍ୟ ବାଲି ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱୀପରେ ଓଡ଼ିଶାର କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ରହି... ତା'ର ସ୍ମୃତିଚାରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣମାଦିନ ଆମେ ଡଙ୍ଗା... ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରୁଛୁ । ଡଙ୍ଗା ଭସାଇବା ସମୟରେ ଏକ ସ୍ୱରରେ ଓଡ଼ିଆମା... କଣ୍ଠରୁ ବାହାରି ଆସିଥାଏ –

ଆ କା ମା ବୈ
ଗୁଆପାନ ଖାଇ
ଗୁଆପାନଯାକ ତୋର
ମାସକ ଧରମ ମୋର

କେବଳ ଜାଭା, ବାଲି, ସୁମାତ୍ରା ଆଦି ଦ୍ୱୀପରେ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ସାଧ... ଧୃମାତ, ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, ବିରୂପା ଆଦି ଦେଶକୁ ମଧ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଉ... 'ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ'ରେ ଧନେଶ୍ୱର ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ସବୁ ଯିବାର ସୂଚନା ରହିଛି । କେଉଁ କେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ବ୍ୟବସାୟପାଇଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଥିଲା, ତା'ର ସୂଚନା ଏଥିରେ ରହିଛି –

ମନୋହର ବୋଲି ଏକ ବୋଇତ ତକ୍ଷଣେ ସଜ କଲା ନରନା...
ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ତା' ଭିତରେ ରହି ଶୁଣ୍ଠି ପିମ୍ପଳି ଯେ ପାନମହୁ...
ଗଞ୍ଜାଇ କର୍ପୂର କସ୍ତୁରୀ ଝୁଣା କାଇଫଳ ବଡ଼ଜୀରା ଟଙ୍କ...
ଅଷ୍ଟରତ୍ନ ଆଦି ଯେତେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବୋଇତ ଭିତରେ ରଖିଲେ ...

ସାଧବପୁଅ ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୋତ ମେଲିଦେବା ପରେ ସାଧ... ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ସମୁ... ଫେରିଆସିବା ସମୟରେ ଅଚାନକ ଝଡ଼ ବର୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଅ... ଛିଣ୍ଡିଯିବାଦ୍ୱାରା ସାଧବ ମଝି ଦରିଆରେ ଅଣନିଃଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ଉଠିଥ... ସାଧବମାନଙ୍କର ଏହିପରି ବହୁ ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା କଥା ଇତି... ବି ସ୍ୱୀକାର କରେ । 'ଶଗଡ଼ିଆ ଗୀତ'ରେ ଏହିପରି ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ

ସାଧବାଣୀ ପୂଜଇ କାଳୀ ଖମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ
ଶିମିଳି ଦୀପୁଁ ବୋଇତ ହୋ
ଆସିବଣି ଫେରି

ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପେ ଅଝାଲ ଛିଣ୍ଡି ଯେ
ବାଉଳା ବତାସ
ଅମାପ ଦରିଆରେ ମୋ ସାଧବ ଅଣଶ୍ୱାସ ହୋ –

ଉପରୋକ୍ତ ପଦରୁ ଶିମିଳି ଦ୍ୱୀପ ଓ ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାଧବମାନେ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିବା ବିଷୟ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଅନ୍ୟତ୍ର ମଧ୍ୟ ସେହି ଶଗଡ଼ିଆ ଗୀତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି –

ଡେଙ୍ଗା ତାଳଗଛ ତ ଖାଇଲେ ବାହୁଡ଼ି
ବୋଇତୁଁ ସାତଭାଇ ନଇଲେ ବାହୁଡ଼ି
ବାପଘରେ ଝିଅ ହୋ ରହିଲା
କରମ ଆଦରି ହୋ –

ବ୍ୟବସାୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାଇମାନେ ପୋତ ମେଲିଦେବା ସମୟରେ ଭଉଣୀ ନୂଆ ଦେଶରୁ କେତେ ଜିନିଷ ଆଣିବାକୁ ଫରମାସ କରିଦେଇଥାଏ । ଭାଇମାନେ ଫେରିବା ପରେ ଛଳନାରେ ଭଉଣୀର ଜିନିଷ ଆଣି ନ ଥିବା ବିଷୟ କହିବାମାତ୍ରେ ସେ ଅଭିମାନ କରି ବସେ । ଭଉଣୀକୁ ଆଉ ଟିକେ ଚିଡ଼ାଇବାପାଇଁ ଭାଇ କୁହେ –

ବୋଇତ ମେଲିଛି ହୋ ହାତୀ ଦ୍ୱୀପ ତଳେ
ଭଉଣୀ ରୁଷିଛି ଗମ୍ଭୀରି ଉହାଡ଼ରେ
ନ ରୁଷ ନ ରୁଷ ଭଉଣୀ ଆଣିଅଛି ବର
ସଲଖ ସୁନ୍ଦର ଭେଣ୍ଡା ଯେ
କାଉଁରୀ ଦେଶେ ଘର ହୋ

'ଶଗଡ଼ିଆ ଗୀତ'ରେ ବ୍ୟବସାୟପାଇଁ ଯାଉଥିବା ପଦାର୍ଥର ସୂଚନା ରହିଛି –

ବୋଇତ ଚାରିପାଖେ ମୁଁ ବୁଲିଲି ବେଢ଼ାଏ
ଶିମିଳି ଦେଶ ଶିଙ୍ଗ ହୋ ପାନିଆଁ
ଦାନ୍ତ ତ ବିଶାଶଏ ହୋ –

'ଦୋଳିଗୀତ'ରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ନୌବାଣିଜ୍ୟ ଚିତ୍ର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟବସାୟକୁ ଯିବାପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ କିପରି ଦେବୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଆଶୀର୍ବାଦ ଭିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଅଛି –

Scanned with CamScanner

ନଈରେ ଚାଲିଛି ନାଆ
ନାଉରିଆ ଭାଇ ମଥାରେ ଟିକା
ସମଲେଇ ହେଲେ ସାହା × ×

ଦୋଳିରୁ ଖସିଲା ବତା
ବୋଇତରେ ଗଲେ ସାତ ଖୁଡୁତା
ଝିଆରୀ ଅମରମତା ।

ଦୋଳିରୁ ଛିଡ଼ିଲା ଲଇ
ବୋଇତରେ ଗଲେ ସପତ ଭାଇ
ବଣେ କାନ୍ଦେ ତଅପୋଇ ।

ଉକ୍ତ ଗୀତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ତଅପୋଇ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେ କରାଯାଇଛି । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ କେତେକ ଲୋକଗୀତିକାରେ ଓଡ଼ିଶାର ନୌବାଣି ପରମ୍ପରା, ତା'ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅତୀତ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ।

ବେଶଭୂଷା ଓ ଅଳଙ୍କାର – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କଦ୍ୱା ବ୍ୟବହୃତ ବେଶଭୂଷା ଓ ଅଳଙ୍କାରର ସୂଚନା ରହିଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶା ନିର୍ମିତ ହେଉଥିବା ବସ୍ତ୍ର ଓ ଅଳଙ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ନୂଆପାଟ ପାଟବସ୍ତ୍ର ତିଆରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ତା'ର ସୂଚନା ଦିଆଯା 'ଦୋଳିଗୀତ'ରେ ଲେଖାଯାଇଛି –

ନୂଆ ପାଟଣାର ପାଟ
ନୂଆ ଚନ୍ଦନରେ ରତ୍ନମୁକୁଟ
ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଭେଟ

'ଲୋକଗୀତ'ଗୁଡ଼ିକରେ ଉଭୟ ଅଭିଜାତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ନିମ୍ନବର୍ଗଙ୍କଦ୍ୱ ବ୍ୟବହୃତ ଅଳଙ୍କାରର ସୂଚନା ରହିଛି । 'ଶିଙ୍ଗାର ମଙ୍ଗଳ'ରେ ଏକ ଅଭିଜାତ ନା ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବହାର କରିଛି ସେ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଅଛି –

ରତ୍ନ ପାନିଆଁ ଘେନିଣ କେଶ ସମ୍ଭାଳିଣ
କେଶ ସଙ୍ଖୋଇଣ ଗଭା ଲୋଟଣି ଛନ୍ଦିଣ
ଯୋଡ଼ବେଣୀ ଛନ୍ଦି ଦିବ୍ୟ ଜୁଡ଼ା ପାରିଦେଇ
ଜୁଡ଼ା ମଧ୍ୟେ ଖେଚ ପତ୍ରି ଭିଡ଼ିଲେକ ନେଇ
ତହିଁ ଅଗ୍ରେ ଭିଡ଼ି ଦେଲେ ହୀରାଗୋଛି ପତ୍ରି
ତହିଁ ପାଖରେ ଶୋଭିତ ଉଣ୍ଡିକିଆ ପତ୍ରି

Scanned with CamScanner

କେତକୀ ପାଖୁଡ଼ା ଚଉପାଶେ ଫୁଟି ଦିଶେ
ସୁନା ତରା ସୁନାଦୂବ ଖଞ୍ଜିଦେଲେ ଶେଷେ
ଜାଇଯୂଇ ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ମାଳା ଆଣି
ବେଢ଼ାଇ ବାନ୍ଧିଲେ ଯତ୍ନେ ଶିଙ୍ଗାରୀ ତରୁଣୀ × ×
ଚନ୍ଦ୍ର ଝୁମ୍ପା ମଧ୍ୟେ ମଥାମଣି ଲମ୍ବାଇଲେ
କର୍ଣ୍ଣତଟେ ହୀରାଗନ୍ଥ କାପ ଖଞ୍ଜିଦେଲେ
ହେମ କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବାଇଲେ ହୀରାର ପଦକ
ମୁକ୍ତାର ଚାପସରି ଶୋଭେ ତଥି ପାଖ
ମୃଣାଳ ଭୁଜକୁ ଶୋଭା ଦିଶେ ହୀରା ତାଡ଼
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠିମାନଙ୍କେ ହେମ ମୁଦ୍ରିକାର ଭିଡ଼
କଟିତଟେ ଓଡ଼ିଆଣୀ ଅତିହିଁ ଶୋଭନ
ଶ୍ରୀପୟରେ ବାଜେଣି ନେପୁର ଶୋଭାବନ ।

ସାଧାରଣତଃ ନାରୀମାନେ କେଶ ପ୍ରସାଧନ ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାନ୍ତି । କାରଣ ଶରୀରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ କେଶସଜ୍ଜା ଉପରେହିଁ ନିର୍ଭର କରେ । ତେବେ ସମସ୍ତ ନାରୀଙ୍କୁ ଏକପ୍ରକାର କେଶସଜ୍ଜା ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସାରେ ଏହାକୁ ସଜାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ ଲୋକହସାହିଁ ସାର ହୋଇଥାଏ । 'ଦୋଳିଗୀତ'ରେ ଏହାର ଏକ ସୂଚନା ରହିଛି –

ତାଳ ବାହୁଙ୍ଗାରେ ବାୟାବସା
କନକ କାନ୍ତିକୁ ତେଲଙ୍ଗୀ ଖୋଷା
ସାହିଯାକ ପରଶଂସା
ଗଛ କୋରଡ଼ରେ ଶାର୍ଗୁଣା ବସା
କାଳୀ କୋତରୀକୁ ତେଲିଙ୍ଗି ଖୋଷା
ସାହିଯାକ ଲୋକହସା ।

ଏଥିରୁ ଲୋକକବିର ରୁଚି ଓ ରସିକପଣିଆର ସୂଚନା ମିଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜଜୀବନର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା – କଳା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ଭାରତର ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ରହିଆସିଛି । ଏଠାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଅଧିବାସୀ ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ

Scanned with CamScanner

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନା ନୁହନ୍ତି । ବହୁ ଧର୍ମ ଏ ଦେଶରେ ବିସ୍ତାର ଓ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଛି । ଓଡ଼ି
ଘରର ନାରୀ ପରିବାରର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି କେତେଯେ ଓଷା ବ୍ରତ ପାଳନ କ
ତାର ହିସାବ ନାହିଁ । ସେଇଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଘରେ ବହୁ ଓଷା ଓ ବ୍ରତ ପାଳିତ ହୋଇଥା
ଓଡ଼ିଆ ଘରର ବଧୂ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ଉପାସନା କରି ମନ
ମେଣ୍ଟାଇ ପାରେନା । ସେଥିପାଇଁ ଶହ ଶହ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ସେ ପୂଜା କ
ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶୟନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଏକାଧି
ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମନର ଭକ୍ତିଅର୍ଘ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରିଥାଏ । ଏହି ଧାର୍ମିକା ଉତ୍କଳୀ
ରମଣୀ ସ୍ନାନ ସମାପନ କରି ତୁଳସୀ ଚଉଁରାମୂଳେ ପାଣି ଦେଉ ଦେଉ ଗାଇଉଠେ

ତୁଳସୀ ମା ଦୟା କରିବୁ ମୋତେ
କୋଳକୁ ସୁତ ପେଟକୁ ଭାତ
ଦୀର୍ଘାୟୁ ହୋଇବ ବର
ଧନଜନରେ ଗୋ ଖେଳୁଥିବି ମୁହିଁ
ଏତିକି ସୁଦୟା କର ।

କୌଣସି ଗୀତ ବା ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ କଳାପ୍ରିୟ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପ୍ରଥ
ତା'ର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ଅର୍ପଣ କରିସାରିବା ପରେ ତା'ର
ଆରମ୍ଭ କରିଥାଏ –

ଗାଁ ଗୋହିରିରେ ବେତ
ମା' ମଙ୍ଗଳାଙ୍କୁ ମୋ ଦଣ୍ଡବତ
ଅନୁକୂଳ ହେଲା ଗୀତ ।

କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ରମଣୀ ଠାକୁରଙ୍କୁ କିଛି ନ ଦେଇ କେବେ କିଛି ମାଗେ ନ
କାରଣ ବିନା ଦାନରେ କିଛି ମାଗିବାପରି ଏତେ ବଡ଼ ସ୍ୱାର୍ଥପର ସେ ନୁ
ସେଥିପାଇଁ ସେ ମାନସିକ କରି କୁହେ –

ବେକ କଣ୍ଠି କାଢ଼ି ଥୋଇଲି ବନ୍ଧା
ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରୀଙ୍କୁ ଦେବି ଯାଉଁଳି ବୋଦା
ଗାଆଁ ଦିଅଁଙ୍କୁ ଦେବି ନାକ ବସଣି
ରଘୁନାଥଙ୍କୁ ଦେବି ରାଉତ ଗଣି
ଠାକୁରାଣୀଙ୍କି ଦେବି ଦୁଆଁଳ ଗାଈ
କହୁଛି ଠାକୁରାଣୀ ବିନୟ ହୋଇ

ହେଙ୍ଗୁଳାଈଙ୍କି ଦେବି ଏ କଳା ଖଦି
ଜାଗୁଳାଈଙ୍କି ଦେବି ଯାଉଁଳି ମୁଦି
ପାନେଶ୍ୱରୀଙ୍କି ଦେବି ପାନପତର
ମହାଦେବଙ୍କୁ ଦେବି ତମ୍ବାର ଥାଳ

କୌଣସି ଓଷାବ୍ରତ ପାଳନ ପୂର୍ବରୁ ଶୁଦ୍ଧପୂତ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ପ୍ରଥମେ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନେଇଥାନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ବିଭିନ୍ନ ନୀତି-ନିୟମ ଆଚରଣପୂର୍ବକ ସେ ଦେବତା ବା ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରେ ଭୋଗ ଲଗାଇ ଆରାଧନା କରିଥାଏ । ଏଥିରୁ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କର ଆଧାତ୍ମିକ ଭାବନାର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ସାମାଜିକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ପରମ୍ପରା – ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜର ପରମ୍ପରା ଓ ସାମାଜିକ ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ପ୍ରତି ଗଭୀର ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତରେ ଏହାର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ମୃତ ହେଲେହେଁ ସେ କେବେ ତାକୁ ବିସ୍ମୃତିର ଅତଳ ଗହ୍ୱର ଭିତରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପାରେ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ଶୁଭ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ ମୃତ ଦିବସମାନଙ୍କରେ ସେମାନେ ପୁଣି ସ୍ମରଣ ଭିତରକୁ ଆସନ୍ତି । ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ଯଥାର୍ଥରେ କୁହନ୍ତି – 'ମାତୃକୁଳର ତିନିପୁରୁଷ, ପିତୃକୁଳର ତିନିପୁରୁଷଙ୍କୁ ଆମେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ହୋମ, ଉପନୟନ ବା ବିବାହାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସ୍ମରଣ କରୁ: କିନ୍ତୁ ପୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିନ ଆମେ ଘିଅ ବଳିତା ବା କାଉଁରିଆ କାଠି ଜାଳି ଆବାହନ କରୁ, ଆଦିରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଗତ ବଂଶର ସମସ୍ତ ସମ୍ମାନିତ ଆତ୍ମାକୁ ।' (୧୪) ଏଥିରେ ଆମ ମନର ବିଶ୍ୱାସ, ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଓ ସମ୍ମାନବୋଧ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରେ । ତେଣୁ ଦୀପାବଳୀ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକ ସ୍ୱରରେ ଡାକୁ –

ଆହେ ବଡ଼ବଡ଼ିଆ
ଅନ୍ଧାରେ ଆସ, ଆଲୁଏ ଯାଅ
ବାଇଶି ପାହାଚରେ ମହାପ୍ରସାଦ ପାଅ

ଅଥବା - ଗଙ୍ଗା ଯା'
ଗୟା ଯା'
ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯା'
ଯାହା ଦେଇଥିଲୁ ପାଇ ଯା',

୧୪. ପଲ୍ଲୀଗୀତି ସଞ୍ଚୟନ - ୩ୟ ଭାଗ - ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ପୃ : ୧୫ ।

ଗୟାରେ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେଲେ ବା ଗଙ୍ଗାରେ ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥି ବିସର୍ଜ କଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବ ଦେଇଥାନ୍ତି ବୋଲି ଏକ ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ଆମ ଭିତରେ ରହିଯାଇଛି ।

ସନ୍ତାନ ନ ଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଆମ ସମାଜରେ ଆଣ୍ଠୁକୁଡ଼ାର ଆ ଦିଆଯାଇଥାଏ । 'ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ'ରେ ଧନେଶ୍ୱରର ସନ୍ତାନ ନ ଥିବାରୁ ସାମା ହାଡ଼ି ତା' ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଯଶ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଛି । ଏହିପରି ଲୋକ ଦେଖି ତିନୋଟି ପାପ ଲାଗେ । ଶହେ ଧେନୁ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦାନ ଦେଲେ ଏ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚି ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ଲୋକବିଶ୍ୱାସ । ତେଣୁ 'ଲୋକଗୀତ'ରେ ଏହିପରି ବିବିଧ ପ୍ରକା ସାମାଜିକ ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ଓ ପରମ୍ପରାର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି ।

କର୍ମବାଦ – 'କର୍ମ ମୋହର ନିଜ ଗୁରୁ' – ଭାଗବତର ଏହି ଉକ୍ତିରେ ଆ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ । କାରଣ କର୍ମ ବ୍ୟତିରେକେ ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ, ଲୋକକବି ଏ ବିଷୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଚେତନ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ରଚନାରେ କର୍ମ ହିଁ ଥିଲା ମାନବ ଜୀବ ଏକମାତ୍ର ଗତିମୁକ୍ତିର ନିୟାମକ । କରମା ପୂଜାରେ ଦେବତା କର୍ମାନୁସାରେ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ବିଭିନ୍ନ ଲୋକୋକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କର୍ମ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ –

ଯେଣେ ଯିବୁ ତେଣେ ଯା'
କର୍ମ ଘେନି ବୁଲୁଥା

କେବଳ ମଣିଷ ନୁହନ୍ତି, ଦେବତା ମଧ୍ୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ମାନବ ଜନ୍ମନେଇ ଜନ୍ମ କଲେ ତାଙ୍କୁ ବି କର୍ମଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଭଲ କର୍ମର ଫଳ ଭ ମନ୍ଦ କର୍ମର ଫଳ ମନ୍ଦ ହୋଇଥାଏ –

କା' କରମକୁ ଘିଅ ଶାକର
କା' କରମକୁ ଲଡୁ
କା' କରମକୁ ଖାରିଆ ଖଡ଼ା
ଚୋବେଇ ଚୋବେଇ ମରୁ ।

ପଲ୍ଲୀବାସୀ ସାଧାରଣତଃ କର୍ମ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିବାରୁ, ସେମାନ ପ୍ରେରଣା ଦେବାପାଇଁ ଲୋକକବି ବହୁ ସମୟରେ ତା'ର ରଚନାରେ କର୍ମର ଗୁରୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛି ।

Scanned with CamScanner

କୃଷି ଓ କୃଷକ – ପଲ୍ଲୀର ଜୀବନ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷିକେନ୍ଦ୍ରିକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ଅତୀତ ସମାଜ ଚାକିରି ମୁଖାପେକ୍ଷୀ ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ସରକାରୀ ଚାକିରି ମଧ୍ୟ ଏତେ ପରିମାଣରେ ନ ଥିଲା । ପଲ୍ଲୀ ଜନତା ମୁଣ୍ଡଝାଳ ତୁଣ୍ଡରେ ମାରି ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମାଟି ହୋଇ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଓ ସେଥିରୁ ଯାହା ପାଏ, ସେଥିରେ ବର୍ଷକ ଚଳିଯାଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇଛି 'ଚାଷ ନାହିଁ ଯାର ବାସ ନାହିଁ ତା'ର । କୃଷି ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବାରୁ ତା'ର ଦେବଦେବୀ ମଧ୍ୟ ସେହି କୃଷକ ପରିବାରର ସଦସ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଲଙ୍ଗଳରେ ଚାଷ କରିବା ସମୟରେ ଏହାର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା 'ବଳରାମଙ୍କୁ ସେ ସ୍ୱୟଂ କୃଷିର ଦେବତା ବୋଲି ଅବତାରଣା କରିଛି –

ଅନନ୍ତ ଯେତେବେଳେ ହଳ ଜାତ କଲେ
କ୍ଷଣକେ ନବଦ୍ୱୀପ ବୁଲାଇ ଆଣିଲେ
କଳ୍ପବଟମୂଳେ ଉଭା କରାଇଲେ
ଡାକି ତ ପଧାନକୁ ହୋ ଅନନ୍ତ
 ଲଙ୍ଗଳ ସଜ ଦେଲେ ।

ତା'ଦୃଷ୍ଟିରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା ଦେବଦେବୀ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ସ୍ୱୟଂ କୃଷକ ପରିବାରର ଲୋକ । ଏମାନଙ୍କୁ ସେ କୃଷକର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରି କହିଥାଏ –

ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁଇ ଗୋଟି ଭାଇ
ରାମ ଫାନ୍ଦେ ଲଙ୍ଗଳ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଫାନ୍ଦେ ମଇ
ପଲ୍ଲା ପରଷିବେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତୟା ଯିବେ ରୁଇ ହୋ –

କେବଳ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସୀତା କାହିଁକି, ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ବାଦ୍ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ତା' ଦୃଷ୍ଟିରେ ପୁରାଣ ଚରିତ୍ର ଓ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକଗୀତରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଥିବା ସବୁ ଚରିତ୍ର କୃଷକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର । ଖରା, ବର୍ଷା, ଶୀତ – ସବୁ ତା' ଆଖିରେ ସମାନ । ସେଇଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ହଳିଆ ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଯାଇଛି –

ଖରା ସହେ ମେରୁ, ଖରା ସହେ ଗୋରୁ
ଖରା ସହେ ମୂଲିଆ ବାପୁଡ଼ା, ଖରା ସହେ ତରୁ

କୃଷକ ଜୀବନର ବହୁ ଚିତ୍ର 'ହଳିଆ ଗୀତ'ରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା ନିମିତ୍ତ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'କୃଷକଗୀତ' ସମ୍ପର୍କୀୟ ଆଲୋଚନାଟିକୁ ପାଠ କରାଯାଇପାରେ ।

Scanned with CamScanner

ବିବାହ – ଲୋକକବି ତା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ବହୁ ବିବାହ ଦେଖିଛି ... ତାକୁ ଅବିକଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ସେତେବେଳେ ବୈ... ରୀତିରେ ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ଜଣାଯାଇଥାଏ । ସମୟେ ସମୟେ ଲୋ... ମଣିଷ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେ ପୌରାଣିକ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛି । ଯେପରି

ରାମର ବିଭାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବରଯାତି
କନକ ମୁଣ୍ଡାଇ ଟେକିଦେଲେ ଛତି
ଛତି ଚାରିପାଖେ ଝରକ ମୁକୁତା ଲେଛି ଲେଛି ହୋ –

ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପୌରାଣିକ ସତ୍ୟତା ନ ଥାଇପାରେ; ତେବେ ସରଳ ପ... ମଣିଷର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ବିରଳ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କହିଲେ ଗ୍ରାମ... ଏକ ବିବାହ ଚିତ୍ର ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଛି । ବିବାହ ପୂ... ଜାତକ ଦେଖିବା ପ୍ରଥା, ହାଣ୍ଡିମଙ୍ଗୁଳା, ବେଦୀନିର୍ମାଣ, ବାଟବରଣ, ବର ବନ୍ଦାପ... ଲବଣ ଚର୍ଚ୍ଚରୀ, ଗଣ୍ଠବନ୍ଧ, ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି, ହୋମ ଆଦି ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ... ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବନ୍ଦାପନା ରୀତି ... ଯୌତୁକପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସମାଜରେ ଅଭିଜାତ ବଂଶର ବିବାହ ଅ... ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କର ଖୁଲଣାସୁନ୍ଦରୀକୁ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ... ଜଣାଯାଇଥାଏ –

ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତା' ଯେତେକ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଯେ ଦେଲେ
ବିଦ୍ୟାଧର ମାମୁଁ ଅଇଲା ଧୂମାନ୍ତ ଦେଶ ରାଜା
ମଧୁକର ବୋଲି ତାହାର ବାକୁ ଟେଲିଙ୍ଗି ବାଜା
ମହା କଉତୁକ ହରଷ ଦେଶେ ଲାଗି ଅଛଇ
ବରବେଶ ହୋଇ ବେଦୀରେ ରାଜା ବସିଲା ଯାଇଁ
ବାଜେ ଢୋଲ ଢମ ଢମକ ଆଦର ବିତପନେ
ହୁଳହୁଳି ଦେଉଥାନ୍ତି ମିଳି ଯୁବତୀମାନେ
ନାଟକାରୀ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ମନେ ହୋଇ ହରଷ
ଏ ସମୟେ ସହଚରୀ କନ୍ୟା କରନ୍ତି ବେଶ ।

ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବିବାହ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ କେତେକ ଲୋକଗୀତରେ ଦେଖିବା... ମିଳେ । ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବିବାହ-ବିଧି ସମ୍ପର୍କ... ଏଥିରେ ଭୂରି ଭୂରି ନିଦର୍ଶନ ରହିଛି ।

Scanned with CamScanner

ପ୍ରେମଚିତ୍ର – ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା କେବଳ ବାସ୍ତବବାଦୀ ନୁହନ୍ତି; ପରନ୍ତୁ ସେ ଜଣେ ରସିକପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ । ତା' ମନରେ ବି ପ୍ରେମ ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ହଳ କରିବା ସମୟରେ, ଶଗଡ଼ ନେଇ ଯାଉଥିବାବେଳେ, ମଇଁଷି ଚରାଉଥିବା ସମୟରେ କିମ୍ବା ରଜଦୋଳି ଖେଳିବା ବେଳେ ଗ୍ରାମର ତରୁଣ ଓ ତରୁଣୀ ପ୍ରେମ-ଦରିଆରେ ବୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ ହୋଇଯାଏ । କଳ୍ପନା-ଚକ୍ଷୁରେ ନିଜକୁ ନାୟକ ଓ ନାୟିକାର ଭୂମିକାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରି ପୁଲକିତ ହୁଏ । ସାମୟିକ ହେଲେ ବି ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ରୁକ୍ଷତାଠାରୁ କିଛି ସମୟ ଦୂରେଇ ଯାଇ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ଭାବାକୁଳତାରେ ନିଜକୁ ସେ ଜଡ଼ାଇ ଦେଇଥାଏ । ହଳିଆ ହଳ କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରେମିକ ମନ ନେଇ ଅନେକ କଥା ଭାବିଯାଇଥାଏ । ତା'ର ପ୍ରେମ କୃତ୍ରିମତା-ହୀନ । ଅତି ସରଳ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ତା'ର ପ୍ରେମମୟ ଜୀବନ ।

ଗଉଡ଼ ଗୋଠରେ ଉଡ଼ଇ ପାଉଁଶ
ଗଉଡ୍ରୁଣୀ କରେ ବେଳ ତରାସ
ଗଉଡ୍ରୁଣୀ ଟୋକୀ ବଡ଼ ଚତୁର
କେନ୍ଦୁଳି କଛରେ ମାରିଛି କିଆଫୁଲ
ଦହି ବିକି ଯାଇ ନ ମାଗିବୁ ଧାନ
ଚାଷୀ ପୁଅ ବଡ଼ ଚତୁର
ମାଗିବ ପ୍ରୀତି ଦାନ ହୋ –

ଉକ୍ତ କବିତାଟି ପାଠକଲେ ମନେ ହୋଇଥାଏ ସତେ ଯେପରି ପ୍ରେମର ଏକ ବାଧାହୀନ ଝରଣା କଳ କଳ ନାଦରେ କେବଳ ବହିହିଁ ଚାଲିଛି । ସେହିପରି ନାଉରିଆ ନଈରେ ତା'ର ପୋତ ମେଲିଦେଇ ମଙ୍ଗ ଧରିଥିବା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ନଦୀକୂଳରେ ହଳଦୀ ମାଖି ସ୍ନାନସାରି ଓଦାଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଷୋଡ଼ଶୀ ତରୁଣୀଟିଏ ଚାଲିଯାଉଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ତା'ର ପାଗଳ ମନ ଗାଇଉଠିଛି –

କଦଳୀ ପତର ବାଆକୁ ଫରଫର
ଓଦାଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗୋରୀ ବାହାର
ହଳଦୀ ଜରଜର ହୋ –

ଦୋଳି ଖେଳିବା ସମୟରେ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ବେଳେ ବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ମନକଥା ଅକପଟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦିଅନ୍ତି । କାରଣ ପଲ୍ଲୀର ଯୁବକ ଓ ଲଳନା ଛଳକପଟ ଜାଣେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତା' ମନ୍‌ରେ ଯାହା ଆସେ ତାକୁ ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଇଥାଏ –

Scanned with CamScanner

ବିବାହ – ଲୋକକବି ତା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ବହୁ ବିବାହ ଦେଖିଛି ତାକୁ ଅବିକଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଯେତେବେଳେ ବୈ... ରୀତିରେ ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ଜଣାଯାଉଥାଏ । ସମୟେ ସମୟେ ଲୋ... ମଣିଷ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେ ପୌରାଣିକ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛି । ଯେପରି

ରାମର ବିଭାକୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବରଯାତି
କନକ ମୁଣ୍ଡାଇ ଟେକିଦେଲେ ଛତି
ଛତି ଚାରିପାଖେ ତରଳ ମୁକୁତା ଲେଛି ଲେଛି ହୋ –

ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପୌରାଣିକ ସତ୍ୟତା ନ ଥାଇପାରେ: ତେବେ ସରଳ ପ... ମଣିଷର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ବିରଳ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କହିଲେ ଗ୍ରାମ... ଏକ ବିବାହ ଚିତ୍ର ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଛି । ବିବାହ ପୂ... ଜାତକ ଦେଖିବା ପ୍ରଥା, ହାଣ୍ଡିମଙ୍ଗୁଳା, ବେଦୀନିର୍ମାଣ, ବାଟବରଣ, ବର ବନ୍ଦାପ... ଲବଣ ଚଉଁରୀ, ଗଣ୍ଠବନ୍ଧ, ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି, ହୋମ ଆଦି ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ... ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବନ୍ଦାପନା ରୀତି... ଯୌତୁକପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସମାଜରେ ଅଭିଜାତ ବଂଶର ବିବାହ ଅ... ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କର ଖୁଲଣାସୁନ୍ଦରୀଙ୍କୁ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଏ... ଜଣାଯାଇଥାଏ –

ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତା' ଯେତେକ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଯେ ଦେଲେ
ବିଦ୍ୟାଧର ମାମୁଁ ଅଇଲା ଧୂମାନ୍ତ ଦେଶ ରାଜା
ମଧୁକର ବୋଲି ତାହାର ବାକୁ ଡେଲିଙ୍ଗି ବାଜା
ମହା କଉତୁକ ହରଷ ଦେଶେ ଲାଗି ଅଛଇ
ବରବେଶ ହୋଇ ବେଦୀରେ ରାଜା ବସିଲା ଯାଇଁ
ବାଜେ ଢୋଲ ଡମ ଟମକ ଆଦର ବିତପନେ
ହୁଳହୁଳି ଦେଉଥାନ୍ତି ମିଳି ଯୁବତୀମାନେ
ନାଟକାରୀ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ମନେ ହୋଇ ହରଷ
ଏ ସମୟେ ସହଚରୀ କନ୍ୟା କରନ୍ତି ବେଶ ।

ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବିବାହ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ କେତେକ ଲୋକଗୀତରେ ଦେଖିବା... ମିଳେ । ଆମ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବିବାହ-ବିଧି ସମ୍ପର୍କ... ଏଥିରେ ଭୂରି ଭୂରି ନିଦର୍ଶନ ରହିଛି ।

ପ୍ରେମଚିତ୍ର – ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା କେବଳ ବାସ୍ତବବାଦୀ ନୁହନ୍ତି; ପରନ୍ତୁ ସେ ଜଣେ ରସିକପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ । ତା' ମନରେ ବି ପ୍ରେମ ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ହଳ କରିବା ସମୟରେ, ଶଗଡ଼ ନେଇ ଯାଉଥିବାବେଳେ, ମଇଁଷି ଚରାଉଥିବା ସମୟରେ କିମ୍ବା ରଜଦୋଳି ଖେଳିବା ବେଳେ ଗ୍ରାମର ତରୁଣ ଓ ତରୁଣୀ ପ୍ରେମ-ଦରିଆରେ ବୁଡ଼ବୁଡ଼ ହୋଇଯାଏ । କଳ୍ପନା-ଚକ୍ଷୁରେ ନିଜକୁ ନାୟକ ଓ ନାୟିକାର ଭୂମିକାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରି ପୁଲକିତ ହୁଏ । ସାମୟିକ ହେଲେ ବି ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ରୁକ୍ଷତାଠାରୁ କିଛି ସମୟ ଦୂରେଇ ଯାଇ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ଭାବାକୁଳତାରେ ନିଜକୁ ସେ ଜଡ଼ାଇ ଦେଇଥାଏ । ହଳିଆ ହଳ କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରେମିକ ମନ ନେଇ ଅନେକ କଥା ଭାବିଯାଇଥାଏ । ତା'ର ପ୍ରେମ କୃତ୍ରିମତା-ହୀନ । ଅତି ସରଳ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ତା'ର ପ୍ରେମମୟ ଜୀବନ ।

ଗଉଡ଼ ଗୋଠରେ ଉଡ଼ଇ ପାଉଁଶ
ଗଉଡୁଣୀ କରେ ବେଳ ତରାସ
ଗଉଡୁଣୀ ଟୋକୀ ବଡ଼ ଚତୁର
କେନ୍ଦୁଳି କଛରେ ମାଗିଛି କିଆଫୁଲ
ଦହି ବିକି ଯାଇ ନ ମାଗିବୁ ଧାନ
ଚାଷୀ ପୁଅ ବଡ଼ ଚତୁର
　　　　ମାଗିବ ପ୍ରୀତି ଦାନ ହୋ –

ଉକ୍ତ କବିତାଟି ପାଠକଲେ ମନେ ହୋଇଥାଏ ସତେ ଯେପରି ପ୍ରେମର ଏକ ବାଧାହୀନ ଝରଣା କଳ କଳ ନାଦରେ କେବଳ ବହିହିଁ ଚାଲିଛି । ସେହିପରି ନାଉରିଆ ନଈରେ ତା'ର ପୋତ ମେଲିଦେଇ ମଙ୍ଗ ଧରିଥିବା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ନଦୀକୂଳରେ ହଳଦୀ ମାଖି ସ୍ନାନସାରି ଓଦାଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଷୋଡ଼ଶୀ ତରୁଣୀଟିଏ ଚାଲିଯାଉଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ତା'ର ପାଗଳ ମନ ଗାଇଉଠିଛି –

କଦଳୀ ପତର ବାଆକୁ ଫରଫର
ଓଦାଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗୋରୀ ବାହାର
　　　　ହଳଦୀ ଜରଜର ହୋ –

ଦୋଳି ଖେଳିବା ସମୟରେ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ବେଳେ ବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ମନକଥା ଅକପଟ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦିଅନ୍ତି । କାରଣ ପଲ୍ଲୀର ଯୁବକ ଓ ଲଳନା ଛଦ୍ମକପଟ ଜାଣେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତା' ମନରେ ଯାହା ଆସେ ତାକୁ ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଇଥାଏ –

Scanned with CamScanner

ତୋଟାରେ ବଇଁଶୀ ସ୍ୱନ
ଯୁବା ପୀରତି ତ ବଡ଼ ବିଷମ
ରାତ୍ରିରେ ଦେଖେ ସପନ

ଯୁବାବୟସ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାର ବୟସ । ମାତ୍ର କୌଣସି ସମୟ... ପଲ୍ଲୀର ଯୁବକଯୁବତୀ ପ୍ରେମକୁ ଦେହର ଉପଭୋଗରେ ସୀମିତ ରଖି ନାହାନ୍ତି । ... ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରେମ ଦୈହିକ ନ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧ ମାନସିକତାରେହିଁ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି

ପୌରାଣିକତା – ଓଡ଼ିଶାର ଜନଜୀବନ ବହୁପରିମାଣରେ ପୁରାଣଦ୍ୱା... ପ୍ରଭାବିତ । ସେ ହଳିଆ ହେଉ ବା ଶଗଡ଼ିଆ ହେଉ, ନାଉରିଆ ହେଉ ବା ମଇଁଷିଆ ... ହେଉ, ଗୀତ ଗାଇବା ସମୟରେ ସେ ଶୁଣିଥିବା ପୁରାଣର ବହୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ଆ... ଆପେ ତା' ଗୀତରେ ଆସି ବସା ବାନ୍ଧିଥାଏ । ସେଥିରେ ସତ୍ୟତା ଥାଉ ବା ନ ଥା... ସେ କିନ୍ତୁ ତାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଏଇଥିପାଇଁ ପୁରାଣର ରାମ, ସୀତା, ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୃ... ନିକଟରେ ଜଣେ ଜଣେ ଚାଷୀ । ସେମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୃଷକମାନଙ୍କ ପରି ... କରନ୍ତି, ମଇ ଦିଅନ୍ତି, ତଳି ପକାନ୍ତି ଓ ତାକୁ ନେଇ ଜମିରେ ରୋପଣ କ... ସେହିପରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜାରାଶବର ଶରବିଦ୍ଧ କରିବା ଘଟଣା, ଚାଷୀ ପୁରାଣରୁ ଯେ... ଶୁଣିଛି ସେହିପରି କହିଛି –

ପାଇକ ଧାଉଡ଼ି ନିଗଡ଼ ଖରାବେଳେ
ଦଣ୍ଡେ ରହି ଝାଳ ମାଇଲେ ମାଧବୀ ଲତା ତଳେ
ମାଧବୀ ଲତା ତଳେ କୃଷ୍ଣ ଖେଳୁଥିଲେ ଦୋଳି
ମୃଗକର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ଦିଶିଲା ପଦ ଯୋଡ଼ି
ଚିହ୍ନି ନ ପାରିଲୁ ଶବର, ମାରିଲୁ ଯୋଡ଼ା ଗୁଳି
ମାରିଲୁ ଯୋଡ଼ା ଗୁଳି ତୋହରି ଦୋଷ ନାହିଁ
ତୋହରି ପିତାକୁ ବଧି ଯେ ଥିଲି ମୁହିଁ
ଏବେ ପିତୃଋଣ ଶୁଝିଲୁ ଆପଣା ରାଜ୍ୟେ ରହି ।

ସେହିପରି 'ଡଗ ରାମାୟଣ' ଓ 'ଡଗ ମହାଭାରତ'ରେ ଲୋକକବି ରାମାୟ... ତଥା ମହାଭାରତର କଥାକୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ଏଥିରୁ ତା'ର ପୁରା... ଜ୍ଞାନ ଓ ସମାଜ ଉପରେ ପୁରାଣର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ ।

ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଭାବ – ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଦେବଦେବୀ... ପ୍ରଭାବ ଯେପରି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେହିପରି ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂ...

Scanned with CamScanner

ଯେକୌଣସି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆପୁଅ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରର ଗଣନା ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ବିବାହ, ବ୍ରତ, ଗୃହପ୍ରବେଶ, ବ୍ୟବସାୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା, ବନ୍ଧୁ ଗୃହ ଆଦି ଗମନ ସମୟରେ ମଣିଷ ଗଣକଙ୍କୁ ଡକାଇ ଶୁଭାଶୁଭ ନିରୂପଣ କରିଥାଏ ଓ ତତ୍ପରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । 'ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ'ରେ ନୟନା ସୁନ୍ଦରୀର ପରାମର୍ଶରେ ଧନେଶ୍ୱର ବିଦ୍ୟାଧର ସହିତ ଚଉସରି ବା ପଶାଖେଳି ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀକୁ ବିବାହ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଗଣକ ଡାକି ଶୁଭଲଗ୍ନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଛି –

ଗଣକକୁ ପାଶେ ବସାଇ ଧୀରେ ବୋଲଇ ବାଣୀ
ଶୁଭଲଗ୍ନ ଗୋଟି ବିଚାରି ଖଡ଼ି ପକାଅ ପୁଣି
ଆମ୍ଭ ମନରେ ଯା' ବିଚାର ସେ କି ଭଲ ହୋଇବ
କାର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇବ ବିଚାରିଣ କହିବ
ତାହା ଶୁଣି ପଣ୍ଡିତେ ବସି କୋଷ୍ଠୀ କାଟିଲେ
ରାମନାମ ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟ ଭାବି ଲେଖିଲେ
ଅଷ୍ଟଦିଗେ ଅଷ୍ଟ ଅକ୍ଷର ଲେଖି ଚଳିଲେ ଖଡ଼ି
ନୃପତି ଛାମୁରେ ପଣ୍ଡିତେ କହନ୍ତି କରଯୋଡ଼ି
ଆଜ୍ଞାଦେଲେ ଖଡ଼ିକେ ବିଦ୍ୟା ନ ଜାଣେ ଯେହୁ
ଶୁଣି ନୃପମଣି ବାଳକ ଗୋଟି ଡାକିଲେ ତହୁଁ
ତାହା ହସ୍ତେ ଖଡ଼ି ଦିଅନ୍ତେ ସେ ଯେ ରଖିଣ ଦେଲା
ନୃପତି କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧ ହେବ ଲକ୍ଷଣରେ ପଡ଼ିଲା

କେବଳମାତ୍ର ବିବାହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ; ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରାରେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଇଥାଏ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ – ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଚିତ୍ର ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରବାସରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କାକ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ପରିବାର ନିକଟକୁ ସନ୍ଦେଶ ପଠାଉଥିବା ବିଷୟ 'ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ'ରେ ଧନେଶ୍ୱର ବନ୍ଦୀଥିବା ସମୟରେ ନୟନାସୁନ୍ଦରୀ ନିକଟକୁ ପଠାଇଥିବା ସନ୍ଦେଶରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଯେତେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ହେଲେହେଁ, କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୈତିକତାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା । ଦେବଦେବୀ ହେଲେହେଁ ସମାଜ-ଗର୍ହିତ ଓ ଅନୀତି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର

ଶରବ୍ୟ ହେବାକୁ ହେଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକକବି ରାଧା ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରି
ନେଇ ଗୀତ ରଚନା କରିବା ସମୟରେ ସେ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପବିତ୍ର
ଭୁଲିପାରି ନାହିଁ । ଚୋରଚୋରି ରାତିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କ ଘରେ ପଶିବାବେ
ଉତ୍କଳୀୟ ରମଣୀ ରାଧା କିପରି ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିଛନ୍ତି, ତା'ର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଯା
ଲେଖାଯାଉଛି –

ରାଧା ଘରେ ମାଧବ ଚୁରାଇ ପଶିଲେ
ଗଜଦନ୍ତ ପଲଙ୍କେ ପହଡ଼େ ବସିଲେ
ପହଡ଼େ ବସିଣ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ ଦେଲେ ହସ୍ତ
ଚହିଁ ଚମକି ରାଧିକା ମାଇଲେ ଯୋଡ଼ା ନାତ
ନାତେ ମାରି ହାତେ ପୋପଡ଼ାଇ ଦେଲେ
ଗଜଦନ୍ତ ପଲଙ୍କୁ ମାଧେଇ ପଡ଼ିଲେ

କେବଳ ପୁରୁଷ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ନାରୀ ମଧ୍ୟ ଅନୀତି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ
ସମାଜ ସେମାନଙ୍କୁ ତୀବ୍ର ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି କରିଥାଏ । ଏପରିକି ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ କ
କରେ । ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ପରପୁରୁଷ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ଚଷାଭାଇ ଗାଇ ଉଠିଛି

ରାଧା ଗଉଡୁଣୀ ଡାକେ ହେଲ ବାଉ
ରାମର ବିଭାଘର ନ ଗଲୁ ବନ୍ଧାଇ
ତେଣୁ ତ କରି ଶାପ୍ୟ ପାଉଛୁ ବୁଲାଇ ବିକୁ ଦହି × × ×
ବଡ଼ ଦୋଚାରୁଣୀ ମାଇଁ ରାଧିକା କହ୍ନାଇ ସଙ୍ଗେ
ସମସ୍ତେ ବୋଲନ୍ତି କହ୍ନାଇ ସଙ୍ଗେ ବାଇ
ଲୋକ ଲାଜକୁ ଘୃରି ମରୁଛି ଜହର ବିଷ ଖାଇ

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସମାଜରେ ବିଧବା ନାରୀ ଜୀବନ କିପରି କରୁଣ ଓ ଅସ
ତା'ର ସୂଚନା 'ହଳିଆଗୀତ'ରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ –

'ସ୍ୱାମୀ ମଲାଦିନ ହୋଇଲି ନିରେଖ ।
କେବେ ପିନ୍ଧି ନାଇଁ – ପାଟ ଛିଟ କି ଝିନବାସ' ।

ଏହାଛଡ଼ା ସନ୍ତାନଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲେ ତା'ର କିପରି ବିଭିନ୍ନ ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ
କରାଯାଏ, ଅତିଥିମାନେ ଘରକୁ ଆସିଲେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ କିପରି ସେମା
ଉପଯୁକ୍ତ ସତ୍କାର କରିଥାନ୍ତି, ସମାଜରେ ପଶାଖେଳର ପରମ୍ପରା ଓ ଏଥିପାଇଁ

Scanned with CamScanner

ବହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଥିପାଇଁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେହି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ା ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକକବି ଗାଇଛି –

ହାଣିଲି ମହାନିମ୍ବ ଭସାଇ ଦେଲି ଜଳେ
ସେ ଯାଇଁ ଲାଗିଲା ବାଙ୍କି ମୁହାଣରେ
ଦେବତା ବୋଲି ପୂଜା ଯେ ପାଇଲା
ବଡ଼ ଦେଉଳରେ ହୋ –

କୃଷକ କୃଷି କରିବା ସମୟରେ ସେହି କାଳିଆର ମହତ୍ତ୍ୱ ବଖାଣିଛି; ତା'ର ବଡ଼ପଣିଆକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛି । ରଥଯାତ୍ରା ପୂର୍ବରୁ ବାରଶହ ବଢ଼େଇ ସେହି ରଥ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ତା'ର ଭୋଗ ରନ୍ଧନ କରିବାକୁ ତେର ଶହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲାଗି ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ସେହି କଥାକୁ କୃଷକ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଛି –

କାଳିଆ କାଳିଆ ତ ବୋଲନ୍ତି ଯାହାକୁ
ବାରଶ' ବଢ଼େଇ ତା' ରଥ ଗଢ଼ିବାକୁ
ତେରଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତା' ଭୋଗ ରାନ୍ଧିବାକୁ
ପନ୍ଦରକେ ପାଟ ହୋ ମୁରୁଳା
କାଳିଆ ବସିବାକୁ ହୋ –

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ଭାରତ ବାହାରୁ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଦର୍ଶକ ଏଠାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତି । ନନ୍ଦିଘୋଷ, ତାଳଧ୍ୱଜ ଓ ଦେବଦଳନ ରଥରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ବିଜୟ କରି ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ପରିକ୍ରମା କରି ମାଉସୀ ଘରକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଲୋକକବି ସୁଯୋଗକ୍ରମେ ତାହା ଦେଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି । ତେଣୁ ସେ ଗାଇଛି –

ଆଷାଢ଼ ମାସେ ସଖି ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି
ବାହାରିଲେ ପ୍ରଭୁ ଯେ ନନ୍ଦିଘୋଷ ଚଢ଼ି
ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥେ ଯେ ନନ୍ଦେରି ନନ୍ଦନ
ତାଳଧ୍ୱଜ ରଥେ ବିଜେ ଭାଇ ତ ବଳରାମ
ଦେବୀ ରଥେ ଚଢ଼ିଣ ସୁଭଦ୍ରା
ଗୁଣ୍ଡିଚା ଗମନ ହୋ ।

Scanned with CamScanner

ଲଗାଯିବା, ସନ୍ତାନପ୍ରାପ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦାନଧ୍ୟାନ, ବିଭିନ୍ନ ମାନସିକ, ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ, ଶୁଭଯାତ୍ରାବେଳେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଭିକ୍ଷା, ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ସ୍ୱାର ପୂଜା, ଧ୍ୟାନ ଓ ମାନସିକତା ଆଦି ବହୁ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜ-ସମ୍ମତ ଚିତ୍ରାବଳୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଭରପୂର । ଏହାକୁ ଯଥାର୍ଥ ଅନୁସନ୍ଧାନ ନ କଲେ ଉତ୍କଳୀୟ ସମାଜର ପ୍ରକୃତ ଚିତ୍ର ଏଥିରୁ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଲୋକଗୀତରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା – ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେଉଁ ମୁଖ୍ୟ ଚାରୋଟି ପୀଠ ରହିଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ପୁରୀ ଅନ୍ୟତମ । ଏହାର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାର ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଦେବତା । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ଏହା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେଶ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବହୁ ସାଧୁ, ସନ୍ଥ ଓ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ତଥା ପ୍ରସାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଠାରେ ସମବେତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଦ୍ୱୈତବାଦ, ଅଦ୍ୱୈତବାଦ, ଦ୍ୱୈତାଦ୍ୱୈତବାଦ ଆଦି ବହୁ ବାଦର ପ୍ରଚାର ଏଠାରେ ହୋଇଛି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ନିକଟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସର୍ବଦା ନମସ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ନୁହନ୍ତି, ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରିଛନ୍ତି । ଭ୍ରାତୃଭାବର ପ୍ରଚାର, ଜାତିଭେଦର ବିଲୋପ, ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ଆଦି ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଣରାଜି ଯୋଗୁଁ ସେ ଆଜି ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ କେବଳ ଜଣେ ଦେବତା ନୁହନ୍ତି, ସେ ତା'ର ଭାଇ, ବନ୍ଧୁ, ଗୁରୁ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ – ସବୁକିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ତା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଅନ୍ତତଃ ଥରକପାଇଁ ତାଙ୍କର ପବିତ୍ର ନାମ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ କଦାପି ଭୁଲେ ନାହିଁ । ନିଜ ପରିବାରର ଜଣେ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସଦସ୍ୟ ପରି ସେ ତା'ର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ହସ-କାନ୍ଦରେ ତାଙ୍କୁ ସାଥୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥାଏ । ସେଇଥିପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏତେ ପରିଚିତ, ଏତେ ପ୍ରିୟ । ଲୋକକବି ନିଜ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମୟରେ ପରିବାରର ସଦସ୍ୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କଦାପି ଭୁଲିପାରି ନାହିଁ । ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ସେ ତାଙ୍କର ମହନୀୟତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛି, ଅମୂଲ୍ୟ ଗୁଣରାଜିକୁ କୀର୍ତ୍ତନ କରିଛି । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ସ୍ମରଣ କରି କହିଛି –

Scanned with CamScanner

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ନାହାନ ମଣ୍ଡପ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଅଣସର ଘରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହିତ ଥା'ନ୍ତି ବଳରାମ ଭାଇ ଏବଂ ସୁଭଦ୍ରା ଭଉଣୀ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଯାଇ ଲେଖାଯାଇଛି –

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଭୁତ ସ୍ନାହାନ ମଣ୍ଡପରେ
ଲକ୍ଷେ ଘଡ଼ା ପାଣି ଯେ ନିହୁଡ଼ନ୍ତି ଶିରେ
ମଥା ଗରୁ ହେଲା ତ ହୋଇଲା ମହାଜର
ଭଉଣୀ ସଙ୍ଗେ ଭାଇ ମୋ
ପଶିଲେ ଅଣସର ହୋ –

ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଜାତିଭେଦ ଓ ଉଚ୍ଚ-ନୀଚ ଭାବ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇଛି –

କଳିକତାରେ ରାତି ନାହିଁ
ପୁରସ୍ତମରେ ଜାତି ନାହିଁ ।

କୌଣସି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାହାରିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ପୁଅ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିଥାଏ । କାରଣ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ବିପଦ ଆସିଲେହିଁ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଗନ୍ନାଥ ସହାୟ ହେବେ ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ସେଇଥିପାଇଁ 'ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ'ରେ ଧନେଶ୍ୱର ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯିବା ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିଛି ।

× × ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସୁମରଣା କଲା
ବୋଇଲା ଆହେ ଜଗନ୍ନାଥ ରଖ
ବାଟରେ ପଡ଼ିବ ଯେବେଟି ଦୁଃଖ ।

ଜଗତର ନାଥ ବୋଲି ତାଙ୍କର ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ ହେଲେହେଁ, ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କପାଇଁ ସେ ଅତି ଆପଣାର, ନିଜର । କାଞ୍ଚିଯୁଦ୍ଧରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । କଳା ଓ ଧଳା ଘୋଡ଼ାରେ ଦୁଇ ଭାଇ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରି ଭକ୍ତ ଗଜପତିଙ୍କ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ସମ୍ମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଉପରେ । ସେଇଥିପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଏତେ ପରିଚିତ ଓ ଏତେ ଆତ୍ମୀୟ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତରେ ଇତିହାସ – ଲୋକକବି କେବେ ଇତିହାସ ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତା' ସମୟରେ ସେ ଯାହା ଦେଖିଯାଇଛି ଅଥବା ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ଅତୀତ ଘଟଣାବଳୀ ସେ ଯେପରି ଶୁଣିଛି, ତାକୁ ସେ ଅବିକଳ ଭାବରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଇତିହାସ ରଚନା କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତା'ର ନ

Scanned with CamScanner

ଥିଲେହେଁ ତାହା ଆପେ ଆପେ ଇତିହାସରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି । ପ୍ର...
ସ୍ରଷ୍ଟା ସମାଜ-ସଚେତନ । ତା' ଜାଣତରେ ହେଉ ବା ଅଜାଣତରେ ହେଉ, ସ...
ଜୀବନର ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣାବଳୀ ତା' ଦୃଷ୍ଟିରେ ରୂପଲାଭ କରିଯାଏ । ସେଇଥି...
ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ରଷ୍ଟା ଜଣେ ଜଣେ ଇତିହାସ-ସଚେତନ ପ୍ରାଣୀ ।

ଲୋକକବିର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ବହୁ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଘଟଣା ରୂପ... କରିଛି । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ସଙ୍କଟମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତ... ଏଥିରେ ରୂପାୟିତ । ଗୋହିରାଟିକିରି ଯୁଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ... ମୁକୁନ୍ଦଦେବ କଳାପାହାଡ଼ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୁଅନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ପ୍ରତିଶୋଧପ... କଳାପାହାଡ଼ ରାଜନଅରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରେ । ଅନ... ରମଣୀମାନଙ୍କର ଇଜ୍ଜତ ରକ୍ଷା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମହାରାଣୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣଥ... ତାକୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ହୀରା ଉପହାର ଦେଇଥିବା ଘଟଣାଟି ଆମ ସମାଜରେ ବହୁ ... ବିସ୍ମୟନୀୟ ବିଷୟ ଭାବରେ ପରିଗୃହୀତ ହୋଇଯାଇଛି । ଏହି ବିଷୟକୁ ଉ... କରି ଲୋକକବି ଗାଇଛି –

ଅଇଲା କଳାପାହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଲା ଲୁହାର ବାଡ଼
ପିଇଲା ମହାନଦୀ ପାଣି

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଳିରେ ହୀରା ପରଷିଲେ
ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ରାଣୀ

ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟର କାହାଣୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ଗୀମା... ଅତ୍ୟାଚାର । ତସ୍କର ବର୍ଗୀମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଧନଜୀବନ ଉପରେ ବା... ଆକ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥପାଇଁ ନିରୀହ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି... ସେମାନେ ତିଳେମାତ୍ର କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ... ଓ ନରଣଗଡ଼ ଥିଲା ଏହିପରି ତସ୍କରମାନଙ୍କର ଏକ ଆଡ୍ଡାସ୍ଥଳୀ । ସେହି ... ପାର ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପଥଯାତ୍ରୀ ନିଜର ଜୀବନକୁ ନିରାପଦ ମନେ... ନ ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଘଟଣାଟି ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଲୋକଗୀତରେ କୁହାଯାଇଛି –

ହଳଦୀ ମଖାମଖି
ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ପାର ହୋଇଲେ
କୁଟୁମ୍ବ ଦେଖାଦେଖି

କଳାପାହାଡ଼ ଆକ୍ରମଣଜନିତ ଅନ୍ୟ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚ... ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଧ୍ୱଂସ କରିବା ଥିଲା କଳାପାହାଡ଼ର ଓଡ଼ିଶା ଅ...

Scanned with CamScanner

[illegible] ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଗାମାବଶ୍ୟା ମହିମା ଧ୍ୱଂସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସୁଯୋଗ ଏ ଗାମାବଶ୍ୟା ଏକ ବୃଦ୍ଧା ବେଶରେ କଳସୀଟି ଧରି ନଦୀକୁ ପାଣିପାଇଁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ବହୁ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା ପରେ ଯେତେବେଳେ କଳାପାହାଡ ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସେଠାରେ କୌଣସି ଦେବୀଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଏ ନାହିଁ । ଏହା ହୁଏତ ଏକ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ହୋଇପାରେ । ଏହି ଘଟଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଲୋକଗୀତରେ କୁହାଯାଇଛି –

ଭାଲା ଗାମାବଶ୍ୟା ଗଲାରେ
କଳାପାହାଡକୁ ଦୁଆରେ ବସାଇ
ଭଲା ପାଣିଆଣି ଗଲାରେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପୁରୀର ଗଜପତିଙ୍କୁ ଠାକୁରରାଜା କୁହାଯାଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ପୁରୀର ଗଜପତି ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚଳନ୍ତି ଠାକୁର । ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ତତ୍କାଳୀନ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କୁ କଳାପାଣି ପଠାଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଏହି ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇ 'ମହାରାଜାଙ୍କ କଳାପାଣି' ଗୀତ ଲିଖିତ –

ଅଚଳନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳେ ଅଛନ୍ତି
ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମା ବିଶ୍ୱ ଚଳି ଯାଉଛନ୍ତି
ବନ୍ଧୁ, ଚଳିଯିବେ ଯେବେ
କାହାର ମହିମା ଆଉ ସମସ୍ତେ ଦେଖିବେ ?
ଆରଦିନ କଟକରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ
ଖଣ୍ଡେ ଦୂରୁ ଲୋକେ ବାନ୍ଧି ଚାଟକା ହୋଇଲେ
ବନ୍ଧୁ ସାହେବ ଆସୁଛି
ବାଂଗରେ ନେଇ ଜଗି ହାଜତେ ରଖୁଛି ।

୧୮୬୬ ମସିହା ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କପାଇଁ ଏକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବର୍ଷ । ଏହି ବର୍ଷ ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ଶାସନର ନଅ ଅଙ୍କରେ କରାଳ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଏହା ନ'ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତ । ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ହଜାର ହଜାର ନିରୀହ ବାସୀ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିଲେ ଓ ଆହୁରି ଅନେକ ଘରଦ୍ୱାର ତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଖାଦ୍ୟାନ୍ୱେଷଣରେ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ଏହି କରୁଣ ବର୍ଷଟି ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର କଳା ପୃଷ୍ଠାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ । ଏହି ଘଟଣାକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ଲୋକକବି ରଚନା କରିଛି 'ନ'ଅଙ୍କ ଗୀତ' ।

Scanned with CamScanner

ଚାଖୀ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଘଟଣା ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସରେ ଉଲ୍ଲେ ରହିଛି । ଚାଖୀ ଖୁଣ୍ଟିଆ ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର ଜଣେ ପଣ୍ଡା ଥିଲେ । ଉତ୍ତର ଭାରତ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ହିନ୍ଦୁ ସୈନିକମାନଙ୍କ ମନରେ ଜାତୀୟତାର ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ । ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ୧୮୫୭- ମସିହାରେ ଦେଖାଦେଇଥିବା ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହରେ ତାଙ୍କର ଭୂମିକା ଥିଲା ଗୁରୁତ୍ୱପୂ ତାଙ୍କର ଦୀର୍ଘଦିନର ଅନୁପସ୍ଥିତି ପରିବାର ତଥା ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେ କୁହେଳିକା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଅନେକେ ଭାବିନେଇଥିଲେ ସେ ମୃତ ବୋଲି । ସେଥି ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପୁରୀର କଲେକ୍ଟରଙ୍କଦ୍ୱାରା ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଅଚାନକ ଭାବରେ ଜୁଲାଇ ୧୮୫୯ ମସିହାରେ ତାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ ନିକଟରେ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କର ଏକ ହସ୍ତଲିଖିତ ପତ୍ର ପହଞ୍ଚିଲା । ଏହା ଗୟାରୁ ଲେଖାଯାଇଥି ଏହାପରେ ଗୟାର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ତାଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହରେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର ଅଂଶୀଦାର ଭାବରେ ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ରୋହ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ବିରୋ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସେ ଗୟାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ମୁକ୍ତ ହେଲେହେଁ ପୋଲି କଡ଼ା ନଜରରେ ଆସି ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହରେ ତାଙ୍କର ଭୂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେହେଁ, ସେ କେଉଁ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥିଲେ, ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ଶାସ୍ତି ଦିଆ ପାରି ନ ଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଇତିହାସରେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ବେଳେ ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ତେବେ ସେ ଯାହାହେ କାହିଁକି, ପୁରୀରେ ଚାଖୀ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ପରେ ପରେ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ପ୍ରଚାରଲାଭ କରିଥିଲା । ଲୋକ ମୁଖର ସେହି ଗୀତଟି ଲୋକକବିଙ୍କର ସ ଏହିପରି ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି –

ନଈରେ ବାଲିଆ ଚହଟିଲା
ସିନ୍ଦୁର କଜ୍ଜଳ ନାଥାଲୋ ରାଣ୍ଡ
ପୁଣି ଚାଖିଆ ନେଉଟିଲା ।

ଅତୀତରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଉପରେ ମୋଗଲମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବାର ଆକ୍ରମଣ ହୋଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ଏକାଧିକବାର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ତା'ର ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଲୋକଗୀତରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥା

ବଡ଼ ଦେଉଳକୁ ବେଢ଼ି ମୁଗଲ ରହିଲେ
ଜାତି ବିଟଳିଆ ମୁଗଲ ଦେଉଳ ମାରାକଲେ ।

Scanned with CamScanner

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଗଦ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଇତିହାସ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବହୁ ଉପାଦାନ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

ଲୋକଗୀତର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ – ସାହିତ୍ୟ ଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଭଲଭାବରେ ନିରୀକ୍ଷଣ ନ କଲେ ଏହାର ଆଙ୍ଗିକ ଓ ଆତ୍ମିକରେ ହେଉଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ସହଜରେ ଜାଣି ହୋଇ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମ । ମୌଖିକ ଭାବପ୍ରକାଶରୁ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ମାତ୍ର ଲିଖିତ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିବା ପରେ ହୁଏତ ଏହାର ଉଭୟ ଆଙ୍ଗିକ ଓ ଆତ୍ମିକରେ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ତଥାପି ଏହାର ମୌଳିକ ଭାବ ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ନାହିଁ । କହିବା କଥାକୁ ଶୁଣି ଲେଖିବା ସମୟରେ ଲିଖନକାର ତା'ର ଅନ୍ୟମନସ୍କତାରେ ହେଉ, ଅଥବା ଜାଣି ଜାଣି ହେଉ କଳାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟକୁ ଆଖିରେ ରଖି ସେ ଏଥିରେ କେତେକ ନୂତନ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଗ କରିଛି, ଛନ୍ଦ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଅଧିକ ସଚେତନ ହୋଇଛି । ଏହି ସଚେତନତା ତା'ର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟପାଇଁ ସହାୟକ ହେଲେହେଁ, ମୌଳିକ ଭାବରେ ଆସିଯାଇଛି ରୂପଗତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ପୂର୍ବରୁ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇ କୁହାଯାଇଛି, ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗ ତୁଳନାରେ ଲୋକଗୀତ ହେଉଛି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବିଭାଗ । ଲୋକଚିନ୍ତାର ଅପୂର୍ବ ପ୍ରତିଫଳନ ଏଥିରେ ଯେପରି ରୂପାୟିତ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭାଗରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନାହିଁ । କାରଣ ଗୀତ ଗାଇବା ମଣିଷର ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଏହି ଗୀତ ଗାଇବାବେଳେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜକୁ ଖୋଲିଦେଇଛି । ତା'ର ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖକୁ ଅନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସମାଜର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଓ ନିରାନନ୍ଦକୁ ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକଗୀତ ଯେ କେବଳ ସର୍ବଗ୍ରାହ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି ତାହା ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଏହା ହୋଇଛି ସାମଗ୍ରିକ ସମାଜର ପରିପ୍ରକାଶ ।

ଲୋକକବି ସଚେତନ ଭାବରେ ଏହାର କଳାତ୍ମକ ଦିଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେଇ ନାହିଁ । ବରଂ ଆପେ ଆପେ ଏଥିରେ ଯେଉଁ କଳାଗତ ସୁଷମା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି, ତାହା ଏହାକୁ ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟରେ ବିଭୂଷିତ କରିଛି । ତେଣୁ ଏଥିରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବା ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ ।

(କ) ଲୋକଗୀତରେ ରସ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା – 'ରସ୍ୟତେ ଇତି ରସଃ' – ଯାହା ଆସ୍ୱାଦନ କରାଯାଏ, ତାହାହିଁ ରସ । ଏହା ମାନବର ହୃଦୟକୁ ଅଲୌକିକ

ଭାବାବେଗରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରି ଉଠିଥାଏ । ଲୋକକବି ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭି ପରିବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିବାରୁ ତା' ସୃଷ୍ଟିରେ ଏକାଧିକ ରସର ପରିପ୍ରକା ଘଟିଛି । ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ବିବିଧ ରସର ସୂଚନା ଏଠାରେ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।

(i) ଶୃଙ୍ଗାର ରସ – ଶୃଙ୍ଗାର ରସକୁ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆଦି ରସର ଗୌ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ଆଦିମାନବ ସଭ୍ୟତାର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ନ ଥିବାବେ ସେମାନଙ୍କର ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିଲା 'କାମଭାବ' । ରତି ହେଉଛି ଶୃଙ୍ଗାର ର ସ୍ଥାୟୀଭାବ । ଏହା ବିଶେଷତଃ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥା ନାରୀପୁରୁଷର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅନୁରାଗଦ୍ୱାରା ହିଁ ଏହା ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଥାଏ । ଲୋକ ଦୋଳିଗୀତ, ନାଉରିଆ ଗୀତ, ମଗଁଶିଆଳ ଗୀତ, ଢଳିଆ ଗୀତ ଆଦିରେ ଏହା କରାଯାଇଥାଏ । ଗ୍ରାମର ଯୁବକ ଯୁବତୀ ରଜପର୍ବରେ ଦୋଳି ଖେଳିବା ସମୟ ନିଜର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଥିବା ଆକର୍ଷଣକୁ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି

ବୁଣିଗଲି ମାଘୀ ରାଶି
ଭେଣ୍ଡା ଲୋଡୁଥିଲା ଷୋଳ ବରଷୀ
ଦେଉଳ ପଛଆଡ଼େ ଗଲି ପଶି × ×
ଦୋଳି ଉଞ୍ଚେ ଗଲା ଟାଳି
ଖସି ଆସୁ ଆସୁ କିବା ଦେଖିଲି
        ପରାଣ ସମର୍ପି ଦେଲି
କାଟିଲି ସୁଗନ୍ଧି ବେଣା
ନାସ୍ତି କରୁ କରୁ ଧଇଲେ ଡେଣା
        କରି ନ ପାରିଲି ମନା

ନାଉରିଆ ନଦୀରେ ନାଆ ମେଲିଦେଇ ମଙ୍ଗ ଧରିଥିବା ସମୟରେ ସ୍ୱପ୍ନର ନାୟିକା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଗୀତ ଗାଉଥାଏ, ସେଥିରୁ ଶୃଙ୍ଗାର ର ଦ୍ୟୋତନା ମିଳିଥାଏ –

କି ଗୀତ ଗାଇଲୁ ନାଆ ମଙ୍ଗେ ବସି
କାନ ପାରିଥିବ ଷୋଳ ବୟସୀ
        ଚାଉଳ ଧୋଇ ଆସି ହୋ

Scanned with CamScanner

ମର୍ଚ୍ଚିଷିଆଳ ଗୀତରେ ମଧ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାର ରସର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ –

× × ଟିକି ଟିକି ଧାନ ଲମ୍ବ ବିହନ
ନଇଁପଡ଼ି ଝୁଲିବାକୁ
ତୋତେ ଯୋଗ ନାହିଁ ବିଲ ଚଉଡ଼ରେ
ଝିରୀ ଜପ ଝୁଲିବାକୁ

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ହଳିଆ ହଳ କରିବା ସମୟରେ ମନଫୁଲାଣିଆ ଯେଉଁ ଗୀତ ଗାଇଥାଏ, ସେଥିରୁ ତା' ମନ ମଧ୍ୟରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ରହିଥିବା ଶୃଙ୍ଗାରୀ ଭାବର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

(ii) କରୁଣ ରସ – ଭବଭୂତି କରୁଣ ରସକୁ ମୁଖ୍ୟ ରସର ସ୍ଥାନ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । କାବ୍ୟରେ ଏହି ରସର ଭୂମିକା ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶୋକ ହେଉଛି ଉକ୍ତ ରସର ସ୍ଥାୟୀଭାବ । ଦୁଃଖାନ୍ତକ ପରିବେଶ, ପ୍ରିୟର ବିରହ ବା ନିର୍ଯାତନାଦ୍ୱାରା ଏହି ରସ ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଥାଏ । ଲୋକଗୀତରେ କାନ୍ଦଣା ଗୀତିକାଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଏହି ରସର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଦାହରଣ । ବିବାହ ସମୟରେ ଝିଅ ଶାଶୁଘରେ ଅନାଗତର ଆଶଙ୍କାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଶାଶୂ, ନଣନ୍ଦ, ସ୍ୱାମୀର ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାର ଫଳରେ ସେ ତା'ର ଦୁଃଖକୁ ଯେତେବେଳେ କାନ୍ଦଣା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛି, ସେତେବେଳେ କରୁଣ ରସ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଝିଅ ବିଦାୟବେଳେ ଆସନ୍ନ ବିପଦ ଆଶଙ୍କାରେ ଶିହରି ଝିଅଟି କାନ୍ଦି ଉଠିଥାଏ –

ବାରି ପୋକଶୁଘା ମରିପଡ଼ିଛି	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ
ମତେ ତ ସଙ୍କଟ ମାଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ
କଷି କରମଙ୍ଗା ହେଙ୍କୁ ଆଚାର	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ
କଂସେଇ ହୃଦରେ ନାହିଁ ବିଚାର	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ
କୋଇଲି ଝୁରଇ କୁଞ୍ଜ ବନକୁ	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ
ମୁଁ ତ ଝୁରୁଥିବି ତୁମମାନଙ୍କୁ	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ
କୋଇଲି ବୋବାଏ ଜଗାଙ୍ଗ ଡାଳେ	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ
ମୁଁ ତ ଝୁରୁଥିବି ରୋଷେଇଶାଳେ	ଲୋ ଖୁଡ଼ୀ

(iii) ହାସ୍ୟରସ – ଯେକୌଣସି ଅସଙ୍ଗତି, ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ ବା ଭଙ୍ଗୀର ବିକୃତି ମନରେ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ରେକ କରିଥାଏ । 'ହସ' ହେଉଛି ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ । ଆନନ୍ଦ ଭାବର ପରିପ୍ରକାଶପାଇଁ ବା ଅନ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବାପାଇଁ ଏହି ରସର ଅବତାରଣା ହୋଇଥାଏ । କର୍ମକଠୋର ଜୀବନକୁ କ୍ଷଣିକ ଲାଗି ଉଲ୍ଲସିତ କରିବାପାଇଁ ଏହାର

ଭୂମିକା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଲୋକକବି ହାସ୍ୟରସିକ । ତା' କଥାରେ ମ... ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଅତି ସହଜରେ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହସାଇପାରେ –

ଚହ୍ନି କାଜି ଗଲା ଖରେ
ଯାଇଁ ପଶିଲା ଚମାର ଘରେ
ଏଣୁ ଚମାର, ତେଣୁ ଚମାର
କାଜିକି ଦେଲେ ଲୁହା ପାହାର ।

ଆମର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ କେତେକ ଅଳସୁଆ ପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟକ୍ତି ଅ... ଯେଉଁମାନେ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫଳଭୋଗ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥାନ୍ତି । ସେହିମ... ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଯାହା କୁହାଯାଇଛି, ସେଥିରୁ ହାସ୍ୟରସର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ –

ବଗୁଲୀଲୋ ଧାନ କୁଟିବୁ ମୋ ନଳଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଯି...
ବଗୁଲୀଲୋ ମାଛ ଖାଇବୁ ତହିଁକି ଗୋସେଇଁ ଆଗ ।

ପଲ୍ଲୀର ଅଧିବାସୀ ସରଳ ହେଲେହେଁ ବୋକା ନୁହନ୍ତି । କୃପଣମାନେ କିପରି ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ୟକୁ ନ ଦେବାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଆଳ ଦେଖା... ତାହା ନିମ୍ନୋକ୍ତ ପଦରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିବ । ଏଥିରୁ ହାସ୍ୟରସର ପରିଚୟ ମି...

ଅଇଲ ବନ୍ଧୁ ଭଲ କଲ, ବସିବାକୁ ନାହିଁ ଠାଆ
ଯୋଉ ବାଟେ ଅଇଲ ବନ୍ଧୁ, ସେଇ ବାଟେ ବାଟେ ଯା...
ପାଣି ମୁନ୍ଦିଏ ଦିଅନ୍ତି ବନ୍ଧୁ, ଦଦରା ମାଠିଆ
ନ ବସି ବେଗେ ଯାଅ ଗୋ ବନ୍ଧୁ, କେତେ ହେବ ଠିଆ
ପାଣି ମୁନ୍ଦିଏ ଦିଅନ୍ତି ବନ୍ଧୁ, ଘରେ ନାହିଁ ଲୋଟା
ପଡ଼ିଶା ଘରୁ ଆଣନ୍ତି ବନ୍ଧୁ, ଗୋଡ଼ ଅଟେ ଛୋଟା
ତଇଳ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ବନ୍ଧୁ, ଅଙ୍ଗେ ହୁଅନ୍ତ ମାଖି
ରାଗ ଗୁଣ୍ଡା ପଡ଼ିଛି ବନ୍ଧୁ, ଜଳି ଉଠିବ ଆଖି
କଥା ହୁଅନ୍ତି ଦୁଃଖ ସୁଖ ବନ୍ଧୁ, ହେଉଚି ଜର
ରୋଗୀ ପାଖେ ନ ବସି ବନ୍ଧୁ, ବେଗେ ଯାଅ ଘର ।

ଲୋକଗୀତିକାର ବହୁ ସ୍ଥଳରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ହାସ୍ୟରସ ପ... ଉଦାହରଣମାନ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରିବ । ଏଥିରୁ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବ... ମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

(iv) ବୀରରସ – ଯେଉଁଗୀତ ଶ୍ରବଣମାତ୍ରେ ହୃଦୟରେ ଉତ୍ସାହ ଓ ବୀରଭାବ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠେ, ତାହାକୁ ବୀରରସ କୁହାଯାଏ । 'ଉତ୍ସାହ' ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ । ଯୁଦ୍ଧ ବା ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ପାଇକମାନଙ୍କର ମନରେ ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଉଦ୍ଦୀପନା ଭରିଦେବାପାଇଁ ଅତୀତରେ ଏହିସବୁ ଗୀତ ରଚନା କରାଯାଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଇଥାଏ । ବୀରର ଗାରିମା ପ୍ରକାଶ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକଗୀତରେ ଲେଖାଯାଇଛି –

ଛାତିରେ ବସିବ କାତି
ବାହାରିବ ପିତ୍ତ କରିବୁ ବାନ୍ତିରେ
ଛିଣ୍ଡିଯିବ ତୋର ସବୁ ଅନ୍ତି ବୀରରେ

ଅଥବା କଳିଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ ଜିଣିବ ସଙ୍ଗାତ ଲୋ କଳିଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ ଜିଣିବ
ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ପଟୁଆର କରି ଭାଇ ମୋର ଆସୁଥିବ ।

ଅଧିକ ଉଦାହରଣପାଇଁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ 'ସମରଗୀତି' ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

(v) ବାତ୍ସଲ୍ୟରସ – ପିଲାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପିତାମାତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ମମତା ହେଉଛି ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ଉଦାହରଣ । 'ସ୍ନେହ' ଏହାର ସ୍ଥାୟୀଭାବ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶୁଆଇଦେବା ସମୟରେ, ତେଲ ଘଷିଦେବାବେଳେ, ଗାଧୋଇବା ସମୟରେ, ଦୋଳିରେ ଝୁଲାଇବାବେଳେ ବା କାନ୍ଦୁଥିବା ସମୟରେ ତାକୁ ବୁଝାଇବାପାଇଁ ମା'ମାନେ ଯେଉଁ ଗୀତ ଗାଇଥାନ୍ତି, ସେଥିରୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ, ଯେପରି –

ଆସ ଜହ୍ନମାମୁଁ ଶରଦ ଶଶୀ
ମୋ କାହ୍ନୁ ହାତରେ ପଡ଼ରେ ଖସି
ଦୁଧ ଭାତ ସର ଅନେକ ଦବା
ସନ୍ତୋଷ କରି ଘରକୁ ନେବା ।

ସେହିପରି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶୁଆଇଦେବା ସମୟରେ ମା'ମାନେ ଗାଇଥାନ୍ତି ।

ଧୋରେ ବାୟା ଧୋ
ଯୋଉ କିଆରିରେ ଗହଳ ମାଣ୍ଡିଆ
ସେଇ କିଆରିରେ ଶୋ ।

Scanned with CamScanner

ଅଥବା ଝୁଲୁରେ ହାତୀ ଝୁଲ୍
କିଆ କନ୍ଦା ଖାଇ ଫୁଲ୍
ହାତୀ ଝୁଲୁଥାଏ ନସର ପସର
କିଆକନ୍ଦା ଖାଇବାକୁ
ମୁନା ହଉଥାଏ ନସରପସର
ବାଆପାଣି ଖାଇବାକୁ ।

ଶିଶୁଗୀତ ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହିପରି ବହୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟରସ-ସମ୍ବ ଗୀତିକାମାନ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇଛି । ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଏ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

(vi) ଭକ୍ତିରସ – ଈଶ୍ୱରବିଷୟକ ରଚନାରେ ଏହି ରସର ଅବତାରଣା ଘଟିଥା ଈଶ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରେମ ହେଉଛି ଏହାର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ । କେତେକ ଆଳଙ୍କା କେବଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟକ ଶୃଙ୍ଗାରାଦି ରସକୁ ଭକ୍ତିରସ କହିଥାନ୍ତି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ 'ହଳିଆ ଗୀତ'ରୁ ଏକ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ –

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାଉରିଆ ନମ ନମ ଥଣ୍ଡ
ଉଡ଼ିଯାଇ ବୁଡ଼ି ଧଇଲେ ରାଧିକା ବେନିଭୁଜ
ରାଧିକା ବେନିଭୁଜ ଭାଗ୍ୟେ ଥିଲେ ପାଇ
ନିଆଁ ପାଶେ ଜଉ ଯେସନେ ତରଳଇ × ×

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ କେତେକ ଗୀତ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭକ୍ତିରସର ଅନ୍ତ ହୋଇପାରିବ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକଗୀତରେ 'ଶାନ୍ତରସ'ର ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ରହି କେତେକ ଓଷାବ୍ରତରେ ଦେବୀଙ୍କର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଭୟାନକ ରସର ଅବତ ଘଟିଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଲୋକଗୀତିକାଗୁଡ଼ିକରେ ଯେ ବି ରସର ବିମଳ ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି, କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ମାତ୍ର ।

(ଖ) ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଳାସ – ଲୋକକବି କେବଳ ବାସ୍ତବବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋ କବିତା ରଚନା କରି ନାହିଁ । ସମୟେ ସମୟେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚାତୁରୀରେ ସେ ମଧ୍ୟଯୁ କବିମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମକକ୍ଷ ହୋଇଯାଇଛି । ଏଥିରେ କଳ୍ପନା ବିଳାସର ଅ ସଞ୍ଚରଣ ଯେପରି ଘଟିଛି, ସେହିପରି ତା'ର ରସିକତାର ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ମିଳି ବିଶେଷଭାବରେ ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ତୁଳନାତ୍ମକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକ ପାରଦର୍ଶିତା ଅବଲମ୍ବନ କରିଛି, ଯଥା –

Scanned with CamScanner

ଅତି ଯତ୍ନେ ଜୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିଲେ ଦେଲେ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ
ନୟନେ ଅଞ୍ଜନ ଖଞ୍ଜିଲେ ନିନ୍ଦେ କୋଟିଏ ଇନ୍ଦୁ
ରତ୍ନଚୁଡ଼ି ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ଦିଶେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭା
ବେନି କରେ ଦେଲେ କଙ୍କଣ ମୁନିମାନଙ୍କୁ ଲୋଭା
ପାଦରେ ନୂପୁର ଯୋଡ଼ିଏ ରୁଣୁଝୁଣୁ ବାଜଇ
କେ ଜାଣି ସିନ୍ଧୁର ଦୁହିତା ଜାତ ହୋଇ ଅଛଇ
ଅରୁଣ ଅଧରୀ ଅଟେ ସେ ହାର କନକଗୋରୀ
ସ୍ୱର୍ଗର ନାୟିକାମାନେ ଯେ ତାକୁ ନୋହିବେ ସରି

କାନ୍ଦଣା ଗୀତମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମର ସଦ୍ୟବିବାହିତା ତରୁଣୀ ଯେଉଁପରି ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଆଦି ଘଟଣାକୁ ନିଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ସହିତ ତୁଳନା କରି ଅନୁପମ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁଶଳତାର ପରିଚୟ ମିଳେ –

ପିତୃ ସତ୍ୟ ପାଳି ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହେ ବାପା
ସୀତା ସହ ଗଲେ ଘୋର ଅରଣ୍ୟ ହେ ବାପା
ଭାଗ୍ୟବଳରୁ ସେ ଗୃହେ ଫେରିଲେ ହେ ବାପା
ସଂତେକି ସେପରି ମୋ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ହେ ବାପା
ଅଶୋକ ବନରୁ
ରାକ୍ଷସୀ ମେଳରୁ
ସତେ କି ମତେ ଫେରାଇ ଆଣିବ ହେ ବାପା

ସରୋବର ବର୍ଣ୍ଣନା, ଉପବନ ବର୍ଣ୍ଣନା ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନଙ୍କରୁ ଲୋକକବିର ବର୍ଣ୍ଣନାଚାତୁରୀର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

(ଗ) ଛନ୍ଦ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ – ଲୋକଗୀତିକାଗୁଡ଼ିକରେ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ତ୍ର୍ୟକ୍ଷର ଛନ୍ଦ, ଚତୁରକ୍ଷର ଛନ୍ଦ, ପଞ୍ଚାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ, ଷଡ଼କ୍ଷର ଛନ୍ଦ, ସପ୍ତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ; ଭାଟିଆରୀ, ମଙ୍ଗଳଧନାଶ୍ରୀ, ଭୈରବୀ ଆଦି ବହୁପ୍ରକାର ଛନ୍ଦ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସବିଶେଷ ଆଲୋଚନାପାଇଁ ପ୍ରବାଦ/ପ୍ରବଚନ ପରିଚ୍ଛେଦର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଛନ୍ଦବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

(ଘ) ଉପମା, ରୂପକ ଓ ପ୍ରତୀକ – ଉପମା, ରୂପକ ଓ ପ୍ରତୀକର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲୋକକବି କୌଣସି ଗୁଣରେ ବିଦଗ୍ଧ କବିମାନଙ୍କଠାରୁ ନ୍ୟୁନ ନୁହେଁ ।

ଲୋକକବି ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାକୃତିକ ଘଟଣା ଓ ମାନବୀୟ ପ୍ରକୃତି ଓ ଅ... ମଧ୍ୟରେ ସମାନତା ଦେଖେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁଳନା କ... ଏଣୁ ହୃଦୟହୀନା ଶାଶୂନଣନ୍ଦଙ୍କ ଘରେ ପଲ୍ଲୀବଧୂର ଅସହାୟତାକୁ 'ଆମ୍ବଲଟିକା' 'ଶିମ୍ବଲଟିକା' ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ନଡ଼ିଆଗଛର ଅବସ୍ଥା ସହ ତୁଳନା କ... ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କ ମନରେ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଭାବ ତୀବ୍ର, ତା'ର ସାଧାରଣ କଥାଭାଷା... ମଧ୍ୟ ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରକୃତିର ସବୁଜିମା ଓ ସତେଜତା ପଲ୍ଲୀପ୍ରାଣର ସ୍ନେହମମତାର ... ସତେ ଅବା ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ପ୍ରକୃତିରୁ ଆହୃତ । ପଲ୍ଲୀ ଝିଅ ନିଜ ସାଙ୍ଗସରିସାକୁ ଡା... ବଉଳ, ଚମ୍ପାକଢ଼ି ବା କଣିକାକୁଡ଼ି । ମଥାର ଲୁଡ଼ା ବାଗିର କଦଳୀଭଣ୍ଡା ... ଦେଖାଯାଏ । (୧୫) ପଲ୍ଲୀର ଲଳନା ଅଶିକ୍ଷିତା ହେଲେହେଁ ଉପମା ପ୍ରୟୋ... କ୍ଷେତ୍ରରେ ବେଶ୍ ଧୁରନ୍ଧରା । ସେ ଯେତେବେଳେ ଶାଶୂଘର କଥା ପ୍ରକାଶ କରେ ... ଶାଶୂଘରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜର ସନ୍ତୋଷହୀନତା ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେତେବେ... ସେ କହେ –

ଟୁପୁ ଟୁପୁ ପାଣି କାନ୍ଥକୁ ଛାଟେ
ଟୁପୁ ଟୁପୁ କଥା କଲିଜା କାଟେ ।

ଅଥବା ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗରେ ଶଙ୍ଖ ସଙ୍ଗାତ
କୁଜିଗେଣ୍ଡା ଦେଖି ବସିଲ ମିତ ହେ ବାପା ।

'ଦୋଳିଗୀତ'ରେ ଗ୍ରାମର ତରୁଣୀ ମନମଉଜରେ ଗୀତ ଗାଉବାବେଳେ ସୁ... ଉପମାର ବ୍ୟବହାର କରି ଭାବର ଗଭୀରତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ –

ପଟାକୁ ପଟା ଲାଗିଛି
ଏ କଣା ପଟାରେ ମଲ୍ଲୀ ଶୋଇଛି
ଗହମ ନିଦ ଲାଗିଚି

ହଳିଆ ହଳ କରିବା ସମୟରେ ପୁରାଣରୁ ଶୁଣିଥିବା କଥାକୁ ନେଇ ... ଯେତେବେଳେ ଗୀତ ଗାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବରେ ଏକାଧି... ଉପମାର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଏ ଗୋଟିଏ ଭାବ ବା କଥାର ପରିପ୍ରକାଶପାଇଁ । ଏ... ମାଳୋପମାର ଲକ୍ଷଣ, ଯଥା –

Scanned with CamScanner

× × ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାଉରିଆ ନମ ନମ ଥାଇ
ଉଡ଼ିଯାଇ ବୁଡ଼ି ଧଇଲେ ରାଧିକା ବେନି ଭୁଜ
ରାଧିକା ବେନିଭୁଜ ଭାଗ୍ୟେ ଥିଲେ ପାଇ
ନିଆଁ ପାଶେ ଜଉ ଯେସନେ ତରଳଇ
ଛେଳିକି ପେଣ୍ଡରା ଯେସନେ ଛକିଥାଇ
ଗାଈକି ବାଘୁଣୀ ଯେସନେ ପଳାସଇ
ମୀନକୁ କାଣ୍ଡିବଗ ଯେସନେ ଜଗିଥାଇ
ବେଙ୍ଗକୁ ଅଇରି ଯେସନ ଗିଳଇ
ମାଛିକି ମାଙ୍କଡ଼ା ଯେସନ ବଳିଥାଇ
ସେଇ ପ୍ରକାରେ ମାଇଁ ରାଧିକା, ନ ଦେଲେ ନ ଛାଡ଼ଇ ।

'ଢଗ ରାମାୟଣ'ରେ ମାଳୋପମାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ –

ପିତଳ ସଙ୍ଗେ କାହିଁ ସୁନା
ଲୁହା ସଙ୍ଗେ କଂସା ଗିନା
ପାଟର ସଙ୍ଗେ କପଡ଼ା
ଶଙ୍ଖ ମହୁରୀ ଛାଡ଼ି କାହିଁ
ବଜାଇ ବସିଲି ଡପଡ଼ା ।

ସଂସାରରେ ଅନିତ୍ୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ରାଣୀ ମୁକ୍ତା ଦେଈ ପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ଉପମାମାନ ଖଞ୍ଜି ଦିଆଯାଇଛି । ସେଥିରେ କଞ୍ଚାଫଳକୁ ପାପୀ ଓ ପାଚିଲା ଫଳକୁ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ତଥା ପଚାପତ୍ରକୁ ଅନାବଶ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ କୁହାଯାଇଛି –

ପାଣିରେ ପତର ପଚେ କି ନ ପଚେ ସେ ପାଣି ଗନ୍ଧାଇ ଭୂଇଁ
ମୁଁ ମଲେ ଦୋଉ କାନ୍ଦିବୁ ନାଇଁଲୋ ରାହାଦ୍ରୁଡ଼ ଦେବୁ ଯାଇ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକଗୀତରେ ପୁତ୍ରକୁ ସୁନା ଚନ୍ଦ୍ରମା ସହିତ, ମୁଖକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତ, କୋଇଲି ସ୍ୱରକୁ ଭାରୀ କଣ୍ଠସ୍ୱର ସହିତ, ବଳବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସିଂହ ସହିତ, କେଶକୁ ଭ୍ରମର ସହିତ, ଚମ୍ପାକୁ ଦେହରଙ୍ଗ ସହିତ, ପଦ୍ମକୁ ମୁଖ ସହିତ, ପିତଳ ଓ ଲୁହା – ନୀଚ ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ, ସୁନା ଓ ରୁପା – ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚଣ୍ଡାଳ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ଉପମା ଓ ରୂପକର ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

Scanned with CamScanner

ଲୋକଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତୀକର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇ... ଦେଖାଯାଇଥାଏ । କୌଣସି ଏକ ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ପଦାର୍ଥର ସମର୍ଥନ... ଭିନ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ପ୍ରତୀକ ହୋଇଥାଏ । "ପ୍ରତୀକବାଦ... କେବଳ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରଧାନ ଅର୍ଥ ଅନ୍ତରାଳରେ ଏକ ଗୁମ୍ଫିତ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ନୁହେଁ । ଭା... ବିଚିତ୍ରତା ଓ ଭାବପ୍ରକାଶର ଉଦ୍‌ବୋଧନମୂଳକ ଭାବପ୍ରବଣତା (evo... emotionalism) ଏହାର ପ୍ରାଣ ।" (୧୬) ବିଶେଷଭାବରେ ନାଡ଼ିଆ ଦା ଢଗ... ଆଦିରେ ପ୍ରତୀକବାଦର ଯଥାର୍ଥ ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଯଥା -

ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପଡ଼ିଲା ଟେକାଟିଏ
ତା' ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପିଟିଏ (ତାଳ)

ହଳଦୀ ଗୁହ୍ନୁ ଗୁହ୍ନୁ ରାମ ରାଉତ
ଘରେ ଭାତ ନାହିଁ ପୁଅ ବହୁତ (ପଣସ)

ଏତେଟି ଟିକିଏ ମାଙ୍କଡ଼
ହୁଙ୍କିକି ମାରେ ବାପଡ଼ (କୋଡ଼ି)

ଏ ଖୁମ୍ବ ସେ ଖୁମ୍ବ ବାଜେ ଘୁମଘୁମ
ମଝି ଖୁମ୍ବ ହେଲା ପାନିଆଁ
ଶହ ଶହ ବର ଲଗି ବସିଛନ୍ତି
ଜେଉଁ ବାଟେ ଗଲା କନିଆଁ (ଜୀବନ)

ଏହିପରି ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଲୋକଗୀତରେ ... ରୂପକ ଓ ପ୍ରତୀକର ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଧୁନିକ ସା... ଏହି ତିନୋଟି ବିଭାବକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ନିଜର କଳେବର ମଧ୍ୟରେ ଅ... କରିପାରିଛି ।

(ଟ) ସାଙ୍ଗୀତିକତା - ଲୋକଗୀତିର ଜନପ୍ରିୟତାର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ... ତା'ର ସାଙ୍ଗୀତିକତା । ଏଥିରେ ନିହିତ ଛନ୍ଦମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୀତିମୟତା ଯେକୌ... ମାନବକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିପାରେ । ଯଥାର୍ଥରେ ଡଃ ସାମନ୍ତରାୟ କୁହନ୍ତି "ସଙ୍ଗୀ... ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ନେଇଛି ପଲ୍ଲୀ-କବିତାର ଏକ ପରମ ରସସମ୍ପଦ । ସଙ୍ଗୀ... ...ହିଁ ବିନୋଦିତ, ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରାଣର ଉଦବେଳିତ ଭାବତରଙ୍ଗ-ପ୍ର...

Scanned with CamScanner

ସେଠି ନିଃଶେଷିତ । ପଲ୍ଲୀ ସଙ୍ଗୀତର ବିଷୟବସ୍ତୁ ତା'ର ସ୍ୱରସମ୍ପଦଠାରୁ କୌଣସି ଭାବରେ ପୃଥକ୍ ନୁହେଁ । ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ସ୍ୱର-ଝଙ୍କାର, ଏ ଉଭୟର ମଧୁର ସମନ୍ୱୟରେ ପଲ୍ଲୀ ସଙ୍ଗୀତ ତା'ର ସାର୍ଥକ ରୂପସମ୍ପଦ ବହନ କରି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ।'' ସଙ୍ଗୀତ ବ୍ୟତିରେକେ ପଲ୍ଲୀବାସୀର ଜୀବନ ରସଶୂନ୍ୟ । ସରଳ ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମା ଭିତରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସେ ଅନୁଭବ କରିଛି ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ । କୋକିଳର କୁହୁଗୀତି, ଉଷା ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାର ମନୋରମ ପରିବେଶ, ଗ୍ରାମ ସୀମାନ୍ତର ସେହି ମୋହାବିଷ୍ଟ ରୂପ ତା'ର ମନରେ ସଙ୍ଗୀତର ଅପୂର୍ବ ଝଙ୍କାର ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେ 'କହିବା' ଅପେକ୍ଷା 'ଗାଇବା'କୁ ଅଧିକ ପସନ୍ଦ କରିଛି । ଗୀତିକବିତାର ସମସ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଭବ ନେଇ ଏହା ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ । ଡଃ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ''ଏହି ଲୋକଗୀତ ସମୂହର ରସମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ଭାବାନୁଭୂତି ଓ ଆନ୍ତରିକ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେଲେ ମନେ ହୁଏ ଯେ, ଗୀତିକବିତାର ଆଦ୍ୟ ସ୍ଫୁରଣ ଓ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହିସବୁ ଗୀତିସମୂହର ବଳିଷ୍ଠ ଅବଦାନ ରହିଛି ।'' ଅନେକ ଲୋକଗୀତର ସାଙ୍ଗୀତିକ ମାନ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରର । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ରାଗମାନଙ୍କର ଅନେକ ନିୟମ ଏଥିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଲୋକଗୀତରୁ ହିଁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି ବୋଲି ବଡ଼େ ଗୁଲାମ ଅଲ୍ଲୀ ଖାଁଙ୍କ ପରି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ମଧ ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ଦେଲେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିବ ।

ଜାମୁଡାଳୀ ଗୀତ – ଏଥିରେ ନଟ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ 'ବିଲାବଲ୍' ରାଗର ସ୍ୱରୂପ ରହିଛି । ତାଳ-ଖେମଟା । ଗୀତ ହେଉଛି –

କହିବି ଗୋଟିଏ କଥା ଜାମୁଡାଳୀ
କହିବି ଗୋଟିଏ କଥା
କହିବାକୁ ମୋତେ ଡର ଲାଗୁଛି ମୋ' ଜାମୁଡାଳୀରେ
କାଳେ କଟିଯିବ ମଥା, ଜାମୁଡାଳୀରେ

ପା ମା ଧା	ପା ପା ମା	ମା ମା ମା	ମା ମା ଗା
କ ହି ବି	ଗୋ ଟି ଏ	କ ଥା ଜା	ମୁ ଡା ଳୀ
X	O	X	O
ରେ ଗା ମା	ଗା ରେ ମା	ରେ ସା ଗା	ଗା ଗା ଗା
କ ହି ବି	ଗୋ ଟି ଏ	କ ଥା ଜା	ମୁ ଡା ଳୀ

Scanned with CamScanner

ରେ ଗା ମା	ଗା ରେ ମା	ରେ ସା –	– – –
କ ହି ବି	ଗୋ ଟି ଏ	କ ଥା S	S S S
ସା ରେ ଗା	ଗା ଗା ଗା	ରେ ଗା ରେ	ସା ସା ରେ
କ ହି ବା	କୁ ମୋ ତେ	ଡ ର ଲା	ଗୁ ଛି ମୋ
ନି ସା ସା	ନି ଧା ନି	ଧା ନି ସା	ରେ ଗା
ଛା ମୁ ଡ଼ା	ଲୀ ରେ S	କା କେ କ	ଟି ଯି ବ
ସା ସା ସା	ରେ ଗା ରେ	ସା – –	– – –
ମ ଥା ବା	ମୁ ଡା ଳୀ	ରେ S S	S S S

ରଜଗୀତ – ମଧ୍ୟମାକୁ 'ସା' କରି - ଗୀତଟି ହେଉଛି –

ମହକିଲା ବଣ ମଲ୍ଲୀ
ଗାଁ ଗୋଟାକରେ ବୁଲି ଆଇଲି ବୁଲି ଆଇଲି
କିଏ ନ କହିଲେ ବସ ବୋଲି ।

ଏହା 'ପିଲୁ' ରାଗସଦୃଶ । ଏକତାଳୀ (ଓଡ଼ିଶୀ), କହରୱା (ହିନ୍ଦୁ
ହୋଇଥାଏ ।

ସାପା	ପା-ମା	ମାପା	ପା-ମା	ଗାରେ	ସା	–	–
ମହ	କି SS	ଲାବ	ଣ SS	ମ S	ଲ୍ଲୀ	S	S
X				X			
ସାରେ	ରେଗା	ଗାଗା	ଗା-ରେ	ସାରେ	-ନି	ସା	ସ
ଗାଁ S	ଗୋ S	ଟାକ	ରେ S	ବୁଲି	S ଆ	ଇ	ଲି
X				X			
ପାସା	– ସା	ରେଗାସା	– ରେ	ଗାମା	– ଗା	ରେଗା	–
ବୁଲି	Sଆ	ଇSଲି	କିଏ	ନକ	Sହି	ଲେ	ବ
X				X			
ସାସା	–	–					
ବୋଲି	S	S					

*

° ଉପରୋକ୍ତ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶଟି 'ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି' ପୁସ୍ତକର ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡାଙ୍କ 'ଲୋକ ସଙ୍ଗୀତ' ପ୍ରବନ୍ଧର ପୃ - ୧୪୬ ଓ ୧୪୮ ରୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇଛି ।

Scanned with CamScanner

ଲୋକଗୀତିକାର ଯେକୌଣସି ଗୀତକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ସେଥିରେ ଥିବା ସାଙ୍ଗୀତିକତା ଯେକୌଣସି ପାଠକର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରେ । ଯଥାର୍ଥରେ ସାଙ୍ଗୀତିକତା ହିଁ ଲୋକଗୀତିକାର ମୌଳିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।

(ଚ) ନାରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ – ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବାକୁ ପଡୁଛି । ମାତ୍ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରି ନ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ଏହାର ଅପୂର୍ବ ବିଳାସ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ବାସ୍ତବରେ କହିଲେ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଜଣେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ । ବିଶେଷଭାବରେ ନାରୀ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସେ ପାରଦର୍ଶିତା ଦେଖାଇପାରିଛି । 'କାନ୍ଦଣାଗୀତ'ରେ ନାରୀ ତା'ର ମନର କଥାକୁ ଯେପରି ଅକୃତ୍ରିମଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛି, ସେଥିରୁ ତା'ର ଯଥାର୍ଥ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ପ୍ରବାସରେ ଥିବା ସ୍ୱାମୀକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି କରି ଯେତେବେଳେ ଅପେକ୍ଷମାଣା ନାରୀଟି ହତୋତ୍ସାହ ହୋଇପଡ଼େ, ପତି ବିରହରେ ତା'ର ଜୀବନ ବିମର୍ଷ ହୋଇପଡ଼େ, ସେତିକିବେଳେ ସେ ତା'ର ମନର କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଥାଏ –

ପାଚିଲା ଆମ୍ବ ପଣସ
ବୃଥା ହେଲା ମୋର ଯୁବା ବୟସ
ଧନ ରହିଲେ ବିଦେଶ

ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ବିଦେଶରେ ରହିଥିବା ପତିଙ୍କ ଆଗମନପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ନାରୀଟିର ମନରେ ଯେତେବେଳେ ଅନେକ କଳ୍ପନା ବସା ବାନ୍ଧି ଯାଇଥାଏ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସେ କିପରି ତାଙ୍କର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ମଧ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିଥାଏ –

ମେଘ ବରଷିଲା ଟୁପୁରୁ ଟୁପୁରୁ
କେଶୁର ମାଇଲା ଗଜା
କେଉଁ ରାଇଜରେ ରହିଲେ ମୋ' ରଜା
ତେଲିଙ୍ଗି ବାଇଦ ବଜା

ବର୍ଷା ସମୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବିରହଦାୟକ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ବିରହିଣୀ ନାୟିକା ତା'ର ମନୋବେଦନାକୁ ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଇଛି । କନ୍ୟା

ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁଃଖମ୍ – କେଉଁ ରାଜା ପୃଥିବୀ ପୁତ୍ରଶୋକ ଯାଇ ... ନ ଜାଣେ ? ହୋଇଥାଇ ପାରେ ସେ ଚିନ୍ତା ଓ ଶଙ୍କା । ... ତା'ର ଦେହକୁ ସିନା ଅଧିକାର କରିପାରେ, ମନ୍ଦ ମନ ଓ ... ଭାଗ୍ୟରେ ଦଳା ତୁଟେ । ମନର ମହିମା ... ରହିଯାଏ । ତାହା ଆଦରର ଏକ ସାର୍ବକାଳିକ ସତ୍ୟ ଲୋକଗୀତିରେ ... ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ –

ଖଣ୍ଡିଆ ଘର, ଭେଣ୍ଡିଆ ବର
 ଦଶ ମାହୁଲ୍ୟ ଭଲ ଭଲ
ପଦ୍ମା ଘର, ବୁଢ଼ା ବର
 ଲୁହ ଚୋରୁଣୀ ଝର ଝର

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ସମ୍ପର୍କରେ ପରିବାରର ବିଭିନ୍ନ ସଦସ୍ୟ... ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମନୋଭୂମିର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ଦୃଢ଼ାଯାଇଛି

ବାପ ବୋଲେ ଝିଅ ମୋର ବାର ବରଷର
ମାଆ ବୋଲେ ଝିଅ ମୋର କୋଠାକୁ ସୁନ୍ଦର
ଭାଇ ବୋଲେ ଭଉଣୀ ମୋ' କରି ଯାଉଛି ...
ଭାଉଜ ବୋଲେ, ନଣନ୍ଦ ଯାଉ ଦୂର ଦେଶେ ...

ଲୋକଗୀତର ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ମୂଲ୍ୟ – ଲୋକଗୀତର ଭାଷା ... ସାବଲୀଳ । ଲୋକକବି କଥିତ ଭାଷାକୁ ତା'ର ଭାବ ପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ ... ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ଭାଷା ହୋଇପାରିଛି ସର୍ବଜନବୋଧ୍ୟ । ତେଣୁ ଭାବର ... ଏହା କୌଣସି ଜଟିଳତା ସୃଷ୍ଟି କରି ନ ଥାଏ । ଲୋକଗୀତର ଯେକୌଣସି ... ଏହାର ଉଦାହରଣ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

କେତେକ ପଦରେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି । ଅଧିକାଂଶ ... ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ହିଁ ବ୍ୟବହୃତ । ଏଥିରେ କେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ ... ତାହିଁ ତତ୍କାଳୀନ ସମୟର ଭାଷାକୁ ବହନ କରିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଲୋକମୁ... ଗତିଶୀଳ ହୋଇ ସମୟରେ କେବେକେବେ ସମୟାନୁସାରେ ଶବ୍ଦ... ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଯାଇଛି । ତଥାପି ଏଥିରେ ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦ ... ରହିଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି ହେଲା –

ଠୁକିଲା, ଘୁରିଲା (ଘୋଡ଼ିଲା), ଘୁଡ଼ (ଘୋଟୁ), ମୁଣ୍ଡୁଷ (ମଣିଷ), ମଡ଼ପ (ମଣ୍ଡପ), ଗୁରା (ଗୋରା), ଡାଗ (ଡାଙ୍କ), ବୋପାଇ (ବାପା), କଅଳ (ଦଉଡ଼ି), କରଡ଼ିଆ (କଉଡ଼ା), ଗାଡ଼ିଆ (ସତୁ), ଠେଙ୍ଗୁଆ (ଠେଙ୍ଗା) ଜନଗତର (ଜଗତର ଲୋକ), ଧାଡିକାରେ (ଶୀଘ୍ର), ଭଆଇ (ଭଙ୍ଗାଇ), ପୁସବି (ପରଷିବ), ପଯଁରି (ପହଁରି) ନଟିକାଳ (ନାରିକେଳ), ଅସର (ଅବସର), ଓଲଣା (ଅଲଣା) ଇତ୍ୟାଦି ।

ଆଦିବାସୀ ଏ ମାଟିର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏ ମାଟିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାପରେ ସମନ୍ୱୟର ସ୍ୱରୂପ ଉଭୟ ଭାଷା ପରସ୍ପରକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି । ଫଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଆଦିବାସୀ ଭାଷା ପ୍ରବେଶଲାଭ କରିଛି. ଯେପରି -

ଭୁଟିଆ (ମୂଲିଆ), ସୁଆନୀ (ସାହୁଆଣୀ), ଲେବାକାବି ଖାବଡ଼ (ଗାଢ଼ରୁ ତାଳପୁଆ କାଠି ମାରିବା), ତେତେକ (ତେନ୍ତୁଳି), ନୁକୋକରି (ନଳକରି)

ସରଳ ପଦର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନୋକ୍ତଭାବେ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା -

ନଈ ତ ସେ ପାରିରେ ଢିଅରଙ୍କ ଚାଷ
ଡଙ୍ଗା ଚଢ଼ି ଭାତ ଦୁନାଲନ୍ତୁ ଏକା
ଆଷାଢ଼ ବାଲି ମାସ ହୋ (ଢକିଆଗୀତ)

ଅଥବା -
ଦାନ୍ତକାଠି ଦାନ୍ତଚିରଣ ଦେଲେ ମୋ ମାଆମାନେ
ଆଜି ନ ଡାକିଲେ ଭୋକରା ବେଳେ ମୋ ମାଆମାନେ
ଭୋକ କଲେ ଭାତ ନ ଦେଲେ ଖୋଇ ମୋ ମାଆମାନେ
ଶୋଷ କଲେ ପାଣି ନ ଦେଲେ ପେଇ ମୋ ମାଆମାନେ
ତୁମେ ତ ଆନନ୍ଦେ ଯାଉଛ ଭାସି ମୋ ମାଆମାନେ
ମୋ' ପିଣ୍ଡ ହତାଶ ହେଉଛି ବସି ମୋ ମାଆମାନେ
(କାନ୍ଦଣା ଗୀତ)

ବେଳେ ବେଳେ କେତେକ ଅର୍ଥହୀନ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ -

ଦେ ଧେଇକି, ତା' ଧେଇ ନାଚ
ତାକଧେଇ ନାଚ
ନାଚ ପାହାରେ, ପୁରୀଠାକୁର ଦୂରକୁ ବାଟ କାହାରେ

Scanned with CamScanner

ବା – ଥେଇକି ଥେଇ, ଆକଡ଼ ଥେଇ, ସାନ ଜକେଇ
ବାପର ଭାଇ ମା' ଦିଅର, ଖୁଡ଼ୀର ବର
ବୋହୂମା'ଙ୍କର ଖୁଡ଼ୁତାଶୁର ।

ଉପସଂହାର – ଲୋକଗୀତ ବିବିଧ ରସ ଓ ଭାବରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମୟୀ । ଜୀବନ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କଥା ଓ ବାର୍ତ୍ତା ଏହାର କଳେବରକୁ ମଣ୍ଡିତ କରିଛି । ଜୀବନଦ ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଏଥିରେ କେବଳ ଜୀବନର କଥା ହିଁ କହିଛି । କଳ୍ପନା ଓ ଅବାସ୍ତବର ଉଦାହରଣ ଏଥିରେ ବିରଳ । ଇତିହାସ, ପୁରାଣ, ଭୂଗୋଳ, ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ଐତିହ୍ୟ – ସମସ୍ତର ଅପୂର୍ବ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଏହି ଲୋକଗୀତ । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଲୋକବେଦ । ଏହା ଯେପରି ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ପଥିକର କ୍ଳାନ୍ତିକୁ ଅପନୋଦନ କରିପାରେ ସେହିପରି ଝାଞ୍ଜିଖରାରେ ହଳ କରୁଥିବା ହଳିଆର ଶ୍ରମକୁ ଲାଘବ କରିପାରେ କୁମାରୀ ମନର ଆଶା ଓ ଅଭିଳାଷ, ନିର୍ଯାତିତା ନବବଧୂର ଆତ୍ମଦହନ, ଶିଶୁ ଦରୋଟି ଭାବ ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧତା – ସବୁ ଯେପରି ଫିଟିପଡ଼ିଛି ଏଥିରେ । ତେଣୁ ଏ କଥାରେ କହିଲେ – ପୁରାଣଠାରୁ ଇତିହାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଭୂଗୋଳରୁ ଦର୍ଶନ, ଜୀବନ ବାସ୍ତବତା ସବୁ କିଛିକୁ ଦେଖିବାକୁ ଚାହିଁଲେ, ତାହା କେବଳ ଲୋକଗୀତରେ ମିଳିପାରିବ । ସେଥିପାଇଁ କେଉଁ ଅତୀତ କାଳରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ ହେଁ ଲୋକଗୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମାନବର ହୃଦୟବେଦୀରେ ନିଜର ଆସନକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିପାରିଛି ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ ।

Scanned with CamScanner

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଲୋକକାହାଣୀ

ପ୍ରାଗ୍‌ଭାଷ

ଲୋକଗୀତ ପରି ଲୋକକାହାଣୀ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରାଣପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ତେବେ ଯେହେତୁ ଏହା କାହାଣୀ, ସେଥିପାଇଁ ଏଥିରେ କଳ୍ପନା ଓ ରୋମାଞ୍ଚ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକଗୀତପରି ଏହା ଜୀବନ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ବିଜଡ଼ିତ ନୁହେଁ । ସାମୟିକ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିବା ହିଁ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । କାହାଣୀ କହିବା ଓ ଶୁଣିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାନବର ବହୁ ଆଦିମ । ଏହା କେବଳ ବୟସ୍କଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭିପ୍ରେତ ନୁହେଁ; ପରନ୍ତୁ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିବା ଶିଶୁ ମଧ୍ୟ ଏହି କାହାଣୀର ଚମତ୍କାରିତାରେ ବିସ୍ମୟମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଶିଶୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବୃଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ଆଦର ।

ଆଦିମାନବ ଅରଣ୍ୟରେ ଯାଯାବର ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିବା ସମୟରେ କେବଳ ସଂଗ୍ରାମ କରି ହିଁ ବଞ୍ଚୁଥିଲା । ଏହି ସଂଗ୍ରାମ କେତେବେଳେ ଥିଲା ପ୍ରକୃତି ବିରୋଧରେ ତ ଆଉ କେତେବେଳେ ଥିଲା ଅନ୍ୟ ଏକ ଅପରିଚିତ ଗୋଷ୍ଠୀ ବିରୋଧରେ । ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆଗମନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କ୍ଷତାକ୍ତ ଜୀବନକୁ କିଛି ସମୟ ସାମୂହିକ ଭାବରେ ବିତାଇ ଦେବାପାଇଁ ନିଜ ଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଏକତ୍ରିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ସେହି ଦିନର ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀକୁ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହି ଶୁଣାଉଥିଲା ଓ ଅନ୍ୟର କାହାଣୀ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଶୁଣୁଥିଲା । ଏହି ଶୁଣିବା ଏବଂ ଶୁଣାଇବା ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ହିଁ କାହାଣୀ ବା ଗଳ୍ପର ଜନ୍ମ । ଅତୀତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବନରେ ଆନନ୍ଦ ଭରିଦେବାପାଇଁ ବିଶେଷ କିଛି ମନୋରଞ୍ଜନ ମାଧ୍ୟମ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିବା ଆଦିମ ମଣିଷ ପରସ୍ପର ଅନୁଭୂତିକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ କରି ବା ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଥିଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାନବର ମନୋବୃତ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ଆସିଲା ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନଙ୍କୁ କ୍ଷଣିକ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନପାଇଁ ସେ ଆରମ୍ଭ କଲା କାହାଣୀ କହିବାକୁ । ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଚାଲିଯିବାପରେ ଗୃହରେ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ନ୍ୟସ୍ତ କରାଯାଉଥିଲା ବୃଦ୍ଧ ଓ ବୃଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଉପରେ । ଅଝଟ ଓ ଅବୁଝା ଶିଶୁକୁ ବୁଝାଇବା କୌଣସି ଉପାୟ ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଖୋଜି ପାଉ ନ ଥିଲେ, ହଠାତ୍ ସେ ଅଲୌକିକ କାହାଣୀର ସୂତ୍ର ସେ ଆବିଷ୍କାର କରି ବସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ନୂତନ ଆବିଷ୍କାରଟି ଅଝଟ ଶିଶୁମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସୁନ୍ଦର ଔଷଧର କାମ ଦେଇଛି । ଏହା ପରଠାରୁ ସେମାନେ କେବଳ କହି ଚାଲିଛନ୍ତି କାହାଣୀ ପରେ କାହାଣୀ । ଏ କାହାଣୀର ଶେଷ ନାହିଁ । ମୂଳକଥା – ଶାଖା କଥା – ଉପକଥା – ନ୍ୟାୟରେ ଲମ୍ବିଚାଲିଛି କଥାର କଥା । କେଉଁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ, କେଉଁଠାରେ ଶେଷ ଏବଂ ପରିଣତି କେଉଁଠି – ଜାଣିବାର ବା ବୁଝିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ି ନାହିଁ ।

କେବଳ ଶିଶୁମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ, ବୟସ୍କମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କାହାଣୀର ଉପଯୋଗିତା ରହିଛି । ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାପାଇଁ କେବଳ କାହାଣୀ ହିଁ ସମର୍ଥ । 'ଆରବ୍ୟ ରଜନୀ'ର ସେହି ସହସ୍ର ସହସ୍ର କାହାଣୀ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଥିଲା ନିଷ୍ଠୁର ଶାସକ ଶାହରିୟରଙ୍କ ମନୋଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନପାଇଁ । କାହାଣୀ ହିଁ ତାଙ୍କପରି କ୍ରୂର ଶାସକର ଅନ୍ତରରେ ଭରିଦେଇଛି ନାରୀଜାତି ପ୍ରତି ସ୍ନେହ, କରୁଣା ଓ ପ୍ରୀତି । ତେଣୁ କାହାଣୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନ ନୁହେଁ । ସମାଜ ପରିବର୍ତ୍ତନର ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ସାମାଜିକ ଆବେଦନ ରହିଛି । ସମାଜ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆୟୁଧ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୋକକାହାଣୀକୁ ବିଚାର କରିବା ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ସଂଗ୍ରାହକ – ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଜର୍ମାନ ଦେଶର ଜ୍ୟାକବ୍‌ଗ୍ରୀମ୍ ଓ ଉଇଲହେଲ୍ମଗ୍ରୀମ୍ ଦୁଇ ଭାଇ ଲୋକକାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଏହି ଦୁଇଭାଇଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ କାହାଣୀ ସଂଗ୍ରାହକର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ସେମାନେ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା ଲୋକକଥାଗୁଡ଼ିକୁ Household Tales'ର ତିନି ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହରେ ନୂତନ ଦିଶାର ପ୍ରଥମ ସନ୍ଧାନ ଦେଇଥାନ୍ତି ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶଦ୍ୱାରା ଏ ଦେଶରୁ ଲୋକକାହାଣୀ ବିଲୋପ ହୋଇଯିବା ଆଶଙ୍କା କରି ସେ ଏହାର ସଂଗ୍ରହରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କାରଣ ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଏହି କାହାଣୀ ସହିତ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି କିପରି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ

ମହନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର 'ଉତ୍କଳ କାହାଣୀ' ସର୍ବପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ କହିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ୧୯୦୧ରେ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଚରଣ ମହାନ୍ତି ୨୪ଟି ଲୋକକଥାକୁ ନେଇ 'କଥା ଲହରୀ' ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୧ରେ ରାଧାଚରଣ ମହାପାତ୍ର ୨୫ଟି ଲୋକକାହାଣୀକୁ ନେଇ 'ଉତ୍କଳ କାହାଣୀ ଦର୍ପଣ' ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଉପେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଦତ୍ତ ମଧ୍ୟ ୧୯୨୩ରେ 'Folk Tales of Orissa' ରେ ୧୫ଟି ଅନୂଦିତ ଗଳ୍ପର ସଂକଳନ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଅରସନ ମଧ୍ୟ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ମାତ୍ର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ସଂଗ୍ରହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର 'ଲୋକଗଳ୍ପ ସଞ୍ଚୟନ'ରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ୨୨୩ଟି ଗଳ୍ପ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଯେପରି 'ଉତ୍କଳ ଦେଶର କାହାଣୀ' ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି କାହାଣୀର ଉଦ୍ଭବ, କ୍ରମବିକାଶ ଓ ସାରବତ୍ତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି, ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ତାଙ୍କର 'ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ କାହାଣୀ' ସନ୍ଦର୍ଭରେ, ଲୋକଗଳ୍ପ ସଞ୍ଚୟନର ମୁଖବନ୍ଧରେ ଏବଂ 'ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ' ଶୀର୍ଷକ ସମାଲୋଚନା ପୁସ୍ତକରେ ଏହି ଲୋକକାହାଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ ଲୋକକାହାଣୀ ଉଭୟର ସଂଗ୍ରହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଡଃ ଦାଶଙ୍କର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ଲୋକକାହାଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଇଂରେଜୀରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ଏହାକୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତରରେ ପରିଚିତ କରିବାକୁ ସେ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଆଜି ଯଦି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଏକ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଜନକ ଆସନରେ ଆସୀନ ହୋଇପାରିଥାଏ, ତାହା କେବଳ ଡଃ ଦାଶଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିଛି । ଡଃ ଦାଶଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଆଲୋଚକ ଲୋକକାହାଣୀ ସମ୍ପର୍କରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ସେହିମାନଙ୍କର ସାମୂହିକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଫଳରେ ଲୋକକାହାଣୀ ଆଜି ତା'ର ପୂର୍ବର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଫେରିପାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକାହାଣୀର ବିଭାଗୀକରଣ – ଲୋକଗୀତିକା ପରି ଲୋକକାହାଣୀକୁ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆଲୋଚନା କରି ଏହାର କେତେକ ବିଭାଗୀକରଣ କରିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏହି ବିଭାଗୀକରଣ ଯେ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାହା କହିହେବ ନାହିଁ । ତଥାପି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପର୍କରେ ଏହା ଏକ ମୂଳ ଧାରଣା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ଯଥା –

SSB ଓଡ଼ିଆ

୧. ଦେବତା, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ବେତାଳ, ଯକ୍ଷ, ଅପ୍ସରା ଆଦି ଦୈବିକ ବିଷୟର ଗଳ୍ପ ।
୨. ଅସୁର, ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ, ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଭୃତି ଭୌତିକ ବିଦ୍ୟା ସମନ୍ୱିତ ଗଳ୍ପ ।
୩. ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସାଧବ, କଟୁଆଳ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଗଳ୍ପ ।
୪. ସାଧାରଣ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା କାହାଣୀ ।(୧)

ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ [illegible]କୁ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର 'ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ କାହାଣୀ'ରେ ସାତ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

୧. ପୌରାଣିକ କଥା – ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଆଦି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।
୨. ଓଷାବ୍ରତ କଥା – ଅନନ୍ତବ୍ରତ, ସୁଦଶାବ୍ରତ, କେଦାରବ୍ରତ, ବଜ୍ରମହାକା... ଆଦି ବ୍ରତ, ଖରଖରୀ ଓଷା, ଧାନମାଣିକା ଓଷା, ଦାଣ୍ଡପହଁରା ଆଦି ବହୁ ଓଷା ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।
୩. ସନ୍ଥ ଓ ଭକ୍ତ କଥା – ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି, ମଙ୍ଗଳ ଗଉଡ଼, ଜୟଦେବ, ଗୀତା ପଣ୍ଡା, ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ, ସାଲବେଗ ଆଦି ବହୁ ସନ୍ଥ ଓ ଭକ୍ତଙ୍କ ଜୀବନର କିଛି ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ନେଇ ଏହା ରଚିତ ।
୪. କିମ୍ବଦନ୍ତୀ କଥା – ଉଭୟ ଧର୍ମ ବିଷୟକ ଓ ଇତିହାସ ବିଷୟକ – ନୀଳିକୁମ୍ଭାରୁଣୀ, ନିତେଇ ଧୋବଣୀ, କୌଶଲ୍ୟାଗଙ୍ଗ, କାଞ୍ଚିକାବେରୀ ଆଦି ।
୫. ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା କାହାଣୀ – ଏଥିରେ ପାଲା କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ – ସୌଦାଗର ପାଲା, ଦୁର୍ଜନ ସିଂହ ପାଲା, କାଠୁରିଆ ପାଲା ଆଦି ୨୦ଟି ପାଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଭକ୍ତିଭାବ ପ୍ରକାଶ ଓ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରଚାର ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
୬. ମାହାତ୍ମ୍ୟ କଥା – ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରଚାର ଓ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଧର୍ମଭାବ ସୃଷ୍ଟି ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ବିଶେଷକରି ବିଭିନ୍ନ ମାସର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ବୈଶାଖ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ପୌଷ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ମାଘ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଆଦି ।
୭. ଲୌକିକ କଥା – ଏହାର ୮ଟି ବିଭାଗ । ୧. ଉପଦେଶାତ୍ମକ କାହାଣୀ, ୨. ଦେବତା, ଅସୁର, ଭୂତପ୍ରେତ ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ କାହାଣୀ, ୩. ଚୋର ଡକାୟତ, ଠକ, ଶଠ କାହାଣୀ, ୪. ପଶୁପକ୍ଷୀ, ସର୍ପ, କୁମ୍ଭୀର, ମତ୍ସ୍ୟ ବିଷୟକ କାହାଣୀ, ୫. ରଜାପୁଅ, ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ, ସାଧବପୁଅ, କଟୁଆଳପୁଅ ପ୍ରଭୃତି ଚାରି ସଙ୍ଗାତ କଥା, ୬. ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କାହାଣୀ, ୭. ନୀତିଶିକ୍ଷାମୂଳକ କାହାଣୀ, ୮. ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ କାହାଣୀ ।

---

୧. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ - ୧ମ ଭାଗ - ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶ । ପୃ : ୬୭, ୧୯...

Scanned with CamScanner

ତତ୍ପରେ ଡଃ ଦାଶ ତାଙ୍କର ଲୋକଗଳ୍ପ ସଞ୍ଚୟନରେ ୨୨୩ଟି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦର ଗଳ୍ପ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍କଳିତ ଗଳ୍ପକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଭାବରେ ବିଭାଜନ କରିଛନ୍ତି, ଯଥା – ୧. ପଶୁପକ୍ଷୀ ଓ ସରୀସୃପ କାହାଣୀ । ୨. ପ୍ରେମ, ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଉପାଧ ସାଧନ । ୩. ଅସୁର ଅସୁରୁଣୀ । ୪. କର୍ମ ଓ ଦୈବ । ୫. ବୋଇତ ବଣିକ । ୬. ଓଷା ବ୍ରତ କଥା । ୭. ସାଙ୍କେତିକ ଭାଷା । ୮. ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର ଓ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ । ୯. ଛଦ୍ମରୂପ । ୧୦. ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ବସ୍ତୁ । ୧୧. ଭାଇଭଉଣୀ । ୧୨. ସପତ୍ନୀ ଓ ବିମାତା । ୧୩. ଭୂତଗଳ୍ପ । ୧୪. ଠକ, ଶଠ ଓ ଡାକୁ । ୧୫. ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ । ୧୬. କିମ୍ବଦନ୍ତୀ । ୧୭. ବିବିଧ । (୨)

ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକର ରୂପବିଭବ ଓ ରସାନୁଭୂତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତଭାବରେ ବିଭକ୍ତ କରି ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇପାରେ ।

୧. ସାମାଜିକ । ୨. ଐତିହାସିକ । ୩. ଅଲୌକିକ । ୪. ପୌରାଣିକ ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ । ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ଓ ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାଶଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିଭାଗୀକରଣ ହୋଇଥିବା ସମସ୍ତ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ । ଜୀବନରେ ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ଦେଇ ଗତି କରିବା ସମୟରେ କାହାଣୀ-ସ୍ରଷ୍ଟା ଯେଉଁସବୁ ବିଚିତ୍ର ଅନୁଭୂତିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛି, ତାକୁ ସେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ।

ଲୋକକାହାଣୀର ସ୍ରଷ୍ଟା, ପ୍ରଚାରକ ଓ ପ୍ରସାରକ – ଲୋକକାହାଣୀର ପ୍ରକୃତ ସ୍ରଷ୍ଟା କିଏ, ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ଏଥିରେ ମାନବଜୀବନର ବହୁତ ଅଭିଜ୍ଞତା ରୂପ ପାଇଛି । ବୋଧହୁଏ ମାନବର ନିଜକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିବାର ଅଭୀପ୍ସାରୁ ଏହାର ଜନ୍ମ । ସମସ୍ତେ କାହାଣୀ କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ଯା'ର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଗଭୀର ନୁହେଁ, ଯିଏ ଜୀବନରେ ଉତ୍ଥାନ ପତନ ଦେଇ କେବେ ଗତି କରି ନାହିଁ ଏବଂ ମାନବର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ସଚେତନ ନୁହେଁ, ସେ କେବେ କାହାଣୀ କହିପାରେ ନାହିଁ । ଜୀବନ କେବେ ସରଳ ନୁହେଁ । ବାଧା ବନ୍ଧନର ଜଟିଳତାରେ ଏହା ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ । ଏଥିରୁ ସାମୟିକ ମୁକ୍ତି ଓ ଆନନ୍ଦପାଇଁ ଏହି କାହାଣୀର ସୃଷ୍ଟି । ଅତୀତରେ କାହାଣୀ କହିବାପାଇଁ କଥକଗୋଷ୍ଠୀ ରହିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ 'ଭରତ' ନାମକ ଯେଉଁ ଏକ ଗାୟକ ବା କଥକ ଗୋଷ୍ଠୀ ରହିଥିଲେ, ସେମାନେ ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବୋଲାଯାଇପାରେ । ପତଞ୍ଜଳି ନିଜ

Scanned with CamScanner

'ମହାଭାଷ୍ୟ'ରେ ଯେଉଁ ତିନି ପ୍ରକାର ସାରସ୍ୱତ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କଥା ବା କାହାଣୀ କହିବା ଅନ୍ୟତମ ଥିଲା । (୩) ତେଣୁ ଏହି ଗୋଷ୍ଠୀ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ କାହାଣୀ କହି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ମନରେ ଆହ୍ଲାଦ ଭରିଦେଉଥିଲେ । ସଂସ୍କୃତ ଏବଂ ଜାତକ କଥାର ବହୁ ଖଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଯଥୋଚିତ ରୂପ ବହୁ କାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବାରୁ କାହାଣୀ-ସ୍ରଷ୍ଟା ବିଦଗ୍ଧ ଶ୍ରେଣୀର ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ତା'ର ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଓ ଭାଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଲୌକିକ ଓ ସର୍ବଜନବୋଧ । ଏହାକୁ ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ଏହା ଉପରେ ଅନ୍ୟର ଏବେ କାହାର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି, ତାହା ଚିନ୍ତା କରି ହୋଇ ନ ଥାଏ । ମାନବ ତା'ର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ବହୁ ଅବସ୍ଥାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥାଏ । ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସମୟରେ, ପାଣି ସମୟରେ, ବାଣିଜ୍ୟ-ବ୍ୟବସାୟକୁ ଯିବା ସମୟରେ ନୀରବରେ ଏଡ଼େ ବିରାଟ ପଥକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ପଥର କ୍ଳାନ୍ତିକୁ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସେହି ସମୟରେ କେହି ଜଣେ କୁହାଳିଆ ବ୍ୟକ୍ତି ସାହିତ୍ୟର ଏହି ନୂଆ ବିଭବଟିକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିଛି । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କହିଲେ ଦୂର ସ୍ଥାନ ପରିଭ୍ରମଣ ସମୟରେ କଥକ ଓ ଗଳ୍ପସାଗର, ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଦୁଷ୍ଟାମୀରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବାପାଇଁ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ, କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ସମୟରେ ସଙ୍ଗୀ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ କୃଷକ ବିଭିନ୍ନ କାହାଣୀ କହିଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ପଥଶ୍ରମ, ଶ୍ରମଜନିତ କ୍ଳାନ୍ତି ଏବଂ ପିଲାମାନଙ୍କର ଅଝଟପଣିଆ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ବାସ୍ତବରେ ଏହିମାନେ ହିଁ ଲୋକକାହାଣୀର ପ୍ରଚାରକ ଓ ପ୍ରସାରକ ।

୪.୨ **ଲୋକକାହାଣୀର ଚରିତ୍ର** – ଲୋକକାହାଣୀ ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଏକ ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ରଶାଳା । ଏଥିରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆମେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପାଞ୍ଚ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିପାରିବା, ଯଥା –

୧. **ପଶୁପକ୍ଷୀ ଓ ସରୀସୃପ** – ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ କେବଳ ମାନବ ଚରିତ୍ର ନୁହନ୍ତି; ବିଭିନ୍ନ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଓ ସରୀସୃପମାନେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଏକ ଚରିତ୍ର ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓ ହାବଭାବ କୌଣସି ଗୁଣରେ ମାନବଙ୍କଠାରୁ ନ୍ୟୂନ ନୁହେଁ । ସେମାନେ ମଣିଷପରି ବାକ୍‌ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ । ସାହାଯ୍ୟକାରୀଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ସମଭାଗୀ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶକ୍ତିଅନୁରୂପ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଓ ଅବିଶ୍ୱାସ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଅଥବା ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ସେମାନେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ ।

୩. ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ - ଡ଼ଃ କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା । ପୃ. ୨ । ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ । ଷଷ୍ଠ ପ୍ର - ୧୯...

ସେହି ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଡଃ ଦାଶ କୁହନ୍ତି – ''କାହାଣୀର କଳ୍ପନାରାଜ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ସାଧାରଣତଃ ସହଯୋଗମୂଳକ, ସ୍ନେହଶୀଳ । ସେମାନେ ଜୀବନର ଅନ୍ତରାୟ ନୁହନ୍ତି, ସହାୟକ । ମନୁଷ୍ୟପରି ସେମାନଙ୍କର ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ଅଛି । ଦୟା-କ୍ଷମାର ଆଧାର, ଆପଦର ମିତ୍ର, ପରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ସେମାନେ ନିଜକୁ ବିପନ୍ନ କରିପାରନ୍ତି ।'' (୪) ଏହି ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ କାହାଣୀରେ ରୂପାୟିତ ।

୨. **ମାନବ ଚରିତ୍ର** – ଲୋକକାହାଣୀର ଅଧିକାଂଶ ଚରିତ୍ର ମାନବ ଶ୍ରେଣୀର । ପୁଣି ଏମାନେ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଗଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିଥାନ୍ତି । ସମାଜର ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ, ନିମ୍ନମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ, ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ, ଅଭିଜାତ ଶ୍ରେଣୀ – ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରୁ ଏହି ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଆସିଛନ୍ତି । ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସାଧବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଭଣ୍ଡାରି, ବୈରାଗୀ, ତପସ୍ୱୀ, ଗଉଡ଼, ବଢ଼େଇ, ମଳିଆ, ଆଦିବାସୀ, ତେଲୀ, କୈବର୍ତ୍ତ, ବଣିଆ, ତାନ୍ତ୍ରିକ, ମାଲ୍ୟାଣୀ ଆଦି ବହୁପ୍ରକାର ଚରିତ୍ର ଏଥିରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ବଂଶାଭିଜାତ୍ୟ ଓ ଜାତିବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ନିଜର କ୍ରିୟାକଳାପ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

୩. **ଦୈବୀ ଚରିତ୍ର** – ଲୋକକାହାଣୀରେ ବହୁ ଦେବଦେବୀ ଚରିତ୍ର ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏମାନେ କେତେବେଳେ ମାନବର ଦୁଃଖରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ତ ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ ମାନବର କୁ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇଥାନ୍ତି । ବିଶେଷଭାବରେ ଏଥିରେ ଈଶ୍ୱରପାର୍ବତୀ ମୁଖ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ପାର୍ବତୀ କରୁଣାମୟୀ ରୂପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଃଖୀ ଓ ସନ୍ତାପିତ ମାନବକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକସ୍ଥଳେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସହିତ କଳି ଲଗାଇବାକୁ ସେ ପଛାଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଓଷାବ୍ରତ କଥାରେ ବହୁ ଦେବଦେବୀ ଚରିତ୍ର ଭାବରେ ଆସିଛନ୍ତି । ଶିବ-ପାର୍ବତୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନାରାୟଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଗଣେଶ, ଯମ, ବୁଧ, କାର୍ତ୍ତିକେୟ, ନାରଦ ଆଦି ବହୁ ଦେବଦେବୀ ଏଥିରେ ଦେଖାଦେଇଥାନ୍ତି ।

---

୪. ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ସଞ୍ଚୟନ - ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ । ପୃ : ୧ ।

୪. **ଆସୁରିକ ଚରିତ୍ର** - ବହୁ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଭୂତପ୍ରେତ, ଅସୁର ଓ ରାକ୍ଷସ ଆଦି ଦେଖାଦେଇଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଦାଏ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ଏମାନେ ... ମନୁଷ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ବହୁ ସମୟରେ ମାନବର ବୁଦ୍ଧି ନିକଟରେ ପରାଜୟ ବରଣ କରି କେତେବେଳେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ବା ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ ଭୃତ୍ୟ ଭାବରେ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରିଥାନ୍ତି ।

୫. **ଜଡ଼ ଚରିତ୍ର** - ଅନେକ ଜଡ଼ ଚରିତ୍ର ଲୋକକାହାଣୀରେ ନିଜର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ବିପଦରେ ପଡ଼ିଥିବା ମାନବଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି । ଖଟିଆ, ଟାଙ୍ଗିଆ, ସିନ୍ଦୁକ, ଖଣ୍ଡା, ପଲମ, ଶଙ୍ଖ, କରାତ, ଠେଙ୍ଗା, ଦଉଡ଼ି, କଠଉ ଆଦି ମଧ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଅଲୌକିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଅନେକ ସମୟେ ହାଣ୍ଡି ଭିତରୁ, ଖାତ୍ର ଭିତରୁ ବା ହ୍ରଦର ସ୍ରୋତର ମଧ୍ୟରୁ ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଓ କନ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଲୋକଗଳ୍ପରେ କେହି ଜଡ଼ ନୁହନ୍ତି, ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ର ଜୀବନ୍ତ ଓ ସଚଳ ।

ଲୋକକାହାଣୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ - ଲୋକକାହାଣୀ ଲୋକଜୀବନର ... ପରିପ୍ରକାଶ । ଏଥିରେ କିଛିଟା ରୋମାଞ୍ଚ ଓ ଅବାସ୍ତବତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ ବି, ଅଧିକାଂଶ ଭାବରେ ଏଥିରେ ଲୋକଜୀବନର ବହୁ ଭାବ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରକାଶ... । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଏହାର ଜନକ ନୁହନ୍ତି । କାରଣ "ଲୋକଗଳ୍ପ କା... ନିଜସ୍ୱ ନୁହେଁ । ଏହା ଏକ ବନ୍ୟ ଫସଲ, ବହୁଜନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି, କିଏ କେଉଁ ଅଂଶ ଯୋଗ କରିଛି କହିବା କଠିନ । ଲୋକଗଳ୍ପ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ... ସଦାସଚଳ, ଏହା କର୍ଣ୍ଣ ପଥେ ପଥେ ସାରା ଜଗତ ଭ୍ରମଣ କରେ । ଲୋକ ହୃଦୟ ଏହାର ବିହାର ଭୂମି । ଗଳ୍ପର କୋଉ ଅଂଶ କୋଉ ଦେଶରୁ ଆସି ସ୍ୱଦେଶୀୟ ... ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲା, କହିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।" (୫) ଏହି ଲୋକଗଳ୍ପ ଉପ... ସମସ୍ତଙ୍କର ଦାବି ରହିଛି । ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପଣ୍ଡିତ... ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରକୁ ତା'ର ଅବାଧ ପ୍ରବେଶ । ଏହାର ପରିଚୟ କା... ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଏହାର: ଏହା ପୁଣି ସମସ୍ତଙ୍କର । ଅବଶ୍ୟ ... ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସଂସ୍କୃତର ବିଭିନ୍ନ ଗଳ୍ପ କଥା ଯେ ପଢ଼ୁ ନ ଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ । ... ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ଓ ସାମାଜିକ ଆବେଦନ ସହିତ ତାହାକୁ ସମତୁଲ କରା...

---

୫. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ - ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ । ପୃ : ୮ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ... ପ୍ର - ୧୯୬୨ ।

ନ ପାରେ । "ମନରୁ ମନକୁ ମୁଖରୁ ମୁଖକୁ ଏହାର ଗତି । ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସା, ରୂପ ଓ ରସପିପାସା ଏହା ଚରିତାର୍ଥ କରୁଥିଲା । ବିଦଗ୍ଧ ଲୋକେ ସଂସ୍କୃତ ଦଶକୁମାର ଚରିତ, କାଦମ୍ବରୀ ପଢୁଥିଲାବେଳେ ଲୋକକଳ୍ପନାକୁ ଏଇ ସବୁ କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ, ଚକିତ ଚଞ୍ଚଳ କରି ରଖିଥିଲା । ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ପାଦ ପକାଇ କେବଳ ଚାଲିଆସିଛି ଲୋକଗଳ୍ପ । ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟର ଧାରାପରି ଏହା ଛିନ୍ନବିଛିନ୍ନ ହୋଇ ନାହିଁ । କେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ବା ଜୀବନର ଏତେ ସମାନ୍ତରାଳ, ଏତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ? ଏତେ ସାର୍ବଜନୀନ, ଏତେ ସାର୍ବକାଳୀନ, ଏତେ ପ୍ରାଚୀନ, ଏତେ ନବୀନ ? (୬) ଏହା ପୁଣି ସବୁକାଳର । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ସାର୍ବକାଳିକ । ପ୍ରାଚୀନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଚିର ନବୀନ । ଥରେ ପଢ଼ିଦେଲେ ତୃପ୍ତି ଆସେନା । ବାରମ୍ବାର ପାଠ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । କାରଣ ଏ ଆମରି ମଣିଷ କଥା ଓ ସମାଜ କଥା କହିଥାଏ । ଦୁଃଖର ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନଙ୍କୁ ସତେଜ ଏବଂ ଚଳଚଞ୍ଚଳ କରିଥାଏ । ତା'ର ଆଦ୍ୟରୂପ ଆଜି ବି ଅସ୍ପଷ୍ଟ । ଜନ୍ମଲଗ୍ନ ଏବେବି ରହସ୍ୟାଚ୍ଛନ୍ନ । ନୂତନ ପିଢ଼ି ଓ ପୁରାତନ ପିଢ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପନ କରେ ।" ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟକୁ ଆମେ ନିମ୍ନୋକ୍ତଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିବା –

୧. ଏହାର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୈଳୀ ନାହିଁ ।
୨. ସମୟ ଏବଂ କଥକଙ୍କ ଅନୁଯାୟୀ ଏହା ସର୍ବଦା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ।
୩. ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ପଶୁପକ୍ଷୀ, ସଜୀବ-ନିର୍ଜୀବ, ଚେତନ ଏବଂ ଜଡ଼ ସମସ୍ତେ ଏହାର ଚରିତ୍ର ହୋଇପାରନ୍ତି ।
୪. ମାନବେତର ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବାକ୍‌ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ।
୫. ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଏହା ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ ।
୬. ବାସ୍ତବତା ଅପେକ୍ଷା ଅଲୌକିକତାର ସ୍ପର୍ଶ ଅଧିକ ।
୭. ବେଳେବେଳେ ବାକ୍ୟର ଆରମ୍ଭ ନିରର୍ଥକ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଅବତାରଣା ହୋଇଥାଏ ।
୮. ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ନାମ ନ ଥାଏ ।
୯. ଆନନ୍ଦ ଦାନ ଏହାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
୧୦. ଭାଷା ସହଜ, ସରଳ ଓ ଅଳଙ୍କାରହୀନ ।

---

୬. ଲୋକଗଳ୍ପ ସଞ୍ଚୟନ - ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ମୁଖବନ୍ଧ, ପୃ - ୯ । ଓ. ସା. ଏକାଡେମୀ, ୨ୟ ପ୍ର - ୧୯୭୬ ।

୧୧. ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ଏହା ମୁଖରୁ ମୁଖକୁ ଗଡ଼ି ଆସିଥାଏ ।
୧୨. ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷତା ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ।
୧୩. ସତ୍ୟ ଏବଂ ନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲୋକକାହାଣୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
୧୪. କାହାଣୀର ପରିସମାପ୍ତି ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଳନାତ୍ମକ ଓ ସୁଖଦାୟ
୧୫. ପରିସର ବ୍ୟାପକ ଓ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ।
୧୬. ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନାହିଁ, ବରଂ ନିୟତିର ଇଙ୍ଗି
ପରିଚାଳିତ ।
୧୭. ରଚୟିତାଙ୍କ ନାମହୀନତା ହିଁ ଏହାର ମୌଳିକ ଗୁଣ ।
୧୮. କଳ୍ପନା ବିଳାସର ଅବାଧ ସଞ୍ଚରଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।
୧୯. କାହାଣୀକୁ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ କରିବାପାଇଁ ମଝିରେ ମଝିରେ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଢଗଢ
ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି ।
୨୦. କଥାବସ୍ତୁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ ଓ ପାରମ୍ପରିକ ।

ଲୋକକାହାଣୀର ଉତ୍ସ – ଲୋକକାହାଣୀର ସୃଷ୍ଟି ଇତିହାସ ଅଜଣା ହେଲେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରି ନାହିଁ । ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକର ଭି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସରୁ କଥାବସ୍ତୁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଏହା ଅ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ । ତେଣୁ କାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟା ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଅନୁମାନ କରିବା କେବଳ ବୋକାମୀର ପରିଚୟ । ଲୋକକାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟା ଜ୍ଞାନୀ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଷ୍ଠୀର । ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ କାହାଣୀ ସହିତ ଅନ୍ୟାନ କଥା ବା କାହାଣୀର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ସେହି ଉତ୍ସଗୁଡ଼ିକୁ ଏହିପରି ଭ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ, ଯଥା –

ବେଦ – ବେଦରେ ବହୁ କାହାଣୀ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ବେଦ ରଚିତ ପୂର୍ବରୁ ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ତା ବା ସ୍ଥିତି ଥିବା କଥା ପଣ୍ଡିତମାନେ ବି କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ କାହାଣୀ ବେଦଠାରୁ ମଧ ପ୍ରାଚୀନ । ବିଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ଓଷା ଉପାଖ୍ୟାନ ସହିତ ବେଦବର୍ଣ୍ଣିତ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କରାଗଲା

ବେଦର କକ୍ଷୀବାନ୍‌ଙ୍କ କନ୍ୟା କୁଷ୍ଠରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଶ୍ୱିନୀଦ୍ୱୟଙ୍କୁ କରି ରୋଗମୁକ୍ତ ହେବାପରି 'ଜହ୍ନିଓଷା' ଓ 'ବୁଧେଇ ଓଷା'ରେ ରାଧା ବୃନ୍ଦ ଓ ଶୁଣି ବୁଧିବାମନଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରି ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଦୁର୍ଗହ ରାଜାଙ୍କ

[illegible] ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଆନୁଷ୍ଠି ବିଧାନପୂର୍ବକ ସୁବ୍ରତୀ ଦେବାପରି ଓଡ଼ିଆ 'ନିଶାମଙ୍ଗଳବାର'ରେ ସାଧବାଣୀଙ୍କ ଦେବୀପୂଜା ଯୋଗୁଁ ସାଧବପୁତ୍ରମାନେ କାରାମୁକ୍ତ ଓ ରାଜାର କ୍ରୋଧରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ପୁରୁରବା ଉର୍ବଶୀ କାହାଣୀ, ସରମା କଥା, ସୁବକର କୁଆଘୋଳ ଆଦି କଥାଗୁଡ଼ିକ ଲୋକକାହାଣୀକୁ କମ୍ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନାହିଁ ।

ଉପନିଷଦ – ଉପନିଷଦର ବହୁ କଥା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀର ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଉପନିଷଦର ସତ୍ୟକାମ ଜାବାଳ, ପ୍ରବହଣ ଅଶ୍ୱମତୀ, ଗାର୍ଗୀଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ସମ୍ବାଦ, ଉଷସ୍ତିଚାକ୍ରାୟଣ, ନଚିକେତା ଉପାଖ୍ୟାନ, ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ନିରୂପଣ ରୂପକଥା, ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣର ମତ୍ସ୍ୟ ଅବତାର କାହାଣୀ ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ।

ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ – ସଂସ୍କୃତ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ବହୁ କାହାଣୀ ଲୋକକାହାଣୀମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଅନେକ ଉପାଖ୍ୟାନ ମଧ୍ୟ ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ଅପୂର୍ବ କଳାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟ ନେଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଏପରି ଲୋକପ୍ରିୟ ରଚନା ଭାବରେ ପରିଗୃହୀତ ହୋଇପାରିଛି ।

କଥାସରିତ ସାଗର – ସୋମଦେବଙ୍କ 'କଥାସରିତ ସାଗର' ଯଥାର୍ଥରେ କଥାର ସାଗର । ଭାରତୀୟ କଥାସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଏହାର ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ୧୨୪ଟି ତରଙ୍ଗ ଓ ୨୨,୦୦୦ରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଶ୍ଳୋକ ରହିଛି । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନୀତି ଉପଦେଶ ଦେବା ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ରହିଥିଲେ ହେଁ ବିଭିନ୍ନ ଉପଦେଶାବଳୀରେ ଏହାର କଳେବର ମଣ୍ଡିତ । ଭାରତୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକକାହାଣୀପରି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । 'କଥାସରିତ ସାଗର'ର 'ଦୁଃଶଳବଧିକା' କଥା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ 'ସାଧବର ସାନପୁଅ', 'ଶିବଙ୍କ ବୃଷଭ'ର କଥା ସହିତ 'ସ୍ୱର୍ଗ ଇଣ୍ଡୁରି' ଆଦି କାହାଣୀର ସାମ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି – ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତିର କେତେକ ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ଗଳ୍ପରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହାର କଥାଭାଗ ଅପେକ୍ଷା ଉପଦେଶ ଭାଗ ଅଧିକ । ଓଡ଼ିଆ 'ମଉନାବତୀ' ଆଦି କେତେକ କଥାରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର – ମହିଳାରୋପ୍ୟ ନଗରର ରାଜା ଅମରଶକ୍ତିଙ୍କର ତିନି ଜଣ ନିର୍ବୋଧ ପୁତ୍ର ବହୁଶକ୍ତି, ଉଗ୍ରଶକ୍ତି ଓ ଅନନ୍ତଶକ୍ତିକୁ ଛଅ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ବିବେକୀ ଓ ନୀତିଜ୍ଞାନରେ ପାରଙ୍ଗମ କରିଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ବିଷ୍ଣୁଶର୍ମା ବିଭିନ୍ନ ଗଳ୍ପ ଛଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ସଂସ୍କୃତରେ ତାହା 'ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । 'ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର' ପାଞ୍ଚଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା – ମିତ୍ରଭେଦ, ମିତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି, କାକୋଲୂକୀୟ, ଲବ୍‌ଧପ୍ରଣାଶ ଓ ଅପରୀକ୍ଷିତକାରକ । ଏଥିରେ ସମୁଦାୟ ୭୬ଟି କଥା ରହିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସହିତ କେତେକ ଉପଗଳ୍ପ ସଂଯୋଜିତ । ପିଙ୍ଗଳକ-ସଂଜୀବକ କାହାଣୀ ଓ ଏହା ସହିତ ବାୟସଦମ୍ପତି କଥା, ଭାସୁରକ ସିଂହକଥା, ଚଣ୍ଡରବ ଶୃଗାଳ ଆଦି ବହୁ କଥା ରହିଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବାନର ଓ ପକ୍ଷୀ କଥା, ହସ୍ତୀଯୂଥପତି ଓ ଶଶକ କଥା, ବକ ଓ କର୍କଟ କଥା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଧୂର୍ତ୍ତ ଶଠ କଥା, କାକ ଓ ସିଂହ କଥା ଆଦି ବହୁ ଉପଦେଶାତ୍ମକ ଓ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ରହିଛି । ଏଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ଲୋକକାହାଣୀରେ ବହୁଭାବରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର ପରି ବହୁ ଉପଦେଶାତ୍ମକ କାହାଣୀ ଲୋକକାହାଣୀକୁ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ କରିଛି ।

ହିତୋପଦେଶ – ନାରାୟଣଙ୍କ 'ହିତୋପଦେଶ'ର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ସମୁଦାୟ ତେୟାଳିଶଟି ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ପଚିଶଟି ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରରୁ ଆସିଛି । ପାଟଳିପୁତ୍ରର ରାଜା ସୁଦର୍ଶନ ଓ ତାଙ୍କର ତିନି ଜଣ ମୂର୍ଖପୁତ୍ରଙ୍କ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନାନୁଯାୟୀ ଏହି ରୂପକ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ।

ଶୁକ-ସପ୍ତତି – ଏଥିରେ ସମୁଦାୟ ୭୦ଟି ଗପ ରହିଛି । କୌଣସି ଏକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିଣୀ ନାରୀ ନିଜ ପୁରୁଷ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗକରି ପରପୁରୁଷ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ଶୁଆ ଏହି କୁକାର୍ଯ୍ୟରୁ ତାକୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇବାକୁ ୭୦ଟି ନୀତି ଉପଦେଶାତ୍ମକ ଗପ କହିଛି ଓ ତାହାଦ୍ୱାରା ତା'ର ମତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏପରି ଉପଦେଶାତ୍ମକ କାହାଣୀର ଅଭାବ ନାହିଁ ।

ଦଶକୁମାର ଚରିତ – ଦଣ୍ଡୀଙ୍କର 'ଦଶକୁମାର ଚରିତ'ରେ ଦଶ ଜଣ ରାଜକୁମାରଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟକାଳୀନ ବିଭିନ୍ନ କ୍ରିୟାକଳାପ ଓ ଅଲୌକିକ ଅନୁଭୂତିର କାହାଣୀ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଏଥିରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଅଭିଜାତ ଗୋଷ୍ଠୀର କୂଟନୀତି, ଶୌର୍ଯ୍ୟବୀର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ଖଳନ, ପ୍ରତ୍ୟୟ, ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକତା, ଶଠତା ଏବଂ କୁଟ୍ଟିନୀମାନଙ୍କର ଭୂମିକା ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏ ପ୍ରକାର ଗପର ଅଭାବ ନାହିଁ । ରାଜପୁତ୍ର, ସାଧବପୁତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର ଆଦିଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟଟନ କାହାଣୀ, ବୀରତ୍ୱ, ଶଠତା, ମାଲୁଣୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଆଦି ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ଲୋକକାହାଣୀ ରଚିତ ହୋଇଛି ।

ଜାତକ କଥା – ବୁଦ୍ଧଦେବ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ କଥାଚ୍ଛଳରେ ବହୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେହି ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାଗୁଡ଼ିକ ପାଲୀ ଭାଷାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଏହା 'ଜାତକ କଥା' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଏହା ବିଶିଷ୍ଟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ । ଏଥିରେ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଅତି ପ୍ରାକୃତିକ କାହାଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ୫୪୭ଟି କାହାଣୀ ରହିଛି । ସମଗ୍ର ଭାରତୀୟ କଥାସାହିତ୍ୟକୁ ଏହା ବହୁ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଆସିଛି । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ । ଜାତକର 'ତୁଲ-ପଦ୍ମ'ର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଆ 'ଅସତୀନାରୀ' ଗଳ୍ପ ଉପରେ, 'ସୁମସୁମାରା ଓ ବାନରିନ୍ଦ'ର ଓଡ଼ିଆ 'ମାଙ୍କଡ଼-କୁମ୍ଭୀର' ଗଳ୍ପ ଉପରେ, 'ଭୀମସେନ' ଜାତକର ଓଡ଼ିଆ 'ଗାମଡୋଲ' ଉପରେ 'ସନ୍ଧିଭେଦ' ଜାତକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗାଈ, ସିଂହୀ ଓ ଶୃଗାଳର ପ୍ରଭାବ ଓଡ଼ିଆ 'ଦୁଇ ମଇତ୍ର' ଆଦି ଗଳ୍ପ ଉପରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବକଜାତକ, ଶିଗଲଜାତକ, ସଂଜୀବଜାତକ ଆଦିର ପ୍ରଭାବ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତୋଟି ଗଳ୍ପରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।*

ଏଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ସଂସ୍କୃତ ପୁରାଣସାହିତ୍ୟଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଭାବିତ । ଏହି ପୁରାଣମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଲୋକକାହାଣୀରେ ରୂପକଥା, ଉପଦେଶାତ୍ମକ କାହାଣୀ ଓ ଗାଳଗଳ୍ପ ଆଦି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସଂସ୍କୃତ ଗଦ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଅନେକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସୁବନ୍ଧୁଙ୍କର 'ବାସବଦତ୍ତା', ବାଣଭଟ୍ଟଙ୍କର 'କାଦମ୍ବରୀ', 'ହର୍ଷଚରିତ', ଗୁଣାଢ୍ୟଙ୍କର 'ବୃହତ୍‌କଥା', କ୍ଷେମେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ବୃହତ୍ କଥାମଞ୍ଜରୀ', ହାଳଙ୍କର 'ଗାଥା ସପ୍ତଶତୀ' ଆଦିଦ୍ୱାରା ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ କମ୍ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲୋକଗଳ୍ପର ସୃଷ୍ଟି କଦାପି ଆକସ୍ମିକ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ଏହାର ସ୍ରଷ୍ଟା ନିରକ୍ଷର ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରଭାବରୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ଲୋକକାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା –

ଭୌଗୋଳିକ ପ୍ରଭାବ – ସଂସ୍କୃତ ପୁରାଣ ଓ ସାହିତ୍ୟ କଥାଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ପ୍ରଭାବରୁ ମଧ୍ୟ ବହୁ କାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହି ପ୍ରଭାବ ବିଶେଷ ଭାବରେ ନଦୀ, ପାହାଡ଼, ସାଗର, ଗ୍ରାମ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରେ ପୂଜିତ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ନେଇ । କୌଶଲ୍ୟାଗଙ୍ଗ, ବିନ୍ଦୁସାଗର, ବୈତରଣୀ,

---

*ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନର ପ୍ରଭାବ – ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ମହାପାତ୍ର । ଝଙ୍କାର, ଡିସେମ୍ବର ୧୯୭୯ ।

ମାମୁଁ-ଭଣଜା ପାହାଡ଼, ଘଇତାମାରି ପାଟ, ମାଣିକପାଟଣା ଗ୍ରାମ, ... ଡିଗିରିଆ ଆଦି ସ୍ଥାନ, ଧବଳେଶ୍ୱର, ଆଖଣ୍ଡଳମଣି, ସମଲେଶ୍ୱରୀ, ... ଗମେଣ, ରାମଚଣ୍ଡୀ, କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର, ପୁରୀ ମନ୍ଦିର ଆଦି ଏହି ପ୍ରଭାବର ... ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି ।

ଇତିହାସ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ପ୍ରଭାବ – ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ... ଅନେକ ଲୋକକାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି । ତେଣୁ ଲୋକକାହାଣୀ ଉପରେ ... ତଥା କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ପ୍ରଭାବ କମ୍ ନୁହେଁ । କାଶିଆ-କପିଳା କଥା, ଚୂଡ଼ଗଙ୍ଗ... କଥା, ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜବଂଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଥା, କଳାପାହାଡ଼, ରକ୍ତବାହୁର ଧ୍ୱଂ... ଶିବେଇ ସାମନ୍ତରାଙ୍କ ଜାଉଖିଆ, କାଞ୍ଚି ଅଭିଯାନ ଆଦି ଘଟଣା ଲୋକକାହା... ଅନନ୍ୟ ରୂପ ନେଇ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି ।

ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ପ୍ରଭାବ – ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ କବି, ଭକ୍ତ ତଥା ଅନ୍ୟ... ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ନେଇ କମ୍ ଲୋକକାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନାହିଁ । ସେହି ... ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଜୀବନର କିଛି ଅଂଶ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଲୋକକାହାଣୀରେ ... ହୋଇଯାଇଛି । ସାରଳା ଦାସ, ବଳରାମ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ, ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ, ଦାସିଆବାଉରି, ସାଲବେଗ, ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଆଦିଙ୍କୁ ନେଇ ଏହିପରି ବହୁ ଲୋକକାହାଣୀର ସୃଷ୍ଟି ।

ଓଡ଼ିଆ ଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଲୋକକାହାଣୀର ପ୍ରଭାବ – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ଯେପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ, ସେହିପରି ତା' ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିବା ବହୁ ସାହିତ୍ୟକୃତି ପ୍ରଭାବିତ । ମନେରଖିବା ଉଚିତ, ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରି ନାହିଁ । ସମୟକ୍ରମେ ବହୁ ବର୍ଷ ଧରି ବହୁ ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ଓ ବିକାଶ । ସେଥିପାଇଁ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ ପୁରାଣ ଓ କାବ୍ୟରେ ଏକ ଗଳ୍ପଗୁମ୍ଫନ ଶୈଳୀ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସାରଳାଦାସଙ୍କ 'ମହାଭାରତ', ବଳରାମଦାସଙ୍କ 'ରାମାୟଣ' ଆଦିରେ ବହୁ ଲୋକକଥା ରହିଛି । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଏପରି କାହାଣୀ ଓ ଉପାଖ୍ୟାନର ପରମ୍ପରା ନ ଥିଲେ ଏଭଳି ସୃଷ୍ଟି ହଠାତ୍ ଜନ୍ମ ନେବା ହୁଏତ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତା । ସାରଳାଙ୍କ 'ମହାଭାରତ'ରେ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କର ସାହାଡ଼ା ଗଛ ବିବାହ, ସିଂହ ଶୃଗାଳ କଥା, ସତ୍ୟ ଆମ୍ବ କଥା, ସୁହାଣୀ କନ୍ୟା, ଦାନବୀର କର୍ଣ୍ଣ କଥା, ବେଲାଳସେନ କଥା, କୋକୁଆଭୟ ଉପାଖ୍ୟାନ, ଝିମାଣିଖେଳ କଥା, ମଣ୍ଡାଖିଆ ଅସୁର, ତୁଳାମୁହାଁ କାକ ଆଦି, ଦାଣ୍ଡିରାମାୟଣର କୁକୁଟୀର ବରଲାଭ, ସପ୍ତପଣ୍ଡା କଥା, ଯଯାତି

Scanned with CamScanner

ଉପାଖ୍ୟାନ, ପୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଁକୁ ମାଡ଼ିଯିବାରୁ ବାମଡ଼ା ଓ ବାଟବଣା ହୋଇଥିବାରୁ ବଣେଇ ଆଦି ଅନେକ ସ୍ଥାନ କଥା ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି । ଏଥିରେ ଲୋକକାହାଣୀର ଶୈଳୀକୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାବରେ ଅନୁକରଣ କରାଯାଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକ ଗ୍ରନ୍ଥ – ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ, ହରିବଂଶ ଆଦିକୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିବା ବହୁ କାବ୍ୟ, କଥାଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦିରେ ଲୋକଗଳ୍ପର କାହାଣୀ-ଗୁମ୍ଫନ ଶୈଳୀକୁ ଅନୁସରଣ କରାଯାଇଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଶିଶୁଶଙ୍କର ଦାସଙ୍କ 'ଉଷାଭିଳାଷ, କାର୍ତ୍ତିକ ଦାସଙ୍କ 'ରୁକ୍ମିଣୀ ବିଭା', ଅର୍ଜୁନ ଦାସଙ୍କ 'ରାମବିଭା', ଦେବଦୁର୍ଲଭ ଦାସଙ୍କ 'ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ', ନରସିଂହ ସେଣଙ୍କ 'ପରିମଳା', ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ 'ଅନଙ୍ଗରେଖା', ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ 'ରସକଲ୍ଲୋଳ' ଆଦିରେ ଲୋକକଥାର ଗଳ୍ପକଥନ ଶୈଳୀ ଓ ଆଦର୍ଶବତ୍ତା ଫୁଟିଉଠିଛି ।

'ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ'ଙ୍କ 'ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ'ରେ ଏପରି କେତେକ ଗଳ୍ପାଂଶ ରହିଛି, ଯାହା ଲୋକକଥାର ଆଦର୍ଶକୁ ସୂଚାଇ ଦେଇଥାଏ । ଭଗବତ ଭଲ୍ଲୁକ, ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଗାଳ, ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, କାକରାଜହଂସ ଆଦି ଏହାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ।

'ମାଦଳାପାଞ୍ଜି' ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ ରଚନାର ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପ ହେଲେହେଁ ଏଥିରେ କେତେକ ଅଲୌକିକ, ଅତିପ୍ରାକୃତ କାହାଣୀର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି ଏହା ଲୋକକାହାଣୀର ସେହି ପରମ୍ପରାକୁ ସୂଚାଇ ଦେଇଥାଏ । କାଣିଆ କପି କାହାଣୀ, ଶିବେଇ ସାନ୍ତରାଙ୍କ ଜାଉଖିଆ, କାଞ୍ଚି ଅଭିଯାନ, ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗଦେବ ସମ୍ପର୍କୀୟ କାହାଣୀ ଆଦି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ।

ରାମଦାଶଙ୍କର 'ଦାର୍ଢ୍ୟତା ଭକ୍ତିରସାମୃତ ସିନ୍ଧୁ'ରେ କେତେ ଜଣ ଭକ୍ତଙ୍କର ଜୀ ଚରିତ ଲୋକଗଳ୍ପ କଥନ ଶୈଳୀରେ ରଚିତ ହୋଇଛି । ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ, ସାଲବେ ଦାସିଆ ବାଉରି ଆଦିଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ସାଧନା ଚମତ୍କାର ଭଙ୍ଗୀରେ କାହାଣୀ ଶୈ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି ।

ଚଯନି ଚକଡ଼ା ଓ ଚକଡ଼ା ପୋଥି ଆଦିରେ କାଶୀ ସନ୍ୟାସ ଗୋସାଇଁ କାଞ୍ଚିବିଜୟ କାହାଣୀ, ଉଗରପଡ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣକଥା ଆଦି ଲୋକଗଳ୍ପର ପ ଅନୁସରଣ କରିଛି କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ ।

'ରୁଦ୍ରସୁଧାନିଧି'ର ଭାଷା ପଦ୍ୟମିଶ୍ରିତ ଗଦ୍ୟ ହେଲେହେଁ ନାରାୟଣ ସ୍ୱାମୀ ଏଥିରେ ଯେପରି ଭାବରେ କାହାଣୀ କହିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି, ଲୋକକାହାଣୀ ପରମ୍ପରାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ରୂପ, ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ

ସେହିପରି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ, ଆଠଗଡ଼ ରାଜା ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ହରିଚନ୍ଦନ ଜଗଦେବଙ୍କ ପୃଷ୍ଠବ୍ରଣ ଫଟାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ 'ହାସ୍ୟକଲ୍ଲୋଳ' ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ଏବଂ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ହସକଥାର ଅବତାରଣା କରିଥିଲେ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଏହି ପରମ୍ପରା-ପ୍ରସୂତ ଚିନ୍ତାଧାରା । ନୀଳାମ୍ବର ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ 'ପ୍ରସ୍ତାବ ଚିନ୍ତାମଣି', ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ 'ଚତୁର ବିନୋଦ' ଏହି କାହାଣୀ କହିବା ପରମ୍ପରାର ଏକ ଏକ ମାଇଲ ସ୍ତମ୍ଭ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ 'ଚତୁର ବିନୋଦ'ର ବିଭିନ୍ନ ବିନୋଦରେ କାହାଣୀ କଳାର ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଛି, ତାକୁ ଲୋକକାହାଣୀର ଏକ ଅଭିନବ ରୂପ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଯେଉଁ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗଳ୍ପମାନ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି, ତାହା ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଫଳ ହେଲେହେଁ ଲୋକକଥାର ପରମ୍ପରାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ନାହିଁ । ଲୋକକାହାଣୀ ଯେଉଁ ଭିତ୍ତିପ୍ରସ୍ତର ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା, ତାହାରି ଉପରେ ହିଁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଗଳ୍ପ ଓ ଉପନ୍ୟାସର ସୁରମ୍ୟ ସୌଧ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସୌଦାମିନୀ, ପଦ୍ମମାଳୀ, ବିବାସିନୀ ଓ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ ଆଦିରେ ଲୋକକାହାଣୀର ଏକ ବିକଶିତ ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ ଅତୀତର ସେହି ଲୋକକଥାର ଓ ଭାଷାର ଏକ ଏକ ଲିଖିତ, ମାର୍ଜିତ ସୌଷ୍ଠବାନ୍ୱିତ ରୂପ ।

ଲୋକକାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ – "ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଓ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହି ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଘେନି ଲୋକକାହାଣୀର ସୃଷ୍ଟି ତଥା ସୁପ୍ରଚାର ହୋଇଚାଲିଛି । ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ହୁଏ ବିଶେଷତଃ ସ୍ରଷ୍ଟା ବା ବକ୍ତାର । କିନ୍ତୁ ସ୍ରଷ୍ଟା ଶ୍ରୋତା ଉଭୟଙ୍କର ଆନନ୍ଦପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଲୋକକାହାଣୀ ଦୃଶ୍ୟ ବା ପାଠ୍ୟ ନୁହେଁ: ଶ୍ରବ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାର କଥନଭଙ୍ଗୀରେ ନିଜସ୍ୱ ବିଶେଷତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।" (୭) କେବଳ ଲୋକକାହାଣୀ କାହିଁକି, ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥାଏ । ତେବେ ଲୋକକାହାଣୀରେ କେବଳ ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଏହାର ପଛରେ ଅନ୍ୟ କେତେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ରହିଛି । ବିଶେଷଭାବରେ ଅଲୌକିକ କାହାଣୀ, ପର୍ଯ୍ୟଟନ କାହାଣୀ ଓ ପାରିଧି ସମ୍ପର୍କୀୟ କାହାଣୀର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆନନ୍ଦ

୭. ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ - ଡଃ କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା । ପୃ ୨୦ । ୩ୟ ପ୍ର- ୧୯୯୨, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ ।

Scanned with CamScanner

ଓଷାବ୍ରତ ସମ୍ପର୍କୀୟ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକର ପଛରେ ରହିଛି ଜନସମାଜରେ
ପ୍ରଦାନ । ଧର୍ମଭାବ ଜାଗ୍ରତ କରିବା ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତେକ ଧର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ପରିପ୍ରଚାର କରିବା ।
ଏହାକୁ ଅଧିକ ଜନପ୍ରିୟ ଓ ଲୋକଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଏହା ସହିତ ଗୋଟିଏ
ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ ଜଡ଼ିତ କରାଯାଇ ସମାଜର ଅନୁମୋଦନ ଲାଭ କରାଯାଇଛି ।
ଚିତ୍ତର ଶୁଦ୍ଧତା ଆନୟନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାପପୁଣ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ-ଅନ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରେ
ପାର୍ଥକ୍ୟକୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ କରାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଅନ୍ୟ କେତେକ ସାମାଜିକ ଗଳ୍ପ ଉପଦେଶ
ପ୍ରଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ । ସମାଜରେ ଚଳପ୍ରଚଳ ନିମିତ୍ତ ସାମାଜିକ ଜୀବ
ଭାବରେ ମାନବକୁ କେତେକ ନୀତିନିୟମର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।
ଲୋକକାହାଣୀ ମଝିରେ ମଝିରେ ତେଣୁ ଢଗଢମାଳି ଓ ଉପଦେଶପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବାଦ
ମଧ୍ୟରେ ଏହାକୁ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଐତିହାସିକ ଓ
କିମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ କାହାଣୀଦ୍ୱାରା ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଜନମାନସରେ ଇତିହାସ
ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଚରିତ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀକୁ
ବିଶ୍ଳେଷଣପୂର୍ବକ ଉଚିତ ଓ ଅନୁଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ
କରାଯାଇଛି । ପଶୁପକ୍ଷୀ ଓ ସରୀସୃପ କାହାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନଙ୍କର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ, ସାହାଯ୍ୟପରାୟଣତା ଏବଂ ମାନବିକତାସୁଲଭ ଗୁଣାବଳୀର
ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାନବସମାଜକୁ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର
ଅନୁସରଣ ନିମିତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ପଶୁପକ୍ଷୀ ଓ ସରୀସୃପ ହେଲେହେଁ
ସେମାନଙ୍କୁ ବିବିଧ ମାନବିକ ଗୁଣାବଳୀରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇଛି । ଆଉ କେତେକ
ଲୋକକାହାଣୀରେ ମାନବର ବୌଦ୍ଧିକ ଉତ୍ତରଣ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟାସ ରହିଛି । ବିଭିନ୍ନ
ବ୍ୟଞ୍ଜନାମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱାରା ମସ୍ତିଷ୍କ ସଞ୍ଚାଳନ ନିମିତ୍ତ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି ।
ଏଗୁଡ଼ିକ ପୁରାତନ ହେଲେହେଁ, ଏଥିରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକକାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟାର ବୌଦ୍ଧିକତା
ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଭୂରି ଭୂରି ନିଦର୍ଶନ ମିଳିଥାଏ ।

ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ ଲୋକକାହାଣୀର ଅନ୍ୟତମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଅବସର ସମୟରେ
ନିରଳସ ପଲ୍ଲୀଜୀବନରେ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାଣୀ ଶୁଣାଇ ପିଲାମାନଙ୍କ ମନକୁ
ଆମୋଦିତ କରିବା ଥିଲା ଏକ ପ୍ରଧାନ ମାଧ୍ୟମ । ଆରବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ଓ ପାରସ୍ୟ
ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାବରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆହରଣ ଏବଂ ରହସ୍ୟ
ଉଦ୍‌ଘାଟନ କାହାଣୀ-ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଧିକ ପ୍ରାଣବନ୍ତ କରିଅଛି । (୮) ଅଝଟ

୮. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ - ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ
ପୃ : ୧୦୩, ୧୯୭୮, ନାଳନ୍ଦା, କଟକ ।

Scanned with CamScanner

ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ବା କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ହଇରାଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀମାନେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ ବା ଶୁଆଇ ଗପ କହିଥାନ୍ତି । ପିଲାଟି ଗପ ବୁଝୁ ବା ନ ବୁଝୁ ତା'ର କଥାଭାଗ ଓ କଥକର କଥନଶୈଳୀଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ସେ ନୀରବରେ ବସିରହେ । ତେଣୁ ଅନେକ ଗପ ମଧ୍ୟ ଶିଶୁଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

ଏଣୁ ଲୋକକାହାଣୀ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଚରିତାର୍ଥ ନିମିତ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବହୁବିଧ । ସାମାଜିକ ସଚେତନତା, ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟବୋଧ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନା, ମନୋରଞ୍ଜନ, ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଅଭିଳାଷ, ରୋମାଞ୍ଚ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧିକ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟାଦି ବହୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହାର ଅନ୍ତରାଳରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଜୀବନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ, କଳା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ, ବାସ୍ତବତା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ, ରହସ୍ୟବୋଧ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ, ଦାର୍ଶନିକତା ତଥା କଳ୍ପନା ଓ ଅଲୌକିକତା ଆଦି ବହୁ ସମ୍ପର୍କରୁ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । ଏହାର ବିଚରଣପାଇଁ ମାନବ ହୃଦୟର ଏକ ବିରାଟ ଦାଣ୍ଡ ପଡ଼ିରହିଛି । ଏଠି ସମସ୍ତେ ସମାନ । ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ସମାନ ଆସନ ସୁରକ୍ଷିତ । ନୀତିନିୟମର ଶାଙ୍କୋଳି କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଗୋଷ୍ଠୀପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ ।

୪. **ଲୋକକାହାଣୀରେ ସାମାଜିକତା** – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ... ଅଲୌକିକତା ଏବଂ ଅସମ୍ଭବ ତଥା ଅବାସ୍ତବତାକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ... ହୋଇଥିଲେହେଁ ସମାଜ ଜୀବନର ବହୁ ବିଷୟ ଏଥିରେ ରୂପ ପାଇଛି । "ସାଧାରଣ ମଣିଷର କାହାଣୀପ୍ରିୟତାର ଲୋକଗଳ୍ପ ଯେପରି ମୂର୍ତ୍ତ ପ୍ରତୀକ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ସାମାଜିକ ଚେତନାର ଏହା ଜୀବନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ । ଲୋକଗଳ୍ପ ବହୁ ସମୟରେ ଅବାସ୍ତବ କଳ୍ପନା-ବିଳାସର ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲେହେଁ ସେହି ଅସମ୍ଭବ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇ ମଧ୍ୟଦେଇ ସାମାଜିକ ସ୍ୱରୂପକୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରାଯାଇଥାଏ ।" (୯) ଲୋକକାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟା ସଚେତନ ଭାବରେ ଏଥିରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ରୂପାୟିତ କରିବାକୁ ନ ଚାହିଁଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେମାନଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ସେହି ସମାଜର ବହୁକଥା ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଯାଇଛି । ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ବହୁ ପ୍ରଥା, ନୀତି-ନିୟମ, ଧାରଣା ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ଏଥିରେ ରୂପପାଇଛି । ତେଣୁ କେବଳ ସାମୟିକ ଆନନ୍ଦପ୍ରାପ୍ତି ନୁହେଁ; ବରଂ ସେ ସମାଜର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ବି କିଛିଟା ସ୍ୱରୂପ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଛି । ତାହାକୁ ଆଧାରକରି ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସାମାଜିକ

Scanned with CamScanner

ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ସ୍ମରଣୀୟ ଯେ, ବହୁ ଅଲୌକିକତା ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକଜୀବନର ସାରଲ୍ୟ, ଉତ୍ସୁକତା ଏବଂ ଜୀବନପ୍ରତି ଆଶାବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିପାରିଛି ।

୧. **ଧାର୍ମିକ ଭାବନା** – ପଲ୍ଲୀବାସୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ହେଉଛି ପ୍ରାଣ । ଅତୀତରେ ଧର୍ମ ହିଁ ଲୋକଜୀବନକୁ ସଂଗଠିତ କରି ରଖିପାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲା । ଧର୍ମ ବ୍ୟତିରେକେ ସେହି ସରଳ ଅଧିବାସୀ ଅନ୍ୟ କିଛି ଚିନ୍ତା କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଈଶ୍ୱର ଏ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସମଗ୍ର ଜଗତ ପରିଚାଳିତ । ତାଙ୍କରି ଇଙ୍ଗିତ ବିନା ଗଛର ପତ୍ରମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ହଲିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସେହି ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ସେ ବହୁ ଓଷାବ୍ରତ ପାଳନ କରିଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଦେବତା କିମ୍ବା ଦେବୀ ନୁହନ୍ତି, ଏକାଧିକ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ଉପାସନା କରିଥାଏ । ନିଜର ଇଚ୍ଛା ପରିପୂରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ସେହି ଅଦୃଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନେକ ମାନସିକ କରେ । ସନ୍ତାନଲାଭପାଇଁ, ପରିବାରର ସୁଖବର୍ଦ୍ଧନପାଇଁ, ସମାଜର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ, ସର୍ବୋପରି ଧାର୍ମିକ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନପାଇଁ ସେ ନିଜର କାମନା ବାସନାକୁ ଅର୍ଘ୍ୟ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନପାଇଁ ସେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପରିକଳ୍ପନା କରେ । ଅନେକ ପୌରାଣିକ କାହାଣୀ, ମାହାତ୍ମ୍ୟ ତଥା ଓଷାବ୍ରତ କଥାଗୁଡ଼ିକରେ ପଲ୍ଲୀର ସରଳ ମଣିଷର ନିଷ୍କପଟ ଭାବନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସେ ଜାଣେ ଦେବଦେବୀ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ବିଭିନ୍ନ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ ଦେଖାଦେବ । ସେଥିପାଇଁ ଶୁଦ୍ଧପୂତ ହୃଦୟରେ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ସେ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ । ସମାଜରେ ମାନବର ନୈତିକତା ବୃଦ୍ଧିରେ ଏବଂ ଐକ୍ୟସ୍ଥାପନରେ ଏହା କମ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ଏହି ଓଷାବ୍ରତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମତଦେଇ ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ କହିଛନ୍ତି, ''ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି, ସୌଭାଗ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି, ଧନସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଓଷାବ୍ରତ ପାଳନର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏଥିରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା ନାହିଁ, ଜାତି ବା ଶ୍ରେଣୀ ଭେଦ ନାହିଁ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମାଜର ସାମୂହିକ ପୂଜା ଆରାଧନା, ନିଷ୍ଠାନିୟମ ଏଥିରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ । ନାରୀ ପ୍ରାଣର ଆଶା-ଆକାଂକ୍ଷା, ଚେଷ୍ଟା ଚୈତନ୍ୟ ଏପରିକି ସମଗ୍ର ଅନ୍ତଃପୁରର ଇତିହାସ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।'' (୧୦) ଏହି ଓଷାବ୍ରତ କଥାଗୁଡ଼ିକରେ ଗୋଟିଏ କାହାଣୀ ରହିଥାଏ । କାହାଣୀରେ କୌଣସି ଦେବତା ବା ଦେବୀଙ୍କର ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତିର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଥାଏ । ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦଣ୍ଡବିଧାନ

୧୦. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଓ କାହାଣୀ – ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ । ପୃ : ୪୩୧ ।

Scanned with CamScanner

ଓ ଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସୁଖ-ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ । ସୋମନାଥବ୍ରତ, କୁକ ବ୍ରତ, କେଦାର ବ୍ରତ, ସୁଦଶାବ୍ରତ, ଆଶ୍ୱିନମାସ ବ୍ରତ, ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା ଗୁରୁବାର ଜଉତିଆ ବିନାୟକ ବ୍ରତ, ଜହ୍ନିଓଷା, ବୁଧେଇ ଓଷା, ବୁଧ ମଙ୍ଗଳବାର ନାଗଲଚଉଠି ଓଷା, କାଞ୍ଜିଅଁଳା ଓଷା, ଦ୍ୱିତୀୟା ଓଷା, ପୌଷ ରବିବାର ଚଇତି ମଙ୍ଗଳବାର ଓଷା ଆଦି ବହୁ ବ୍ରତ ଓ ଓଷାକଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ । କଥାଗୁଡ଼ିକରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଜନଜୀବନର ଚିତ୍ର ସୁଲଭ ହୋଇଥାଏ । ଓଷାବ୍ରତ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ଆବିର୍ଭାବ କରି ଅଥବା ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ମାନବର ଦୁଃଖ ହରଣ କରିଛନ୍ତି । 'ମ ବିଚାର ହେଉ, ଦେବତା ବିଚାର ହେଉ' ଗପରେ ବୁଢ଼ୀଟିର ପରାମର୍ଶରେ ପୂଜିବାରୁ ସାଧବାଣୀର ସୁନ୍ଦର ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ ଜାତ ହୋଇଛି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଆଶ ରହିଥିଲେ ମଣିଷ କଦାପି ମଣିଷର ଅମଙ୍ଗଳ କରିପାରେନା । 'ରଙ୍ଗ ହାତୀକେନା, ପାତାଳକେତକୀ ଆଉ ବାରବନୀ ଚଢ଼େଇ କଥା'ରୁ ଜଣାଯାଏ ଦୁ ବାରିକ ଯେତେ ଅସୁବିଧାରେ ପକାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ବି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୟାରୁ ସେ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ଲୋକକାହାଣୀର ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିବପା ମଣିଷଙ୍କର ଦୁଃଖକୁ ଦୂରୀଭୂତ କରିବାକୁ ଅଣ୍ଡାଭିଡ଼ି ବାହାରି ଆସିଥିବାର ଦେ ମିଳେ । 'ଭଗବାନ୍ ଯାହା କରନ୍ତି ମଙ୍ଗଳପାଇଁ' କଥାରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥାକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିଛନ୍ତି । 'ସୋରିଷଫୁଲ, ଦେଉ ନିଆଁର ମୂଳ'ରେ ହାଣ୍ଡିକୁ ଶିବପାର୍ବତୀ ଜଡ଼ ଜନ୍ମରୁ ରକ୍ଷାକରି ତା'ର ପୁ ସାତଭାଇଙ୍କ ସହିତ ମିଳାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । 'ଯୋଜନୀ କଥାରେ' ଶିବପା ଦୟାରୁ ଭାଇମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେହେଁ ସେ ପୁଣି ବଞ୍ଚି 'ବଣମଲ୍ଲୀ' କଥାରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୟାରୁ ଭାଇଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିବା ଭଉ

Scanned with CamScanner

ଜୀବନଦାନ କରିଛନ୍ତି । 'ମଣିଷକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ' ଗପରେ ସେହିପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ମହାନତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଉପରୋକ୍ତ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ କାଳ୍ପନିକ ହେଲେହେଁ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସୀ ଓଡ଼ିଆ ସେଥିରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ମହାନତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଧର୍ମର କିପରି ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ରହିଥିଲା, ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

୨. **କର୍ମବାଦ ଓ ଭାଗ୍ୟବାଦ** – କର୍ମ ଓ ଭାଗ୍ୟ ଉପରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଗଭୀର ବିଶ୍ୱାସୀ । କର୍ମ ବିନା ଗତି ନାହିଁ ଏବଂ ମଣିଷ ଭାଗ୍ୟ ହସ୍ତରେ କ୍ରୀଡ଼ନକ – ଏହିପରି ଏକ ଭାବନା ଆମର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୁର୍ବିପାକ ବା ଦୁଃଖ ସମୟରେ ମଣିଷ କର୍ମ ଏବଂ ଭାଗ୍ୟ ହସ୍ତରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଦେଇ କୁଟାଖିଅ ପରି କାଳର ପ୍ରଖର ସ୍ରୋତରେ ଭାସିଚାଲେ । ଏହା କେବଳ ତା'ର ମନର କଥା ନୁହେଁ, ତା' କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ ଛତ୍ରରେ ଏହି ଭାଗ୍ୟବାଦ ତଥା କର୍ମବାଦର ଭୂରି ଭୂରି ନିଦର୍ଶନ ରହିଛି । ପୌରୁଷ ଏବଂ ବିଦ୍ୟାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଭାଗ୍ୟ ଏବଂ କର୍ମର ସ୍ଥାନ । ସେଥିପାଇଁ ଦୁଃଖରେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ସୁଖରେ ଅଧୀର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ସୁଖ ଏବଂ ଦୁଃଖର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ରେ ଭାଗ୍ୟ ଏବଂ କର୍ମର ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଇଙ୍ଗିତ ରହିଛି । ମାନବର କିଛି କରିବାର ଶକ୍ତିସାମର୍ଥ୍ୟ ନାହିଁ । ସେ ଯେ ଅନ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପରିଚାଳିତ ଏକଥା ତାକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଜୀବନର ବହୁ ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ତାକୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥାର୍ଥ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ସଙ୍କେତ ବିଦ୍ୟମାନ । 'କର୍ମ ମୋହର ନିଜ ଭୁକ୍ତ' ଗପରେ ଶୋଭାବତୀ, ସରସ୍ୱତୀ, କର୍ମବତୀ – ତିନି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ ରାଜପୁତ୍ର କର୍ମବତୀକୁ ବଡ଼ ବୋଲି କହିଛି । କାରଣ ମଣିଷ କର୍ମକୁ ନେଇ ବଢ଼ିଥାଏ । ନିୟତିର ଇଙ୍ଗିତରେ ପରିଚାଳିତ ମଣିଷ କେବେ ନିୟତିର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିପାରେ ନାହିଁ । "ଲୋକକଥାରେ ନିୟତିର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଭୂମିକା ଅଛି । ନିୟତିର ସମକ୍ଷରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତି ପରାହତ । ଦୈବ ଇଚ୍ଛାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପରିଚାଳିତ । ପୁରୁଷକାରର କୌଣସି ସାଧାରଣ ସୀମା ଅଛି । ସେଇ ରେଖା ଅତିକ୍ରମ କରି ନାୟକ-ନାୟିକା ଅଗ୍ରସର ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ସମ୍ପର୍କ ସେଠି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଯୌକ୍ତିକତା ପରାଭବ ମାନେ । ନିୟତି ବା ଅଦୃଷ୍ଟ ଲୋକକାହାଣୀରେ ବଳବାନ୍ ।" (୧୧) ସେଥିପାଇଁ ଭାଗ୍ୟ ଓ ନିୟତି ଉପରେ ମଣିଷ ନିଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତକୁ

Scanned with CamScanner

ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ଚାଲିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ଏହି ଭାଗ୍ୟ କେତେବେଳେ ତାକୁ ଅମି
ସଜାଏ ତ ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ ସଜାଏ ଫକୀର ୮ 'ଦି ଭାଇ' ଗପରେ ଭାଗ୍
ଦୋଷକୁ ସାବତମା' ଭୟରେ ଦୁଇ ଜଣ ରାଜପୁତ୍ର ଦେଶାନ୍ତରୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ରାଜପୁତ୍
ହୋଇ ଜଗୁଆଳି କର୍ମ, ଗାଈ ଚରାଇବା କର୍ମ କରିଛନ୍ତି । ପୁଣି ଶେଷରେ ବିଚ୍ଛେ
ପରେ ମିଳିତ ହୋଇ ରାଜସୁଖ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । କର୍ମଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହିଁ ମଣିଷ
ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି । ଧନୀ ଗରିବ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ କର୍ମାଧୀନ ।
'ସବୁ ସରିଗଲା ନା ହରି ରଖିବାକୁ ରହିଲା' ଗପରେ ନିଜ କର୍ମଦୋଷରୁ ସାଧବ
ସମସ୍ତ ହରାଇ ବସିଥିଲେ ହେଁ ସୌଭାଗ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ପୁନର୍ବାର ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ
କରିଛି । ମାତ୍ର ତାକର ବାଛିଆ ହୀରାମୁଦି ବିକ୍ରିକରି ପଇସା ଲୋଭରେ ସାଧବ
ନିକଟକୁ ଫେରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଷରେ ଭିକାରି ବେଶରେ ତା'ରି ଦୁଆରେ ଭିକ
ମାଗିଛି । 'ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳ ପରା, କାନ୍ଧରେ ଢିଙ୍କି, ମୁଣ୍ଡରେ ନିଅଁ
ଖପରା' ଗପରେ ସାଧବ ଛଅ ଭାଇ ବିଧାତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପଥ
ମଧ୍ୟରେ କଙ୍କାଳସାର ଘୋଡ଼ା, ବୁଢ଼ୀ କାନ୍ଧରେ ଢିଙ୍କି, ଜଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ନିଅଁଖପର
ଜଣଙ୍କର ପଲେ ଗାଈ, ଶୀତରେ ଥରୁଥିବା ଲୋକଟିଏ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିପାରୁ
ଥିବାବେଳେ କୁମ୍ଭୀର ଆଦିକୁ ଦେଖି ସେମାନେ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବିଧାତାକୁ ପ୍ର
ପଚାରୁଛନ୍ତି । ଉତ୍ତରରେ ବିଧାତା କହିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱ
କର୍ମଫଳମାନ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । 'ଯେଣେ ଯିବୁ ତେଣେ ଯା କର୍ମ ଘେନି ବୁଲୁଥା
ଢିଙ୍କି ଅଭିମାନରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ତାକୁ ସେହି କର୍ମ କରିବାକୁ ପଡ଼ି
'ଧନରେ ଧର୍ମକର ନଇଲେ ଧର୍ମ ହେବ କୁର'ରେ ଲୋଭୀ ସାହୁକାର କୋ
ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଶୋଷଣ କରିଥିବା ମୂଲିଆ ନାମରେ ସମ୍ପତ୍ତି କରିଦେବାପ
କର୍ମଫଳ ଭୋଗ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯାଇଛି । 'କରମ ଆଦରି
କରମ ଥିଲେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପାଅ'ରେ ଗରିବ ବୃଦ୍ଧ କ୍ରୋଧର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ନି
ପାଞ୍ଚ ଝିଅକୁ ବଣରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିଲେହେଁ କର୍ମଫଳରୁ ସେମାନେ ରାଜପୁତ୍ରମା
ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଭାଗ୍ୟବାଦର ବହୁ ନିଦର୍ଶନ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପ
ହୋଇଥାଏ । 'ଭଲା ରାମ ଜେନା ଖନ୍‌ତା ବାଡ଼ି କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଆସୁ
ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଏହି କଥାପଦକପାଇଁ ତା'ର ଭାଗ୍ୟ ବଦଳିଯାଇଛି ଓ
ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରିଛି । 'ଚାଟଘର ପିଲା ଚାଟ
ସାଧବର ଚାରି ଝିଅ ମଧ୍ୟରୁ ସାନଝିଅ ରାଜାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାରୁ ତା' ଉପରେ
ଭଉଣୀମାନେ ବିଦ୍ୱେଷ କରିଛନ୍ତି । ତା'ର ଜନ୍ମିତ ତିନୋଟି ସନ୍ତାନକୁ ପାଣି

ପସାର ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଭାଗ୍ୟବନ୍ତଙ୍କୁ ସାତକର୍ମୀ ବଢ଼େଇ ସହାୟତାରେ ରାଜା ନିଜର ଭୁଲ ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି ଓ ଦୁଷ୍ଟା ରାଣୀମାନଙ୍କୁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଦେଇଛନ୍ତି । 'ଯେତୁ ଜିଇଲ ପର ମନ', 'ମୁଣ୍ଡ ଖପୁରୀ କଥା', 'ଅଜଗର ସାପ ଓ ଜାମ୍ବୁକୋଳି କଥା', 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ', 'ପଦ୍ମ ଖୁଞ୍ଜି ଖୁଞ୍ଜି ଯାଉଛି', 'ପେଟକୁ କାଟି ଚାଖ, ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ଦେଖ' ଆଦି ଗପରେ ଭାଗ୍ୟବାଦର ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି ।

ଗ) ଖାଦ୍ୟପେୟ – ଓଡ଼ିଆ ଘରର ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣି ଓ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଖାଦ୍ୟପେୟର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଲୋକକାହାଣୀମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଅଭିଜାତ ପରିବାରର ଖାଦ୍ୟପେୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ସୂଚନା ରହିଛି । 'ମହାବଳ ବାଘ ଓ ଝିଙ୍ଗିପିଟି କଥା'ରେ ଗରିବ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପଖାଳ, କଖାରୁଶାଗ ଖାଉଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । 'ଡାଳୁବାଳୁକାଣୀ କପାଳ ଫଟା' କଥାରେ ଗରିବ ଗଉଡ଼ମାନେ ପଖାଳ ଭାତ, ଅନାବନା ଶାଗ, ଆମ୍ବୁଲ, ଲଙ୍କାଲୁଣ ଆଦିକୁ ଖାଦ୍ୟ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ରାଜା ବା ଅଭିଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ରୁଚିକର ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସେମାନେ ଦୁଧ, ଘିଅ ଓ ଅନେକ ସୁମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଥିବାର ବିଷୟ 'ମୁଁ ହେଇଟି ରାଜା ଖାଉଛନ୍ତି କୁଜୀ ବେଙ୍ଗଟି' ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ସାଧାରଣତଃ ଗର୍ଭାବସ୍ଥାରେ ନାରୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । ଗର୍ଭବତୀ ନାରୀର ଆଶାୟିତ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକକାହାଣୀରେ ବହୁ ସୂଚନା ରହିଛି । 'ମଣିଷ ବିଚାର ହେଉ ଦେବତା ବିଚାର ହେଉ'ରେ ସାଧବାଣୀ ଗର୍ଭ ସମୟରେ ଇଟଇଟମା ବା ଏଣ୍ଡୁରି ପିଠା, ଗାଲଗେଟମା ବା ଲମ୍ବା ଏଣ୍ଡୁରି ପିଠା, ଚଢ଼େଇଗୁଡ଼ା ବା ତେଲଛାଣି ପିଠା, ଚକଡ଼ାପଡ଼ା ବା ଚିତଉ ପିଠା, ନଈ ପହଁରା ବା ପଣସ ପତ୍ରରେ ସିଝା ପିଠା, କତରାଘୋଡ଼ା ବା ଉପରେ ନିଆଁ ଓ ତଳେ ନିଆଁ ଦେଇ ଯେଉଁ ପିଠା କରାଯାଏ ଆଦି ଖାଇବାର ସୂଚନା ରହିଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଗର୍ଭର ପ୍ରଥମ ମାସରେ ଦୁଧଗଇଁଠା, ଦ୍ୱିତୀୟ ମାସରେ ଲେଉଟିଆ ଶାଗ, ତୃତୀୟ ମାସରେ ମୂଳାକାଞ୍ଜି, ଚତୁର୍ଥ ମାସରେ ଚାଉଳଭଜା, ପଞ୍ଚମ ମାସରେ ଚକୁଳିପିଠା, ଷଷ୍ଠ ମାସରେ ମୁଗମଣ୍ଡା, ସପ୍ତମ ମାସରେ ମୁଗ ପଇତି, ଅଷ୍ଟମ ମାସରେ ଘାଣ୍ଟ ତିଅଣ, ନବମ ମାସରେ ମାଛ ମରିଚପାଣି ଖାଇବାକୁ ଗର୍ଭବତୀ ନାରୀ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି ବୋଲି ଏହି ଗପରେ କୁହାଯାଇଛି । 'ମଣିଷ ବିଚାର ହେଉ ଦେବତା ବିଚାର ହେଉ'ରେ ସାଧବାଣୀ ତା'ର ଗର୍ଭାବସ୍ଥାରେ ଏଣ୍ଡୁରି ପିଠା, ଚିତଉ ପିଠା, ଛଣା ପିଠା, ପୋଡ଼ ପିଠା ଆଦି ଖାଇଛି । ନାରୀମାନଙ୍କର ଗର୍ଭାବସ୍ଥାର ବିଭିନ୍ନ

Scanned with CamScanner

ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାର ଆଶାକୁ ପୂରଣ କରିବା ପୁରୁଷର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସମୟେ ସମୟେ ଆଶା ପୂରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ପୁରୁଷ ବିଭିନ୍ନ ସର୍ତ୍ତର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ପଡ଼େ। ସମୟରେ ବିପଦକୁ ଟାଣି ଆଣିଥାଏ ବା ସର୍ତ୍ତାନୁସାରେ ଜନ୍ମିତ ସନ୍ତାନ... ଅନ୍ୟକୁ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । 'ପଦ୍ମ ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଛି'ରେ ସାଧବ ଭାର୍ଯ୍ୟା... କାଙ୍କଣ ଖାଇବା ଆଶାରୁ କନ୍ୟା ହେଲେ କୁମ୍ଭୀରକୁ ଦାନ କରିବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେ... 'ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ନାରଙ୍ଗ ଖାଏ ଜୀବନ ଯାଏ କି ନ ଯାଏ'ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନାରଙ୍ଗ ଖାଇବା... ଅସୁର ବାଡ଼ିରୁ ନାରଙ୍ଗ ଆଣିବାବେଳେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ଆସିଚି ପୁଅ ହେଲେ ... ଝିଅ ହେଲେ ଅସୁରର । 'ଅଜଗର ସାପ ଓ ଜାମୁକୋଳି କଥା'ରେ ସାଧବା... ଜାମୁକୋଳି ଖାଇବାର ଇଚ୍ଛା ହେବାରୁ ସାଧବ କୋଳି ଆଣିବାକୁ ଯାଇ ଝିଅ ... ସାପକୁ ଦେବ ବୋଲି ଶପଥ କରିଛି ଓ ତା'ର ବିବାହବେଳେ ଅଜଗର ଚି... କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିଛି । ଏହିପରି ଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ... ବ୍ୟବହୃତ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି ।

୪. ବେଶପୋଷାକ – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଉଭୟ ଗରିବ ଓ ଅଭି... ଗୋଷ୍ଠୀ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବେଶ-ପୋଷାକମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେ... ସାଧାରଣ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନାକରେ ନୋଥ, ଗୁଣା, ବସଣି, କାନଧର ନାହୁଲ, ପ... ହାତରେ ଚୁଡ଼ିଖଡୁ, ଗୋଡ଼ରେ ବାଜେଣି ବଳା ପରିଧାନ କରୁଥିଲେ । ବି... ରଙ୍ଗର ଶାଢ଼ି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ବିଷୟ 'ମଣିଷକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ' ... ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଅଭିଜାତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅଳଙ୍କାର ପ... କରୁଥିଲେ । ସୁନା ଏବଂ ହୀରା ଅଳଙ୍କାରର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କନା... ପାଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଶାଢ଼ି ପରିଧାନ କରୁଥିଲେ ।

୫. ରାଜତନ୍ତ୍ରର ପରିଚୟ – ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ରାଜ... ଯଥେଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ରହିଛି । ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏହି ଅଭିଜାତ ସମ୍ପ୍ର... ଜୀବନ କଥା ଏଥିରେ ବହୁ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ । ସେମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ରବତ୍ତା, ବିଳା... ଜୀବନ, ଖାଦ୍ୟପେୟ, ଚାଲିଚଳଣ, କ୍ରିୟା-କଳାପ ଆଦି ଯଥାର୍ଥଭାବେ ... ପ୍ରକାଶିତ । କାହାଣୀର ରାଜା ଅତ୍ୟାଚାରୀ, ଏକଜିଦିଆ । ଯାହା ବୁଝିଥିବେ ସେ... ସୁନ୍ଦରୀ ପରସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଆକର୍ଷଣ ଅଧିକ । ମନ୍ତ୍ରୀ ଚତୁର । ... ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଚତୁରତା ଯୋଗୁଁ ରାଜା ବହୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ...

Scanned with CamScanner

ସେଥିପାଇଁ ସମାଜରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଖୁବ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । 'କାପେତା କାପେତୀ କଥା'ରେ ରାଜା ଅନ୍ଧ ଓ ଅବୁଝା ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ ଦେଖିଲେ ରାଜାମାନେ କିପରି କଳେ ବଳେ ଓ କୌଶଳରେ ତାକୁ ହାସଲ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି, ତା'ର ସୂଚନା 'ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରଜାଝିଅ' କଥାରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । 'ସୁନ୍ଦରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ'ରେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କର ଲୋଭ, ସେଥିପାଇଁ ରାଜାପୁଅ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ – ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ, କଟୁଆଳ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ଭୁଲି ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ପଛରେ ଧାବମାନ ଆଦି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ରାଜାମାନେ କିପରି ଅନ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ସହ୍ୟ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ ତା'ର ସୂଚନା 'ଧର ନାଡ଼ୀ ମାର ଠେଙ୍ଗା' ଗଳ୍ପରେ ସାଧବପୁଅର ଉନ୍ନତି ଦେଖି ରାଜାଙ୍କର ତାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ମାରିବାର ଚେଷ୍ଟାରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ରାଜାଙ୍କର ବିଳାସିତାର ପରିଚୟ 'ଯେ ଝିଅ ଲଙ୍କା ଜିଣିଲା' ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ନଗର ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ "ଚିତ୍ରାମୁଣ୍ଡା ହାତୀ ଆଗରେ ଚାଲିଲେ, ନାଚୁଆର ଝିଅ ନାଚିଲା, ଭାଟର ଶୁଆ ଗାଇଲା । ହୁମୁରାଭାଇରେ ଖବଡ଼ି ଖାଡ଼ିରେ ଡାକ ପଡ଼ିଲା । ଛତର ବଇରେଖ ଭିତରେ ହାତୀଦାନ୍ତ ପାଲିଙ୍କିରେ ରଜା ବିଜେ ହେଲେ ।" ରାଜାଙ୍କର ଅବୁଝାପଣ ଓ ଅଦୂରଦର୍ଶିତାର ବିଚାର 'ଅଗରେ ହାଣ୍ଡି ମୂଳରେ ଚୁଲି ରଜା ହେ, ତୁମ ବିଚାର ଭଲି' ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ରାଜାଙ୍କ ପରି ରାଜକନ୍ୟାମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଳାସ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଭିଳାଷ ପରିପୂରଣ ହେଉଥିଲା । ସେମାନେ କେବଳ ଗୃହର ଚାରି କାନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ରହୁ ନ ଥିଲେ । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ବିଭିନ୍ନ ବିଦ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ପାରଙ୍ଗମତା ଲାଭ କରିପାରୁଥିଲେ । ରାଜକନ୍ୟା ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱ ଚାହି ଶିଖିଛି, ସମୁଦ୍ରରେ ନାବ ବୋହି ଶିଖିଛି, ବଣରେ ଶିକାର କରିପାରିଛି । ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଦାବି କିପରି ପିତାମାତା ପୂରଣ କରୁଥିଲେ ତା'ର ସୂଚନା 'ଯେ ଝିଅ ଲଙ୍କା ଜିଣିଲା' ଗପରୁ ଜଣାଯାଏ । ଶ୍ରୀ ମାଗିଥିବା ହୀରା, ନୀଳା, ମୋତି, ମାଣିକ, ଛତ୍ରବେଇରଖ, ଦନ୍ତାହାତୀ, ଉଡ଼ଣବାରୁଣ, ଘୋଡ଼ା, ମଗରମୁହାଁ ପାଲିଙ୍କି, ନାଚୁଆଝିଅ, ଭାଟର ପୁଅ, ତମ୍ବୁଘର, ପାଲଘର, ବାରଶ' କୋଦାଳିଆ, ବାରଶ' କୁରାଡ଼ିଆ, ଦାସିଆ କେଉଟ, ନାଗରା, ଧାମସା, ତୂରୀ, ରଣଶିଙ୍ଗା ଆଦିକୁ ରଜା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ରାଜାପୁଅମାନଙ୍କର ଶିକାର, ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଓ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା ଦୁର୍ବଳତା ଅନେକ ଗପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ରାଜାମାନଙ୍କର ମନସନ୍ତୋଷପାଇଁ ଭାଟମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ସେଥିପାଇଁ ସମାଜରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଖୁବ୍ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । 'କାପେତା କାପେତୀ କଥା'ରେ ରାଜା ଅନ୍ଧ ଓ ଅବୁଝା ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ ଦେଖିଲେ ରାଜାମାନେ କିପରି କଳେ ବଳେ ଓ କୌଶଳରେ ତାକୁ ହାସଲ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି, ତା'ର ସୂଚନା 'ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରଜାଝିଅ' କଥାରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । 'ସୁନ୍ଦରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ'ରେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କର ଲୋଭ, ସେଥିପାଇଁ ରାଜାପୁଅ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ – ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ, କଟୁଆଳ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ଭୁଲି ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ପଛରେ ଧାବମାନ ଆଦି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ରାଜାମାନେ କିପରି ଅନ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ସହ୍ୟ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ ତା'ର ସୂଚନା 'ଧର ନାଡ଼ୀ ମାର ଠେଙ୍ଗା' ଗଳ୍ପରେ ସାଧବପୁଅର ଉନ୍ନତି ଦେଖି ରାଜାଙ୍କର ତାକୁ ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ମାରିବାର ଚେଷ୍ଟାରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ରାଜାଙ୍କର ବିଳାସିତାର ପରିଚୟ 'ଯେ ଝିଅ ଲଙ୍କା ଜିଣିଲା' ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ନଗର ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ "ଚିତ୍ରାମୁଣ୍ଡା ହାତୀ ଆଗରେ ଚାଲିଲେ, ନାଚୁଆର ଝିଅ ନାଚିଲା, ଭାଟର ଶୁଆ ପଢ଼ିଲା । ତୁମୁରାଭାଇରେ ଖବଡ଼ି ଖାଡ଼ିରେ ଡାକ ପଡ଼ିଲା । ଛତର ବଇରେଖ ଭିତରେ ହାତୀଦାନ୍ତ ପାଲିଙ୍କିରେ ରଜା ବିଜେ ହେଲେ ।'' ରାଜାଙ୍କର ଅବୁଝାପଣ ଓ ଅଦୂରଦର୍ଶିତାର ବିଚାର 'ଅଗରେ ହାଣ୍ଡି ମୂଳରେ ଚୁଲି ରଜା ହେ, ତୁମ ବିଚାର ଭଲି' ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ରାଜାଙ୍କ ପରି ରାଜକନ୍ୟାମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଳାସ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଭିଳାଷ ପରିପୂରଣ ହେଉଥିଲା । ସେମାନେ କେବଳ ଗୃହର ଚାରି କାନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ରହୁ ନ ଥିଲେ । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ବିଭିନ୍ନ ବିଦ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ପାରଙ୍ଗମତା ଲାଭ କରିପାରୁଥିଲେ । ରାଜକନ୍ୟା ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱ ବାହି ଶିଖିଛି, ସମୁଦ୍ରରେ ନାବ ବୋହି ଶିଖିଛି, ବଣରେ ଶିକାର କରିପାରିଛି । ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଦାବି କିପରି ପିତାମାତା ପୂରଣ କରୁଥିଲେ ତା'ର ସୂଚନା 'ଯେ ଝିଅ ଲଙ୍କା ଜିଣିଲା' ଗପରୁ ଜଣାଯାଏ । ଶ୍ରୀ ମାଗିଥିବା ହୀରା, ନୀଳା, ମୋତି, ମାଣିକ, ଛତ୍ରବେଇରଖ, ଦନ୍ତାହାତୀ, ଉଡ଼ଣବାରୁଣ, ଘୋଡ଼ା, ମଗରମୁହାଁ ପାଲିଙ୍କି, ନାଚୁଆଝିଅ, ଭାଟର ପୁଅ, ତମ୍ବୁଘର, ପାଲଘର, ବାରଶ' କୋଦାଳିଆ, ବାରଶ' କୁରାଡ଼ିଆ, ଦାସିଆ କେଉଟ, ନାଗରା, ଧାମସା, ତୂରୀ, ରଣଶିଙ୍ଗା ଆଦିକୁ ରଜା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ରାଜାପୁଅମାନଙ୍କର ଶିକାର, ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଓ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା ଦୁର୍ବଳତା ଅନେକ ଗପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ରାଜାମାନଙ୍କର ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷପାଇଁ ଭାଟମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

Scanned with CamScanner

୬. ବିବାହ ବିଧି – ଅଳ୍ପ କେତୋଟି କାହାଣୀକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ କାହାଣୀରେ କେବଳ ଅଭିଜାତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବିବାହ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବାହର ଯଥେଷ୍ଟ ନମୁନା ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କନ୍ୟାମାନେ ସୁନ୍ଦର ରୂପ ପ୍ରତି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେ । ଏହି ସୁନ୍ଦର ରୂପଯୋଗୁଁ ରାଜକନ୍ୟାମାନେ ରାଜବଂଶଧରମାନଙ୍କୁ ବିବାହ ନ କରି ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ବିବାହ କରୁଥିଲେ । 'ମଣିଷ ବିଚାର ହେଉ ଦେବତା ବିଚାର ହେଉ' କଥାରେ ସାଧବପୁଅର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରାଜକୁମାରୀ ତାକୁ ବିବାହ କରିଛି । 'ତୋତେ ମୁଁ ବୋଲଇ ଫୁଲକୁଆଁରୀଲୋ' ରେ ରାଜାଝିଅ ସିପାହୀର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାକୁ ଅନୁସରଣ କରିଛି । 'ଦୁଇ ମଣ୍ଡୁ' ଗପରେ ପାଳିତ ମାଳୀପୁଅ ରୂପରେ ରାଜାଝିଅ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । 'ଲିଟିଚଢ଼େଇ ବଡ଼ ବଢ଼େଇ' ଗପରେ ଲିଟି ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖି ବିବାହ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଛି । ଏଥିପାଇଁ ମୟୂର ତା'ର ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୋଇଛି । ବିବାହ ସମୟରେ ଯୌତୁକ ଦେବାର ବିଧି ଥିଲା । 'ମଣିଷ ବିଚାର ହେଉ ଦେବତା ବିଚାର ହେଉ' ରେ ସାଧବପୁଅ ବିବାହ ପରେ ଅନେକ ଯୌତୁକ ପାଇଛି । ଚାରିକୋଣ ... ଗାଡ଼ିଘୋଡ଼ା, ଭାରଥୋଉ, ଯାନିଯୌତୁକ ଲମ୍ବିଯାଇଛି । ପଡ଼ୋଶୀ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟଭୋଜନ ଦିଆଯାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଯାଇଛି । ବିବାହ ସମୟରେ ବୈଦିକ ବିଧିବିଧାନମାନ ପାଳିତ ହେଉଥିଲା । 'ସାରୁକୁମ୍ଭର ଆଉ ନାଗନାଗୁଣୀ କଥା'ରେ ବିବାହ ବର୍ଣ୍ଣନା ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖାଯାଇଛି ''ଦୂର ଗାଆଁକୁ ଚିଟଉ ଗଲା । ... ଗାଆଁରେ ଡାକ ବୁଲିଲା । ଲହୁଣିର ବେଦୀ କଲେ । ପାନର ଛାମୁଣ୍ଡିଆ କଲେ । ଭାରଥୋଉ ଅଇଲା । କୁଣିଆ ମଇତ୍ର ଅଇଲେ । ନେଣଦେଣ, ଖାଆଣପିଅଣ, ବାଜା... ବଡ଼କାଠ ଶଙ୍ଖମହୁରୀରେ ପୁରୋହିତ ହାତଗଣ୍ଠି ପକାଇଲେ ।'' ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ କୌଣସି ବିବାହ ସମୟରେ ଏହି ପ୍ରକାର ନୀତିନିୟମମାନ ପାଳନ କରାଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଘରର ଝିଅମାନେ ବିବାହ ସମୟରେ ହଳଦୀ, ଅଳତା, ସିନ୍ଦୂର ଲଗାନ୍ତି, ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାନ୍ତି, ପାଟ ପୀତାମ୍ବରୀ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏହାର ଉଦାହରଣ 'ଆ'ରେ ଆ'ରେ କେଶରୀ' ଗପରେ ବାଘ ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ବିବାହବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁମାରୀକୁ ଏହିପରି ବେଶ କରାଯାଇଛି । ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ବରକନ୍ୟା ଦେଖିବାର ପରମ୍ପରା ଥିବା କଥା 'ଅରକ୍ଷିତକୁ ଦଇବ ସାହା' ଗପରୁ ଜଣାଯାଏ । ବିବାହବେଳେ ଶଙ୍ଖ, କାହାଳୀ, ମହୁରୀ, ଯୋଡ଼ିନାଗରା ଆଦି ବାଜିଥାଏ । ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହୁଳହୁଳି ଦିଅନ୍ତି, ହୋମ ହୁଏ, ପୁରୋହିତ ମନ୍ତ୍ରପାଠ କରିଥାନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କର ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହାର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା 'ସତୀକଥା ଓ ପତିଆବରକଥା' ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । କେବଳ ବୈଦିକ ରୀତିରେ କାହିଁକି, ଗାନ୍ଧର୍ବ ରୀତିରେ ମଧ୍ୟ ମାଳା ପ୍ରଦାନ କରି ବିବାହ ହେଉଥିବାର ଉଦାହରଣ ରହିଛି । 'ମାଦଳକଥା'ରେ ରାଜକନ୍ୟା ମାଦଳକୁ ବରଣମାଳା ଦେଇ ବିବାହ କରିଛି । କନ୍ୟାର ଇଚ୍ଛା ଅନୁଯାୟୀ ରାଜପରିବାରମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱୟଂବର ସଭାର ଆୟୋଜନ ହେଉଥିବାର ଉଦାହରଣ 'ମାଦଳକଥା', 'ଦି' ଭାଇ' ଆଦି ଗପରୁ ଜଣାଯାଏ । ପୁଣି ରାଜପରିବାରର କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ବିବାହ ହେଉଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ପୁରୁଷକୁ ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଏହିଭଳି ଏକ ସର୍ତ୍ତ 'ଦି'ଭାଇ ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ରାଜକନ୍ୟାକୁ ବିବାହପାଇଁ ସର୍ତ୍ତ ରହିଛି । କାଠଖମ୍ବ ଉପରେ ଦାବୁଆ ଲୁହାଚକ ଘୂରୁଥାଏ । ଚକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମାଛ । ଯିଏ ହାତ ପୂରାଇ ମାଛ ନେଇ ଆସିବ, ସେ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ବିବାହ ହେବ । ଏହା ମହାଭାରତବର୍ଣ୍ଣିତ ଦ୍ରୌପଦୀ ସ୍ୱୟଂବର ଘଟଣାକୁ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଉଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ପୁରୁଷର ଏକାଧିକ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନ ଥିଲା । 'ଯେଣେ ଯିବୁ ତେଣେ ଯା, କର୍ମ ଘେନି ବୁଲୁଥା'ରେ ରାଜା ତିନୋଟି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । 'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳପାଇ'ରେ ରାଜା ତିନୋଟି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । 'ଧର ନାଡ଼ୀ ମାର ଠେଙ୍ଗା'ରେ ସାଧବପୁଅ ପାରାଦ୍ୱୀପ ରାଜାଙ୍କ ଝିଅ, ବାରହାର ରାଜାଙ୍କ ଝିଅ, ଯମରାଜାଙ୍କ ଝିଅ ଆଦିକୁ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । ସବୁକାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ବିବାହ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଆସିଛି ।

ଝ/ **ସନ୍ତାନପ୍ରାପ୍ତି କାମନା** – ସନ୍ତାନଟିଏ ପାଇବାକୁ କେଉଁ ପିତାମାତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନ ଥାଏ ? ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାରବ୍ରତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କୁ ଉପାସନା ଓ ମାନସିକ କରାଯାଇଥାଏ । ସମୟେ ସମୟେ ସନ୍ତାନପାଇଁ ପୁରୁଷକୁ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ତପଃ ଆଚରଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଆମ ସମାଜରେ ଯେତେ ଧନବାନ୍, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବା ପରାକ୍ରମୀ ହେଲେହେଁ ଆଣ୍ଟକୁଡ଼ାମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଆଦୌ ନ ଥାଏ । ସାଧାରଣ ଲୋକ ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମୁଖଦର୍ଶନ କରିବା ପାପ ବୋଲି ଧରିନେଇଥାନ୍ତି । 'ଯେ ଝିଅ ଲଙ୍କା କିଣିଲା' ଗପରେ ଦନ୍ତାହୁଳି ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେମନ୍ତଙ୍କର ପୁଅ ନ ଥିବାରୁ ନଗର ପରିଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ସାମାନ୍ୟ ନିତେଇ ଧୋବଣୀ ତାଙ୍କୁ ଅଲକ୍ଷଣା ଓ ଅମଙ୍ଗଳି

Scanned with CamScanner

ଚରକନ୍ୟାଙ୍କର ହନ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହାର ଏକ ଜୀବନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା 'ସତୀକଥା ଓ ପତିଆବରକଥା' ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । କେବଳ ବୈଦିକ ରୀତିରେ କାହିଁକି, ଗାନ୍ଧର୍ବ ରୀତିରେ ମଧ୍ୟ ମାଳା ପ୍ରଦାନ କରି ବିବାହ ହେଉଥିବାର ଉଦାହରଣ ରହିଛି । 'ମାଦଳକଥା'ରେ ରାଜକନ୍ୟା ମାଦଳକୁ ବରଣମାଳା ଦେଇ ବିବାହ କରିଛି । କନ୍ୟାର ଇଚ୍ଛା ଅନୁଯାୟୀ ରାଜପରିବାରମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱୟଂବର ସଭାର ଆୟୋଜନ ହେଉଥିବାର ଉଦାହରଣ 'ମାଦଳକଥା', 'ଦି' ଭାଇ' ଆଦି ଗପରୁ ଜଣାଯାଏ । ପୁଣି ରାଜପରିବାରର କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ବିବାହ ହେଉଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ପୁରୁଷକୁ ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଏହିଭଳି ଏକ ସର୍ତ୍ତ 'ଦି'ଭାଇ ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ରାଜକନ୍ୟାକୁ ବିବାହପାଇଁ ସର୍ତ୍ତ ରହିଛି । କାଠଖମ୍ବ ଉପରେ ଦାଢୁଆ ଲୁହାଚକ ଘୂରୁଥାଏ । ଚକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମାଛ । ଯିଏ ହାତ ପୂରାଇ ମାଛ ନେଇ ଆସିବ, ସେ ରାଜକନ୍ୟାକୁ ବିବାହ ହେବ । ଏହା ମହାଭାରତବର୍ଣ୍ଣିତ ଦ୍ରୌପଦୀ ସ୍ୱୟଂବର ଘଟଣାକୁ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଉଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ପୁରୁଷର ଏକାଧିକ ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନ ଥିଲା । 'ଯେଣେ ଯିବୁ ତେଣେ ଯା, କର୍ମ ଘେନି ବୁଲୁଥା'ରେ ରାଜା ତିନୋଟି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । 'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳପାଇ'ରେ ରାଜା ତିନୋଟି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । 'ଧର ନାଡ଼ୀ ମାର ଠେଙ୍ଗା'ରେ ସାଧବପୁଅ ପାରାଦ୍ୱୀପ ରାଜାଙ୍କ ଝିଅ, ବାରହାର ରାଜାଙ୍କ ଝିଅ, ଯମରାଜାଙ୍କ ଝିଅ ଆଦିକୁ ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । ସବୁକାଳରେ ଓଡ଼ିଆ ସମାଜରେ ବିବାହ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଆସିଛି ।

ଖ/ **ସନ୍ତାନପ୍ରାପ୍ତି କାମନା –** ସନ୍ତାନଟିଏ ପାଇବାକୁ କେଉଁ ପିତାମାତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନ ଥାଏ ? ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାରବ୍ରତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କୁ ଉପାସନା ଓ ମାନସିକ କରାଯାଇଥାଏ । ସମୟେ ସମୟେ ସନ୍ତାନପାଇଁ ପୁରୁଷକୁ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ତପଃ ଆଚରଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । କାରଣ ଆମ ସମାଜରେ ଯେତେ ଧନବାନ୍, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବା ପରାକ୍ରମୀ ହେଲେହେଁ ଆଣ୍ଟକୁଡ଼ାମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଆଦୌ ନ ଥାଏ । ସାଧାରଣ ଲୋକ ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମୁଖଦର୍ଶନ କରିବା ପାପ ବୋଲି ଧରିନେଇଥାନ୍ତି । 'ଯେ ଝିଅ ଲଙ୍କା ଜିଣିଲା' ଗପରେ ଦନ୍ତାହୁଲି ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେମନ୍ତଙ୍କର ପୁଅ ନ ଥିବାରୁ ନଗର ପରିଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ସାମାନ୍ୟ ନିତେଇ ଧୋବଣୀ ତାଙ୍କୁ ଅଲକ୍ଷଣା ଓ ଅମଙ୍ଗଳି...

Scanned with CamScanner

ତପସ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । 'ଯା ବାପ ଚଢ଼େ ଘୋଡ଼ା ତା' ପୁଅ ତହୁଁ ବଡ଼ା'ରେ ସନ୍ତାନଟିଏ ପାଇବାପାଇଁ ପିତାମାତାଙ୍କର କିପରି ବ୍ୟାକୁଳତା ଥାଏ, ତାହା ଜଣାଯାଇଥାଏ । 'ଆ'ରେ ଆ'ରେ କେଶରୀ'ରେ ସନ୍ତାନଟିଏ ପାଇବାକୁ ରାଜାରାଣୀ ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ଓ ମାନସିକ କରିଛନ୍ତି । 'ଅଜଣା ଦେଶର ଅଶୁଣା କଥା'ରେ ସନ୍ତାନଟିଏପାଇଁ ପିତାମାତାଙ୍କର ଆକୁଳ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । 'ପଦ୍ମତୁ... ହୀରାଗଛ, ସପନକଥା ନୁହେଁ ମିଛ'ରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତାନ ନିମିତ୍ତ ବାପ ମା'ଙ୍କର ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

୪. ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ବିଧି – ସନ୍ତାନଟିଏ ପାଇବାପାଇଁ ବାପା ମା'ଙ୍କର ଆକୁଳତାର ସୀମା ନ ଥାଏ । ସନ୍ତାନଲାଭ ପରେ ଦରିଦ୍ର, ଧନୀ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦିତ ମନରେ ତା'ର ଜନ୍ମ ବିଧିମାନ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ପଡ଼ୋଶୀମାନଙ୍କୁ ମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଖୁଆନ୍ତି; ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବ ମାଧ୍ୟମରେ ତା' ଭବିଷ୍ୟତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବାକୁ କାମନା କରିଥାନ୍ତି । ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ ଲାଭ ହେଲେ ଦାନଧାନର ମଧ୍ୟ ସୀମା ନ ଥାଏ । 'ଯେ ଝିଅ ... ଜିଣିଲା'ରେ ରାଜା ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ ଲାଭ କରିବାରୁ ଶୁଭଶଙ୍ଖ ବାଜିଛି, ହୁଳହୁଳି ଦିଆଯାଇଛି । ପାଞ୍ଚଦିନେ ପଞ୍ଚୁଆତି, ଛ'ଦିନେ ଉଠିଆରି, ନ'ଦିନେ ନ... ଏକୋଇଶ ଦିନ ଏକୋଇଶା ନାମକରଣ ଆଦି ହୋଇଛି । ଭୂରି ଭୋଜନରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପ୍ୟାୟିତ କରାଯାଇଛି । ଅନ୍ୟତ୍ର ସାଧବଘରେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେବାପରେ ''ସୁନାଛୁରୀରେ ନାହି କାଟିଲେ, ଚନ୍ଦନକାଠରେ ଏନ୍ତୁରି କଲେ । ପାଟସିନ୍ଦୁର... ଏନ୍ତୁରି ଓଛାଇଲେ । ଗୁଆଘିଅରେ ଚାଗର ଜାଳିଲେ, ଇନ୍ଦ୍ରଗୋବିନ୍ଦ ଚାନ୍ଦୁଆ ଟାଣିଲେ... ତିନି ଦିନରେ ଦୁଧ ତରଣ, ପାଞ୍ଚ ଦିନରେ ପଞ୍ଚୁଆତି, ଛ'ଦିନେ ଷଠୀଘର କଲେ... ସେହିପରି 'ଆଶ୍ୱିନମାସର କଥା', 'ମଣିଷ ବିଚାର ଡେଢ଼ ଦେବତା ବିଚାର ...' 'ଚଇତି ମଙ୍ଗଳବାର ଓଷା' ଆଦି ବହୁ କଥାରେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମବିଧି ସମ୍ପର୍କୀୟ ସାମାଜିକ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ।

୫. ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ – ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସୀ ଓଡ଼ିଆ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ଓ ପରଜନ୍ମ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି । କାରଣ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ମରେ ମାନବର ସମସ୍ତ କର୍ମ ପରିସମାପ୍ତି ଘଟି ନ ଥାଏ । ପୂର୍ବଜନ୍ମର କର୍ମଫଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନରେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର କର୍ମଫଳ ପରଜନ୍ମରେ ତାକୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । 'ପୁନରପି ଜନନଂ ତାବତ୍ ମରଣଂ ତାବତ୍ ଜନନୀଜଠରେ ଶୟନମ୍' – ଏହା ଉପରେ ... ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସବୋଧକୁ ଭିତ୍ତି କରି ଅନେକ ଲୋକକାହାଣୀ ରଚିତ... 'କାପେତା କାପେତୀ କଥା'ରେ କପୋତୀର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେ ସାଧବର ...

Scanned with CamScanner

ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରଲାଭ କରିଛି ଏବଂ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ରାଜାଙ୍କ ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇଛି । 'ସୋରିଷଫୁଲ, ଦେଇଯା ଆମ ନିଆଁର ମୂଳ'ରେ ନିର୍ଜୀବ ହାଣ୍ଡି ଅରଣ୍ୟରେ ସାତ ଶବରଙ୍କୁ ଦେଖିଛି ଓ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର ସଂସ୍କାରଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ତା'ର ଭାଇ ବୋଲି ଜାଣିପାରିଛି । 'ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳ', 'ପରୀ କାନ୍ଧରେ ଢିଙ୍କି, ମୁଣ୍ଡରେ ନିଆଁ ଖପରା'ରେ ସାଧବମାନେ ବିଧାତାଙ୍କୁ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିଥିବା କଙ୍କାଳସାର ଘୋଡ଼ା, ବୁଢ଼ୀ କାନ୍ଧରେ ଢିଙ୍କି, ଜଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ନିଆଁ ଖପରା, ଜଣଙ୍କର ପଲେ ଗାଈ, ଶୀତରେ ଥରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି, ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିପାରୁ ନ ଥିବା କୁମ୍ଭୀର ଆଦିଙ୍କ ବିଷୟରେ ପଚାରିବାରୁ ବିଧାତା ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହିଛନ୍ତି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପୂର୍ବଜନ୍ମର କୃତକର୍ମ ଫଳ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି । କେତେକ ଓଷା କଥାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ।

୧୦. ଯନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ଓ ଅଲୌକିକତାର ପ୍ରଭାବ – ଅତୀତରେ ମନ୍ତ୍ର, ତନ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶା ବେଶ୍ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ତନ୍ତ୍ର, ମନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସାଧକମାନେ ଅଲୌକିକ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସାଧନ କରିପାରୁଥିଲେ । ଅସମ୍ଭବ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହେଉଥିଲା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକଭାବେ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାଧନାଦ୍ୱାରା ଅଲୌକିକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଥିଲା ଏହି ତନ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାନବର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ସାଧକମାନଙ୍କର ହୀନ ମନୋଭାବ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଯୋଗୁଁ ଏହା କେବଳ ମାନବର ଅପକାର ହିଁ କରିଥିଲା । ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏହି ତନ୍ତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କିପରି ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇପାରିଛି ତା'ର ଆଲୋଚନା ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

ଲୋକକାହାଣୀରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଅଦ୍ଭୁତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ମିଳେ, ତାହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହି ତନ୍ତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ରର ଫଳ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା –

୧. କୁହୁକ ପେଣ୍ଡୁ – ଅଭିଳଷିତ ସ୍ଥାନରେ ଅକ୍ଳେଶରେ ପହଞ୍ଚାଇଦିଏ ।

୨. କୁହୁକ କଠଉ – ଦଣ୍ଡକ ମଧ୍ୟରେ ତ୍ରିଭୁବନ ଯାତ୍ରା କରିପାରେ ।

୩. କୁହୁକ ଶିଙ୍ଗା – ଏହାକୁ ବାଦନ କରିବାମାତ୍ରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

୪. କୁହୁକ ଟାଙ୍ଗିଆ – ଭୂମିରେ ଆଘାତ କରିବା ମାତ୍ରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ପହଞ୍ଚିଯାଏ ।

Scanned with CamScanner

୫. ଭୋକ ଶୋଷ ଲଡୁ – ଏହାକୁ ଖାଇଲେ ଭୋକ ଶୋଷ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୬. ପଦ୍ମମଣି – ହାତରେ ଥିଲେ ମଣିଷକୁ ଉଡ଼େଇ ପାରେନା ।

୭. ଅମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ କାଠି – ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ଅଭିଶାପଦ୍ୱାରା ପଥର ପାଲଟିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପୁଣି ଜୀବନଲାଭ କରେ ।

୮. କୁହୁକ ଖଣ୍ଡା – ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠେ ।

୯. କଣଟି କରଦାଫୁଲ – ଛୁଇଁଲେ ମାଦଳର ଅଙ୍ଗ କଅଁଳିଉଠେ ।

୧୦. ଗେଟେଇମାଦଳ ଫୁଲ – ଛୁଇଁଲେ ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ଫେରେ ବା ଭଲଲୋକ ମାଦଳ ହୋଇଯାଏ ।

୧୧. ମନ୍ତ୍ରଖଡ଼ି ଗୋଟାଳି – ଗଡ଼ାଇଦେଲେ ମନକଥା ଲେଖି ହୋଇଯାଏ ।

୧୨. ବାନ୍ଧ ଦଉଡ଼ି ମାର ଠେଙ୍ଗା – ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଏହାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେତେ ବଡ଼ ଶତ୍ରୁ ହେଲେ ବି ଆୟତ୍ତ କରିହୁଏ ।

୧୩. ସୁନାକାଠି – ଛୁଆଁଇବା ମାତ୍ରେ ମାନବ ଜୀଇଁଉଠେ ।

୧୪. ରୁପାକାଠି – ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରେ ମଣିଷର ଦେହରୁ ଜୀବନ ଚାଲିଯାଏ ।

୧୫. କୁହୁକ ପଲମ – ଯେ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ମାଗିଲେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଦେଇଥାଏ ।

୧୬. କୁହୁକ ପେଟରା – ଯେ କୌଣସି ବସନ ମାଗିଲେ ଦେଇଥାଏ ।

୧୭. କୁହୁକ ଶଙ୍ଖ – ହୀରା, ମୋତି, ମାଣିକ ଆଦି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପଦାର୍ଥ ଦେଇଥାଏ ।

୧୮. କୁହୁକ କରାଟ – ଖାଦ୍ୟ, ବସନଭୂଷଣ, ସୌଧ, ଧନସମ୍ପଦ, ଦାସଦାସୀ ଆଦି ସହଜରେ ଦେଇଥାଏ ।

୧୯. କୁହୁକ ସିନ୍ଦୁକ – ଘୋଡ଼ଣି ଫିଟାଇଲେ କୋଶେଯାଏ ଫୁଲ ବାସନା ଚହଟେ ।

୨୦. ଠୋକ ମୁଗୁର– ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ଏହା ମାଡ଼ ଦେଇଥାଏ ।

୨୧. ମନପବନ ମଣ୍ଡପ – ଘଡ଼ିକରେ ଚାହୁଁଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ନେଇଯାଏ ।

୨୨. ଅସାଧ୍ୟସାଧନ ଖଣ୍ଡା – ସମସ୍ତ ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିପାରେ ।

ଉପରିବର୍ଣ୍ଣିତ ପଦାର୍ଥମାନ ଅସମ୍ଭବ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ଭବ କରିଥାଏ । କେତେ କାହାଣୀରେ ଏହି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଅଲୌକିକତା ପ୍ରଦର୍ଶିତ । 'ଧରନାଡ଼ୀ ମାର ଠେଙ୍ଗା'ରେ ସାଧବପୁତ୍ର ଏହି ଅଲୌକିକ ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ସୁଖ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟର ଶିଖରେ ଆରୋହଣ କରିଥିବାରୁ ରାଜା ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ତା' ସହିତ ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ କରିଛନ୍ତି ଓ ପରିଣାମରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଛନ୍ତି । 'ଅଜଣା ଦେଶର ଅଶୁଣା କଥା'ରେ ଆମ୍ବକୁଢ଼ାର ଝିଅ ହେବାପରେ ତା' ଲାଖି ବର ନ ମିଳିବାରୁ ସେ ମନ୍ତ୍ରପଢ଼ି ପାଣି ଛିଞ୍ଚି

ଝିଅ ପ୍ରଭାକୁ କାପତା କରିଦେଇଛି । ପୁଣି ପ୍ରଭାର ମା' ଅଜଣା ଦେଶକୁ ଯିବାପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଜୟ ପାଖରେ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଦୁଇଟି ଅସୁର ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଛି । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ରାଜପ୍ରାସାଦ ଓ ଦୀପଦଣ୍ଡି ତିଆରି କରିପାରିଛି । 'ଠକ ବାବାଜି, ଯମ ପୋଛେ ପାଞ୍ଜି'ରେ ବାବାଜି ସାଧବ ଝିଅ ହାତରୁ ଭିକ୍ଷା ନେବା ସମୟରେ ମନ୍ତ୍ରଧୂଳି ପକାଇ ତାକୁ କାଳୀବିରାଡ଼ି କରିଦେଇଛି । ବାବାଜିର ବଗିଚାରେ ଥିବା ଗଛଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ । ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷରେ ପରିଣତ କରିଦେଇଛି । ସାଧବ ଝିଅର ଭାଇମାନଙ୍କୁ ସେ ମଧ୍ୟ ତାଳଗଛରେ ପରିଣତ କରିଛି । ବାବାଜି ମୃତ୍ୟୁବାଣ ଅତୀବ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେର ନଈ ସେ ପାରିରେ ହ୍ରଦ । ତା' କୂଳେ ଅର୍ଜୁନଗଛ । ତା' ମୂଳେ ପୋତା ମାଠିଆ । ମାଠିଆ ଭିତରେ ଚଢ଼େଇ । ସେହି ହେଉଛି ତା'ର ଜୀବନ ନାଟୀ । 'ଠୋକ ମୁଗୁର କଥା'ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସରଳତା ଯୋଗୁଁ ସେ ପାଇଥିବା ପଲମ ଓ ପେଟରା ଅଦ୍ଭୁତ ଜିନିଷମାନ ଦେଉଛି । ମାତ୍ର ପିଲାମାନେ ତାହା ଠକି ନେବାରୁ ଠୋକ ମୁଗୁରଦ୍ୱାରା ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ପାଇଛନ୍ତି । 'କୁହୁକ କରାଟ' ଗପରେ କରାଟ ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । 'ମାଦଳକଥା'ରେ କଣଟି କରନ୍ଦ ଫୁଲ ଓ ଗେଟେଇ ମାଦଳ ଫୁଲର ଅଲୌକିକତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । 'ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରଜାଝିଅ କଥା'ରେ ମନପବନ ମଣ୍ଡପ ଘଡ଼ିକରେ ଚାହୁଁଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଉଡ଼ାଇନେଇ ପାରିଛି । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଅସାଧ୍ୟ-ସାଧନ ଖଣ୍ଡା ସମସ୍ତ ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିପାରିଛି । ଆଉ କେତେକ ଗପରେ ଅଲୌକିକତାର ସ୍ପର୍ଶ ରହିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯେପରି ସାପଖୋଳ ଭିତରେ ସୁନ୍ଦର ରାଜାପୁଅ, ହାଣ୍ଡି ଭିତରେ ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା । 'ମଣ୍ଡାପିଠା ଖା ଯମ ଦୁଆରକୁ ଯା' ଗପରେ ମଣ୍ଡାପିଠାରୁ ଗଛ ଓ ଫଳ ଫଳିବା ।' 'ଚମ୍ପାବତୀ' କଥାରେ ଭାଲୁ, ଭାଲୁଆଣୀ ଚମ୍ପାବତୀ ଓ ରାଜାପୁଅକୁ ଗୋଡ଼ାଇବାବେଳେ ଚମ୍ପା ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଆମ୍ବଗଛ ଫାଟିଯିବା ଓ ତା' ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଆତ୍ମଗୋପନ: 'ଶଙ୍ଖ କଥା'ରେ ସେହିପରି ଅଲୌକିକ ଘଟଣା ରହିଛି । 'ସୁନାଝରଣା' ଗପରେ ସୁନା ହରିଣର ଅଲୌକିକତା ପ୍ରକାଶିତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକକାହାଣୀର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ତନ୍ତ୍ରମନ୍ତ୍ର ଓ ଅଲୌକିକତାର ଚିତ୍ର ରହିଛି ।

୧୧. ପାରିବାରିକ ଚିତ୍ର – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ପାରିବାରିକ ଚିତ୍ର ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇଛି । ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ, ଭାଇ-ଭଉଣୀ, ଭାଇ-ଭାଇ, ବାପ-ପୁଅ ଆଦିଙ୍କ ମଧୁମୟ ସମ୍ପର୍କ ବହୁ କାହାଣୀରେ ରୂପାୟିତ । 'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳ ପାଇ' କାହାଣୀରେ ପଥର ହୋଇଯାଇଥିବା

ଭାଇମାନଙ୍କୁ ଭଉଣୀ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିଛି । ଋଷିଙ୍କ ନିକଟରେ ଭାଇମାନଙ୍କର ଜୀବ... କରୁଣ ଅଳି କରିଛି । 'ସୁନାର ଝରଣା'ର ଦୁଇ ଭାଇ ପଥର ପାଲଟି ... ଭଉଣୀ ନିଜର ଜୀବନକୁ ବିପଦାପନ୍ନ କରି ଋଷିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଶାସ୍ତ୍ର... ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ପଥରରୁ ମଣିଷ କରିଛି । ଉକ୍ତ ଗଳ୍ପ ... ମହାଭାରତର ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଧର୍ମବକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାର ପ୍ରଭାବ ... ହୋଇଥାଏ । 'ଠକ ବାବାଜି ଯମ ପୋଛେ ପାଞ୍ଜି' କାହାଣୀରେ ମନ୍ତ୍ର... ଅପହରଣ କରିଥିବା ଭଉଣୀର ଜୀବନରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଭାଇମାନେ ତାଙ୍କ... ପରିଣତ ହୋଇଛନ୍ତି । 'କୁଁ କୁଁ କୁଁ କୁଁ ବାଜିଲା କେନ୍ଦରା'ରେ ସାଧବଝିଅ ... ରାଜା ବଣରୁ ଉଠାଇ ଆଣି ରାଣୀ କଲେ ବି ବିଣିଆକୁ ସେ କେବେ ... ନାହିଁ । ଭାଇର ମୁଣ୍ଡ ପୋଡ଼ିବାବେଳେ ସେହି ଅଗ୍ନିରେ ଭଉଣୀ ଲମ୍ଫଦେଇ ଆତ୍ମ... କରିଛି ଏବଂ ଶିବପାର୍ବତୀଙ୍କ ଦୟାରୁ ପୁନଃ ଜୀବନ ପାଇଛନ୍ତି । 'ଭାଇ... କାହାଣୀରେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀର କୁପ୍ରକୃତି ଯୋଗୁଁ ଭାଇ ଲୁଚାଇ ଭଉଣୀକୁ ସାହାଯ୍ୟ ... ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ନଣନ୍ଦ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରୁ ଭାଇ ଖଣିଖୋଳି ... ପୋତିଦେଇଛି । ତେଣୁ ଆମ ସମାଜରେ ଭାଇ-ଭଉଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ... ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି, ତା'ର ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସେହିପରି '... କଥା'ରେ ଭାଇ-ଭଉଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଗାଧ ସ୍ନେହର ପରିଚୟ ... 'ସୋରିଷଫୁଲ, ଦେଇଯା ଆମ ନିଆଁର ମୂଳ'ରେ ଭାଇ-ଭଉଣୀଙ୍କ ମଧୁର ... ପ୍ରକାଶିତ । ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ଗଳ୍ପରେ ଭାଇର ନିଷ୍ଠୁରପଣିଆର ଚିତ୍ର ... ମିଳିଥାଏ । 'ବଣମଲ୍ଲୀ କଥା'ରେ ଭଉଣୀର ରକ୍ତଲଗା ଶାଗଭଜା ସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ ... ଭାଇ ବଣରେ ତାକୁ ମାରି ତା'ର ମାଂସ ଖାଇଛି । 'ହଳଦିଆ ପାଟ' ... ଗୋଟିଏ ଭାଇ ପାଟକୁ ହଇରାଣ କରିଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଭାଇମାନେ ତା'ର ... ଦେଇଛନ୍ତି । 'କଞ୍ଚନବତୀ କଥା'ଟି ବଣମଲ୍ଲୀ କଥାର ଅନୁରୂପ । ଏଥିରେ ଭାଇର ନିଷ୍ଠୁରପଣିଆର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ସେହିପରି 'ଦି ଭାଇ' କଥାରେ ... ପ୍ରତି ଭାଇର ସ୍ନେହ ମମତାର ପରିଚୟ ମିଳେ । 'ଯୋଜନୀ କଥା', '... କଲେ ଉପକାର ମିଳେ', 'ଯେଣେ ଯିବୁ ତେଣେ ଯା, କର୍ମ ଘେନି ବୁଲୁଥା' କାହାଣୀରେ ଭାଇ ପ୍ରତି ଭାଇର ଅନ୍ୟାୟ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ଉଦାହରଣ ... 'ଦି' ଭାଇ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ କଥା'ରେ ମୂଷା, ବିଲେଇ ମାନବ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ... ଯୋଗୁଁ ମଣିଷକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । 'ଖଣ୍ଡିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କଥା'ରେ କୋକିଶିଆଳୀ ... ଲାଞ୍ଜ ମଣିଷକୁ ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ଅରଣା ମଇଁଷି ମଣିଷ...

ପୋଷାମାନି ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ବିପଦରେ ସହାୟତା କରିଛି । 'କାପେନା ଜାପେତୀ କଥା'ରେ ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ଅନାବିଳ ସ୍ନେହ ଓ ମୈତ୍ରୀର ପରିଚୟ ମିଳେ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁପ୍ରତି ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ କରିଛି । 'ମାଦଳକଥା'ରେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋଭରେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ବନ୍ଧୁ ହିଂସା ଆଚରଣପୂର୍ବକ ହାତଗୋଡ଼ କାଟିଦେଇଛନ୍ତି । 'ଖଣ୍ଡିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କଥା'ରେ ବିଲୁଆର କୋକିଶିଆଳ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା, 'ଡାମରାକୁଆ ଆଉ ପାରାକୁଆ କଥା', 'ଓଟ ଓ ବିଲୁଆ କଥା' ଆଦିରେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ବନ୍ଧୁର ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାର ଚିତ୍ର ରହିଛି । 'ଦୁଇ ମଇତ୍ର' ଗପରେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ସ୍ୱାମୀ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଧୁର ସମ୍ପର୍କର ପରିଚୟ କେତୋଟି ଗପରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । 'ରଙ୍ଗରଙ୍ଗ ନାରଙ୍ଗ ଖାଏ, ଜୀବନ ଯାଏ କି ନ ଯାଏ'ରେ ଗର୍ଭବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ସ୍ୱାମୀ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛି । 'ପଦ୍ମ ଗୁଣ୍ଠି ଗୁଣ୍ଠି ଯାଉଛି'ରେ ସ୍ତ୍ରୀ କାଙ୍କଣ ଖାଇବା ଇଚ୍ଛାକୁ ପୂରଣ କରିବାକୁ କୁମ୍ଭାରର କଠିନ ସର୍ତ୍ତରେ ସ୍ୱାମୀ ଏକମତ ହୋଇଛି । 'ଚନ୍ଦ୍ରରୀ ରତ୍ନାବତୀ', 'ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରଜାଝିଅ କଥା'ରେ ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, 'ସତୀ କଥା ଓ ସତିଆ ବର କଥା'ରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ, 'ବଗ ବଗୁଲୀ'ରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନାବିଳ ପ୍ରେମ, 'ରାମ ଢୋଲ'ରେ ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ରାମଢୋଲର ଆର୍ଥିକ ଓ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୃଦ୍ଧି ଆଦି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ରହିଛି । 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ'ରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ଘୋଡ଼ା ସଇସ ପ୍ରେମରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇଛି । 'ରଙ୍ଗବତୀ, ହାତୀକେନା, ପାତାଳ କେତକୀ ଆଉ ବାରବନୀ ଚଢ଼େଇ' କଥାରେ ସାଧବାଣୀ ବାଜିକ ସହିତ ପାପ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଛି । 'ଛୋଟା କେଉଟ ଅନ୍ତରେ କୂଟ, ନାଁକୁ ରାଣୀ – ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ'ରେ ସାନରାଣୀ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି କେଉଟ ନାଉରିଆକୁ ବିବାହ କରିଛି ।

ପୁତ୍ର ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ମା'ର ଅନ୍ତରରେ ତା' ପ୍ରତି ଅନାବିଳ ପ୍ରୀତି ଓ ମମତା ଭରି ରହିଥାଏ । 'ଯେନ୍ତୁ ଚିନ୍ତଇ ପର ମନ୍ଦ'ରେ ସାନରାଣୀର ମାଙ୍କଡ଼ଛୁଆ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ, 'ଆ'ରେ ଆ'ରେ କେଶରୀ'ରେ ବାଘ ପ୍ରତି ରାଣୀଙ୍କର ଅନାବିଳ ମମତାରୁ ଏହାର ସୂଚନା ମିଳେ । 'ମୂଷା କନିଆ କଥା' ଓ 'ଉପକାର କଲେ ଉପକାର ମିଳେ' ଆଦିରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ମୂଷାଛୁଆ ଓ ସାଧବ ସାନବୋହୂର ସାପ ଝିଅ ପ୍ରତି ସ୍ନେହରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାଆମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ

ପୋଷାମାନି ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ବିପଦରେ ସହାୟତା କରିଛି । 'କାପେନା କାପେତୀ କଥା'ରେ ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ଅନାବିଳ ସ୍ନେହ ଓ ମୈତ୍ରୀର ପରିଚୟ ମିଳେ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁପ୍ରତି ଶତ୍ରୁତା ଆଚରଣ କରିଛି । 'ମାଦଳକଥା'ରେ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋଭରେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ବନ୍ଧୁ ହିଂସା ଆଚରଣପୂର୍ବକ ହାତଗୋଡ଼ କାଟିଦେଇଛନ୍ତି । 'ଶାଣ୍ଟିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କଥା'ରେ ବିଲୁଆର କୋକିଶିଆଳ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା, 'ଡାମରାକୁଆ ଆଉ ପାରାକୁଆ କଥା', 'ଓଟ ଓ ବିଲୁଆ କଥା' ଆଦିରେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ବନ୍ଧୁର ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାର ଚିତ୍ର ରହିଛି । 'ଦୁଇ ମଇତ୍ର' ଗପରେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ସ୍ୱାମୀ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଧୁର ସମ୍ପର୍କର ପରିଚୟ କେତୋଟି ଗପରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । 'ରଙ୍ଗରଙ୍ଗ ନାରଙ୍ଗ ଖାଏ, ଜୀବନ ଯାଏ କି ନ ଯାଏ'ରେ ଗର୍ଭବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ସ୍ୱାମୀ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛି । 'ପଦ୍ମ ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଛି'ରେ ସ୍ତ୍ରୀ କାଙ୍କଣ ଖାଇବା ଇଚ୍ଛାକୁ ପୂରଣ କରିବାକୁ କୁମ୍ଭାରର କଠିନ ସର୍ତ୍ତରେ ସ୍ୱାମୀ ଏକମତ ହୋଇଛି । 'ଚନ୍ଦ୍ରରୀ ରତ୍ନାବତୀ', 'ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରଜାଝିଅ କଥା'ରେ ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, 'ସତୀ କଥା ଓ ଦହିଆ ବର କଥା'ରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ, 'ବଗ ବଗୁଲୀ'ରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନାବିଳ ପ୍ରେମ, 'ରାମ ଢୋଲ'ରେ ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଦ୍ଧି ଓ ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ରାମଢୋଲର ଆର୍ଥିକ ଓ ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୃଦ୍ଧି ଆଦି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ରହିଛି । 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ'ରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ଘୋଡ଼ା ସଇସ ପ୍ରେମରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇଛି । 'ରଙ୍ଗବତୀ, ହାତୀକେନା, ପାତାଳ କେତକୀ ଆଉ ବାରବନୀ ଚଢ଼େଇ' କଥାରେ ସାଧବାଣୀ ବାଜିକ ସହିତ ପାପ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଛି । 'ଛୋଟା କେଉଟ ଅନ୍ତରେ କୂଟ, ନାଁକୁ ରାଣୀ – ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ'ରେ ସାନରାଣୀ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି କେଉଟ ନାଉରିଆକୁ ବିବାହ କରିଛି ।

ପୁତ୍ର ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି ମା'ର ଅନ୍ତରରେ ତା' ପ୍ରତି ଅନାବିଳ ପ୍ରୀତି ଓ ମମତା ଭରି ରହିଥାଏ । 'ଯେନ୍ହୁ ଚିନ୍ତଇ ପର ମନ୍ଦ'ରେ ସାନରାଣୀର ମାଙ୍କଡ଼ଛୁଆ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ, 'ଆ'ରେ ଆ'ରେ କେଶରୀ'ରେ ବାଘ ପ୍ରତି ରାଣୀଙ୍କର ଅନାବିଳ ମମତାର ଏହାର ସୂଚନା ମିଳେ । 'ମୂଷା କନିଆ କଥା' ଓ 'ଉପକାର କଲେ ଉପକାର ମିଳେ' ଆଦିରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ମୂଷାଛୁଆ ଓ ସାଧବ ସାନବୋହୂର ସାପ ଝିଆ ପ୍ରତି ସ୍ନେହରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାଆମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ

ଯାଆ ପ୍ରତି ବୈରଭାବ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । 'ମୂଷା କନିଆ କଥା' ଓ 'ଯୋ...
କଥା' ଆଦିରୁ ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ସାବତମା'ଙ୍କୁ ଏକ ଖଳବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନା, ସ୍ୱାର୍ଥପର...
ହିଂସାପରାୟଣା ନାରୀ ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ...
ଏହାର ବ୍ୟତୀତ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷିତ । '... ଭାଇ' କଥାରେ ସାବତମା'ର କ୍ରୁର ଆ...
'ଫୁଲ କଇଁଆ'ରେ ସାନରାଣୀଙ୍କର ବଡ଼ରାଣୀଙ୍କର ଦୁଇପୁଅ ଓ ଝିଅଙ୍କୁ ମ...
କରିବା ଆଦିରୁ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ । ସମାଜରେ ସମୟେ ସମୟେ ...
ଅନୈତିକ କାଣ୍ଡ ଘଟିଯାଇଥାଏ । 'ଆସ ଗୋ ଆସ ଗୋ ଚଲରେଇ ଦୁ...
ଭଉଣୀକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଭାଇର ଜିଦ୍, 'ଦାପତୁଖା କଥା'ରେ ରାଜାଙ୍କ...
ଝିଅ ପ୍ରତି ପାପଦୃଷ୍ଟି ଆଦି ସମାଜ ଜୀବନକୁ କଳୁଷିତ କରିଦେଇଛି । ଏହା ...
ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଗପରେ ଶାଶୁ ଅତ୍ୟାଚାରର ଚିତ୍ର, ଗର୍ଭବତୀ ନାରୀ ଓ ପରି...
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କର ପୁତ୍ରବଧୂ ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ, ବିବାହ ପ...
ବୃଦ୍ଧିରେ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରର ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା, ନଣନ୍ଦ ଭାଉଜଙ୍କ ...
କଳି ଆଦି କେତେକ ଚିତ୍ର ଲୋକକାହାଣୀରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

୧୨. ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ – ଅତୀତରେ ବାଣିଜ୍ୟ-ବ୍ୟବ...
ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସମତୁଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ କେହି ନ ଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ୱୀପ ଓ ସ୍ଥାନକୁ ...
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ବଣିକ ଉପନିବେଶ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ...
ଅତୀତ ଗୌରବର ଏହି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚିତ୍ର କେତୋଟି ଗପରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।
'ଚିତର ପର ମଦ', 'ଝୁଲଣାସୁନ୍ଦରୀ', 'ତଅପୋଇ କଥା' ଆଦିରେ ଅତୀତ ...
ନୌବାଣିଜ୍ୟ ଚିତ୍ର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସାଧବମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେ...
ଯିବା ସମୟରେ ମଙ୍ଗରେ ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ସ୍ଥାପନ, ସାଧବାଣୀଙ୍କର ଶଙ୍ଖ ବାଦ...
ବନ୍ଦାପନା, ଦୁବ ଦୂବଦ୍ୱାରା ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା, ବ୍ୟବସାୟରୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ...
ଓ ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ଦେଇ ସାଧବଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଆଦିର ଚିତ୍ର ...
ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

୧୩. ଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟା ଓ ପୌରୋହିତ୍ୟ ପ୍ରଥା – ଆମ ସମାଜରେ କୌଣସି ...
ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନିୟମ ଓ ଲୋକାଚାର ଅନୁଯାୟୀ ତା'ର କ୍ରି...
କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ନଚେତ୍ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତି ହୋଇ ନ...
'ସିଂହରାଜାଙ୍କ ଜିଦାଧ ପୁରୋହିତେ ବିଚାର'ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପୁରୋହି...
ଏବଂ ସିଂହରାଜାଙ୍କ ବାପ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତି ନିମିତ୍ତ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ ...

Scanned with CamScanner

ଆଦି ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । 'କାଦୁଅ ବାଟେ ନ ଯା ମାମୁଁ'ରେ ପରିବାରର କୌଣସି ସଦସ୍ୟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ଡାକରା, ବିଭିନ୍ନ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା, କୁକୁଡ଼ାଛୁଆଙ୍କ ମା'ର ମୃତ୍ୟୁପରେ ପାଳିତ ହୋଇଥିବା କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନରୁ ଜଣାଯାଏ । ରାଜପରିବାରରେ କୌଣସି ରାଜାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ଦାୟାଦମାନେ ଏପରିଭାବରେ ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ରାଜପୁତ୍ର କରଜରେ ବୁଡ଼ି ଆର୍ଥିକ ସଙ୍କଟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିଲେ । 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ' ଗପରେ ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ରହିଛି ।

୧୪. ପ୍ରେମଚିତ୍ର – ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ପ୍ରେମଚିତ୍ର ବେଶ୍ ସଂଯତ ଓ ମାର୍ଜିତ । ଅବଶ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରେମରେ ଯେ କୁରୂପତା ଦେଖା ନ ଯାଇଛି, ତାହା ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରେମ ତୁଳନାରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌଣ ମନେ ହୋଇଥାଏ । 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ' 'ରଙ୍ଗବତୀ', 'ହାତୀକେନା', 'ପାତାଳ କେତକୀ ଆଉ ବାରବନୀ ଚଢ଼େଇ' କଥା, ଛୋଟା କେଉଟ ଅନ୍ତରେ କୁଟ, ନାଁକୁ ରାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ' ଆଦିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ପ୍ରେମଚିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପରିମାର୍ଜିତ ଓ କୁରୂପ । ମାତ୍ର ଏହା ତୁଳନାରେ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରେମଚିତ୍ରର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବହୁ ଅଧିକ । ପ୍ରେମିକପାଇଁ ପ୍ରେମିକା ଏବଂ ପ୍ରେମିକାପାଇଁ ପ୍ରେମିକ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ଅପେକ୍ଷା କରି ପୁନରାୟ ମିଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି । 'ଚତୁରୀ ରତ୍ନାବତୀ'ରେ ପ୍ରତିକୂଳ ପରସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟଦେଇ ଗତି କରିଥିଲେ ହେଁ ରତ୍ନାବତୀ ନିଜର ପ୍ରେମନିଷ୍ଠା ଯୋଗୁଁ ପୁଣି ରାଜପୁତ୍ର ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଛି । 'ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରଜା ଝିଅ କଥା'ରେ ରାଜା ଝିଅ ନିଜର ନିଷ୍ଠା ଓ ବୁଦ୍ଧିପାଇଁ ମୃତ ସ୍ୱାମୀର ଜୀବନ ଫେରାଇ ଆଣିପାରିଛି । ପୁଣି ପ୍ରେମିକାକୁ ପାଇବାପାଇଁ ପ୍ରେମିକ ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିଛି । 'ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେ ଜଗତ ଜିଣେ'ରେ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ଅସୁରୁଣୀକୁ ମାରି ରାଜକନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିଛି । 'ସତୀକନ୍ୟା ଓ ସତିଆ ବର କଥା'ରେ ସାଧବପୁଅ ଅସୁରକୁ କୌଶଳରେ ମାରି କନ୍ୟାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଛି । ଧନ ପ୍ରତି ନୁହେଁ ସାହସୀ ଯୁବକ ପ୍ରତି ଯୁବତୀମାନେହିଁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । 'ଉଜଳବତୀ କନିଆଁ କଥା'ରେ ଭାତତନ୍ତର ନିଜର ସାହସ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରେମିକାର ଅନ୍ତର ଜୟ କରିପାରିଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ସୁନ୍ଦର ରୂପହିଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇଛି । ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତି ବା ପରମ୍ପରା କୌଣସି ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରି ନାହିଁ । 'ଯାହା ଲାଖି ଯିଏ'ରେ ରଙ୍କନିଧିର ସୁନ୍ଦର ରୂପ ପ୍ରତି ପାଟ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ପୁଣି ପାଟର କ୍ରନ୍ଦନ ଓ ପ୍ରେମନିଷ୍ଠା ଯୋଗୁଁ ରଙ୍କନିଧିକୁ ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀ ଜୀବଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

Scanned with CamScanner

'ଧରନାହିଁ ମାର ଠେଙ୍ଗା'ରେ ସାଧବପୁଅର ଯମରାଜା, ବାଘରାଜା ଝିଅକୁ ବିବାହ, 'କରମ ଆଦରି ଯାଅ କରମରେ ଥିଲେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପାଅ'ରେ ଗରିବ ବୃଦ୍ଧର ପାଞ୍ଚଝିଅ ପାଞ୍ଚ ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ବିବାହ 'କୁହୁକ କରାଟ'ରେ ସାଧବପୁଅ ସହିତ ରାଜା ଝିଅର ବିବାହ ଆଦିରେ ସୁନ୍ଦର ରୂପହିଁ ପ୍ରଥମ ଆକର୍ଷଣର କାରଣ ହୋଇଛି । ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚତୁରତା ବଳରେ ପୁରୁଷ ନାରୀର ହୃଦୟ ଜୟ କରିଛି । ସାରୁ କୁମର ନିଜର ଚତୁରତାଦ୍ୱାରା ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଛି । 'ଚୋରି କରିବ ତ ମହତ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିବ'ରେ ସିଆଣିଆ ବଣିଆପୁଅ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ରାଜାଝିଅକୁ ବିବାହ କରିଛି । ସମୟେ ସମୟେ ମାଲୁଣୀ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କୁ ମିଳିତ କରାଇବାରେ ସହାୟତା କରିଥାଏ । ନାୟକ ପୁଣି କେତେବେଳେ ନାୟିକାକୁ ଖୋଜିବାପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ଯାଇଛି ତ ଆଉ କେତେବେଳେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରି ନିଜର ଅପରିମିତ ସାହସିକତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି । କେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ସାହସର ପରିଚୟ ଦେଇ ପ୍ରେମିକାର ଅନ୍ତର କିଣିଛି ବା ଅନ୍ୟ କେତେବେଳେ ନିଜର ସୁନ୍ଦର ରୂପ ପ୍ରତି ପ୍ରେମିକାକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛି । ତେଣୁ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ପ୍ରେମଚିତ୍ର ମୁଖ୍ୟତଃ ରୂପ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ସାହସଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ଏପରିକି ମାନବେତର ଜୀବ 'ବଗବଗୁଲି'ର ମଧୁର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ ଏହି କାହାଣୀରେ ପ୍ରକାଶିତ । ତେଣୁ ଏଥିରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ପ୍ରେମଚିତ୍ର କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସାମାଜିକତାର ବିରୋଧ କରି ନାହିଁ, ପରନ୍ତୁ ଏକ ଶୁଦ୍ଧ, ମାର୍ଜିତ ପ୍ରଣୟର ସ୍ୱଚ୍ଛ ରୂପ ଏଥିରେ ପ୍ରକଟିତ ।

୧୫. ଅତିଥି ସେବା ଓ ଉପକାରୀର ଉପକାର – ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଦେବତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ଅତିଥିଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତ ଆତିଥେୟତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଆମ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ସେଥିପାଇଁ ଅତିଥି କିପରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଗୃହରୁ ଫେରିବେ, [illegible] ଗୃହକର୍ତ୍ତା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନଜର ରଖିଥାଏ । କାରଣ ଅତିଥି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ପରି[illegible] ଅମଙ୍ଗଳ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକ କାହାଣୀରେ ଏହାର ଚିତ୍ର ବିରଳ ନୁହେଁ [illegible] ମନ ଯେମିତି ତା' ଫଳ ସେମିତି'ରେ ମା' ଅନ୍ଧୁଣୀର ଜିଦ୍‌ରେ ପୁଅ ତାକୁ [illegible] ଗୋଟିଏ କୁଡ଼ିଆ ତିଆରି କରି ରଖାଇଦେଇ ଆସିଲା । ରାତିରେ ସେହି [illegible] ଦୁଇ ଜଣ ଅତିଥି ପହଞ୍ଚିବାରୁ ବୁଢ଼ୀ ନିଜର ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ତାଙ୍କର ତର୍ଚ୍ଚା [illegible] ମାତ୍ରେ ସେମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ବଦଳିଯାଇଛି । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟଜଣେ ପରଶ୍ରୀକା[illegible] ହିଂସାତୁରା ନାରୀ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତ ସେବା ନ କରିବାରୁ ସେ ଖାଦ୍ୟା[illegible] ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଛି ।

Scanned with CamScanner

ଅନୁରୂପ ଭାବେ ଉପକାରୀର ଉପକାର ନ କଲେ ଭଗବାନ୍ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆମେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଉ । ଏପରିକି ମାନବେତର ଜୀବ ମଧ୍ୟ ଉପକାରୀର ଉପକାର କରିବାକୁ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । 'ଦି'ଭାଇ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ କଥା'ରେ ରାଜାପୁଅ ମୂଷା ଓ ବିଲେଇକୁ ସାପ ଏବଂ ଚିତାବାଘ କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବାରୁ ପ୍ରତିବଦଳରେ ସେମାନେ ରାଜାପୁଅକୁ ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । 'ଖଣ୍ଡିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କଥା'ରେ ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ଆଦି ସାଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼କୁ ଦୟାପୂର୍ବକ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଥିବାରୁ ସେ ତାକୁ ବହୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଛି । 'ଉପକାର କଲେ ଉପକାର ମିଳେ' କଥାରେ ମଧ୍ୟ ସାଧବ ପାନବୋହୂ ସାପଛୁଆମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ପ୍ରତିବଦଳରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପାନ ବୋହୂର ଉପକାର କରିଛନ୍ତି । 'ଅରଣା ମଇଁଷି ପୋଷା ମାନିଲେ'ରେ ଅନନ୍ତାକୁ ମଇଁଷିର ସାହାଯ୍ୟ, 'ବିଲୁଆ ଆଉ ଟମ୍ ଟମ୍ କଥା'ରେ ଉପକାରର ପ୍ରତିଉପକାର, 'ସତୀ କନ୍ୟା ଓ ସତିଆ ବର କଥା'ରେ ସାଧବପୁଅର କଇଁଛ ଓ ସାପର ସାହାଯ୍ୟରୁ ଏହା ଜଣାଯାଇଥାଏ ।

୧୬. ହସ୍ତତନ୍ତ – ଓଡ଼ିଆ ଝିଅମାନେ ହସ୍ତକର୍ମରେ ଅତୀତରେ ନିପୁଣତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । କେତୋଟି ଲୋକକାହାଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଘର ଝିଅର ଏହି କଳାନିପୁଣତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି । ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପଦାର୍ଥ ତିଆରି କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ବିଶେଷତ୍ୱ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରମାଣିତ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପ ଓ ମନ୍ଦିରର କାରୁକଳାରୁ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର କଳା ବିଦ୍ୟାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ପୁରୁଷ କାରିଗରଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନାରୀମାନେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୌଣସି ଗୁଣରେ ନ୍ୟୂନ ନୁହନ୍ତି । ହସ୍ତକର୍ମ ଓ ସୁନ୍ଦର ପୋଷାକ ନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ରମଣୀ ବେଶ୍ ଧୁରନ୍ଧରା । 'ଅଜଣା ଦେଶର ଅଶୁଣା କଥା' ଗପରେ ପ୍ରଭା ଏପରି ଏକ ଅପୂର୍ବ ଜିନିଷ ବୟନ କରିଚି, ଯେଉଁଥିରେ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ, ସେଥିର ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଦେଉଳ, ଦୁର୍ଗ, ପର୍ବତ, ଅରଣ୍ୟ ଆଦି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ପୁଣି 'ଚତୁରୀ ରତ୍ନାବତୀ' ଗପରେ ରତ୍ନାବତୀ ଏପରି ଏକ ସୁନ୍ଦର ପୋଷାକ ତିଆରି କରିଛି, ଯାହାକୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ସମସ୍ତେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ପୁଣି ସେ ସମୟରେ ତା'ର ଦାମ୍ ହୋଇଛି ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା । ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ପିଠା ତିଆରିରେ, ଗୃହ ସଜାରେ, ଝୋଟି ଦେବାରେ ଓଡ଼ିଆ ନାରୀମାନଙ୍କର କଳାକୁଶଳତାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

୧୭. ଲୋକକାହାଣୀରେ ମାଲୁଣୀ – ପ୍ରେମିକ ଓ ପ୍ରେମିକାଙ୍କର ପ୍ରେମକୁ ସାକାର କରିବାପାଇଁ ଏକ ମାଧ୍ୟମର ଆବଶ୍ୟକତା ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ

Scanned with CamScanner

ଲୋକକାହାଣୀରେ ମାଲ୍ୟାଣୀ ଏହି ମାଧ୍ୟମର ଅଭାବକୁ ପୂରଣ କରିଛି । ଲୋକ କାହାଣୀରେ ମାଲ୍ୟାଣୀ ପ୍ରେମଦୂତୀ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସେ ଚତୁରୀ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବେଶ୍ ପାରଙ୍ଗମା । ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ଓ ଗୁଣୀଗାରୁଡ଼ି ବିଦ୍ୟାରେ ସେ ପାରଦର୍ଶୀ । ପୁରୁଷ ମନକୁ ନାରୀ ପ୍ରତି ଓ ନାରୀ ମନକୁ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି କିପରି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହୁଏ, ସେ ବିଦ୍ୟା ତାକୁ ବେଶ୍ ଜଣା । ଅସମ୍ଭବ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଖୁବ୍ ସମୟରେ ସେ ସମ୍ଭବ କରିପାରେ । ତା'ପାଇଁ ଅକାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅସମ୍ଭବ କିଛି ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ରାଜାମାନେ ସୁନ୍ଦରୀ ତରୁଣୀ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ, ତାକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇଉଠନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ମାଲୁଣୀର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ତାକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବକ୍‌ସିସ୍ ମିଳେ । କୌଣସି ସାଧାରଣ କଥାରେ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ନ ହେଲେ ମାଲୁଣୀ ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ ପ୍ର... କରି କୁହେ – ''ରଜାଘରେ କୋଉ ଦରବ ଅପୁରୁବ ? ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖ ଭୋଗ ... ପାଟରାଣୀ ହେବୁ । ପାଟ ପାଏଡ଼ାରେ ଚାଲିବୁ, ଫୁଲ ପାଖୁଡ଼ାରେ ଶୋଇବୁ, ... ଗୋଡ଼ ଧୋଇବୁ ।'' (ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରଜାଝିଅ କଥା) କଥାରେ ... ହେଲେ ଧମକ ଓ ପରେ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ବହୁ ସମୟରେ ମାଲୁଣୀ କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମପିପାସୀ ତରୁଣ ଓ ତରୁଣୀଙ୍କୁ ମିଳନ କରାଇବାରେ ... ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ପ୍ରେମିକ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରେମିକା ... କରେ । ମାଲୁଣୀ ଲୁଗାରେ ଲୁଞ୍ଚି ସୂତା ଲଗାଇ ଝରକା ବାଟେ ବାହାର ... ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ ଅର୍ଥ ହେଲା – ଝରକା ପଥଦେଇ ଲୁଗା ସାହାଯ୍ୟରେ ... କରିବା । 'ଚତୁରୀ ରତ୍ନାବତୀ'ରେ ରତ୍ନାବତୀକୁ ଲାଭ କରିବାପାଇଁ ... ଆଶା ପ୍ରତିପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି ଓ ଏହାକୁ ସାକାର କରିବାକୁ ସେ ସାହାଯ୍ୟ ... ମାଲ୍ୟାଣୀର । ତେବେ ସେ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ଲୋକକାହାଣୀରେ ... ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚୟ ।

୧୮. **ପଶାଖେଳ** – ଆଭିଜାତ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ପରିବାରରେ ପଶାଖେଳ ... ଏକ ମନୋରଞ୍ଜକ କ୍ରୀଡ଼ା ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ବାଜି ରଖି ମଧ୍ୟ ଖେଳିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ସମୟେ ସମୟେ ... ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ପଶାଖେଳରେ ମଣିଷ କିପରି ନିଜର ସର୍ବସ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ ତା'ର ଚିତ୍ର ଡାଳିମ୍ବ, ଓ ରିଡ଼ଲ ପଶାଖେଳରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ (... ଲଙ୍କା ଜିଣିଲା ଗପ) । 'ସିଆଣିଆ' ଗପରେ ସାଧବ ସ୍ତ୍ରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ହୋଇ ରାଜା କପଟ ପଶାଖେଳରେ ସାଧବକୁ ହରାଇ ତା' ସ୍ତ୍ରୀକୁ ...

କରିବାକୁ ଚାହିଁଛି । 'ଖୁଲଣାସୁନ୍ଦରୀ'ରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପଶାଖେଳି ସାଧବ ଖୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀକୁ ପାଇଛି । ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ପଶାଖେଳର କିପରି କୁ-ପ୍ରଭାବ ଥିଲା, ତାହା ଏଥିରୁ ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

୧୯. ଶଠତା – ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ପ୍ରତି ସମାଜରେ ଏପରି କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଥାନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଶଠତାଦ୍ୱାରା ଠକାଇ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ କରିଥାନ୍ତି । ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦ୍ୟଭାଗରେ ଏହି ଶଠତା ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଇଛି । ଅତୀତରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଲୋକଙ୍କର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ଲୋକକାହାଣୀରେ ସେପରି ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶଦ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । 'ଠକ ଚକ୍ରୀ ଠକ ଚକ୍ରୀ କଥା'ରେ ଠକ ଚକ୍ର ମାଠିଆ ଭିତରେ ଗୋଡ଼ି ଉପରେ କଉଡ଼ି ଓ ଠକ ଚକ୍ର ମାଠିଆରେ କାଦୁଅ ଉପରେ ଖୁଦ ରଖି ପରସ୍ପରକୁ ଠକିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୃଦ୍ଧାକୁ ଠକାଇ ସୁନା ନେଇଯାଇଛନ୍ତି । ଏବେବି ଆମ ସମାଜରେ ସୋରିଷରେମାଣ୍ଡିଆ, ହଳଦୀଗୁଣ୍ଡରେ ଚାଉଳ ଚୂନା, ଜୀରାରେ ଗୁଗୁଚିଆ ମଞ୍ଜି, ଚାଉଳରେ ଗୋଡ଼ି, ସୋରିଷ ତେଲରେ ଶସ୍ତା ତେଲ, ମସଲା ଗୁଣ୍ଡରେ କାଠଗୁଣ୍ଡ, ପେଟ୍ରୋଲ୍‌ରେ କିରାସିନି ଓ ଡିଜେଲ ଆଦି ମିଶାଇ ବ୍ୟବସାୟୀ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସାଧାରଣ ଜନତାକୁ ଠକାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । 'ଅଳପ ଖାଉ ସୁଆଦ ପାଉ'ରେ ଠକସାଆନ୍ତ ହଳିଆଙ୍କ ପେଟମାରି ଠକିବାକୁ ଚାହିଁଛି । 'ଓଲୁ ଆଉ ସିଆଣିଆ'ରେ ଓଲୁ ପାଖରେ ଥିବା ଛତୁଆ ନେବାକୁ ସିଆଣିଆ ଚତୁରତାରେ କହିଛି – ''ଛତୁଆ, ମନମତୁଆ, ପାଣି ପକାରେ, ଘାଣ୍ଟରେ, ଖାଅରେ ।'' ମାତ୍ର ନିଜର ଧାନ ସମ୍ପର୍କରେ କହିଛି 'ଧାନ-କୁଟ୍-ଖା' । ଓଲୁଠାରୁ ଛତୁଆ ନେଇ ସିଆଣିଆ ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇଛି, ମାତ୍ର ଧାନ ନେଇ ଓଲୁ ଉପବାସରେ ରହିଛି । 'ଧନରେ ଧର୍ମକର ନଇଲେ ଧର୍ମ ହେବ ଜୂର'ରେ ସାହୁକାର ମୂଲିଆକୁ ମୂଲ ନ ଦେଇ ଠକିଛି । 'ଅଇଁଠୁ ଗଇଁଠୁ କଥା', 'ଦେଶୀ ଗଣ୍ଡିଆ, କଟକୀ ଗଣ୍ଡିଆ, ଗଣ୍ଡି ଗଣ୍ଡିଆ' କଥା, 'ଠକଂ ଠକ ଠକାୟତେ' କଥା ତୁଳସୀ ବଣ ବାଘ କଥା, ତୁଳାମୁହାଁ କାଙ୍କ, ଆସରେ ଆସରେ କୋକିଶିଆଳି ନରକୋଳି ପାଚିଲା ଆଦି କାହାଣୀରେ ଏହି ଶଠତା ଓ ଠକାମିର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

୨୦. ଅନ୍ୟାନ୍ୟ – ଉପରୋକ୍ତ ସାମାଜିକ ଘଟଣା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସାମାଜିକ ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । 'ଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଆଉ ରାଜାଝିଅ କଥା'ରେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି, ତାହା ନ'ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଇଥାଏ । ''ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ଏଣେ ଦୁଇ ସଙ୍ଗାତକୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେଠି ନଅଙ୍କ ପଡ଼ିଥାଏ, ଭୋକ ବିକଳରେ ଲୋକେ

ଗଛପତ୍ର ଚୋବେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି, ମଣିଷ ମାଉଁସ ମଣିଷ ଖାଉଥାନ୍ତି ।'' ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରୁ ରକ୍ଷାପାଇଁ ରାଜାଙ୍କର ଅନ୍ନଛତ୍ର ଖୋଲିବା, ଲୋକଙ୍କର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖନନ ଆଦି କେତେକ ବିଷୟ ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ।

ଚୋରି ସମାଜରେ ନିନ୍ଦନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହେଉଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଚୋରକୁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । 'ମାଙ୍କେଡ଼ୀ ଆଉ ମହାଜନ ଝିଅ କଥା'ରେ ମହାଜନ ଝିଅ ଚୋରିର ପ୍ରତିଫଳ ପାଇଛି । ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କିପରି କଠିନ ଶାସ୍ତି ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା, ତାହା 'ମାଦଳ କଥା'ରେ ରାଜପୁତ୍ର ନିଜର ରୂପ ଫେରିପାଇବାପରେ ନିଜର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । 'ଚାଟ ଘର ପିଲା ଚାଟ'ରେ ସାନଭଉଣୀକୁ ହଇରାଣ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ ତିନି ଜଣ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି, 'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳ ପାଇ'ରେ ସାନରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କରିଥିବା ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନଙ୍କର କଠୋର ଶାସ୍ତି ବିଧାନରୁ ଜଣାଯାଏ ।

ସମାଜର ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କପାଇଁ ଶିକାର କିପରି ଏକ ମନୋରଞ୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା, ତାହା 'ଧର ନାଡ଼ୀ ମାର ଠେଙ୍ଗା'ରୁ ଜଣାଯାଏ । ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ଭଣ୍ଡ ବାବାଜିମାନେ ଧର୍ମ ନାମରେ କିପରି ବିଭିନ୍ନ ଚୋରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ରହୁଥିଲେ ତା'ର ଚିତ୍ର 'ସାଧବଝିଅ' ଗପରୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପୁଣି ସେହି ଗପରେ ଗୁଣିଆମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାୟ ଭୋଜବାଜୀର ଚିତ୍ର ରହିଛି । ଗୁରୁଜନ ଓ ବରିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଉଚିତ । ପୂଜ୍ୟପୂଜା ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ ଜୀବନ କିପରି ଦୁର୍ବିଷହ ହୋଇପଡ଼େ, ତା'ର ପ୍ରମାଣ 'ମୂଷା କନିଆଁ' କଥାରେ ରହିଛି ।

କଥା ଦେଇ କଥା ରକ୍ଷା କରିବା, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ କଠିନ ଶାସ୍ତିକୁ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବା ଆମ ସମାଜର ସାମାଜିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ସେଇଥିପାଇଁ 'ବଉଳା ଗାଈ' ଗପରେ ନିଜର ସତ୍ୟରକ୍ଷା କରିବାକୁ ବଉଳା ଗାଈ ନିଜର ପ୍ରାଣବଳି ଦେବାକୁ ଯାଇଛି । 'ଅଜଗର ସାପ ଓ ଜାମ୍ବୁକୋଳି କଥା', 'ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଛି', 'ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ନାରଙ୍ଗ ଖାଏ, ଜୀବନ ଯାଏ କି ନ ଯାଏ' ଆଦି ଗପରେ ପୁରୁଷ ନିଜର ବଚନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଜନ୍ମିତ କନ୍ୟାସନ୍ତାନକୁ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖକୁ ଠେଲି ଦେବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହୋଇ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟଧିକ ଲୋଭ ମଣିଷକୁ କେଉଁପରି ବିପଦରେ ପକାଇଥାଏ ତା'ର ଚିତ୍ର 'ବଡ଼ଲୋକର ଆଶ୍ରା ଧରି ଛୋଟଲୋକଙ୍କ ପାଖେ ନ ଯିବ'ରେ ତେଲୀ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଜଣାଯାଏ । ସେହିପରି ଗଉଡ଼ମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ଚିତ୍ର 'ଯାହା ଲାଖି ଯିଏ', 'ମଣ୍ଡାପି

ଯମ ଦୁଆରକୁ ଯା', 'ଯୋଜନୀ କଥା', 'ଭାଲୁ ଭାଲୁକାଣୀ କପାଳଫଟା', 'ମରମ କହିଲେ ଗରମ, ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲେ ମରଣ' ଆଦି କାହାଣୀରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁ ଚିତ୍ର ବେଶ୍ ଚମତ୍କାର ଢଙ୍ଗରେ ରୂପାୟିତ ।

ଲୋକକାହାଣୀରେ ମାନବେତର ଚରିତ୍ର – ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ମାନବେତର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ଆମେ ତାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କଳା ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛୁ । ମାତ୍ର ଏହାର ବହୁପୂର୍ବରୁ ଲୋକକାହାଣୀମାନଙ୍କରେ ଏହି ମାନବେତର ଚରିତ୍ରମାନେ ବିଶେଷ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ମଣିଷ ପରି କଥା କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଚାଲି-ଚଳଣ, ଆଚାର-ବ୍ୟବହାର ଓ ନାବ-ଭାବରେ ମାନବିକ ଗୁଣରାଜିର ପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି । ମଣିଷର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ଆପଦ-ବିପଦରେ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ମାନବେତର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଦୁଇପ୍ରକାର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଚରିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ, ନିଷ୍କପଟ, ବିଶ୍ୱାସୀ ଏବଂ ସାହାଯ୍ୟପରାୟଣ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହିଂସ୍ର, କ୍ରୋଧୀ, ସ୍ୱାର୍ଥପର, ଧୂର୍ତ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । ବିଭିନ୍ନ ପଶୁପକ୍ଷୀ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ଏହିପରି ଦ୍ୱିବିଧ ଚାରିତ୍ରିକ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ଦେଖାଯାଇଥାନ୍ତି ।

କେତେକ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ମଣିଷର କେବଳ ସହାୟତା କରି ନାହାନ୍ତି, ପରନ୍ତୁ ଯଥୋଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି, ପଥ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଅହଂଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ମନୁଷ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି, ଅଭିଶାପଦ୍ୱାରା ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛି ପ୍ରସ୍ତରରେ । ପୁଣି ଅନ୍ୟ କେହି ସେହି ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କରାଇପାରିଲେ, ସେ ପଥର ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୁଅନ୍ତି ।

'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳପାଇ'ରେ ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାସିତ ରାଜପୁତ୍ର ଓ ରାଜକନ୍ୟା ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ କରିଛନ୍ତି, ତା'ରି ମାଧ୍ୟମରେ ପିତା-ପୁତ୍ର ଓ ପିତା-ପୁତ୍ରୀଙ୍କର ପରିଚୟ ହୋଇଛି, ଦୋଷୀ କଠିନ ଶାସ୍ତି ପାଇଛି । 'ବାଘ ଆଉ ବିଲୁଆ କଥା'ରେ ବିଲୁଆର ଚତୁରତା ଓ ବାଘର-ମୂର୍ଖତା 'ବିଲୁଆ ଓ ମଗର କଥା'ରେ ବିଲୁଆର ବୁଦ୍ଧିମତାର ପରିଚୟ ମିଳିଛି । ଲୋକକାହାଣୀରେ ବିଲୁଆ ଚରିତ୍ରଟି ବେଶ୍ ଧୂର୍ତ୍ତ ଓ ଚତୁର । ଏହି ଚତୁରତା ଯୋଗୁଁ ସେ ବହୁ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେହେଁ, ତା'ର ଶଠତା ଏବଂ ଆତ୍ମ-

Scanned with CamScanner

ଯମ ଦୁଆରକୁ ଯା', 'ଯୋଜନୀ କଥା', 'ଭାଲୁ ଭାଲୁକାଣୀ କପାଳଫଟା', 'ମରମ କହିଲେ ଗରମ,ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲେ ମରଣ' ଆଦି କାହାଣୀରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁ ଚିତ୍ର ବେଶ୍ ଚମତ୍କାର ଢଙ୍ଗରେ ରୂପାୟିତ ।

ଲୋକକାହାଣୀରେ ମାନବେତର ଚରିତ୍ର – ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ମାନବେତର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ଆମେ ତାକୁ ସାର୍ବଜନୀନ କଳା ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛୁ । ମାତ୍ର ଏହାର ବହୁପୂର୍ବରୁ ଲୋକକାହାଣୀମାନଙ୍କରେ ଏହି ମାନବେତର ଚରିତ୍ରମାନେ ବିଶେଷ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ମଣିଷ ପରି କଥା କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଚାଲି-ଚଳଣ, ଆଚାର-ବ୍ୟବହାର ଓ ନାବ-ଭାବରେ ମାନବିକ ଗୁଣରାଜିର ପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି । ମଣିଷର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ଆପଦ-ବିପଦରେ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ମାନବେତର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଦୁଇପ୍ରକାର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଚରିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ, ନିଷ୍କପଟ, ବିଶ୍ୱାସୀ ଏବଂ ସାହାଯ୍ୟପରାୟଣ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହିଂସ୍ର, କ୍ରୋଧୀ, ସ୍ୱାର୍ଥପର, ଧୂର୍ତ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । ବିଭିନ୍ନ ପଶୁପକ୍ଷୀ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ଏହିପରି ଦ୍ୱିବିଧ ଚାରିତ୍ରିକ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ଦେଖାଯାଇଥାନ୍ତି ।

କେତେକ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ମଣିଷର କେବଳ ସହାୟତା କରି ନାହାନ୍ତି, ପରନ୍ତୁ ଯଥୋଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି, ପଥ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଅହଂଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ମନୁଷ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ କଠିନ ଶାସ୍ତି ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି, ଅଭିଶାପଦ୍ୱାରା ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇଛି ପ୍ରସ୍ତରରେ । ପୁଣି ଅନ୍ୟ କେହି ସେହି ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କରାଇପାରିଲେ, ସେ ପଥର ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୁଅନ୍ତି ।

'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳପାଇ'ରେ ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାସିତ ରାଜପୁତ୍ର ଓ ରାଜକନ୍ୟା ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହାସଲ କରିଛନ୍ତି, ତା'ରି ମାଧ୍ୟମରେ ପିତା-ପୁତ୍ର ଓ ପିତା-ପୁତ୍ରୀଙ୍କର ପରିଚୟ ହୋଇଛି, ଦୋଷୀ କଠିନ ଶାସ୍ତି ପାଇଛି । 'ବାଘ ଆଉ ବିଲୁଆ କଥା'ରେ ବିଲୁଆର ଚତୁରତା ଓ ବାଘର-ମୂର୍ଖତା 'ବିଲୁଆ ଓ ମଗର କଥା'ରେ ବିଲୁଆର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ମିଳିଛି । ଲୋକକାହାଣୀରେ ବିଲୁଆ ଚରିତ୍ରଟି ବେଶ୍ ଧୂର୍ତ୍ତ ଓ ଚତୁର । ଏହି ଚତୁରତା ଯୋଗୁଁ ସେ ବହୁ ବିପଦରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେହେଁ, ତା'ର ଶଠତା ଏବଂ ଆତ୍ମ-

ଅହଙ୍କାର ତାକୁ ସମୟେ ସମୟେ ବିପଦରେ ପକାଇଛି । ‘ଆରେ ବିଲୁଆ ତୋ ତାକୁ’ରେ ଛେଳିର ବୁଦ୍ଧିମତା ହିଁ ତାକୁ ଆଶୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିପାରିଛି । ‘କାହୁଁ ବାଟେ ନ ଯା ମାମୁଁ’ରେ କୁକୁଡ଼ାଛୁଆର ବୁଦ୍ଧିମତା, ପଶୁପକ୍ଷୀ ଜଗତର ସାମାଜିକ ଲୋକାଚାର, ‘ଭଣଜା ଫୁଟି ଖା’ରେ ଛେଳିର ବୁଦ୍ଧିଯୋଗୁଁ ବାଘଦ୍ୱାରା ଧୂର୍ତ୍ତ ବିଲୁଆର ମୃତ୍ୟୁ, ‘ଆ’ରେ ଆ’ରେ କେଶରୀ’ରେ ବ୍ୟାଘ୍ରର ହିଂସ୍ରତା, ‘ମହାବଳ ବାଘ ଓ ଝିଟିପିଟି କଥା’ରେ ଝିଟିପିଟିର କୌଶଳ, ‘ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ, ବାଘ ଓ ମାଛ’ କଥାରେ ବିରାଡ଼ିର ହାସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ରୋକ୍ତି, ‘ଠେକୁଆ କଥା’ରେ ଠେକୁଆର ଗ୍ରାମ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଓ ଅସୁରୁଣୀ ଚକ୍ରାନ୍ତରୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା, ‘ଓଟ ଓ ବିଲୁଆ କଥା’ରେ ଓଟର ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ବିଲୁଆର ଶଠତା, ‘ଉଠରେ ପୁତା, ମାଣ ପୂରିଲା’ରେ କପୋତୀର ବୋକାମି, ‘ବଉଳାଗାଈ କଥା’ରେ ଗାଈର ସତ୍ୟରକ୍ଷା, ‘ଡାମରାକୁଆ ଆଉ ପାଣିକୁଆ କଥା’ରେ କୁଆର ଖଳ ସ୍ୱଭାବ, ‘ହାତୀ, ବେଙ୍ଗ ଆଉ ଏଣ୍ଡୁଅ କଥା’ରେ ପ୍ରଶଂସାପ୍ରିୟ ବେଙ୍ଗ ଏବଂ ଏଣ୍ଡୁଅର ଆତ୍ମଅହଙ୍କାର, ‘ତୁଳସୀବଣ ବାଘ କଥା’ରେ ବାଘର ଶଠତା ଏବଂ ମାଙ୍କଡ଼ର ଚତୁରତା, ‘ତୁଳାମୁହାଁ କାଙ୍କ’ରେ କାଙ୍କର ପ୍ରତାରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିନୟ ଏବଂ କଙ୍କଡ଼ାଦ୍ୱାରା ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତିଲାଭ, ‘ସିଂହ, ବାଘ, ବିଲୁଆ ଆଉ ନେଉଳ କଥା’ରେ ବିଲୁଆର ଚତୁରତା, ‘ସିଂହ ଆଉ ଠେକୁଆ କଥା’ରେ ସିଂହର ମହାନତା ଏବଂ ଠେକୁଆର ଅହଂଭାବ, ‘ବାଘ ନ ଦେଖିଲେ ବିଲେଇ ଦେଖ’ରେ ଅପାତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିଥିବାରୁ ବିଲେଇର କରୁଣ ଅବସ୍ଥା, ‘ଗୁଣକୁ ପୂଜା, ଅବଗୁଣକୁ ବଜାବାଜା’ରେ ଶୁଆର ସ୍ୱର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ କୁଆର କର୍କଶତା, ‘ଆସରେ ଆସରେ କୋକିଶିଆଳି ନଉକୋଳି ପାଚିଲା’ରେ ଅତିଲୋଭ ଯୋଗୁଁ କୋକିଶିଆଳର ହୀନସ୍ଥା, ‘ଏକ ସଲାମ ନେହିଁ ଦିଆ ଏକଶ ସଲାମ ଦିଆ’ରେ ଶିଆଳର ଗର୍ବଖର୍ବ, ‘ମରମ କହିଲେ ଗରମ, ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲେ ମରଣ’ରେ ଭଲୁକ ଗୀତ ଗାଇବା’, ‘ପଦ୍ମ ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଛି’ରେ କୁମ୍ଭୀରର କାଙ୍କଣ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ସର୍ତ୍ତ, ‘ବଗବଗୁଲୀ କଥା’ରେ ସେମାନଙ୍କର ମଧୁର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମ, ‘ମୂଷା କନିଆ କଥା’ରେ ମୂଷାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର, ‘ସିଂହରାଜାଙ୍କ ଶିରାଧ ପୁରୋହିତ ବିରାଳ’ରେ ସିଂହରାଜାଙ୍କର ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଶୁଆଶାରୀର ସାହାଯ୍ୟ, ‘ଭାଲୁଭାଲୁକାଣୀ କପାଳ ଫଟା’ରେ ପ୍ରାଣିଜଗତର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ, ‘ମାଙ୍କେଡ଼ୀ ଆଉ ମହାର୍ଣ୍ଣ ଝିଅ କଥା’ରେ ମାଙ୍କେଡ଼ୀର ବୁଦ୍ଧିମତା ଯୋଗୁଁ ଯାଆର ଜୀବନରକ୍ଷା, ‘ହନୁମାଙ୍କ କଥା’ରେ ମାଙ୍କଡ଼ର ବୁଦ୍ଧି, ‘ଅରଣା ମଇଁଷି ପୋଷା ମାନିଲେ’ରେ ଅରଣା ମଇଁଷିର ସ୍ନେହ ଓ ସାହାଯ୍ୟ, ‘ଲିଟିର ବଳ’ରେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଓ ରୁଚିବୋଧ

'ଚୁଣ୍ଟୁଚୁଣିକି ବୁଦ୍ଧି କଲା'ରେ ମଧୁର କଥାଦ୍ୱାରା ବିରାଡ଼ିପରି ଶତ୍ରୁକୁ ଆପଣାର କରିବା, 'ଲିଟିଚଢ଼େଇ ବଡ଼ବଡ଼େଇ'ରେ ଗର୍ବ କରିବାର ପ୍ରତିଫଳ, 'ବିଲୁଆ ଆଉ ଟମ୍ ଟମ୍ କଥା'ରେ ବିଲୁଆ ଏବଂ ଠେକୁଆର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ, ବିଲୁଆର ଚତୁରପଣିଆ, 'ଯେ ପଳାନ୍ତି ସେ ତରନ୍ତି'ରେ ବିଲୁଆର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା ଯୋଗୁଁ ଆଶୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା, 'ବଳ ତ ବଳ ବୁଦ୍ଧିବଳ'ରେ ଠେକୁଆର ଚତୁରତା ଯୋଗୁଁ ବିଲୁଆ ବାଘର ଆହାର ହେବା, 'ତୋ ପାଇଁ ଠେଙ୍ଗା ମୋ ପାଇଁ ଖଟ'ରେ ବାଘର ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି, 'ଯେସାକୁ ତେସା'ରେ ବୁଦ୍ଧିଯୋଗୁଁ ବିଲୁଆର ବାଘକୁ ବିରୁଡ଼ିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସ୍ତିପ୍ରଦାନ । 'ଖଣ୍ଡିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କଥା'ରେ ମୂଷା ଏବଂ ବିଲେଇର ଉପକାରର ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକକାହାଣୀରେ ମାନବେତର ଜୀବ କେବଳ ସାମାନ୍ୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ନ ହୋଇ ସମସ୍ତ ମାନବିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଗୁଣ ନେଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । ସେମାନଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାର୍ଥ ଅନୁଶୀଳନ କଲେ, ସେମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ଜୀବ ନ ହୋଇ ବରଂ ଜଣେ ଜଣେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମାନବ ଭାବରେ ଆମ ଆଖିଆଗରେ ଦେଖାଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଲୋକକାହାଣୀର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାବ – କଥା କହିବା ଏବଂ ମନୋରଞ୍ଜନକୁ ଆଖିରେ ରଖି ଲୋକକାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲେହେଁ, ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭିତ୍ତିଭୂମି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିଛି । ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ବିକାଶ ଇତିହାସରେ ଲୋକକାହାଣୀର ଅବଦାନକୁ ବିସ୍ମୃତ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଅତୀତରେ ଏହା କଥା ବା ଆଖ୍ୟାୟିକା ଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଏହାକୁ ଅଧିକ ସରସ ଓ ସୁନ୍ଦର କରିବାପାଇଁ ମଝିରେ ମଝିରେ ପଦ୍ୟର ସଂଯୋଜନା କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନ ମାଧ୍ୟମରେ ମାନବର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶପାଇଁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଥିଲା । ଗଦ୍ୟ ଏବଂ ପଦ୍ୟର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଏହା କେବଳ ଲୋକ-ରୋଚକ ହେଉ ନ ଥିଲା, ବରଂ ମଣିଷକୁ ଏହାକୁ ମନେରଖିବାପାଇଁ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ମନରେ ଏଥିପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ସତତ ଯତ୍ନଶୀଳ ଥିଲା । ହୃଦୟର ଅନାବିଳ ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ଏହାର ପ୍ରତି ପାଖୁଡ଼ାରେ ଚିରଭାସ୍ୱର । ଯୁକ୍ତି ଓ ଜଟିଳତାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ରହି ସାବଲୀଳ ମାନବିକ ଭାବାବେଗରେ ଏହା ରସମୟ ଓ ପ୍ରାଣବନ୍ତ । ସେଥିପାଇଁ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ବା ଅଲୌକିକତା ପ୍ରବେଶ କରିଯାଇଛି । ତେଣୁ ଏହାର ରୂପ ମଧ୍ୟ ବିବିଧ । ତା'ର ସେହି ରୂପ ପକ୍ଷକୁ ଆମେ ନିମ୍ନୋକ୍ତଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିପାରିବା ।

ରୂପକ ଗଳ୍ପ – ପଶୁପକ୍ଷୀ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ରୂପକ ଗଳ୍ପର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଆଲୋଚକ Johnson ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମତପ୍ରଦାନ କରି କହିଥାନ୍ତି "A Fable or

apologue seems to be, in its genuine State, a narrative in wh... irrational, and sometimes inanimate are for the purpose of m... instructions, feigned to act and speapinth human interests... passions." (୧୨) । ଏହି ଗଳ୍ପରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ପଶୁପକ୍ଷୀ, ଜୀ... ଅଥବା ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ମୂକ ବା ବାକ୍‌ଶକ୍ତିହୀନ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ମଣିଷପରି କଥା... କରିପାରନ୍ତି । ମଣିଷର ଚାଲିଚଳଣ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ଚାଲିଚଳଣ ମଧ୍ୟରେ ... ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମାନବୀୟ କ୍ରିୟାର... ପ୍ରକାଶ ଘଟିଥାଏ । ଏହି ପଶୁପକ୍ଷୀ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ସମୟରେ ମଣିଷକୁ ଉ... ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି, ସତ୍ ଓ ଅସତ୍, ନ୍ୟାୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାରେ... କରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସରଳ ଏବଂ ସହଜଭଙ୍ଗୀରେ ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ ଗତିଶୀଳ । ଲୋକକାହାଣୀ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ରୂପକ ଗଳ୍ପ ରହିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । 'ସିଂ... ଶିରାଧ ପୁରୋହିତେ ବିରାଜ'ରେ ମୃତ୍ୟୁକାମୀ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଶୁଆଶାରୀ ... ଦେଇ କହିଛନ୍ତି, ''କେହି ଚିରକାଳ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ ନାହିଁ କି କେହି ଜୀବ... ସୁଖ ପାଏ ନାହିଁ । ଆଜି ଯେ ଦୁଃଖୀ କାଲି ସେ ସୁଖୀ ।'' ସୁନ୍ଦରତା, ... ଚାତୁର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତି ଓ ସରଳତାରେ କିପରି ଶତ୍ରୁର ହୃଦୟକୁ ଜୟ କରାଯାଇପା... 'ଚୁଣିଚୁଣି କି ବୁଦ୍ଧି କଲା'ରେ ଚୁଣୁଚୁଣି ଓ ବିରାଡ଼ିର କଥୋପକଥନରୁ ଜଣାପ... ଶକ୍ତି ନୁହେଁ ବୁଦ୍ଧି, ବଳ ନୁହେଁ ସାହସଦ୍ୱାରା ହିଁ ମଣିଷ ଅସାଧ କାର୍... କରିଥାଏ । 'ବଳ ତ ବଳ ବୁଦ୍ଧିବଳ', 'ତୋ ପାଇଁ ଠେଙ୍ଗା ମୋ' ପା... 'ଯେସାକୁ ତେସା, 'ବିଲୁଆ ଓ ମଗର କଥା, 'ସିଂହ, ବାଘ, ବିଲୁଆ ଆ... କଥା', 'ବାଘ ଆଉ ବିଲୁଆ କଥା', 'ଆରେ ବିଲୁଆ ଧର' ଆଦି କାହାଣୀ... ପରିଚୟ ମିଳେ । ବିପଦବେଳେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ବନ୍ଧୁ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ବ... ସମୟରେ ବାସ୍ତବ ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । 'ଠେକୁଆ କଥା', 'ଖଣ୍ଡି... କଥା', 'ବିଲୁଆ ଆଉ ଟମ୍ ଟମ୍ କଥା', 'ଅରଣା ମଇଁଷି ପୋଷା ମାନିଲେ'... ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁର ପରିଚୟ ମିଳିଛି । ସ୍ୱାର୍ଥପର, ଶଠ, ଅହଙ୍କାରୀ ଓ ଧୂର୍ତ୍ତମାନ... ବନ୍ଧୁତ୍ୱ କଲେ କିପରି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହୁଏ... 'ଖଣ୍ଡିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କଥା', 'ଡାମରାକୁଆ ଆଉ ପାଣିକୁଆ କଥା', 'ବାଘ ନ... ବିକେଇ ଦେଖ', ପ୍ରଭୃତି ଗପରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ବୁଝିବିଚାରି କାର୍ଯ୍ୟ ... କିପରି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପଦାର୍ଥ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ଓ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନୁତାପ...

Scanned with CamScanner

ଘୋଡ଼ି ହୋଇ ମରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ତା'ର ଚିତ୍ର 'ଉଠରେ ପୁତା, ମାଣ ପୂରିଲା' 'ବାଘ ନ ଦେଖିଲେ ବିଲେଇ ଦେଖ' ପ୍ରଭୃତି କାହାଣୀରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଗୁଣୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପୂଜା ପାଇଥାଏ । ଗୁଣୀର ଗୁଣକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଯୋଗ୍ୟତା ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସେପରି ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିପରି ପ୍ରତି ପଦରେ ଅପଦସ୍ଥ ହୋଇଥାଏ, ତା'ର ସଙ୍କେତ 'ଗୁଣକୁ ପୂଜା ଅବିଗୁଣକୁ ବଜା ବାଜା'ରେ ଶୁଆ ଏବଂ କୁଆ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । 'ମରମ କହିଲେ ଗରମ, ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲେ ମରଣ'ରେ ଭାଲୁର ଗୀତ ଗାଇବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏହାର ସୂଚନା ନିହିତ ।

ରୂପକଥା – ଏହାକୁ ଇଂରାଜୀରେ Fairy Tale ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ଗପରେ ସତ୍ୟତା ପ୍ରାୟ ନ ଥାଏ କହିଲେ ଚଳେ । ଅତିପ୍ରାକୃତିକତା ଓ ଅଲୌକିକତା ଏହାର ଆଦର୍ଶ । ମିଥ୍ୟା ଓ ଅଯଥା କଳ୍ପନାର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଏହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଶ୍ରୋତାକୁ ବିସ୍ମୟାଭିଭୂତ କରିବା ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହାର ନାୟକ ନାୟିକା ଅଦ୍ଭୁତ କରିତ୍‌କର୍ମା । ପରୀରାଇଜର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣା ଏଥିରେ ରୂପ ପାଇଥାଏ । ପକ୍ଷିରାଜ ଘୋଡ଼ା, ଅସୁରର ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପ୍ରାସାଦରେ ବନ୍ଦିନୀ ରାଜକନ୍ୟା, ଅସୁରର ଅସମ୍ଭବ ମୃତ୍ୟୁବାଣ, ଭୂତପ୍ରେତ, ଡାହାଣୀ, ଅସୁର ଆଦି ଅନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ୍ର ଏବଂ ଘଟଣାରେ ଏହି ଗପ ଉଜ୍ଜୀବନ୍ତ । "ରୂପ-କଥାରେ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ଧାମ ନ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଜାତିଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ । ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ କେବଳ ରାଜପୁତ୍ର, ରାଜକନ୍ୟା, ଦେବତା ଓ ଅସୁର ଇତ୍ୟାଦି । ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତି ନିମଜ୍ଜିତ । ଏଥିରେ ନୈତିକତା, ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଅଥବା ଜୀବନ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ ଥାଏ । ରୂପକଥାର ସମାଜ ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ଓ ଅତି ପ୍ରାକୃତ ଘଟଣା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଏ ।" (୧୩) ଏହି Fairy Tale ସମ୍ପର୍କରେ ମତଦେଇ J.R.R. Tolkien କୁହନ୍ତି – "Fairy stories are not in normal English usage stories about fairies or elves, but stories about fairy, that is Faerie, the realm or state in which fairies have their being. Faerie contains many things besides elves and fays, and besides dwarfs, witches, trolls, giants or dragons. It holds the seas, the Sun, the moon, the sky, and the earth... and ourselves, mortalmen when we are enchanted – A fairy story is one which touches on or uses Faerie, whatever it own main purpose may be, satire, adventure,

---

୧୩. ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ଇତିହାସ - ୧ମ ଭାଗ - ଡଃ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲ, ପୃ : ୭୩ । ଫ୍ରେଣ୍ଡସ ଏଣ୍ଡ ବୁକ୍ସ, କଟକ ୧ମ ପ୍ର - ୧୯୯୦ ।

Scanned with CamScanner

morality. fantacy." (୧୪) । ଏଥିରେ ଅତିପ୍ରାକୃତିକ ଉପାଦାନ ସର୍ବଦା ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥାଏ । ଅବିଶ୍ୱାସକର ଓ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣାର ଆରୋପରେ ଏହା ପାଠକ ଓ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ବିସ୍ମୟବିମୁଗ୍ଧ କରେ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ୫ ଓ୍ରିବ୍ଦ୍ଧ ହେଉଥିବା ମାଦଳକଥା, ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେ ଜଗତ ଜିଣେ, ଅସୁର ଆ ବଢ଼େଇପିଲା କଥା, ମଣ୍ଡାପିଠା ଖା' ଯମ ଦୁଆରକୁ ଯା, କୁହୁକ କରାଟ କଥା, ସତୀକନ୍ୟା ଓ ସତିଆ ବର କଥା, ଖଣ୍ଡିଆ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କଥା, ଦି' ଭାଇ ବୁଦ୍ଧି ଅସୁରୁଣୀ କଥା, ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ ନାରଙ୍ଗ ଖାଏ ଜୀବନଯାଏ କି ନ ଯାଏ, କିଳପାଠ କଥା, ସରୁକଳଳ ରୋଟକଳଳ କାହାକୁ ଭଲ କାହାକୁ ସଲ, ଅସୁରବଳ ମଣିଷ ବୁଦ୍ଧି, ଚମ୍ପା ବୋଇଲାକୁ ହୁଁ ବୋଇଲା ଟଙ୍କା ବୁଜୁଳାଟି ବଢ଼େଇଦେଲା, ବାବନାବୁଦ୍ଧ କଥା ଆଦି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । କୁହୁକ ପେଣ୍ଡୁ, କୁହୁକ କଠଉ, କୁହୁକ-ଟାଙ୍ଗିଆ, କୁହୁକ ପଲମ, କୁହୁକ ପେଟରା, କୁହୁକ ଶଙ୍ଖ, କୁହୁକ କରାଟ, କୁହୁକ ଖଣ୍ଡା, କୁହୁକ ଶିଙ୍ଗା, ସୁନାକାଠି, ରୁପାକାଠି ଆଦି ଏହି ଗପରେ ନିର୍ଜୀବ ହେଲେ ବି ଅତି ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଓ ଅଦ୍ଭୁତ କରିତ୍‌କର୍ମା ଅତିପ୍ରାକୃତିକ ଉପାଦାନ । ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ସାତତାଳ ପାଣି ଭିତରେ ସିନ୍ଦୁକ, ତା' ଭିତରେ ଭଅଁର ଓ ତା' ମଧ୍ୟରେ ଅସୁର ଅସୁରୁଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ଥିଲେ ବି ନାୟକ ପକ୍ଷରେ ଏହି ଦୁଃସାଧ କାର୍ଯ୍ୟ କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ । 'ଠକ ବାବଜି ଯମ ପୋଛେ ପାଞ୍ଜି'ରେ ବାବାଜିର ହୋଇଛି । ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେର ନଈ ସେପାରିରେ ହ୍ରଦ, ତା' କୂଳେ ଅର୍ଜୁନ ତା' ମୂଳେ ପୋତା ମାଠିଆ, ମାଠିଆ ଭିତରେ ଚଢ଼େଇ, ସେଇ ତା'ର ନାଟୀ, ତଥାପି ନାୟକ ହସ୍ତରେ ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି । ମଣିଷର ଅତିକଳ୍ପ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । କିଛି ସମୟପାଇଁ ପାଠକକୁ ବା ଶ୍ରୋତାକୁ ଅଲୌକିକ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିବା ଗପଗୁଡ଼ିକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

ନୀତିମୂଳକ ଗଳ୍ପ – ଇଂରାଜୀରେ ଏହା parable ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକରେ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ, ପଶୁପକ୍ଷୀ ଏବଂ ମାନବମାନବୀ ସମଭାଗ କରିଥାନ୍ତି । ନୀତିଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ ଏବଂ 'ସୁ'ର ଉପାସନା ପ୍ରତି ଏଥିରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଥାଏ । "ସାମାଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳା, ପାରିବାରିକ ବନ୍ଧନ, ପିତାପୁତ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ, ପିତା ପ୍ରତି ପୁତ୍ରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଭାଇ ଭାଇର ସମ୍ପର୍କ, ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ

୧୪. ଉଦ୍ଧୃତାଂଶଟି ଡଃ ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପର ଇତିହାସ, ୧ମ ଭାଗ ୭୩ରୁ ଗୃହୀତ ।

ନାନା ବିଷୟ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ ।'' (୧୫) ମାନବିକ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଥାଏ । ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦାନ ଏବଂ ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ ଓ ପୁଣ୍ୟର ଜୟଗାନରେ ଏହି ଗପର ବିଷୟବସ୍ତୁ ମୁଖରିତ । ସମାଜରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ନ୍ୟାୟ ନୀତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବଂ ପାପ ତଥା ଅନ୍ୟାୟର ଦୂରୀକରଣ ଏହି ପ୍ରକାର ଗଳ୍ପର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏହି ପ୍ରକାର ବହୁ ଗଳ୍ପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । 'ମୁନା ଝରଣା' ଗପରେ ସାବତମା'ର ସାବତ ପୁଅଝିଅଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର, ଦାସୀକୁ ଅର୍ଥ ଲାଞ୍ଚ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରିଦେବାର ପରାମର୍ଶ, ଅରଣ୍ୟରେ ନିଜ ପିଲାଙ୍କ ସହିତ ରାଜାଙ୍କର ପରିଚୟ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟା ରାଣୀକୁ ଉପର କଣ୍ଟା ତଳ କଣ୍ଟା ଦେଇ ପୋତାଇବା ଆଦି ଏହି ନୀତିମୂଳକ ଗଳ୍ପର ଉଦାହରଣ । ସେହିପରି 'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳ ପାଇ'ରେ ସାନରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ରାଣୀଙ୍କର ହିଂସା, ମଣିଷ ଛୁଆ ବଦଳରେ ବିଲେଇଛୁଆ, କୁକୁରଛୁଆ ଓ କାଠ କୁଣ୍ଢେଇ ରଖିବା, ରାଜାଙ୍କ ସାନରାଣୀ ପ୍ରତି ଘୃଣାଭାବ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ ମାଧ୍ୟମରେ ରାଜାଙ୍କର ନିଜ ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବା, ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣ କରିଥିବା ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଗାତଖୋଳି ପୋତିଦେବା ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ଉଦାହରଣ । 'ଚାଟଘର ପିଲା ଚାଟ', 'ହଳଦିଆ ପାଟ କଥା', 'କଞ୍ଚନବତୀ କଥା', 'ଭାଇଭଉଣୀ', 'ଯୋଜନୀ କଥା', 'ଯା ବାପ ଚଢ଼େ ଘୋଡ଼ା, ତା' ପୁଅ ତହୁଁ ବଡ଼ା', 'ଦି'ଭାଇ', 'କୁଁ କୁଁ କୁଁ ବାଜିଲା କେନ୍ଦରା' ଆଦି ଗପରେ ନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ, ଭାଇ ଭଉଣୀର ସମ୍ପର୍କ, ପିତା ପୁତ୍ରର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଦି ପ୍ରକାଶିତ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ନୀତିମୂଳକ ଗପ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ଗାଲଗଳ୍ପ – ଏହି ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅବାସ୍ତବ । ବାସ୍ତବ ଜଗତରେ ଯାହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ଚିନ୍ତା କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ତାହା ଏଥିରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥାଏ । ''ଗାଲଗଳ୍ପ ଅପାର୍ଥିବ, ସୃଷ୍ଟିଛଡ଼ା ଗଳ୍ପ । ଏହାର ଘଟଣା, ପରିବେଶ, ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ କେବଳ ଅବାସ୍ତବ ନୁହେଁ: ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକୃତିରେ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ।'' (୧୬) ବାସ୍ତବତା ବା ପ୍ରାକୃତିକତା ସହିତ ଏହାର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ଭଟ କଳ୍ପନାର ଏହା ପରିପ୍ରକାଶ । ଏହି ଗଳ୍ପରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ

Scanned with CamScanner

ପଶୁପକ୍ଷୀ, ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥାଏ । (୧୭) ଅନେକ ଅସମ୍ଭବ କଥା ଏଥିରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଆଖି ପିଛୁଳାକେ ... କୌଣସି ଜୀବଜନ୍ତୁରେ ... ଜଡ଼ବସ୍ତୁରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇପାରେ ବା ଦିନରେ ଗୋଟିଏ ରୂପ ଏବଂ ରାତିରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରୂପ ଦେଖା... ହୋଇଥାଏ । ନିହାତି କପୋଳକଳ୍ପିତ ଓ ଉଦ୍ଭଟ ଚିନ୍ତାଧାରା ଏହି ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକରେ ଦେଖାଯାଇଥା... ହାଣ୍ଡି ଝିଅ କଥାରେ ହାଣ୍ଡିରୁ ସୁନ୍ଦର କନ୍ୟାର ସୃଷ୍ଟି, ସାତଭଉଣୀ କଥାରେ ସା... ମୁଣ୍ଡରୁ ଅନୁପମ ପ୍ରସ୍ତର ଜାତ, 'ମେଘୁ ଡିଣ୍ଡାଳ ପରମାନ'ରେ ସୁନାକାଠି ଓ ରୂପା... ମାହାତ୍ମ୍ୟ, 'ସୁନା ଝରଣା' ଗପରେ ଶାଶୁଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ନ ଦେବାରୁ ଭାଇମାନେ... ପଥରରେ ରୂପାନ୍ତର ଏବଂ ଭଉଣୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ପୁନର୍ବାର ପୂର୍ବରୂପ ଗ୍ରହଣ, ... ଜାଣ ତଦେଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ଫଳ ପାଇ'ରେ ଭାଇମାନଙ୍କର ପଥ... ଓ ପରେ ଭଉଣୀଦ୍ୱାରା ପୁନରାୟ ମଣିଷର ରୂପ, 'ଠକ ବାବାଜି, ଯମ ... ପାଞ୍ଚି'ରେ ସାଧବ ଝିଅର କାଳୀ ବିରାଡ଼ି ରୂପ, ଭାଇମାନଙ୍କର ଭଉଣୀକୁ ... ଯାଇ ତାଳଗଛରେ ପରିଣତ, 'ମାଦଳ କଥା'ରେ ଫୁଲଦ୍ୱାରା ମାଦଳର ... କର୍ଣ୍ଣଲିବା ଏବଂ ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଦୈତ୍ୟ ଆଦି ସମ୍ପର୍କୀୟ ଗପ ଏହି ଗାଲ ଗଳ୍ପର ...

ଆଦିବାସୀ ଗଳ୍ପ – ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ହେଉଛନ୍ତି ଆଦିବାସୀ ... ଜଙ୍ଗଲରେ ବସବାସ କରି ବଣର ଫଳ ଖାଇ, ବୃକ୍ଷର ବଲ୍କଳ ପରିଧା... ଏମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତାର ... ଏମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଗଲାଣି । ... ସେମାନେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସବୋଧ ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତ୍ୟାଗ କ... ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଗଳ୍ପ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ନଦୀର ଜନ୍ମ ସମ୍ପ... ମହୁଲ ମଦର ସୃଷ୍ଟି ଇତିହାସ ସମ୍ପର୍କରେ, ଆଦିମାନବ ଆଦିମାନବୀଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ବିଷ... ଗଛ, ଫଳ ଆଦିର ଜନ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ, ନରବଳି ଆଦି ବହୁ ବିଷୟରେ ଅନେକ ... ଆଦିବାସୀ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ । ଉତ୍ସବ ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳନ ଅବସର... ସେମାନେ ଏହି ଗଳ୍ପ କହି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି । ପରଜା, ଗଦବା, ... ସାନ୍ତାଳ, ଜୁଆଙ୍ଗ, କନ୍ଧ, କୋହ୍ଲ ଆଦି ଓଡ଼ିଶାରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ୬୨ ପ୍ର... ଆଦିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । 'ଲୋକ... ସଞ୍ଚୟନ'ରେ 'କୁଡ଼ା ଦେଖି କୁଡ଼ା ନାଇକର' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଆଦିବାସୀ ... ରହିଛି । ଏଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଓ ପରିଣାମସ୍ୱରୂପ ସା...

---

୧୭. ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ଇତିହାସ - ଡଃ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ସାମଲ - ପୃ : ୭୭

ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଭିଙ୍ଗୁର ମାରିଦେବାର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ଆଦିବାସୀ ସରଳ ବିଶ୍ୱାସୀ: ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷଦେଲେ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ଓ ପ୍ରତିଶୋଧପରାୟଣ ହୋଇଉଠନ୍ତି । ଏହାର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ଉକ୍ତ ଗଳ୍ପଟିରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

ଲୋକକାହାଣୀର ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ – କଥା କହିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏବଂ ସାମୟିକ ଚିତ୍ତବିନୋଦନପାଇଁ ଲୋକକାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲେହେଁ, ସ୍ରଷ୍ଟା ବା କଥକଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ଏଥିରେ କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକ ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟିଉଠିଛି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗର କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ପରି ଏଥିରେ କାହାଣୀ କଳାର ଅପୂର୍ବ କଳାକୁଶଳତା ପରିଦୃଷ୍ଟ ନ ହେଉଥିଲେ ହେଁ, ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କଳାବିହୀନ ବା ଅସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଫୁଟିଉଠିଛି ଶିଳ୍ପୀର ଭାବ ଓ ରସଘନ କେତୋଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ତୁଣ୍ଡରୁ ତୁଣ୍ଡକୁ ଗଡ଼ି ଆସୁଥିବାରୁ ଏହାର ରୂପରେ ବାରମ୍ବାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ: ବେଳେ ବେଳେ ସ୍ରଷ୍ଟାର ସୃଷ୍ଟି କଥକଙ୍କ ଅନୁସାରେ ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥାଏ । ମାତ୍ର ସ୍ରଷ୍ଟାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିତ ବା ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏହି ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟକୁ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ –

ବର୍ଣ୍ଣନାଚାତୁରୀ – ଲୋକକାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟା ରସିକ ଓ ରୋମାଣ୍ଟିକ ପ୍ରକୃତିର । ଯେ କୌଣସି ସାଧାରଣ କଥାକୁ ଫେଣେଇ ଫେଣେଇ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ନାରୀ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା, ପୁରୁଷ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା, ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା, ପୁଷ୍କରିଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଆଦିରେ ସେ ନିଜର ସିଦ୍ଧହସ୍ତତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନା ଅବାସ୍ତବ ହେଲେ ହେଁ କଳାକାରର କର୍ମକୁଶଳତାର ପରିଚୟ ଏଥିରେ ଦୁର୍ଲଭ ନୁହେଁ । ଯେପରି -

ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା – 'ଯୋଜନୀ କଥା'ରେ ଯୋଜନୀର ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ଲେଖାଯାଇଛି "କଳା ମିଚିମିଚି ଚିକ୍କଣ ଦିହ । କୁନ୍ଦହେଲା ପରି ବାହା । ଗୋଲ ମୁହଁରୁ ସତେ କି ହସ ଝରିପଡୁଛି ।"

'ଅରକ୍ଷିତକୁ ଦଇବ ସାହା'ରେ ସଞ୍ଜୟର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କୁହାଯାଇଛି– "ରୂପ ତ ହାଣ୍ଡିକଳା, ତହିଁରେ ବସନ୍ତମୁହାଁ । ତହିଁକି ଭେକ ବୋଲି ଗୋଲା ଦେଶୀ କରିଆ, ତହିଁରେ ନେଡ଼ି ବହଳରେ ମଳି ବସିଛି ।"

ଶିବଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା – "ନାଗ ଆଭରଣ, ଜଟା ଆଭରଣ ହେଲେ । ବୃଷଭ ଆରୋହି ପାର୍ବତୀଙ୍କି କୋଳେ ଧଇଲେ । ସଚରାଚର ବୁଲି ବିଜେ କଲେ ।"

Scanned with CamScanner

ତାନ୍ତ୍ରିକ ବାବାଜି ବର୍ଣ୍ଣନା – "ମୁହଁରେ ସାତ ହାତ ଲମ୍ବା ଦାଢ଼ି, ଗୁନ୍ଥା ଗୋଛାକରି ବାନ୍ଧିଚି । କାନ୍ଧରେ ଝୁଲାମୁଣି, ହାତରେ ଆଶାବାଡ଼ି ।"

ଅସୁର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନ – "ତାଳଗଛ ପରି ଡେଙ୍ଗା, ଶାଳଗଛ ପରି ଲମ୍ବା ତା' ହାତ, ଗୋଟାଏ ପୋଖରୀ ପରି ପ..., ଗୁଆ ଖୋଳପା ପରି ଲହ ଲହ ଜିଭ ।"

ଉଜ୍ଜଳବତୀ କନିଆଁର ବର୍ଣ୍ଣନା – "ଖଣ୍ଡାମୁନ ନାକକୁ ପଦ୍ମ ପାଖୁଡ଼ା ଆଖି ଗାଲରେ ଗୋଲାପୀ ନାଲିକୁ ଓଠରେ ଶିରୀଷ ପାଖୁଡ଼ା ପରି ହସ ।"

କଞ୍ଚନବତୀର ବର୍ଣ୍ଣନା – "କଞ୍ଚନବତୀ ଯେ କଞ୍ଚନ ଫୁଲପରି ତା'ର ରୂପ ଫୁଟିଲା କଞ୍ଚନ ଫୁଲପରି ତା'ର ହସ, ଦିହର ରଙ୍ଗ – ଛନ ଛନ କନ କନ ।"

ଅସୁରୁଣୀ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା – "କଳା ମଚମଚ ବୁଢ଼ୀ, ପାଚିଲା ମୂଳା ପରି ଦାନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ ବାଳ ପାଚି ଝୋଟ ହୋଇଗଲାଣି ।"

ଗାଈ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା – "ଗାଈଟିଏ ଥାଏ ଯେ, ତା' ନାଁ କର୍ଣ୍ଣ, କଇଁଫୁଲ ପରି ଧୋବ ଫର ଫର, ତା' ଦିହରୁ ମାଛି ଖସିପଡୁଥାଏ, ଭାରି ଦୁଧିଆଳୀ ।"

ଶ୍ମଶାନ ବର୍ଣ୍ଣନା – "ନିଛାଟିଆ ଜାଗା, ମଣିଷ ଖପୁରୀ, ଦରପୋଡ଼ା କୁ... ଛିଣ୍ଡା କତରା ।"

ଅରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା – "ଅଗନାଗ୍ନି ବନସ୍ତ । ପତ୍ରଟାଏ ପଡ଼ିଲେ କୁଲାଟାଏ ପଡ଼ି... ଶୁଭୁଚି, କାଠି ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିଲେ ଡିଙ୍କିଟାଏ ପଡ଼ିଲାପରି ଶୁଭୁଚି । ବାଘଭାଲୁ ପଶ... ଅଜଗର ଅହିରାଜ ପହ୍ଲ ପହ୍ଲ ।"

ପୁଷ୍କରିଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା – "ଶଙ୍ଖ ମଲ ମଲ ପଥରର ପାହାଚ । ଚାରିପଟେ ... ବଗିଚା, କାଚକେନ୍ଦୁ ପରି ପାଣିରେ ଗଛର ଛାଇ ନାଚୁଛି – ନାଚୁଛି ।"

ଲୋକକାହାଣୀରୁ ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନା ସଂଗ୍ରହ କଲେ, ତାହା ... ପୁସ୍ତକରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିବ । ତେବେ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନା କ୍ଷେତ୍ରରେ କାହା... ସ୍ରଷ୍ଟାର ରୁଚିବୋଧ ଓ କଳ୍ପନା ବିଳାସର ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ରସ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା – ଲୋକକାହାଣୀରେ ବିବିଧ ରସର ଅବତାରଣା ଘଟି... ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଶୃଙ୍ଗାରରସ, ବୀରରସ, କରୁଣ... ହାସ୍ୟରସ, ଭୟାନକରସ, ବାତ୍ସଲ୍ୟରସ ଆଦିର ସୁନ୍ଦର ପରିପ୍ରକାଶ ଏଥିରେ ଘଟି... ନାରୀ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଏବଂ ସମୟେ ସମୟେ ନାୟକନାୟିକାମାନଙ୍କର ପ୍ରୀ... କଥା ଓ କ୍ରିୟାରେ ଶୃଙ୍ଗାରରସ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । 'ଉଜ୍ଜଳବତୀ କନିଆ କଥା... ଭାତ ଅନ୍ତରର ବୀରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ, 'କିଳପାଣି କଥା'ରେ ରାଜ...

Scanned with CamScanner

ବୀରତ୍ୱ, 'ଯା ବାପ ଚଢ଼େ ଘୋଡ଼ା, ତା' ପୁଅ ଚଢ଼େ ବଢ଼ା'ରେ ରାଜପୁତ୍ରର ଗଣ୍ଡା ସହିତ ବୀରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଘର୍ଷ, 'ଦି' ଭାଇ ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀ କଥା'ରେ ସାନଭାଇର ଅସୁରୁଣୀକୁ ମାରିବାରେ ସାହସିକ ପଦକ୍ଷେପ, 'ସତୀ କନ୍ୟା ଓ ସତିଆ ବର କଥା'ରେ ସାଧବ ପୁଅଦ୍ୱାରା ଅସୁରର ମୃତ୍ୟୁ ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୀରରସର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା ଘଟିଛି । କେତେବେଳେ ଶରୀର ଗଠନର ବିକୃତି ବା କେତେବେଳେ କଥାର ଚାତୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଉକ୍ତି ଅଥବା ମାନବର କ୍ରିୟାକଳାପ ଏହି ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । 'ଗେଟମା ନା ଟାକ ଗୋଟମା'ରେ ଗେଟମାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ରେକ କରିଥାଏ । 'ହାଇଚୋଇଁ' ଗପରେ ବିବାହପରେ କାଲର ଶ୍ୱଶୁରଘର ଯାତ୍ରାକାଳରେ ମା' ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଥିଲେ, 'ତୁ ଶୁଣିପାରୁ ନାହୁଁ, ଯାହା ପଚାରିବେ ଭଲ ହେଲା କହିବୁ । କାଲ ଜ୍ୱାଇଁ ଶ୍ୱଶୁରଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଶ୍ୱଶୁର କହିଲେ 'ବଡ଼ଶଳା ପୁରୀ ଯାଇଥିଲା, ପୋଖରୀରେ ମଲା । ଜ୍ୱାଇଁ କହିଲା – ଭଲ ହେଲା । ପୁଣି ଶ୍ୱଶୁର କହିଲେ – ଚାରିଦିନ ତଳେ ସାପକାମୁଡ଼ାରେ ପୋଢ଼ ହଳକ ମଲେ – ଜ୍ୱାଇଁ କହିଲା – ଭଲ ହେଲା । ପୁଣି ସେ କହିଲେ କୋଠିକ ଧାନ ଓ ଅଳଙ୍କାର ଚୋରି ହେଲା । ଜ୍ୱାଇଁ ଉତ୍ତର ଦେଲା – ଭଲ ହେଲା । ଶେଷରେ ଶ୍ୱଶୁରଘର ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଜ୍ୱାଇଁକୁ ମାଡ଼ମାରି ଶଳାମାନେ ବିଦା କରିଦେଲେ । ଏହି ଘଟଣାଟି ହାସ୍ୟରସ ଉଦ୍ରେକ କରିଥାଏ । ସେହିପରି 'ବଉଁଶଯାକ କାଲ'ରେ କେହି କାହାରି କଥା ନ ବୁଝି ରାଗିବା ଓ ପରିଶେଷରେ ବୁଝିବା ପରେ ହସିବା, 'ଯାହିତାଇ'ରେ ସ୍ତ୍ରୀର କଥାନୁସାରେ ସ୍ୱାମୀ ବଜାର ଯାଇ ଯାହିତାଇ ମାଗିବା ଏବଂ ଲଙ୍କା ଆଣି ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ପାଟି ପୋଡ଼ିବା, 'ଘୋଡ଼ାଡିମ୍ବ କଥା'ରେ ରାଜା ଘୋଡ଼ାରେ ଦୌଡ଼ୁଥିବାର ଦେଖି ମୂର୍ଖର ଘୋଡ଼ାଡିମ୍ବ କିଣିବାର ଯୋଜନା ଏବଂ ଘୋଡ଼ା ଡିମ୍ବ ଭାବରେ ପାଣିକଖାରୁ କ୍ରୟ, 'ଫୁଲ ଶୁଂଘତୀଲୋ, ଫୁଲ ଶୁଂଘତୀ'ରେ ସ୍ତ୍ରୀ କିଛି ନ ଖାଇବା କଥା କହିବାବେଳେ ଏକାବେଳକେ ସାତଟି ଇଲିଶି ଖାଇବା, 'ଅଳସୁଆ' ଗପରେ ଅଳସୁଆର କ୍ରିୟାକଳାପ, 'କୁଣିଆକୁ ଠେଙ୍ଗା'ରେ ବଳଦ ନାମ ଯଥାକ୍ରମେ କୁଣିଆ ଓ ଠେଙ୍ଗା । ଜ୍ୱାଇଁ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ଶଳା ହଳ ଫିଟାଇ କହିଲା, 'ବୋଉ କୁଣିଆକୁ ବାନ୍ଧ ମୁଁ ଠେଙ୍ଗା ଆଣୁଛି' । ଏହା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଜ୍ୱାଇଁର କୁଟାଗଦା ମୂଳେ ଲୁଚିବା, ଶଳା କୁକୁର ନାମ 'ଦେଖିଲି' ଡାକିବାରୁ ଜ୍ୱାଇଁର ପଳାୟନ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । 'ଘରକୁ ପୁଅ ଚତୁର ହୁଅ'ରେ ବୁଢ଼ାସାହୁର ସାନପୁଅ ମହାଜନକୁ ଯେଉଁ ଚତୁର ଉତ୍ତର ଦେଇଛି, ସେଥିରୁ ହାସ୍ୟର ଦ୍ୟୋତନା ମିଳିଥାଏ, ଯଥା – ବାପା

ଚାଲିଯାଉଥିଲେ ଆଜି ଆସିବ, ଦଉଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ କାଲି ଆସିବ (ବୁଢ଼ାଲୋକ ଦୌଡ଼ିଲେ ପଡ଼ିଯିବ), ମା' ଯାଇଛି ଏଠା ଜିନିଷ ସେଠିକି କରି (ମାଛ ବେଚି), ଭାଇ ଯାଇଛି ସଳଖଟାରୁ ବଙ୍କାକରି (ଲଙ୍ଗଳ ତିଆରି କରି), ଭାଉଜ ଯାଇଛି ଅଳପକୁ ବହୁତ କରି (ଟୁକାଭିଣି) । ଅନୁରୂପ ଭାବେ 'ଭଲା ରାମଜେନା [illegible] ବାଡ଼ି ଢାହରେ ପକାଇ ଆସ୍ୱର୍ଦ୍ଦେ ରେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୁଦ୍ଧିହୀନ । ସ୍ତ୍ରୀ କଥାରେ ରାଜସଭାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ବାଟରେ ଦେଖିଲା ମୂଷା ମାଟି ଖୋଳୁଚି । ତେଣୁ ସେ ଲେଖିଲା 'ଖୋଳୁଚି ଖୋଳୁଚି ଖୋଳୁଚିରେ' । ବଗକୁ ତୁନି ହୋଇ ବସିଥିବାର ଦେଖି ଲେଖିଲା – ''ଭଲା ତୁନି ହୋଇ ବସିଚିରେ । ବିଲୁଆ ଛନ୍ ଛନ୍ ହେବାର ଦେଖି ଲେଖିଲା – 'ତର୍କ ମର୍କ ହେଉଚିରେ' – ଏହାକୁ କାନ୍ଥରେ ଲେଖିଦେଇ ଆସିଲା । ଚୋରଟି ଚୋରି କରିବାକୁ ଆସୁଥିବାବେଳେ ରାଜା ସେହି ଶ୍ଳୋକଟି ପଢ଼ୁଥିବାର ଦେଖି ଭାବିଲା ରାଜା ସବୁ ଜାଣି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ସତକଥା ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ମାନିଗଲା । ଅସୁରମାନଙ୍କର ନାମକରଣ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଯଥା – ଟିଟିଟିଟିଆ, କିଡ଼ିକିଟିଆ, ଧୁମସା, ଡୁମଡ଼ାମା, ଘଡ଼ଚା, ଝପଟଖଣା, ଭୁଦୁଭୁଦୁ [illegible] ଇତ୍ୟାଦି । ଅସୁରର ଖାଦ୍ୟ – ବସ୍ତାଏ ଚଣା, ଶଗଡ଼େ ପିଠା, ଭାତ, [illegible] ମେଣ୍ଢା, ଘୁଷୁରି, ଛେଳି, ଛେନାପଣା ଆଦି ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ହାସ୍ୟରସ ଉଦ୍ରେକ ହୋଇଥାଏ ।

'ଯାହାଲାଖି ଯିଏ'ରେ ରଙ୍କନିଧି ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ଗଉଡ଼ମାନେ ହିଂସା ପୋଷଣ କରି ଖାଦ୍ୟରେ ବିଷ ଦେବା, ମୃତ ରଙ୍କନିଧି ଶବ ପାଖରେ ପାଟର କରୁଣ [illegible] 'ତଅପୋଇ କଥା'ରେ ଭାଉଜମାନଙ୍କର ତଅପୋଇ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ତଅପୋଇର ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥା, 'ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ ବାଜିଲା କେନ୍ଦରା'ରେ ଭାଇ ପ୍ରତି ଭଉଣୀର ଗାଢ଼ ସ୍ନେହ ଓ ସେଥିରେ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ, 'ବଣମଲ୍ଲୀ କଥା'ରେ ଭାଇ [illegible] ଭଉଣୀର ମୃତ୍ୟୁ, 'ଯୋଜନୀ କଥା'ରେ ଭାଇମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୃତ୍ୟୁବରଣ [illegible] ଯୋଜନୀ ଶବ ନିକଟରେ ମାତାର କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନ, 'ଚାଟଘର ପିଲା [illegible] ସାନରାଣୀ ପ୍ରତି ଭଉଣୀମାନଙ୍କର ଅମାନବିକ ବ୍ୟବହାର, 'ସୁନାଝିଅ [illegible] ସାବତମା'ର ପୁଅଝିଅଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର, 'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କର୍ମ ସେମିତି ଫଳ ପାଇ'ରେ ସାନରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ରାଣୀଙ୍କର କଦର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଆଦି କରୁଣରସର ଉଦ୍ରେକ କରିଥାଏ ।

ଅସୁର ଅସୁରୁଣୀଙ୍କ ଭୟାନକ ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସ୍ୱତଃ ଭୟାନକ ରସ ସୃଷ୍ଟିରେ ସହାୟତା କରିଥାଏ । ସେହିପରି 'ଯୋଜନୀ କଥା', '[illegible]

...ଗଛ, ସପନ କଥା ନୁହେଁ ମିଛ', 'ଆ'ରେ ଆ'ରେ କେଶରୀ', 'ମୃଷା ...ଆ କଥା' ଆଦିରୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ରସର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କୁହୁକ ...ଟ, ମନପବନ ମଣ୍ଡପ, କଣ୍ଟି କରଦା ଫୁଲ, କୁହୁକ ଖଣ୍ଡା, କୁହୁକ ଶଙ୍ଖ, ...କ ପଲମ ଆଦିର ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ 'ଅଦ୍ଭୁତ ରସ' ସୃଷ୍ଟିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ...ପରି ବିଚାର କଲେ 'ଲୋକକାହାଣୀ'ରେ ବିଭିନ୍ନ ରସର ଅପୂର୍ବ ବିକାଶ ...କ୍ଷ୍ୟକରି ହୋଇଥାଏ ।

ସାଙ୍ଗୀତିକତା – ଲୋକକାହାଣୀକୁ ରସସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ରଚିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କାହାଣୀର ମଝିରେ ମଝିରେ ସଙ୍ଗୀତମାନ ସଂଯୋଜନା କରାଯାଇଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତା ମନରେ କାହାଣୀ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଭାବ ପକାଇପାରିଛି । ଏହି ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି କଥାବସ୍ତୁ ସହିତ ସମତା ରକ୍ଷାକରି ଗତି କରିଥିବାରୁ କାହାଣୀଠାରୁ ଏହା ପୃଥକ୍ ବୋଲି କେବେ ମନେ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହି ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକରେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାହାଣୀର ଗତିକୁ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କରିଛି । ସଙ୍ଗୀତ ସହିତ ମଣିଷର ଜନ୍ମଗତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବାରୁ କାହାଣୀରେ ଏହାର ସଂଯୋଜନା ଅସଙ୍ଗତ ବୋଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରେ ଏହା ଅନାବଶ୍ୟକ ବା ଅଯୌକ୍ତିକ ମନେହେଲେହେଁ ଅତୀତରେ ଏହା ଥିଲା କାହାଣୀର ଆଦର୍ଶ । ତେଣୁ ...ଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷରେ 'କଥାଣି'ର ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିଲା । ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ମଧ୍ୟରେ ...ହିଁ ଲୋକକାହାଣୀର ପ୍ରକୃତ ରସ ନିହିତ । 'କାଞ୍ଚନବତୀ କଥା'ରେ ଭାଇଦ୍ୱାରା ନିହତା କାଞ୍ଚନ 'କଞ୍ଚନ ବୃକ୍ଷ'ରେ ପରିଣତ ହେବାପରେ ବାରିକ ଫୁଲ ତୋଳିବା ସମୟରେ ଗଛଟି କହିଛି –

ଥିରି ଥିରି କରି ତୋଳରେ ବାରିକ
 ଗଛରୁ ପତର ଝଡ଼େଟି
ମୋ ଭାଇ ମୋତେ ଖଣ୍ଡାରେ ହାଣିଲା
 ତହିଁକି ମୋ ଦେହ ଥରେଟି ।

ଏହି ଗୀତରୁ କାଞ୍ଚନର ହତ୍ୟା ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଛି ଓ କାହାଣୀ ନିଜସ୍ୱ ଗତିପଥରେ ଆଗେଇଯାଇଛି । 'ବଣମଲ୍ଲୀ କଥା'ରେ ଭଉଣୀର ରକ୍ତ ଶାଗଭଜାରେ ଲାଗିଥିବାରୁ ତା'ର ମାଂସର ସ୍ୱାଦ ଚାଖିବାପାଇଁ ନିଜ ଭାଇ ତାକୁ ବଣରେ ମାରିଦେଇଛି । ସେଠାରେ ସେ ଗୋଟିଏ ମଲ୍ଲୀଗଛରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି ତା'ର ସ୍ୱାମୀ ସେହି ବଣରେ ଫୁଲ ତୋଳିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ନିଜ ମୃତ୍ୟୁ ରହସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ କହିଛି –

Scanned with CamScanner

ପାପିଆ ଭାଇରେ ମହାପାପ କଲୁ
ରାବଣର କାଣ୍ଡ ଆଣି ବୁକୁରେ ଟିକିଲୁ
ଲେ ତୋଳଲ ଲେ ତୋଳଲ ବଣମଲ୍ଲୀ ଫୁଲ
ତୋଳ ତୋଳ ସ୍ୱାମୀ ନ ଭାଙ୍ଗି, ନ ଭାଙ୍ଗି ଡାଳ ।

'ଭାଇଜଉଣୀ କଥା'ରେ ଭଉଣୀର ଭାଇଘରକୁ ଆସିବା ଭାଉଜ ପାଖରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇଛି । ଭାଇଘରକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କୁ ବିଦାୟ କରିଦେବାକୁ ଭାଉଜ ଶୁଖିଲା ଘୃଣାମିଶା ସୋହାଗରେ କହିଛି –

ଆସିଲ ନଣନ୍ଦ ଉଠିଲ କଲ ବସିବାକୁ ନାହିଁ ଠାଆ
ପାଣି ମୁନ୍ଦିଏ ଦିଅନ୍ତି ନଣନ୍ଦ, ଦଦରା ମାଠିଆ
ପିଢ଼ା ଖଣ୍ଡିଏ ଦିଅନ୍ତି ନଣନ୍ଦ, ବଢ଼େଇ ଘରେ ବିହା
ପାନଖଣ୍ଡିଏ ଦିଅନ୍ତି ନଣନ୍ଦ, ଘରେ ନାହିଁ ଗୁଆ
ଯୋଉ ବାଟେ ବାଟେ ଆସିଛ ନଣନ୍ଦ, ସେଇ ବାଟେ ବାଟେ ଯାଅ ।

'ଯୋଜନୀକଥା'ରେ ଯୋଜନୀର ମୃତଦେହ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ତା'ର ମା' କରୁଣ ସ୍ୱରରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ତା'ର ସୁଗୁଣାବଳୀ ବଖାଣିଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଯଥାର୍ଥ । କାରଣ ନାରୀମାନେ କ୍ରନ୍ଦନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱର ଓ ତାଳ ଦେଇ ଏହାକୁ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ଯୋଜନୀର ମା' ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ କହିଛି –

ସୁନ୍ଦର ବଦନ ଦିଶିଯାଉଚି କି ହାଁ ମୋ' ଯୋଜନୀରେ
ଦିନେ ପଦେ ଗାଳି ଦେଇ ନ ଥିଲି ମୋ' ଯୋଜନୀରେ
ଆଗ ଗୋଡ଼ରେ ତୋ' କଣ୍ଟା ଭୁକିଲେକି ମୋ' ଯୋଜନୀରେ
ଛୁରୀ ପଶିଯାଏ ଛାତିରେ ମୋର କି ମୋ' ଯୋଜନୀରେ
କଅଁଳ ଲଟାର ଡଙ୍କ ମୋଡ଼ିଲା କି ମୋ' ଯୋଜନୀରେ
କଂସାସୁର ହାତ କେମିତି ଗଲାଟି ମୋ' ଯୋଜନୀରେ

କଲରାବେଣ୍ଟ ଖାଇବାକୁ କୁଆ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ନିଜର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସମୟରେ ଗୀତକୁ ଭାବ ପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରଥମେ କୂଅକୁ କହିଛି –

ନଇ କୂଅ,
ଦେ ପାଣି
ଧୋଇବି ଥଣ୍ଟ
ଧାଇଁ ଖାଇବି କଲରାବେଣ୍ଟ ।

ତା'ପରେ କୁମ୍ଭାର ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଛି –

ଦେ' କୁମ୍ଭାର ଦେ' ଘଟ
କାଢ଼ିବି ପାଣି ଧୋଇବି ଥଣ୍ଡ
ଧାଇଁ ଖାଇବି କଲରୀ ବେଣ୍ଡ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ଅନେକ ଲୋକକାହାଣୀରେ ବିଭିନ୍ନ ସଙ୍ଗୀତର ସଂଯୋଜନା କରାଯାଇ ତାହାକୁ ଶ୍ରୁତିମଧୁର କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଠକ ଓ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ମନରେ କାହାଣୀ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଛି ।

ଶୈଳୀ ବା ଗଳ୍ପଗୁମ୍ଫନ କଳା

କଥାରେ ଅଛି – ଗାଇ ଜାଣିଲେ ଗୀତ ସୁନ୍ଦର
ବାନ୍ଧି ଜାଣିଲେ ମଥା ସୁନ୍ଦର
କହି ଜାଣିଲେ କଥା ସୁନ୍ଦର ।

କାହାଣୀର ସମସ୍ତ ଗୌରବ ନିର୍ଭର କରେ କଥକର କଥନତାରେ । କଥକ ଯେଉଁପରି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ କଥା କହିପାରିବ, ସେହି ପରିମାଣରେ ଶ୍ରୋତାର ମନକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିପାରିବ । ତଥାପି ଲୋକକାହାଣୀର ଶୈଳୀରେ କେତେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୋତାର ମନକୁ କାହାଣୀ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଥକ ଆରମ୍ଭ କରେ – ''ସୁଖ କହିବି ନା ଦୁଃଖ କହିବି ନା' ଅଙ୍ଗେ ଯାହା ନିଭେଇଛି ତାହା କହିବି ?'' ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର ପାଇସାରିବା ପରେ ପୁଣି କଥକ ଆରମ୍ଭରେ କଥାଣି ଯୋଗ କରି କୁହେ –

କଥାଟିଏ କହୁଁ କଥାଟିଏ କହୁଁ
କିସ କଥା ? ବେଙ୍ଗ କଥା
କି ବେଙ୍ଗ ? ଠୁରା ବେଙ୍ଗ
କି ଠୁରା ? ବ୍ରାହ୍ମଣମରା
କି ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ
କି ଶୁଦ୍ଧ ? ପିଠା ମଧ
କି ପିଠା ? ତାଳ ଗଇଁଠା ଇତ୍ୟାଦି ।

କଥା ଗଢ଼ିବାଲେ ତା' ନିଜ ବାଟରେ । ପୁଣି କଥା ଶେଷରେ କଥାଣି –

ମୋ' କଥାଟି ସଇଲା, ଫୁଲଗଛଟି ମଲା ।
ହଇରେ ଫୁଲଗଛ ତୁ କାହିଁକି ମଲୁ ?
ମୋତେ କାଳୀଗାଈ ଖାଇଗଲା ।
ହଇ ଲୋ କାଳୀଗାଈ, କିଆଁ ଖାଇଲୁ ?
ମତେ ଗଉଡ଼ ଜଗିଲା ନାହିଁ ।
ହଇରେ ଗଉଡ଼, ତୁ କିଆଁ ଜଗିଲୁ ନାହିଁ ?
ମତେ ବଡ଼ ବୋହୂ ଖାଇବାକୁ ଦେଲା ନାହିଁ ।
ହଇଲୋ ବଡ଼ ବୋହୂ, ତୁ କିଆଁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲୁ ନାହିଁ ?
ମୋ' ପୁଅ କାନ୍ଦିଲା ।
ହଇରେ ପୁଅ ତୁ କିଆଁ କାନ୍ଦିଲୁ ?
ମତେ ଧୂଳିଆ ଜନ୍ଦା କାମୁଡ଼ିଲା ।
ହଇରେ ଧୂଳିଆ ଜନ୍ଦା, ତୁ କିଆଁ କାମୁଡ଼ିଲୁ ?
ଭୂଇଁ ତଳେ ତଳେ ଥାଏ
କଅଁଳ ମାଉଁସ ଟିକିଏ ପାଇଲେ ଭୁଟ୍‌କିନା ଖାଏ ।

ଶ୍ରୋତାର ମନକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇବାପାଇଁ କଥକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାଏ । ମଝିରେ ମଝିରେ କୌତୁକ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଉତ୍ତର ରଖାଯାଇଥାଏ । ''ଆକସ୍ମିକତାହୀନ ଆରମ୍ଭ ହିଁ ଲୋକାହାଣୀର ନିଜସ୍ୱ ଶୈଳୀ । ସ୍ଥାନ ବା ପାତ୍ର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଏକ ପରିଚୟାତ୍ମକ ଅନାକର୍ଷକ ବାକ୍ୟରୁ କାହାଣୀର ଆରମ୍ଭ ଘଟେ । ××× କୌଣସି ଘଟଣାରୁ ଲୋକକାହାଣୀ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ନାହିଁ । ସମାପ୍ତି ମଧ୍ୟ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବେ ଘଟେ । ସମସ୍ତ ଘଟଣାର ସୁସମାଧାନ ପରେ କାହାଣୀ ସରେ । ଆଉ କିଛି ଘଟିପାରେ ବା ଘଟିବ – ଏ କୌତୂହଳର ଅବକାଶ ନ ଥାଏ ।'' (୧୮)

ଉପସ୍ଥାପନାଗତ ଚମତ୍କାରିତା ଲୋକକାହାଣୀର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ସେପରି ରାଜାପୁଅ ଚାଲିଚି ତ ଚାଲିଚି – । କୌଣସି ପଶୁପକ୍ଷୀ ବା ଅସୁରମାନଙ୍କ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନବେଳେ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏହା ଏପରି ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ, ଯଦ୍ୱାରା ପାଠକ ବା ଶ୍ରୋତା ମନରେ ଏକ ବାସ୍ତବ ଅନୁଭୂତିର ସଞ୍ଚାର ଘଟେ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଅସୁରୁଣୀ ବିଷୟରେ କହିବାକୁ ଗଲାବେଳେ କଥକ ଆରମ୍ଭ

Scanned with CamScanner

କରିଥାଏ – "ଅସୁରୁଣୀର ମୂଳାପରି ଦାନ୍ତ । ନଡ଼ିଆ ଗଛକୁ ଦାନ୍ତକାଠି କରେ । ଚିକ୍କଣେଇ କରେ ବାଉଁଶଫାଳ । ବକତକେ ଦି' ହଣ୍ଡା ଭାତ ହଣ୍ଡାଏ ତିଅଣ ଖାଏ ।" ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ଏକ କାଳ୍ପନିକ ରୂପ ଶ୍ରୋତା ଓ ପାଠକ ଆଗରେ ନାଚିଉଠେ ।

ଲୋକକାହାଣୀର କଥାବସ୍ତୁରେ କୌଣସି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ କାହାଣୀ ପ୍ରାୟ ଏକପ୍ରକାର । ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟର ଜୟ, ପାପ ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟର ପରାଜୟ । ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ଆଦି ବାହନ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଅଲୌକିକତା ଲୋକକାହାଣୀର ଅନ୍ୟତମ ବିଶେଷତ୍ୱ । ଅଚାନକ ଐଶୀ ଶକ୍ତିର ଆଶୀର୍ବାଦ କାହାଣୀକୁ ଚମତ୍କାରିତାରେ ପରିଣତ କରେ । ଏକ ଏକ ବିଶେଷ ବାକ୍ୟାଂଶର ବାରମ୍ବାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଘଟିଥାଏ । "ଗୋଟିଏ ରାଇଜରେ ଏକ ରାଜା ଥାଏ ଯେ, ସେ ରାଜାର ଗୋଟିଏ ପୁଅ । ରାଜାପୁଅ, ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ, କଟୁଆଳପୁଅ, ସାଧବପୁଅ ଚାରି ସଙ୍ଗାତ –" ଇତ୍ୟାଦି । ଅଥବା "ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଜେମା, ଚନ୍ଦ୍ରଉଦିଆ ପରି ମୁହଁ, ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ପରି ମୁହଁରେ ବିଜୁଳି ହସ" ଆଦି । କଥା ମଝିରେ ବାକ୍ୟାଂଶ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇ କାହାଣୀକୁ ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥାଏ । ଯେପରି –

ଆପଣା ଧନ ପରକୁ ଦେଇ
ଶିବ ନାଚୁଥିଲେ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ (ଓଲୁ ଆଉ ସିଆଣିଆ)

ଅଥବା – ବଡ଼ ବଡ଼ଙ୍କ କଥା ନ ମାନନ୍ତି ରାୟେ
ପଛକୁ ହୁଅନ୍ତି ବାବନାଭୂତ ପ୍ରାୟେ (ବାବନାଭୂତ କଥା)

ଆଞ୍ଚଳିକତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ମୁଦ୍ରାଙ୍କ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କାହାଣୀ ମଝିରେ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ସହିତ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ ଏହାର ଶୈଳୀକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର କରିଥାଏ । ଯେପରି 'ଯେ ପଳାନ୍ତି ସେ ତରନ୍ତି' ରେ –

ଅସମ୍ଭବଂ ମୟା ଦୃଷ୍ଟା ମୃତ୍ୟୁ ହସ୍ତେନ ମୁଦ୍‌ଗରା
ଗ୍ରାମେଣଂ ରୋଦନଂ ନାସ୍ତି ଯେ ପଳାନ୍ତି ସେ ତରନ୍ତି ।

ବେଳେ ବେଳେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ କରାଯାଇ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଶୈଳୀ-ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯିବାର ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି । 'ନଅ ... କହଣା'ରେ

ଏଥିରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ବାରିକ ସାଆନ୍ତକୁ ନିଜର ମନକଥା ଜଣାଇବା ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ତେଣୁ ଲୋକ କାହାଣୀର ଶୈଳୀ ପାରମ୍ପରିକ ହେଲେ ହେଁ ସେଥିରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ରହିଛି । ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଏହି ଶୈଳୀର ଯେ କିଛି ଅବଦାନ ରହିଛି, ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ବୌଦ୍ଧିକ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ – ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତର ଛଳରେ ବୌଦ୍ଧିକ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତାକୁ କିଛି ସମୟ ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଉପଦେଶ ଛଳରେ ବୌଦ୍ଧିକ ଉକ୍ତର ଦିଆଯାଇଥାଏ, ଯାହାର ସମାଧାନପାଇଁ କାହାଣୀର ଚରିତ୍ରମାନେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ସହାୟତା ଲୋଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା କାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟାର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିତାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ବ୍ୟଞ୍ଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାର ପରମ୍ପରା ଓଡ଼ିଶାରେ କେତେ ପ୍ରାଚୀନ, ତାହା ଉକ୍ତ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରୁ ଜାଣିହୋଇଥାଏ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଏହି ବୌଦ୍ଧିକ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ ବା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ହିଁ ସମାହିତ ହୋଇଛି । 'ଧାନଟି ଭିତରେ ଚାଉଳଟିଏ, ଅଣ୍ଡା ଭିତରେ କିଏ' କାହାଣୀରେ ରାଜକନ୍ୟା ରାଜପୁତ୍ର ଦିଗକୁ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇ ହସି, ବାଳଝାଡ଼ି, କୋଶଳାଶାଗ ପୋପାଡ଼ିଦେଇ ଚାଲିଯିବାରୁ ରାଜାପୁଅ ଏହାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର ଏହି ସାଙ୍କେତିକ ଭାଷାର ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ କହିଛି – ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇବାର ଅର୍ଥ ସେ ହେଉଛି ଦନ୍ତବକ୍ର ରାଜାଙ୍କ ଝିଅ । ବାଳ ଝାଡ଼ିବାର ଅର୍ଥ – ବାଳମତୀ କନ୍ୟା ଏବଂ କୋଶଳା ଶାଗର ଅର୍ଥ – କୁଶଳ ଦ୍ୱୀପରେ ତା'ର ଘର । 'ବାଳମୁକୁଳା ଛାଇ'ରେ ଝିଅଟି ବିଦେଶୀ ଯୁବକକୁ ନିଜର ପରିଚୟ ସାଙ୍କେତିକ ଭାଷାରେ ଦେଇ କହିଛି – ବାଳମୁକୁଳା ଛାଇ, ଶୀତଳ ଛାମୁଣ୍ଡାଘର, ଶୀତ ନ ଛାଡ଼ିବା ନିଆଁ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି – ବାଳମୁକୁଳା ଛାଇ – ଖଜୁରିଗଛ, ଶୀତଳ ଛାମୁଣ୍ଡା ଘର – ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ବା ଭାଡ଼ି, ଶୀତ ନ ଛାଡ଼ିବା ନିଆଁ – ବଣିଆଘରର ଉହ୍ମେଇ ନିଆଁ । ଅର୍ଥ ହେ ସେ ହେଉଛି ବଣିଆଘରର ଝିଅ ଓ ତାଙ୍କ ଘର ଆଗରେ ଖଜୁରି ଗଛଟିଏ ଅଛି ଏବଂ ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ବନ୍ଧାଯାଇଛି । ନିଜ ବଂଶ ତଥା ଘରର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ଏଥିରେ ରହିଛି ।

'ଆଖି ଉପରେ ପକ୍ଷୀ'ରେ ବୋହୂ ମହାଜନକୁ ନିଜ ଘରର ପରିଚୟ ଦେ କହିଛି – ଆଖି ଉପରେ ପକ୍ଷୀ, ନଖ ଉପରେ ଲାଖ, ଆୟ ଯେତିକି ବ୍ୟୟ ସେତିକି, ଅନ୍ତ ଉପରେ ଦାନ୍ତ –

ଆଖି ଉପରେ ପକ୍ଷୀର ଅର୍ଥ – ଯାହା ଦୁଆରେ ନଡ଼ିଆଗଛ ରହିଛି ।

ନଖ ଉପରେ ଲାଖ – ମଞ୍ଜୁଆତି ଗଛ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

ଆୟ ଯେତିକି ବ୍ୟୟ ସେତିକି – ଘର ଆଗରେ କୂଅ ।

ଅଚ ଉପରେ ଦାନ୍ତ – ଘର ଆଗରେ ପଣସଗଛଟିଏ ଅଛି ।

'ଅରକ୍ଷିତକୁ ଦଇବ ସାହା'ରେ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅସୁନ୍ଦର ପୁତ୍ର ରଘୁ ବିଭାଘରପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ବରର ଗୁଣ ଓ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ତା'ର ଭାବୀ ଶ୍ୱଶୁର ପାଖରେ ସାଙ୍କେତିକ ଭାଷାରେ ଯାହା କହିଛନ୍ତି, ଶ୍ୱଶୁର ତା'ର ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଅର୍ଥ ଭାବି ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଚାତୁର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳେ, ଯଥା –

ନୀତିରେ ବୁଲା କୁକୁର – ଅର୍ଥାତ୍ ଦିନଯାକ ଗାଈ ଚରେଇ ବିଲବଣ ବୁଲେ, ସଞ୍ଜକୁ ଘରକୁ ଆସେ ।

ସୁନ୍ଦରରେ ମଦନମୋହନ – ମଦନମୋହନ ଅର୍ଥ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । କୃଷ୍ଣ କଳା, ତେଣୁ ସିଏଁ ମଧ୍ୟ କଳା ।

ଧନ ଅଲେଖା – ଧନ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅଲେଖା ।

ଗୋରୁଗାଈ ଘରେ ଯେତେ ବାହାରେ ତେତେ – ଗାଈ ଗୁହାଳ ନ ଥିବାରୁ ଗାଈଟିର ଶରୀରର ଅଧେ ଘରେ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ଘର ବାହାରେ ରହିଥାଏ ।

କଂସାଗିନା ଅଚଳାଚଳ – ଗିନା ନ ଥିବାରୁ ଗାତ ଖୋଳି ଭାତ ଖାଏ ।

ଗୃହରେ ନିତି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯା' ଆସ – ଚାଳରେ ନଡ଼ା ନ ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟା – ରଘୁ ମା' ଘରେ ନିତି ପ୍ରବେଶ – ଜୋଇଁ ରଘୁ ମା' ଯୋଗୁଁ ଚଳେ ।

ଝିଅ ଯାଉ, ଖାଇଲେ ଜାଣିବ – ଝିଅ ସେଠାରେ କେବଳ ଜାଉ ଖାଇବ । କାରଣ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ । ଏହାର ଅର୍ଥ ସେମାନେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ବୁଝିଥିବାରୁ, ରଘୁର ବିବାହ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଅନେକ ଉପଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ସାଙ୍କେତିକ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ଘଟିଛି ଏବଂ ଏହାର ଏକ ଗୂଢ଼ ଅର୍ଥ ରହିଛି । 'ଚାରୋଟି ଉପଦେଶ'ରେ ସାଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି – ହାଡ଼ିପରି ଅର୍ଜିବୁ, ସାଆନ୍ତ ପରି ଖାଇବୁ, ମାଇପ ଆଗରେ ମିଛ କହିବୁ, ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ ସତ କହିବୁ । ପଇସା ଅର୍ଜନପାଇଁ ହାଡ଼ି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଘୃଣ୍ୟ ନୁହେଁ । ସର୍ବଦା ଭଲ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବ । ସ୍ତ୍ରୀ ଅବିଶ୍ୱାସଯୋଗ ହୋଇଥିବାରୁ ସତ୍ୟକଥା ତାଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅନୁଚିତ ଏବଂ ରାଜ ସତ୍ୟ ତଥା ନ୍ୟାୟର ରକ୍ଷକ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଦେ

ଉଚିତ । 'ବୁଝିଲେ ଭଲ ନ ବୁଝିଲେ ମଲ'ରେ ମହାଜନ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ପୁଅକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଥିଲେ – ଦୁଆରେ ରଖିବୁ ଦନ୍ତୀ କବାଟ । ନିଜ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ବସାଇ ହାଟ । ଦେବୁ, ମାଗି ନ ଯିବୁ । ଗୁଣ୍ଡାକୁ ମୁଠେ ଖାଇବୁ । ଅଣତୁଠରେ ଗାଧୋଉଥିବୁ । ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝି ନ ଥିବାରୁ ପୁଅର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ସରିଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମାତ୍ର ଗୁରୁ ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝାଇଦେଇ କହିଲେ – ଦନ୍ତୀ କବାଟର ଅର୍ଥ କୁକୁର, ହାତୀ ଦାନ୍ତର କବାଟ ନୁହେଁ । କାରଣ କୁକୁର ଘର ଆଗରେ ବୁଲୁଥିଲେ ଚୋର ଚୋରି କରିବାକୁ ସାହସ କରିବ ନାହିଁ । ନିଜ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ବସାଇ ହାଟର ଅର୍ଥ ବାଡ଼ିରେ ହାଟ ବସାଇବା ନୁହେଁ । ନିଜ ବାଡ଼ିରେ ସମସ୍ତ ପନିପରିବା ଚାଷ କରିବ । ଦେବୁ, ମାଗି ନ ଯିବୁର ଅର୍ଥ – ସୁନା ରୁପା ବନ୍ଧକ ରଖି ଟଙ୍କା ଦେଲେ ମାଗିଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଗୁଣ୍ଡାକୁ ମୁଣ୍ଡେ ଖାଇବୁର ଅର୍ଥ – ଛୋଟ ମାଛ ଖାଇବୁ । ଅଣତୁଠରେ ଗାଧୋଉଥିବୁର ଅର୍ଥ ହେଲା – ତୁଠରେ ଗାଧୋଇବାକୁ ଗଲେ କେହି ଗାଧୋଉଥିଲେ ଅପେକ୍ଷା କରି ସମୟ ନଷ୍ଟ ହେବ ଏବଂ ତୁଠରେ ଭୁଲ୍‌ରେ କୌଣସି ଜିନିଷ ଛାଡ଼ିଲେ ମିଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ । 'ସାଧବର ସାନପୁଅ'ରେ ସାଧବ ପୁଅ ଅର୍ଥଦେଇ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ କିଣିଥିବାରୁ, ତା'ରି ଦ୍ୱାରା ବହୁ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷାପାଇଛି । ଶ୍ଳୋକଟି ହେଲା –

ଭୋକେକେ ମାତା, ଧନକେ ପିତା
ଦେନେକେ ଭଉଣୀ, ଲେନେ କା ଭାର୍ଯ୍ୟା
ଅସମୟକେ ମିତ,
କାଶୀକ୍ଷେତ୍ରମେ ଉଜାଗର ରହନେ ଛୋଡ଼ ଯାୟାଁ ଭୀତ ।

'ଆସନେ ପାଦ ଚାଳି'ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତା' ଝିଅକୁ ଶ୍ଳୋକଟିଏ ଲେଖିଦେଇ କହିଥିଲେ ଏହାକୁ ୪୦୦ ଟଙ୍କାରେ ବିକ୍ରୟ କରିବୁ । ଜଣେ ସାଧବ ତାକୁ କ୍ରୟ କରିନେଇ ସେ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ତିନି ଥର ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରୁ ବଞ୍ଚିଛି ଓ ଆଉ ଥରେ ହତ୍ୟାରୂପ ପାପରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିଛି । ଶ୍ଳୋକଟି ହେଲା –

ଆସନେ ପାଦଚାଳି – (ବସିବା ପୂର୍ବରୁ ଆସନ ଉପରେ ପଦଚାଳନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
ଭୋଜନେ କାକ ବଳି – (ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ଖାଦ୍ୟ କାକକୁ ଦେବ
ପରଦେଶେ ଉଜାଗରୀ – (ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ନିଦ୍ରାଯିବା ଅନୁଚିତ
ପହିଲେ କୋପ ସଂହରି – (କିଛି ନ ବୁଝି ପ୍ରଥମରୁ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅନୁଚିତ)

'ଦୁଇ-ଦୁଇ-ଦୁଇ-ଦୁଇ' କାହାଣୀରେ ବୃଦ୍ଧାଟିଏ କିପରି ଚାତୁର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅନେକଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଛି, ତା'ର ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କରାଗଲା । ବୁଢ଼ୀକୁ ରାଜା କହିଲେ – ମୁଁ ରାଜା । ବୁଢ଼ୀ ଉତ୍ତରରେ କହିଛନ୍ତି ସମୁଦାୟ ଦୁଇ ଜଣ ରାଜା ଅଛନ୍ତି ଜଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବାସୁକି । ଜଣେ ବାଟୋଇ କହିଲେ – ମୁଁ ପ୍ରବାସୀ । ବୁଢ଼ୀ ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି – ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ଏହି ଦୁିଜଣ ହିଁ ପ୍ରବାସୀ । ଜଣେ କହିଲା - ମୁଁ ଜବରଦସ୍ତ ।

ବୁଢ଼ୀ କହିଲେ - ନିଆଁ ଓ ଯମ ଏଇ ଦୁଇଜଣ ଜବରଦସ୍ତ । ଅନ୍ୟଜଣେ ବୁଢ଼ୀକୁ କହିଲେ ମୁଁ ପରପୋଷକ । ବୁଢ଼ୀ ଉତ୍ତର ଦେଲେ - ବଳଦ ଓ ଜନ୍ମିତ ଝିଅ କେବଳ ଏହି ଦୁଇ ଜଣ ପରପୋଷକ । ଏଥିରୁ କାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାରବୋଧର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକକାହାଣୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା କେତୋଟି ଉପଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଉଭୟ ସାମାଜିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି –

୧. ଯେଣେ ଯିବୁ ତେଣେ ଯା
କର୍ମ ଘେନି ବୁଲୁଥା
୨. ଯାହା ହୋଇ ନାହିଁ ପିଲା କାଳେ
ତାହା ହବ କି ପାଚିଲା ବାଳେ
୩. ନିତି ମୂଲିଆ ମୂଲେ ଯାଏ
ଦିନେ ନ ଗଲେ ଓପାସେ ଶୁଏ
୪. ଆପଣା ଧନ ପରକୁ ଦେଇ
ଶିବ ନାଚୁଥିଲେ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ

ଲୋକକାହାଣୀରେ ଉପମା, ପ୍ରତୀକ ଓ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ – ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ 'ଉପମା'ର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଉପମା ସାଧାରଣତଃ ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସାଦୃଶ୍ୟ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରକ୍ଷାକରି ଗତି କରିଥାଏ । ଉପମେୟ ସହିତ ଉପମାନର ସମ୍ବନ୍ଧ କଥିତ ହେଲେ ବା ସାଦୃଶ୍ୟ ସୂଚିତ ହେଲେ ଉପମା ହୋଇଥାଏ । ଏହା କାବ୍ୟଧର୍ମୀ ବର୍ଣ୍ଣନା । କବିତାରେ ଏହାର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ରହିଥିଲେହେଁ, ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏହାର ଅଭାବ ନାହିଁ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଉପମାର ପ୍ରୟୋଗ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । 'ମାଦଳ କଥା'ରେ ଜେମାଙ୍କର ରୂପବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉପମାର

Scanned with CamScanner

ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି, ଯେପରି – ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଜେମା, 'ଚନ୍ଦ୍ରଉଦିଆ ପରି ରୂପ', 'ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ପରି ମୁହଁରେ ବିଜୁଳି ହସ' । ରୂପ ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରଉଦିଆର, ମୁହଁ ସହିତ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲର, ହସ ସହିତ ବିଜୁଳିକୁ ସମ୍ପର୍କାନ୍ୱିତ କରିଥିବାରୁ ଏବଂ 'ପରି' ଆଦି ସାଦୃଶ୍ୟବାଚକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥିବାରୁ ଉପମାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ପୁଣି ସେହି 'ମାଦଳ କଥା'ରେ ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କର ମୁଖର ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନାବେଳେ ଉପମାଳଙ୍କାରର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଛି । ଯେପରି – ଗାଧୋଇବାବେଳେ 'ସୁନାର ପଦ୍ମପରି ମୁହଁଟିମାନ' ପାଣିରେ ଫୁଟିଉଠିଲା । ଏଠାରେ ମୁଖକୁ ସୁନାର ପଦ୍ମ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି । 'ଉଜ୍ଜଳବତୀ କନିଆ'ର ମୁଖର ଶୋଭାକୁ କିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ଉପମାର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରତିପାଦନ ହୋଇଛି, ତା'ର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କରାଗଲା – 'ଖଣ୍ଡାମୁନ ନାକକୁ ପଦ୍ମପାଖୁଡ଼ା ଆଖି', 'ଗାଲର ଗୋଲାପୀ ନାଲିକୁ ଓଠର ଶିରୀଷ ପାଖୁଡ଼ା ପରି ହସ' । ଖଣ୍ଡାମୁନ ସହିତ ନାକକୁ, ପଦ୍ମପାଖୁଡ଼ା ସହିତ ଆଖିକୁ, ଗୋଲାପ ସହିତ ଗାଲକୁ, ଶିରୀଷ ପାଖୁଡ଼ା ସହିତ ଓଠର ହସକୁ ତୁଳନା କରାଯାଇଛି । କଳା ବ୍ରାହ୍ମଣ କାନ୍ଧରେ ଧଳା ଉପବୀତ ପକାଇଥିବାବେଳେ ତାହା କିପରି ଦେଖାଯାଇଛି, ଏକ ଉପମା ମାଧ୍ୟମରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି –

କଳାମେଘେ ଧଳା ଜହ୍ନ
କାଳିଆ ମୁଣ୍ଡେ ଚନ୍ଦନ

କଞ୍ଚନବତୀର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମଧ୍ୟ ଉପମାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ସେହିପରି ଦାନ୍ତକୁ ପାଚିଲା ମୂଳା ସହିତ, ପାଚିଲା ବାଳକୁ ଝୋଟ ସହିତ, ଅନ୍ଧାରକୁ ଦାଣ୍ଡିକଣା ସହିତ, ପାଣିକୁ କାଚକେନ୍ଦୁ ସହିତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାବେଳେ ଉପମାର ସାର୍ଥକତା ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ଏଣୁ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଉପମାର ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଇଥାଏ ।

ଲୋକକାହାଣୀରେ ପ୍ରତୀକର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଏ ବିଶ୍ୱ ହେଉଛି ପ୍ରତୀକମୟ । ଆମେ ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱରେ ବସବାସ କରୁଛୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ଏକ ପ୍ରତୀକ । ପ୍ରତୀକ ମାଧ୍ୟମରେ ଅରୂପ ରୂପ ଲାଭ କରେ । ପାଠକ ମନରେ ଏହା ସମ୍ବେଗ ଜାତ କରାଇଥାଏ । ତେଣୁ ଏଲିୟଟ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ, "The only way of expressing emotion in art is by finding an 'objective correlative', in other words a set of objects, a situation, a chain of events which shall be the formula of that particular emotion and that when the external facts, which must

culminate in sensory experience. all given. the emotion is immediately evoked." ଏହି ପ୍ରତୀକ ସମ୍ପର୍କରେ ମତଦାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଡଃ ଶତପଥୀ କୁହନ୍ତି – "ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରତୀକବାଦ ସହଜ (simple) ବା ଜଟିଳ (complex). ସ୍ୱାଭାବିକ ବା ପାରମ୍ପରିକ, ବେଗହୀନ ବା ଗତିସମ୍ପନ୍ନ (dynamic) ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉଦ୍‌ବୋଧନଯୋଗ୍ୟ ଚାରିତ୍ରିକ ବିଶେଷତ୍ୱହିଁ ସାର୍ବଜନୀନ ସାହିତ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀ । ଏହା ଆମ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରେ, ବୁଦ୍ଧିପ୍ରବଣତା ଓ ଯୁକ୍ତିବତ୍ତାକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରେ ଏବଂ ମନରେ ଏକ ଗଭୀର ପ୍ରବଣତା ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ଉପସ୍ଥିତିଦ୍ୱାରା, ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ ।" (୧୯) ଲୋକକାହାଣୀ ସ୍ରଷ୍ଟା ସଚେତନ ଭାବରେ କୌଣସି ପ୍ରତୀକର ଅର୍ଥ ବୁଝି ବ୍ୟବହାର କରି ନାହିଁ: ତା'ର ଅଜାଣତରେ ଏହା ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର ହୋଇଯାଇଚି । ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ପରିପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିବା ଅସୁର ଅସୁରୁଣୀ ମଣିଷର କୁତ୍ସିତ ମନର ପ୍ରତୀକ ବୋଲି ମତ ଦେଇ ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ କୁହନ୍ତି – "ଲୋକକାହାଣୀର ଅସୁର କଂସପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ରାବଣ ପରି ପରପତ୍ନୀ ହରଣକାରୀ ନୁହେଁ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ପରି ଯୋଦ୍ଧା ନୁହେଁ, ବାଣାସୁର ପରି ଭକ୍ତ ନୁହେଁ । ସେ ଧର୍ମ ବୁଝେ ନାହିଁ, ଦେବତାମାନେ ନାହିଁ, ସେ ଯାବତୀୟ ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା, କୁତ୍ସିତତା, ମନୁଷ୍ୟ ମନର ବିଭୀଷିକାର ପ୍ରତୀକ ।" (୨୦) ଲୋକକାହାଣୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ଓ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁର ପ୍ରତୀକରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ । ଶୃଗାଳ ଧୂର୍ତ୍ତତାର ପ୍ରତୀକ, ଗାଈ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟର ପ୍ରତୀକ, କପୋତ ଶାନ୍ତି ଓ ନିରୀହତାର ପ୍ରତୀକ, ବ୍ୟାଘ୍ର ହିଂସ୍ରତାର ପ୍ରତୀକ, ଓଟ ସରଳତାର ପ୍ରତୀକ, କୁଆ ଶଠତାର ପ୍ରତୀକ, ମୟୂର ସୁନ୍ଦରତାର ପ୍ରତୀକ, ଶୁଆ ମଧୁରତାର ପ୍ରତୀକ, ସୁନଝରଣା, ସୁନାଚଢ଼େଇ ଆଦି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଏହାରି ମାଧ୍ୟମରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାବ, ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତୀକିତ ହୋଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ କବିତା ନ ହେଲେହେଁ ଏଥିରେ 'ଚିତ୍ରକଳ୍ପ'ର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଚିତ୍ରକଳ୍ପର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମନ୍ୱୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା । Hung Kenner ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ସମ୍ପର୍କରେ ମତଦେଇ କହିଛନ୍ତି, "The

Scanned with CamScanner

image in what the words actually name' ଯାହା ମାଧ୍ୟମରେ ଶବ୍ଦର ନାମକରଣ କରାଯାଇଥାଏ, ତାହା ହେଉଛି ଚିତ୍ରକଳ୍ପ । 'Murry ଙ୍କ ମତରେ "The greatest mastery of imagery does not lie in the use, however beautiful and revealing of isolated images, but in the harmonous total impression produced by a succession of subtly related images. ଚିତ୍ରକଳ୍ପରେ ସାଦୃଶ୍ୟ ସାମ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଭାବସାମ୍ୟ ରହିଥାଏ । ଆଲୋଚକ ଦାଶରଥି ଦାସଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ, "ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ବିଚାର ଯେଉଁଠି କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ଘଟିତ କୌଣସି ଯୋଗସୂତ୍ର ପାଏ ନାହିଁ, ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ସେଠାରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦର କଳ୍ପନା ବଳରେ ଆମ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ପାତି ଦେଇଥାଏ । ପୂର୍ବ ପୋଷିତ ଧାରଣାରେ ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଇମ୍ପ୍ରେଶନିଷ୍ଟ ଛବିପରି ତା'ର ବିଶ୍ୱାସ ଆଖିଦେଖା ସତ୍ୟରେ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପଳାୟନପର ଉପଲବ୍ଧିକୁ ତାହା ଧରିବାକୁ ଚାହେଁ ।" (୨୧) ଚିତ୍ରକଳ୍ପରେ ଥାଏ ହୃଦୟାବେଗ, ମାନସିକ ଜିଜ୍ଞାସା, ବୌଦ୍ଧିକତା ଓ ମୁହୂର୍ତ୍ତକର ଅବବୋଧ । ସେଥିପାଇଁ ଏଜରାପାଉଣ୍ଡ କହିଥିଲେ, 'An image is that which presents an emotional complex at an instant of time.' "ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଅନେକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ତୁଳନାତ୍ମକ ଚିତ୍ରର ପରିବେଷଣ କରେ । ଏହା ହେଉଛି ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଭୂତିର ମିଳନସ୍ଥଳ । ଏହି ତୁଳନାତ୍ମକ ବସ୍ତୁ, ଭାବ, ଚିନ୍ତା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ଏକାଠି କରେ । କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ବସ୍ତୁ ଭିତରେ ସଂଯୋଗ ଦେଖାଇବାରେ ଏହା ସୀମିତ ନୁହେଁ । ଧାରଣା ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିଗୂଢ଼ ସମ୍ପର୍କରେ ରଖେ । ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ସାଧାରଣ ଘଟଣାବଳୀର ମାଧ୍ୟମରେ ଏହା ବୋଧଶକ୍ତିକୁ ଗୋଟିଏ ଶାରୀରିକ ରୂପ ଏବଂ ଆକାର ଦିଏ । ଏ ତୁଳନା ଭିତରେ ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁ, ଭାବ, ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ବା ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇବା ହେଲା ଚିତ୍ରକଳାର ପ୍ରଧାନ କାମ ।" (୨୨) ଚିନ୍ତା, ଭାବ, ବସ୍ତୁ ଏବଂ ମାନସିକତା ମଧ୍ୟରେ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଏକ ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥାପନା କରେ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବଶକ୍ତି ସହିତ ଏହାର ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏମିତି କେତେକ ଭାବ, ବସ୍ତୁ ଏବଂ ଚିନ୍ତାର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଛି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ମାଧ୍ୟମରେ । 'ସାବୁକୁମର ଆଉ ନାଗନାଗୁଣୀ କଥା'ରେ

Scanned with CamScanner

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଖରାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେବାକୁ ଯାଇ 'ଛୁରୀଦାଢ଼ୁଆ ଖରା' ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି । ଦାଢ଼ୁଆ ଛୁରୀ ସହିତ ଖରାର କୌଣସି ସାଦୃଶ୍ୟଗତ ସାମ୍ୟ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ବିଦ୍ୟମାନ । ଦାଢ଼ୁଆ ଛୁରୀର ଆଘାତ ଯେପରି ଯନ୍ତ୍ରଣାଯୁକ୍ତ, ଏ ଖରା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପୀଡ଼ାପ୍ରଦ । ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । 'ଉଜ୍ଜଳବତୀ କନିଆ'ରେ ଖରା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଚିତ୍ରକଳ୍ପର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ଯଥା – 'ରଙ୍ଗଣି ପାଖୁଡ଼ା ପରି କଅଁଳିଆ ଖରା' । ରଙ୍ଗଣି ପାଖୁଡ଼ା ଯେପରି ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣକାରୀ, ଏହି ଖରା ସେହିପରି ଚିତ୍ତ ଉଲ୍ଲାସକାରୀ ଆନନ୍ଦଦାୟୀ । ରାଜାଙ୍କର ନିଦ୍ରାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ କୁହାଯାଇଛି 'ରାଜାଙ୍କର ଗହମ ନିଦ' । ଗଭୀର ନିଦ୍ରାକୁ ଗହମ ପରି ପାଉଁଶିଆ ଅଥଚ ବହଳ ନିଦ୍ରା ସହିତ ସମ୍ପର୍କାନ୍ୱିତ କରାଯାଇଛି । 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ'ରେ ରାତିକୁ କୁହାଯାଇଛି 'ଚାହୁଁଳିଚାହୁଁଳ ରାତି' । ଏହା ଅନ୍ଧାରିଆ ରାତିକୁ ସୂଚିତ କରିଥାଏ । ଏହିପରି ଦେଖିଲେ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଚିତ୍ରକଳ୍ପର ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ନାଟକୀୟତା – ଲୋକକାହାଣୀର ଉପସ୍ଥାପନରେ ବେଳେବେଳେ ନାଟକୀୟତାର ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କରି ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଶ୍ରୋତା ଓ ପାଠକର ଉତ୍କଣ୍ଠାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରେ । 'ଆସଗୋ ଆସଗୋ କଲରେଇ ଫୁଲ' କାହାଣୀର ଆରମ୍ଭରେ ଏହି ନାଟକୀୟତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହୁଏ, ଯଥା – ''ଭାଇର ନାଆଁ କ'ଣ କିଏ ଜାଣେ ? ଭଉଣୀର ନାଆଁ ପୁଣି କିଏ ନ ଜାଣେ ? କଲରାଫୁଲକୁ ଚାହିଁଦେଲେ ତ ମନେ ପଡ଼ିଯିବ – କଲରେଇ ଫୁଲ ।'' ଏଠାରେ ସ୍ରଷ୍ଟା ସିଧା କଲରେଇ ଫୁଲର ନାଆଁ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଏକ ଭୂମିକାଦ୍ୱାରା ନାଟକୀୟତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । 'ସାଗୁକୁମର ଆଉ ନାଗ ନାଗୁଣୀ କଥା'ରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ନାଟକୀୟତାର ସ୍ପର୍ଶ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଯେପରି ''କେତେକାଳ ବୋହିଗଲାଣି, କିଏ କହିବ ? ଜଣେ ରାଜା ଥାନ୍ତି । ରଜା ବୋଇଲେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଥାଏ, ରାଜ୍ୟ ବୋଇଲେ ସେଠି ବହୁତ ପ୍ରଜା ଥାନ୍ତି । ବୋଇଲେ ଏମିତି ସେମିତି ନୁହନ୍ତି, ବହୁ ଅଘଟନ ଘଟେଇ ପାରନ୍ତି । ବାଟୋଇ ଗଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ସବୁ ଦେଖେ ।'' ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେତୋଟି କାହାଣୀରେ ସଂଳାପର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ନାଟକୀୟ କରାଯିବାର ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି । 'ଉତ୍କଣ୍ଠା' ନାଟକର ପ୍ରାଣ । ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏମିତି ବେଳେବେଳେ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି, ଶ୍ରୋତା କାହାଣୀର ପରିସମାପ୍ତି ଜାଣିବାପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । ଯେପରି 'କଞ୍ଚନବତୀ କଥା' ଓ 'ବଣମଲ୍ଲୀ

କଥା'ରେ ଭାଇ ହସ୍ତରେ ଭଉଣୀର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେ ଆଉ ଜୀବନ ପାଇବ କି ଏପରି ଏକ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଶ୍ରୋତା ମନରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି 'ମାଦଳ...' ମାଦଳ ପୁଣି ତା'ର ପୂର୍ବ ହାତ, ଗୋଡ଼ ଫେରି ପାଇବ କି ନାହିଁ ଜାଣିବାକୁ ଶ୍ରୋ... ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । '...ଜନୀ କଥା'ରେ ଯୋଜନୀର ଶେଷ ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବା... 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ ଓର ...ଚାରିଣୀ ରାଣୀଙ୍କର ଶେଷାବସ୍ଥା, '... କେଉଟ, ଅନ୍ତରେ କୂଟ, ନାଁକୁ ...ଣୀ-ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ'ରେ ବିଶ୍ୱାସଘାତିନୀ ରାଣୀ ଓ କେ... ନାଉରିଆର ଶେଷ ପରିଣାମ, 'ପଦ୍ମ ଘୁଷି ଘୁଷି ଯାଉଛି'ରେ ଝିଅର ଅବସ୍ଥା, '... ପିଲା ଚାଟ', 'ସୁନା-ଝରଣା', 'ସର୍ବଜାଣ ଚଢ଼େଇ, ଯେମିତି କାମକୁ ସେମିତି ପାଇ' ଆଦି ଗପରେ ହିଂସୁକୀ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରିଣୀ ଭଉଣୀ ଏବଂ ରାଣୀମାନଙ୍କ ଶେଷାବସ୍ଥା ଜାଣିବା ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରୋତା ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ... ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ନାଟକୀୟତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ସ୍ରଷ୍ଟା ଉଦ୍ୟମ କରି... ଏବଂ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ସେହି ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସଫଳ ହୋଇଛି ।

ଲୋକକାହାଣୀର ଭାଷା – ଭାଷା ଭାବର ବାହକ । ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ... ସ୍ରଷ୍ଟାର କୃତିତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଲୋକକାହାଣୀର ଭାଷାକୁ ... ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । କାରଣ ତୁଣ୍ଡରୁ ତୁଣ୍ଡଦେଇ ଗଢ଼ିଆସି... ବେଳେ ଏହା କେତେବେଳେ କେଉଁ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିଛି, ଜାଣିବା କଷ୍ଟକର । ତଥାପି ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଲଭ ହେଉଥିବା ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଏହାର ଭାଷା ସହଜ ଓ ସରଳ । ବାକ୍ୟ ଛୋଟ । ଯେ କୌଣସି ପାଠକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହାର ଭାବ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ଦେଲେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ଯୋଗୀର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ଲୋକକାହାଣୀର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ କୁହାଯାଇଛି ''ମୁଣ୍ଡରେ ଦିନ... କେତେ ପ୍ରକାର ଚିତା, ବେକରେ ଗୋଛାଏ ତୁଳସୀ ମାଳି, ବାଆଁ କାନ୍ଧରେ ଝୁଲାମୁଣି ଡାହାଣ ହାତରେ ଲାଉଥାଳ ।'' ସେହିପରି 'ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲି ଜଟାଧାରୀ'ରେ ଲେଖାଅଛି – ''ମିଛମାୟା ସଂସାର, କେହି ନୁହେଁ କାହାର । ଏଠି କିଏ କେତେଦିନ ରହିବ ? କାହିଁକି ଏତେ ଲୋଭ ? ଦିନରାତି ଧାଁ ଧପଡ଼ ?'' ଏହି ଭାଷା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ଆଦୌ ଜାଣି ହୋଇ ନ ଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଲୋକକଥିତ ଭାଷାରେ ଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ରଚିତ ହେଉଛି ।

ଗଳ୍ପର ଆରମ୍ଭ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ 'ଗୋଟିଏ', 'ଜଣେ', ... ତୃତୀୟପୁରୁଷରେ ହୋଇଥାଏ । ଏକବଚନ ଅର୍ଥରେ ଟିଏ, ଟାଏ, ଟିର ବ୍ୟବହାର...

ଶେଷାବସ୍ଥା ଜାଣିବା ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରୋତା ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ନାଟକୀୟତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ସ୍ରଷ୍ଟା ଉଦ୍ୟମ କରି ଏବଂ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ସେହି ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସଫଳ ହୋଇ

ଲୋକକାହାଣୀର ଭାଷା – ଭାଷା ଭାବର ବାହକ । ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ ସ୍ରଷ୍ଟାର କୃତିତ୍ୱ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଲୋକକାହାଣୀର ଭାଷାକୁ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । କାରଣ ତୁଣ୍ଡରୁ ତୁଣ୍ଡଦେଇ ଗଡ଼ିଆସି ବେଳେ ଏହା କେତେବେଳେ କେଉଁ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରିଛି, ଜାଣିବା କଷ୍ଟକର ତଥାପି ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଲଭ ହେଉଥିବା ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଏହାର ଭାଷା ସହଜ ଓ ସରଳ । ବାକ୍ୟ ଛୋଟ । ଯେ କୌଣସି ପାଠକଙ୍କ ପକ୍ଷ ଏହାର ଭାବ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଉଦାହରଣ ଦେଲେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ । ଯୋଗୀର ବର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇ ଲୋକକାହାଣୀର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ କୁହାଯାଇଛି ''ମୁଣ୍ଡରେ ଦିନ କେତେ ପ୍ରକାର ଚିତା, ବେକରେ ଗୋଛାଏ ତୁଳସୀ ମାଳି, ବାଆଁ କାନ୍ଧରେ ଝୁଲାଯୁ ଡାହାଣ ହାତରେ ଲାଉଥାଳ ।'' ସେହିପରି 'ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲି ଜଟାଧାରୀ' ଲେଖାଅଛି – ''ମିଛମାୟା ସଂସାର, କେହି ନୁହେଁ କାହାର । ଏଠି କିଏ କେତେଦିନ ରହିବ ? କାହିଁକି ଏତେ ଲୋଭ ? ଦିନରାତି ଧାଁ ଧପଡ଼ ?'' ଏହି ଭାଷା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ଆଦୌ ଜାଣି ହୋଇ ନ ଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଲୋକକଥିତ ଭାଷାରେ ଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ରଚିତ ହେଉଛି ।

ଗଳ୍ପର ଆରମ୍ଭ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ 'ଗୋଟିଏ', 'ଜଣେ', ବା ତୃତୀୟପୁରୁଷରେ ହୋଇଥାଏ । ଏକବଚନ ଅର୍ଥରେ ଟିଏ, ଟାଏ, ଟିର ବ୍ୟବହାର

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଖରାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେବାକୁ ଯାଇ 'ଛୁରୀଦାନ୍ତୁଆ ଖରା' ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି । ଦାନ୍ତୁଆ ଛୁରୀ ସହିତ ଖରାର କୌଣସି ସାଦୃଶ୍ୟଗତ ସାମ୍ୟ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ବିଦ୍ୟମାନ । ଦାନ୍ତୁଆ ଛୁରୀର ଆଘାତ ଯେପରି ଯନ୍ତ୍ରଣାଯୁକ୍ତ, ଏ ଖରା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପୀଡ଼ାପ୍ରଦ । ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । 'ଉଜଳବତୀ କନିଆ'ରେ ଖରା ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଚିତ୍ରକଳ୍ପର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ଯଥା – 'ରଙ୍ଗଣି ପାଖୁଡ଼ା ପରି କଅଁଳିଆ ଖରା' । ରଙ୍ଗଣି ପାଖୁଡ଼ା ଯେପରି ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣକାରୀ, ଏହି ଖରା ସେହିପରି ଚିତ୍ତ ଉଲ୍ଲାସକାରୀ ଆନନ୍ଦଦାୟୀ । ରାଜାଙ୍କର ନିଦ୍ରାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ କୁହାଯାଇଛି 'ରାଜାଙ୍କର ଗହମ ନିଦ' । ଗଭୀର ନିଦ୍ରାକୁ ଗହମ ପରି ପାଉଁଶିଆ ଅଥଚ ବହଳ ନିଦ୍ରା ସହିତ ସମ୍ପର୍କାନ୍ୱିତ କରାଯାଇଛି । 'ରାଣୀ ନୁହେଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ'ରେ ରାତିକୁ କୁହାଯାଇଛି 'ଚାହୁଁଚାଙ୍ଗୁଳୁ ରାତି' । ଏହା ଅନ୍ଧାରିଆ ରାତିକୁ ସୂଚିତ କରିଥାଏ । ଏହିପରି ଦେଖିଲେ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଚିତ୍ରକଳ୍ପର ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ନାଟକୀୟତା – ଲୋକକାହାଣୀର ଉପସ୍ଥାପନରେ ବେଳେବେଳେ ନାଟକୀୟତାର ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କରି ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଶ୍ରୋତା ଓ ପାଠକର ଉତ୍କଣ୍ଠାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରେ । 'ଆସଗୋ ଆସଗୋ କଲରେଇ ଫୁଲ' କାହାଣୀର ଆରମ୍ଭରେ ଏହି ନାଟକୀୟତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିହୁଏ, ଯଥା – ''ଭାଇର ନାଆଁ କ'ଣ କିଏ ଜାଣେ ? ଭଉଣୀର ନାଆଁ ପୁଣି କିଏ ନ ଜାଣେ ? କଲରାଫୁଲକୁ ଚାହିଁଦେଲେ ତ ମନେ ପଡ଼ିଯିବ – କଲରେଇ ଫୁଲ ।'' ଏଠାରେ ସ୍ରଷ୍ଟା ସିଧା କଲରେଇ ଫୁଲର ନାଆଁ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଏକ ଭୂମିକାଦ୍ୱାରା ନାଟକୀୟତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । 'ସାଗୁକୁମର ଆଉ ନାଗ ନାଗୁଣୀ କଥା'ରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ନାଟକୀୟତାର ସ୍ପର୍ଶ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଯେପରି ''କେତେକାଳ ବୋହିଗଲାଣି, କିଏ କହିବ ? ଜଣେ ରାଜା ଥାନ୍ତି । ରଜା ବୋଇଲେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ଥାଏ, ରାଜ୍ୟ ବୋଇଲେ ସେଠି ବହୁତ ପ୍ରଜା ଥାନ୍ତି । ବୋଇଲେ ଏମିତି ସେମିତି ନୁହନ୍ତି, ବହୁ ଅଘଟନ ଘଟେଇ ପାରନ୍ତି । ବାଟୋଇ ଗଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ସବୁ ଦେଖେ ।'' ଏହା ବ୍ୟତୀତ କେତୋଟି କାହାଣୀରେ ସଂଳାପର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ନାଟକୀୟ କରାଯିବାର ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି । 'ଉତ୍କଣ୍ଠା' ନାଟକର ପ୍ରାଣ । ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏମିତି ବେଳେବେଳେ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି, ଶ୍ରୋତା କାହାଣୀର ପରିସମାପ୍ତି ଜାଣିବାପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । ଯେପରି 'କଞ୍ଚନବତୀ କଥା' ଓ 'ବଣମଲ୍ଲୀ

Scanned with CamScanner

ହୋଇଛି, ଯଥା – ଝିଅଟିଏ, ଲୋକଟାଏ, ସାଧବଟି ଇତ୍ୟାଦି । ବେଳେବେଳେ ଏକବଚନର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ହୋଇଥାଏ – 'ଜଣେ ସାଧବଟିଏ, ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ଝିଅଟିଏ ପ୍ରଭୃତି । ସମୟେ ସମୟେ କ୍ରିୟାପଦ ଉହ୍ୟ ରହିଯାଇଥିଲେ ବି ଅର୍ଥ ଅବବୋଧରେ କୌଣସି ବ୍ୟାଘାତ ଘଟି ନ ଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଶଜ, ସରଳ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥାର୍ଥରେ ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ କୁହନ୍ତି – "ଗଳ୍ପ ଗୁମ୍ଫନ ଓ ଭାଷା ବିନ୍ୟାସରେ ଲୋକଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଣବନ୍ତ । ଲୋକପ୍ରଚଳିତ ସହଜ, ସ୍ୱାଭାବିକ, ରସୋଚ୍ଛଳ ଭାଷା, ଢଗଢମାଳି, ପ୍ରବାଦପ୍ରବଚନ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ଏହାର ଭାଷାକୁ ପ୍ରାଣପ୍ରାଚର୍ଯ୍ୟର ଭରିଦିଏ ।" (୨୩) ବିଶେଷ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀରେ ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଥିବାରୁ ଏହା ସହଜ ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଏହି ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲେ ହେଁ, ତୁଣ୍ଡେଦେଇ ଗଡ଼ିଆସି ବର୍ତ୍ତମାନ ଲିଖିତ ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କଲାବେଳକୁ ଏହା ନିତାନ୍ତ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରୂପ ନେଇସାରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଏହାର ଭାଷାଗତ ମୂଲ୍ୟକୁ ପ୍ରାଚୀନ ସୃଷ୍ଟି ଭାବରେ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିବାବେଳେ ପ୍ରମାଦ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଇତିହାସ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଓ ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣା । କାହାଣୀସ୍ରଷ୍ଟା କାହାଣୀ ରଚନା ସମୟରେ ସାମଗ୍ରିକ ଓଡ଼ିଶାକୁ ତା' ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛି । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସର ଅନେକ ଘଟଣା ଏଥିରେ କଳାତ୍ମକ ରୂପ ନେଇ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିଛି । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରଚଳିତ ବହୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ଏହାର କଳେବରକୁ ମଣ୍ଡିତ କରିଛି । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀରେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ କାହାଣୀ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମୁଖ୍ୟତଃ ସ୍ଥାନକୁ ନେଇ, ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ନେଇ, ପୁରାଣକୁ ନେଇ, ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ନେଇ, ନଦୀ ଓ ପର୍ବତାଦିକୁ ନେଇ ଗଢ଼ିଉଠିଛି ।

ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଚମ୍ପତିରାୟ ଅତୀତରେ ତିଗିରିଆର ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ବାଙ୍କୀରାଜା ତିଗିରିଆ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେହି ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିହତ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ ଯେଉଁ ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି, ତା'ର ବର୍ଣ୍ଣନା 'ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଚମ୍ପତିସିଂହ' କାହାଣୀରେ ରହିଛି । ସେହିପରି 'ଖିଡ଼ିକିଦ୍ୱାର ପାଗ'ରେ ବଡ଼ମ୍ବା ଓ ଢେଙ୍କାନାଳ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘଟିତ ହୋଇଯାଇଥିବା ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଏହା

Scanned with CamScanner

ଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ ନେଇ ଏହା ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଛି । 'ସୁବର୍ଣ୍ଣମେରୁ'ରେ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରଚଳିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛି । ସେହିପରି ଶଙ୍ଖ, କୋଇଲି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀରେ ଏମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କୀୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ମହାନଦୀ ଓ ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡର ଉତ୍ପତ୍ତି ଆଦି ବିଷୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଏହି କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକର ମୂଳଉତ୍ସ । ଭୁଷଣ୍ଡକାକ ଆମର ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାର ଏକ ପବିତ୍ର ପକ୍ଷୀ । ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଭୁଷଣ୍ଡକାକ ରଚିତ ।

'କାଞ୍ଚିକେମା ପଦ୍ମାବତୀ ଓ ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ'ଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ କାହାଣୀ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହାକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି କାବ୍ୟ ନାଟକାଦି ରଚନା କରାଯାଇଛି । ସେହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ 'କାଞ୍ଚିକେମା ପଦ୍ମାବତୀ ଓ ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ'ରେ ଦେଖାଯାଇଛି । 'ବାରଶ ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ ନା ପୁଅରେ ଦାୟ'ରେ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଲିପିବଦ୍ଧ । ଉତ୍କଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାରିଗର ବିଶୁ ମହାରଣାକୁ ବାରଶ ଚଢ଼େଇ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ ତାହା ଉପରେ ହିଁ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ସୃଷ୍ଟି । ବୈତରଣୀ, ସାଳନ୍ଦୀ, ଓ ଘାଘରାକୁ ନେଇ କେତୋଟି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି ।

ସାରଳାଦାସ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପରି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଜୀବନର କିଛି କିଛି ଅଂଶ ଦୁଇଟି କିମ୍ବଦନ୍ତୀରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରଚୋରି ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ । ଏହାଛଡ଼ା ଶିବେଇ ସାନ୍ତରାଙ୍କ ଦେଉଳତୋରା, ବୁଢ଼ାବଢ଼େଇ (ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣକାରୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ), ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ଗାଳମାଧବ, ଧବଳେଶ୍ୱର, ନୀଳମାଧବ, ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ, କ୍ଷୀରଚୋରା ଗୋପୀନାଥ, ଲଡୁବାବା (ନୟାଗଡ଼ର ଭଣ୍ଡାରି ପାହାଡ଼), ଶୂକରମଲ୍ଲ ଠାକୁରାଣୀ, ରାମଚଣ୍ଡୀ, ଦଧିବାମନ, ଆଖଣ୍ଡଳମଣି, କାଣ୍ଡେଶ୍ୱର ମହାଦେବ, ବାଙ୍କମୁଣ୍ଡୀ ଠାକୁରାଣୀ, କପିଳେଶ୍ୱର ମହାଦେବ, ଖୁଟଳା ଦେବତା, ଶଉରୁଣୀ ଦେବୀ ଓ ମୁଣ୍ଡାବାରିକ, ଭଟାରିକା, ଶ୍ରୀ ପ୍ରସନ୍ନ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ପୁରୁଣା ତିଗିରିଆଗଡ଼, ପାଳଟାସିଂହ ବାନା ଆଦି କିମ୍ବାଦନ୍ତୀମୂଳକ କାହାଣୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଓ ପରମ୍ପରା ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛି । ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟତା ଅପେକ୍ଷା ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ପରମ୍ପରା ଉପରେ ଏହା ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ଆଧୁନିକ କାହାଣୀ-କଳା ଓ ଲୋକକାହାଣୀ – ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତସର୍ବସ୍ୱ କଳା । ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ କଳାତ୍ମକ ରୂପଦେବା କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଏଥିରେ ବହୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ରୂପଲାଭ କରିଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ଜୀବନର

Scanned with CamScanner

କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗଳ୍ପ ରଚନା କରାଯାଇପାରେ । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ବିନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟରେ ସିନ୍ଧୁର, ସସୀମ ମଧ୍ୟରେ ଅସୀମର ସନ୍ଧାନ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ହିଁ କରିପାରେ । ସ୍ୱଳ୍ପଚରିତ୍ର, ସ୍ୱଳ୍ପଘଟଣା ଓ ଆବେଗକୁ ମୂଳଧନ କରି କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ରଚିତ ହୋଇଥାଏ । ଆଲୋଚକ Hudson ଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ– Singleness of aim and singleness of effect are therefore, the two great canons by which we have to try the value of a short story as a piece of art. (୨୪) "ଯେଉଁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଗଦ୍ୟ କାହାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଜୀବନର ଖଣ୍ଡାଂଶକୁ ଲେଖକ ରସନିବିଡ଼ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହା ହେଉଛି କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ × × କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ରଚନାରେ ଲେଖକ ଜୀବନର କୌଣସି ଘଟଣା, ପରିବେଶ ବା ଚରିତ୍ରର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରେ ।" (୨୫) ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଆଧୁନିକ ଜନଜୀବନର ପରିପ୍ରକାଶ । ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକର ବିଭିନ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ନେଇ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ଶରୀର ପୁଷ୍ଟ । ଏହା "ଜୀବନକୁ କରେ ବିନ୍ଦୁ-ବଦ୍ଧ, ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କେନ୍ଦ୍ର-ବିନ୍ଦୁରେ ଜୀବନକୁ କରେ ସୁସ୍ଥିର ଏବଂ ସେହି ଅବିଚଳ ସ୍ଥିରତାର ଅତଳରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଅନନ୍ତ ଜୀବନର ସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆକାଂକ୍ଷା ପୋଷଣ କରେ । ତେଣୁ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସର ବ୍ୟାପ୍ତିର ପଥକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନାଟକର କେନ୍ଦ୍ରାଭିସଂସକ୍ତିର ପଥକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନିଏ ।" (୨୬) କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ମୁଖ୍ୟତଃ ଇଙ୍ଗିତଧର୍ମୀ ଏବଂ ଘନସାନ୍ଦ୍ର । A.J.J. Ratcliffଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ A short story proper that is a deliberately finished work of art and not just a straight forward tale of one or more events, belongs to modern times. ସେ ଯାହାହେଉ, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସଂଜ୍ଞାର ଇତି ନାହିଁ ବା କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଜ୍ଞା କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ସାମଗ୍ରିକ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ସଂଜ୍ଞା ବହୁ ସମୟରେ ଲୋକକାହାଣୀପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏ କଥା ସତ୍ୟ, ଆଧୁନିକ କାହାଣୀ-କଳାର କେତୋଟି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ଆଲୋଚନା କରିପାରିବା ।

ଘଟଣା ବା ବିଷୟବସ୍ତୁ (Plot) – ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଳ୍ପରେ ଗୋଟିଏ କଥାନକ ରହିବ । କାରଣ ଘଟଣା ବା କଥାନକ ନ ଥଲେ ଗଳ୍ପ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଏକାଧିକ

Scanned with CamScanner

ଘଟଣା ରହିଥିଲେ ବି ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ଘଟଣାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି ଓ ମୁଖ୍ୟ ଘଟଣା ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ଏହି ଘଟଣାଟି ଯେ କୌଣସି ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରଚିତ ହୋଇପାରେ । ଘଟଣାର ଆରମ୍ଭ, ବିକାଶ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିଣତି ମଧ୍ୟ ରହିବା ବିଧେୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ବା କଥାନକ ରହିଥାଏ । ଏହାର କଥାନକରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ନ ହେଉଥିଲେହେଁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଥାବସ୍ତୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଚରିତ୍ରମାନେ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପଶୁପକ୍ଷୀ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଗଳ୍ପ ହେଉ ଅଥବା ଭୂତପ୍ରେତ କିମ୍ବା ଅସୁର ଅସୁରୁଣୀ ବା ରାଜକୁମାର ରାଜକୁମାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗଳ୍ପ ହେଉ, ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଥାବସ୍ତୁ ରହିଛି । କଥାବସ୍ତୁ ବିନା ଲୋକକାହାଣୀର କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ ଅକଳ୍ପନୀୟ ।

ଚରିତ୍ର (Character) – ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଗଳ୍ପର କଥାବସ୍ତୁ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଥାଏ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଚରିତ୍ରହୀନ ଗଳ୍ପ ଲେଖାଯାଉଥିଲେ ହେଁ ତା'ର ଅନ୍ତରାଳରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚରିତ୍ରର ହାବଭାବ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥାଏ । କେଉଁ ଚରିତ୍ର ଗଳ୍ପରେ ରହିବା ଉଚିତ ବା ଅନୁଚିତ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ବିଧିବଦ୍ଧ ନିୟମ ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଚରିତ୍ର ଏହା ମଧ୍ୟକୁ ଆସିପାରେ । ମାନବ-ମାନବୀ, ପଶୁ-ପକ୍ଷୀ, ଅତିପ୍ରାକୃତ ଜୀବ - ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ଏହାର ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ । ସେମାନଙ୍କର କ୍ରିୟା-କଳାପ, ମାନସିକ ଭାବାବେଗକୁ ନେଇ ଗଳ୍ପ ତା'ର ଗତିପଥରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥାଏ । ଚରିତ୍ର Flat ହୋଇପାରେ ବା Round ହୋଇପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ରର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବିବରଣୀ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରେ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଏକ ଖଣ୍ଡାଂଶର ଚିତ୍ର ଏଥିରେ ରହିବ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକକାହାଣୀ ହେଉଛି ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଏକ ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ରଶାଳା । ଏଥିରେ ସରୀସୃପଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ବିଭିନ୍ନ ପଶୁପକ୍ଷୀ, ମାନବ, ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ଓ ଆଧିଭୌତିକ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ସମାବେଶ ଘଟିଛି । ପୁଣି ମାନବଚରିତ୍ର ... ସମାଜର ସବୁ ସ୍ତରର ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଏହା ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରି, ତେଲି, ଗୁଡ଼ିଆ, ମାଲ୍ୟାଣୀ, ରାଜା ଆଦି ସମସ୍ତେ ଏହାର ପାରିବାରିକ ସଦସ୍ୟ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ର ବାକ୍‌ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ – ସେ ଚଳ ହେଉ ବା ଅଚଳ ହେଉ । ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଚରିତ୍ର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭାବ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାବେଳେ, ଏହାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଲୋକକାହାଣୀରେ ସେମାନେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିସାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱୀକୃତି ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ସମୟସୀମା (Timing) - Edgar Allan Poeଙ୍କ ମତରେ, "A short story is a prose narrative requiring from half an hour to one or two hours in its perusal. ଆଲାନ୍ ପୋ'ଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରେ ସମୟସୀମା ସମ୍ପର୍କୀୟ ମତକୁ ପର୍ଯ୍ୟ...

Scanned with CamScanner

କୌଣସି ଆଲୋଚକ ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ତେବେ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କଳେବର-ସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ସମୟସୀମା ମଧ୍ୟ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଲୋକକାହାଣୀର ସମୟସୀମା ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଉପନ୍ୟାସ ପରି କୌଣସି ଲୋକକାହାଣୀ ଦୀର୍ଘସମୟବ୍ୟାପୀ ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଳ୍ପ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥାଏ ।

ସମତା (Balance) – H. E. Batesଙ୍କ ମତରେ, "Writing a short story may be compared with building a house with match sticks. There comes in its consturction a time when the addition of one more stick may well bring it down in ruins. Thus balance is one of supreme essentials to its creation. କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ରଚନା ପଦ୍ଧତି ସହିତ ଦିଆସିଲି କାଠିର ଗୃହନିର୍ମାଣକୁ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରେ । କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଠି ସହିତ ଅନ୍ୟ କାଠିର ସମତା ନ ରହିଲେ ତାହା ଯେପରି ଭୁଶୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥାଏ; ଅନୁରୂପଭାବରେ ଗଳ୍ପର ଭାବ, ବିଷୟବସ୍ତୁ, ଭାଷା ଆଦି ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ ରକ୍ଷା ହୋଇ ନ ପାରିଲେ ଗଳ୍ପର ମହତ୍ତ୍ୱହାନି ଘଟେ । ଅନାବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦ ହେଉ ବା ଅଯଥା କଳ୍ପନା ହେଉ, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହେବା ଉଚିତ । ଲୋକକାହାଣୀରେ ଅନେକ ସମୟରେ ବହୁ ଅନାବଶ୍ୟକ ବିଷୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ହେଁ ଭାବ, ଭାଷା ଏବଂ ବିଷୟବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ସମତା ରକ୍ଷା କରାଯାଇଥାଏ ।

ବାତାବରଣ – ଦେଶ, କାଳ ଓ ପାତ୍ର ସାହିତ୍ୟରେ ପଟ୍ଟଭୂମି ବା ବାତାବରଣ ଭାବରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ତା'ର ସୃଷ୍ଟି ନିର୍ମାଣବେଳେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବା ପରିବେଶକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ଓ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ସେ ଯେଉଁ ପରିବେଶରୁ ତା'ର କାହାଣୀ ଆରମ୍ଭ କରିବ, ସେହି ପରିବେଶ ପ୍ରତି ସେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ବିଧେୟ । ସମାଜର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସେ କଥାବସ୍ତୁ ବା ଚରିତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବ, ସେହି ପରିବେଶର ଆଚାର, ବିଚାର ଆଦିର ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗ ରହିବା ଉଚିତ । ଲୋକକାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ଏହାର ସୁସଂଯୋଜନା ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଅଭିଜାତସମ୍ପ୍ରଦାୟରୁ ଚରିତ୍ର ନେବାବେଳେ, ସେମାନଙ୍କର ଆଚାର-ବିଚାର ଅଭିଜାତ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଛି । ଆରଣ୍ୟକ ପରିବେଶରୁ କଥାବସ୍ତୁ ଗ୍ରହଣବେଳେ ଅରଣ୍ୟ ବା ଅସୁରୁଣୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାବେଳେ ଅନୁରୂପ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ସେହିପରି ଶ୍ମଶାନ ବିଷୟ କହିବାବେଳେ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ବାସ୍ତବ ଶ୍ମଶାନର ଏକ ଚିତ୍ରପଟ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇଉଠିଛି । ତେଣୁ ଲୋକକାହାଣୀରେ ସମୟ ଓ ସ୍ଥାନର ଯଥାର୍ଥ ବିନ୍ୟାସ ହୋଇପାରିଛି ।

Scanned with CamScanner

ସଂଳାପ – କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପରେ ସଂଳାପର ପ୍ରୟୋଗ ଏହାକୁ ନାଟକୀୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ କଥୋପକଥନ ଶ୍ରୋତା ଏବଂ ପାଠକଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରିତ୍ର ନିଜର ଭାବକୁ ଏହି ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସଂଳାପ ଯଦି ପରିବେଶ ଓ ପାତ୍ରାନୁମୁଖୀ ନ ହୋଇପାରେ, ତେବେ ତାହା ଗଳ୍ପର ମର୍ଯ୍ୟାଦାହାନି କରିଥାଏ । ''ଘଟଣା ସହିତ ସଂଳାପର ଥାଏ ଜୈବିକ ସମ୍ପର୍କ । ଏହା ଯେତିକି ପ୍ରାକୃତିକ, ଯଥାର୍ଥ ଓ ନାଟକୀୟ ହୁଏ ଗଳ୍ପ ହୁଏ ସେତିକି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ, ସେହି ପରିସ୍ଥିତି ପ୍ରତି ତାହା ଉପଯୁକ୍ତ ହେବା ବିଧେୟ ଚରିତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରିପାରିଲେ ସଂଳାପ ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର କଳା-ଧର୍ମକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦିଏ ।'' (୨୭) ଲୋକକାହାଣୀର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ସଂଳାପ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ଏପରିକି ପଶୁ-ପକ୍ଷୀ, ଜଡ଼ପଦାର୍ଥମାନେ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ସହିତ ବା ମାନବ ସହିତ କଥୋପକଥନ କରିଛନ୍ତି । 'ସିଂହରାଜାଙ୍କ ଶିରାଧ ପୁରୋହିତେ ବିରାଜ'ରେ ମୃତ୍ୟୁ ଚାହୁଁଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଶୁଆସାରୀ କହିଛନ୍ତି ''କେହି ଚିରକାଳ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ ନାହିଁ କି କେହି ଜୀବନସାରା ସୁଖ ପାଏ ନାହିଁ ଆଜି ଯେ ଦୁଃଖୀ କାଲି ସେ ସୁଖୀ ।'' ସେହିପରି ''ଯା ମନ ଯେମିତି ତା' ପଣ ସେମିତି'ରେ ବୁଢ଼ୀମା' ତା'ର ପୁଅକୁ କହିଛି – ''ପୁଅରେ, ମତେ ବଣରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆ ମୁଁ ସେଇଠି ପଡ଼ି ମରିବି । ଏ ଘରେ ଆଉ ରହିବି ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ତ ଦୁଃଖ; ସେଇ ଦୁଃଖରେ ମୋ ଜୀବନ ଯାଉ । ବାଘ କି ଭାଲୁ ଖାଉ, ନଇଲେ ସାପ ମୁହଁରେ ଯାଏଁ, ଅଚିହ୍ନା ବ୍ୟାଧି ଘୋଟୁ, ନଇଲେ ଶୁଖି ଶୁଖି ମରେ ।'' ଏହିପରି ଆହୁରି ଅନେକ ଲୋକକାହାଣୀରେ ପାତ୍ରମୁଖୀ ସଂଳାପ ଯୋଡ଼ିଦିଆଯାଇ କାହାଣୀକୁ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ କରାଯାଇଛି ।

ଭାଷା ଶୈଳୀ – ''କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ କଥା ଭାବସାନ୍ଦ୍ରତା (Brevity), ସୂକ୍ଷ୍ମତା (Clarity) ଓ ଐକ୍ୟ । ବହୁ ବିଷୟକୁ ଅଳ୍ପ କଥାରେ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥାଏ ତେଣୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ନୁହେଁ, ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଏହାର ଧର୍ମ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଧରି ରଖେ ଆପଣାର କ୍ଷୁଦ୍ର କଳେବର ମଧ୍ୟରେ । ତେଣୁ ଗଳ୍ପକାର କୌଣସି ଅନାବଶ୍ୟକ ଅଥବା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରେ ନାହିଁ ।'' (୨୮) ଶୈଳୀ ବା style ସମ୍ପର୍କରେ ମତଦେଇ F. L. Lucas କୁହନ୍ତି – "Style, I repeat is a means by which a humanbeing gains contact with others. It is personality clothed in words, character embodied in speech". ଶୈଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷ ଅନ୍ୟ ମଣିଷଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରେ । ଶବ୍ଦର ପରିଚ୍ଛଦରେ ଏହା ଭୂଷିତ ଏବଂ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଚରିତ୍ର ସୌଷ୍ଠବାନ୍ୱିତ ହୋଇଥାଏ । ଲୋକକାହାଣୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ

Scanned with CamScanner

ପାତ୍ରମୁଖୀ ଏବଂ ଅନେକ ସମୟରେ ସଂକେତଧର୍ମୀ ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନାଧର୍ମୀ । 'ଚୌଦ୍ଦିକ ଚତୁର୍ଥ' ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବହୁ ଉଦାହରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହା ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ ଶୈଳୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଲୋକକାହାଣୀର ଶୈଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି' । 'ବର୍ଷାଯାପନ'ରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସମ୍ପର୍କରେ ଶେଷରେ କହିଥିଲେ – 'ମନେ ହୟ ଶେଷ, ହୟଇନା ଶେଷ' । କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥିଲେହେଁ, ପାଠକ ମନରେ ଶେଷ ନ ହେବାର ଏକ ଅତୃପ୍ତିବୋଧ ଓ ଅସ୍ୱସ୍ତିବୋଧ ରହିଯାଇଥାଏ । ସେ ଭାବେ ବୋଧହୁଏ ଗଳ୍ପରେ ଆହୁରି କିଛି କହିବାର ଅଛି । ଏହିଠାରେ ହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ସାର୍ଥକତା ନିହିତ । ମାତ୍ର ଲୋକକାହାଣୀରେ ଏପରି ସମସ୍ୟା ଦେଖାଯାଇ ନ ଥାଏ । କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାହାଣୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିସମାପ୍ତି ରହିଛି । ଏହାପରେ ଶ୍ରୋତା ବା ପାଠକ ଆଉ କିଛି ଭାବିବାର ଅବକାଶ ପାଇ ନ ଥାଏ । ଏହାକୁ ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ବା ଶ୍ରବଣବେଳେ ଆଧୁନିକ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର 'ଶେଷ ହୟଇନା' ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ପଡ଼ି ନ ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏହା ଚମତ୍କାରହୀନ ମନେ ହୋଇଥାଏ । ପାଠକପାଇଁ କାହାଣୀ-ସ୍ରଷ୍ଟା ଆଉ କିଛି ବାକି ରଖି ନ ଥାଏ । ତା'ର ଯାହା କହିବାର କଥା ସବୁ କହିଦେଇ ଚାଲିଯାଇଥାଏ । ତେବେ ସେ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ଲୋକକାହାଣୀରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପକଳାର କିଛିଟା ଲକ୍ଷଣ ରହିଛି, ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଉପସଂହାର – ଲୋକକାହାଣୀର ବ୍ୟାପ୍ତି ଦିଗନ୍ତପ୍ରସାରିତ । ଏହାର କଳେବର କ୍ଷୁଦ୍ର ହେଲେହେଁ, ବିସ୍ତୃତି ଅନେକ । ଜନଜୀବନର ବହୁବିଧ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାରେ ଏହାର କଳେବର ପରିପୁଷ୍ଟ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅସ୍ତିବାଚକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ, ଏହାକୁ ଦେଇଛି ସାର୍ବଜନୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ । ଜୀବନ ଏଠାରେ ଆନନ୍ଦ ଓ ମଧୁରତାର ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ପ୍ରକ୍ରିୟା । କାହାଣୀର ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରରେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଓ ସରଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଃଖ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କଲେହେଁ, ସତ୍ୟ ଏବଂ ନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଉଛି ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ କାହାଣୀରେ ସରଳ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସର୍ବଦା ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଛି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ତାଙ୍କରି ଉପରେ ହିଁ ଝରିପଡ଼ିଛି । ଅଚଳଠାରୁ ସଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ବାକ୍‌ହୀନଠାରୁ ବାକ୍‌ବାନ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପଶୁପକ୍ଷୀଠାରୁ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମାନବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ – ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ଏଥିରେ ବିଚରଣ ଭୂମି ପଡ଼ିଛି । ଏଥିରେ କେହି ହୀନ ନୁହେଁ ବା କେହି ମହାନ୍ ନୁହେଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ରହିଛି । ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଜୟଗାନ ହୋଇଛି । ଚିନ୍ତାଶୀଳ ମାନବ ନିର୍ଜୀବ ବସ୍ତୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହୋଇଛି । ଏ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ନିମିତ୍ତ ଲୋକକାହାଣୀରେ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି । ଆଦର୍ଶବାଦର ପରିପ୍ରଚାର ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଦର୍ଶହୀନତାର ପରାଜୟ ଘଟିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକକାହାଣୀ ଲୋକତନ୍ତ୍ରର ମୌଳିକ ଆଦର୍ଶକୁ ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ଅନୁସରଣ କରିଛି ।

Scanned with CamScanner

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ

ଲୋକନାଟ୍ୟ

ନାଟକ

ସଂଜ୍ଞା ଓ ସ୍ୱରୂପ – ଅତୀତରେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗପରି ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସାହିତ୍ୟର ସମସ୍ତ ବିଭାବ କାବ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ ବିଭାବ ମଧ୍ୟରେ ନାଟକ ଥିଲା ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ରମଣୀୟ । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇଥିଲା 'କାବ୍ୟେଷୁ ନାଟକଂ ରମ୍ୟମ୍' । ନାଟକ ବିଭାଗଟି ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ । କାରଣ ନାଟକ ବ୍ୟତୀତ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭାଗର ଅଭିନୟ ଯୋଗ୍ୟତା ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅଭିନୟ ଯୋଗ୍ୟତା ଥିବା କାବ୍ୟହିଁ 'ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ' । 'ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ'ରେ କାବ୍ୟକୁ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଶ୍ରବ୍ୟ ଭେଦରେ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଅଭିନୟଯୋଗ୍ୟ କାବ୍ୟକୁ ଦୃଶ୍ୟ କାବ୍ୟର ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି –

> ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରବ୍ୟତ୍ୱ ଭେଦେନ ପୁନଃ କାବ୍ୟଂ ଦ୍ୱିଧା ମତମ୍
> ଦୃଶ୍ୟଂ ତତ୍ରାଭିନେୟଂ । (୧)

ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିବା ହିଁ ନାଟକର ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ । ସେଥିପାଇଁ 'ନାଟ୍ୟ ଦର୍ପଣ'ରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଣଚନ୍ଦ୍ର କହିଛନ୍ତି – ''ନାଟକମିତି ନାଟୟତି ବିଚିତ୍ର ରଚନାପ୍ରବେଶେନ ସଭ୍ୟାନାଂ ହୃଦୟଂ ରଞ୍ଜୟତୀତି ନାଟକମ୍'' । ସଂସ୍କୃତ ଆଳଙ୍କାରିକମାନେ ନାଟକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି – ''ଏଥିରେ ଉପଦେଶ, ପ୍ରଶାନ୍ତି ମିଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମ, ଯଶ, ଆୟୁ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ସମସ୍ତ କଳାର ନିର୍ଯ୍ୟାସ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ମିଳିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ 'ଦଶରୂପକ'ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି –

Scanned with CamScanner

"ନାନା ବିଭୂତି ସଂଯୁତମୃଦ୍ଧିବିଳାସାଦିଭିର୍ଗୁଣୈଶ୍ଚୈବ,
ଅଙ୍କ ପ୍ରବେଶ କାବ୍ୟଂ ଭବତି ହି ତନ୍ନାଟକଂ ନାମ ।
ନୃପତୀନାଂ ଯଚ୍ଚରିତଂ ନାନା ରସଭାବସମ୍ଭୃତଂ ବହୁଧା
ସୁଖ ଦୁଃଖୋତ୍ପତ୍ତି କୃତଂ ଭବତି ତନ୍ନାଟକଂ ନାମ" । (୨)

ଏହି ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କଥାବସ୍ତୁ ରହିଥାଏ । ସେହି କଥାବସ୍ତୁକୁ ଦର୍ଶକ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ଅଭିନୀତ ହେବାର ଦେଖିଲେ ପଠନ ଅପେକ୍ଷା ବହୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ପାଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ Aristotle କହିଥିଲେ "In a play the personages act the story." ସାହିତ୍ୟର କୌଣସି ବିଭାଗରେ ନାଟକପରି ଜୀବନ୍ତ ଚରିତ୍ରଗଣ ଆଖିଆଗରେ ଚଲାବୁଲା ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । Boulton ଯଥାର୍ଥରେ କହିଛନ୍ତି 'It is a literature that walks and talks before our eyes.'

"ନାଟ୍ୟକାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ନାଟକରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିପାରେ ନାହିଁ; ନିଜସ୍ୱ ଭାବ-କଳ୍ପନାକୁ ଅଭିନେତା ଅଭିନେତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାଏ । ମାନବ ଜୀବନର ପ୍ରତିଚ୍ଛବିକୁ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରେ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ବିନା ନାଟକର ପ୍ରକୃତ ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ରୂପରେ ଜଡ଼ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଅନ୍ତି, ନାଟକରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠନ୍ତି ।" (୩) ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗ ତୁଳନାରେ ନାଟକ ରଚନା ଅପେକ୍ଷାକୃତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ଦୃଶ୍ୟ, ଦର୍ଶକ, ମଞ୍ଚ ଓ ଅଭିନେତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନ ପାରିଲେ ନାଟକ ମୂଲ୍ୟହୀନ ହୋଇପଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଳାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟ ହରାଇ ବସିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ "ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ନାଟକ ରଚନା କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରଥମତଃ ଦର୍ଶକଙ୍କର ରୁଚିବୋଧ, ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ଓ ମାନସିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ମଞ୍ଚରେ ନାଟ୍ୟପ୍ରୟୋଗ ତଥା ଅଭିନୟ କୌଶଳରେ ସୁଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବହିତ ରହିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ନାଟକକୁ ଯୁଗରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଏକ କଳା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ନାଟ୍ୟକାର ନାଟକରେ ଯେଉଁ ରସ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ, ତା'ର ପରିବେଷଣ ଦାୟିତ୍ୱ ଅଭିନେତାଙ୍କର ଏବଂ ଆସ୍ୱାଦନ ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ

---

୨. ଉଦ୍ଧୃତାଂଶଟି ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ 'ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ' ପୁସ୍ତକର ୧ମ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଗୃହୀତ ।
ପ୍ରକାଶକ - ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର । ୨ୟ ପ୍ର - ୧୯୯୩ ।

୩. ସାହିତ୍ୟର ରୂପରେଖ - ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ - ପୃ : ୫୮-୫୯, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ୨ୟ ପ୍ର - ୧୯୯୨ ।

Scanned with CamScanner

ଦର୍ଶକଙ୍କର । ତେଣୁ ନାଟ୍ୟକାର, ଅଭିନେତା ଏବଂ ଦର୍ଶକ ଏହି ତିନି ପାତ୍ରଙ୍କର ଆନୁପାତିକ ସମନ୍ୱୟ ନାଟକକୁ ଏକ ସାର୍ଥକ କଳାତ୍ମକ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ । ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ନାଟକକୁ ଏକ 'ମିଶ୍ରିତ କଳା' (Composite Arts) କହିବାରେ ଯଥାର୍ଥତା ରହିଛି ।'' (୪) ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଗୌରବାବହ ଚିତ୍ର କେବଳ ନାଟକରୁ ମିଳିପାରେ । କାରଣ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ଏହା ଅଭିନୀତ ହେଉଥିବାରୁ ଅଭିନେତାଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଦେଶର ଐତିହ୍ୟ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରାକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସହଜ । ସେଥିପାଇଁ ଯଥାର୍ଥରେ କୁହାଯାଇଛି 'A Nation is known by its theatre.'

ଲୋକବୃତ୍ତିର ଅନୁକରଣଦ୍ୱାରା ନାଟକ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଭରତମୁନି ସ୍ୱୀକାର କରି କହିଛନ୍ତି, 'ଲୋକବୃତ୍ତାନୁକରଣଂ ନାଟ୍ୟମେତନ୍ମୟା କୃତମ୍' । (୫) ମଣିଷର ଜୀବନ ସହିତ ନାଟକ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ତା' ଜୀବନର ବହୁକଥା ଦୃଶ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗ ତୁଳନାରେ ଏହି ବିଭାଗଟି ଏତେ ପ୍ରିୟ । ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗରେ ଯେତେବେଳେ ସ୍ରଷ୍ଟା ନିଜର ମନୋଭାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ନାଟ୍ୟକାର ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି । ପୁଣି ଚରିତ୍ର ମୁଖରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପନ କଲାବେଳେ ପାତ୍ରମୁଖୀ ଭାଷା ପ୍ରଦାନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କୁ ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ନାଟକର ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ ଏବଂ ଲୋକନାଟକ – ନାଟକ ଶବ୍ଦଟି 'ନଟ୍' ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଓ ଏହାର ଅର୍ଥ ଅନୁକରଣ । ଇଂରାଜୀ 'Drama' ଶବ୍ଦଟି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀକ୍ 'Drama' ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଛି ଏବଂ ଏହାର ଅର୍ଥ ଅନୁକରଣ । ଆଦିମାନବ ବିଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦ ଓ ସ୍ୱରକୁ ଅନୁକରଣ କରି ନାଟକ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଅନ୍ୟ କେତେକ 'ନୃତ୍' ବା ନୃତ୍ୟ ଶବ୍ଦରୁ ନାଟକ ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର 'ନାଟ୍ୟ ଦର୍ପଣ'ରେ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି 'ନଟ୍' ଧାତୁରୁ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଏହି 'ନଟ୍'ର ଅର୍ଥ ଅଭିନୟ । କିନ୍ତୁ 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର'ରେ ବ୍ରହ୍ମା ଏହାର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ସଂଗ୍ରାମକ୍ଳାନ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମା ଋଗ୍‌ବେଦରୁ ପାଠ୍ୟ, ସାମବେଦରୁ ଗୀତ, ଯଜୁର୍ବେଦରୁ ଅଭିନୟ ଏବଂ ଅଥର୍ବବେଦରୁ ରସ ନେଇ

୪. ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ : ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ, ପୃ - ୩ ।
୫. ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର - ଭରତମୁନି - ୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ ୧୦୮ ଶ୍ଳୋକ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ।

Scanned with CamScanner

'ପଞ୍ଚମବେଦ' ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଶିବ ଏବଂ ପାର୍ବତୀଦ୍ୱାରା ଏଥିରେ ତାଣ୍ଡବ ଓ ଲାସ୍ୟର ସଂଯୋଗ ହୋଇ ନାଟ୍ୟବେଦ ହେଲା । ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗମଣ୍ଡପ ତିଆରି ହେଲା ଏବଂ ଭରତ ପ୍ରଯୋକ୍ତା ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।

କେତେକ ଆଲୋଚକ ମତପ୍ରଦାନ କରି କହିଥାନ୍ତି, କୃଷକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଫସଲ ଅମଳ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଅଭିନୟ ଆଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । ପୁନରାୟ ରାଜାମାନେ ରାଜ୍ୟ ଜୟ ସମୟରେ, ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ଏବଂ ବସନ୍ତୋତ୍ସବ ପାଳନବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ନାଟକାଭିନୟ କରାଯାଉଥିଲା । Wilsonଙ୍କ ମତରେ, "The dramatic entertainments of the Hindus seem to have been acted only on solemn or public occasions. In this respect they resembled the dramatic performance of Athenians which took place at the spring and autumn festivals. According to Hindu authorities such occasions were royal coronations, religious festivals and marriages. (୬) ଭାରତରେ ନାଟକର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ମତ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରଙ୍କ 'ଅଭିନୟଦର୍ପଣ', ଶାରଦାତନୟଙ୍କ 'ଭାବପ୍ରକାଶନ' ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର'ରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାଟ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କୀୟ ମତବାଦକୁ ଅଧିକାଂଶ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଗବେଷକମାନେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଏହି ମତାମତକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଭିନ୍ନ ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରିଯାଇଛନ୍ତି । 'ଉତ୍ତର ରାମଚରିତ' ଓ ସୁଭଟଙ୍କ 'ଦୂତାଙ୍ଗଦ'କୁ ଆଲୋଚନା କରି ଲୁଡ଼ାର୍ସ ଛାୟାନାଟ୍ୟରୁ ଭାରତୀୟ ନାଟକ ଉତ୍ପତ୍ତିଲାଭ କରିଥିବା ବିଷୟ ମତପ୍ରକାଶ କଲାବେଳେ ଡକ୍ଟର ପିଶେଲ 'କଣ୍ଢେଇନାଚ'କୁ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ପିଶେଲଙ୍କ ମତ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ମନେ ହୋଇ ନ ଥାଏ । "କାରଣ ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ କଥା ଯେ – ଅଭିନୟ କଳା ତଥା ନାଟ୍ୟକୌଶଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଆୟତ୍ତ କଲାପରେ ଯାଇ ମଣିଷ ସମାଜ କଣ୍ଢେଇନାଚର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଛି । କଣ୍ଢେଇ ନାଚକୁ କୌଣସି ଜାତିର ନାଟ୍ୟପ୍ରୟାସର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ କାର୍ଯ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।" (୭) ଡଃ ରିଜିୱେ ପ୍ରଭୃତି ପଣ୍ଡିତଗଣ ବୀରପୂଜାରୁ ଭାରତୀୟ ନାଟକର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲି କୁହନ୍ତି । ମାକ୍ସମୁଲାର ପ୍ରଭୃତି ଧାର୍ମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ବୋଲି କୁହନ୍ତି । ତେବେ ଭାରତୀୟ ନାଟ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଭିନ୍ନ

Scanned with CamScanner

ଭିନ୍ନ ମତ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ଉପନୀତ ହେବା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନାହିଁ । ତଥାପି ଏ କଥା ସତ୍ୟ ଯେ, କଳାଭୂମି ଏହି ଭାରତରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ରହିଥିଲା । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାବେଳେ ମଧ୍ୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ଏ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଉଥିଲା । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଡଃ ବେହେରାଙ୍କ ଉଦ୍ଧୃତାଂଶଟି ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୀଚୀନ ମନେ ହୋଇଥାଏ । "ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ନାଟକର ଆବିର୍ଭାବ ପୂର୍ବରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଲୋକନାଟ୍ୟ ବା ଗୌଣ ନାଟକ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବାର ମନେହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସଂସ୍କୃତ ଆଳଙ୍କାରିକମାନେ ଏହାକୁ 'ଉପରୂପକ' ଅଭିଧାରେ ଚିହ୍ନିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଉପରୂପକଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଥିଲା ନୃତ୍ୟନାଟ୍ୟ: କେତେକ ମଧ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକର ପାରମ୍ପରିକ ସୂତ୍ରଧର ଚରିତ୍ରର ଅବତାରଣା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ ଉପରୂପକରେ ପୁଣି ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ଅରୁଚିକର ଗ୍ରାମ୍ୟ ରଙ୍ଗବ୍ୟଙ୍ଗ ପରିବେଷିତ ହୋଇଛି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଭାଷା ବା ଉପଭାଷା ଏଥିରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି । ଏହି ଲୋକନାଟ୍ୟ ବା ଗୌଣ ନାଟକସମୂହ, ରୂପକ ବା ବିଧିବଦ୍ଧ ନାଟକର ପଥିକୃତ ସୃଷ୍ଟି ।" (୮) ତେଣୁ ଲୋକନାଟ୍ୟର ପରମ୍ପରା ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

ଲୋକନାଟ୍ୟ ଉତ୍ସର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର – ଲୋକନାଟ୍ୟ କଦାପି ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରି ନାହିଁ । ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସର ପ୍ରଭାବ ବିଦ୍ୟମାନ । ସେହି ପ୍ରଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ନିମ୍ନୋକ୍ତଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିପାରିବା ।

୧. ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଭାବ – ଇତିହାସ ସ୍ୱୀକାର କରେ, ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏଠାରେ ଯେଉଁମାନେ ବସବାସ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଥିଲେ ଏହି ମାଟିର ଆଦିମାନବ । ସଭ୍ୟମାନବ ସେମାନଙ୍କର ନାମକରଣ କରିଥିଲା – ଅନାର୍ଯ୍ୟ ବା ଦ୍ରାବିଡ଼ । ସଭ୍ୟତାର ଆଲୋକ ପାଇ ନ ଥିବା ଏହି ଆଦିମାନବ ଗିରିଗୁମ୍ଫାକୁ ନିଜର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ଭାବରେ ବାଛି ନେଇଥିଲା ଏବଂ ବଣର ଫଳମୂଳ ହିଁ ଥିଲା ତା'ର ଆହାର । ଉଲଗ୍ନ ଶରୀର ଉପରେ ଗଛର ବଲ୍କଳକୁ ଆବରଣ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲା । ପ୍ରକୃତିର ବିରାଟ ଅଗଣା ଥିଲା ତା'ର ବିଚରଣ ଭୂମି । ପ୍ରକୃତିର ବିଭିନ୍ନ ସୁଷମା ସେହି ଆଦିମାନବର ଭାବପ୍ରବଣ ମନକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିଛି । ପତ୍ରର ରଣଝଣ ଝଙ୍କାର, ନିର୍ଝରିଣୀର କୁଳୁକୁଳୁ ନାଦ ତା'ର ପାଦକୁ ଅଜଣା

---

୮. ଏଜନ୍ - ପୃ - ୧୭୨ - ୭୩ ।

ଆବେଗରେ ବିଭିନ୍ନ ଛନ୍ଦରେ ଛନ୍ଦାୟିତ କରିଛି । କେବଳ ମଣିଷ କାହିଁକି ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ନୃତ୍ୟର ପ୍ରବୃତ୍ତି ରହିଛି । "ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ଭିତରେ ନାଚିବାର ପ୍ରବଣତା ରହିଛି । ନାଚ ତା'ର ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଭାବପ୍ରବଣତାର ଆଙ୍ଗିକ ପରିପ୍ରକାଶ, ତା'ର ଆତ୍ମାର ସ୍ୱାଭାବିକ ଆଚରଣ । କଥା କହିବା, ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା, ଗୀତଗାଇବା ଆଗରୁ ସେ ନାଚିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି । ପ୍ରକୃତିର ଆରଣ୍ୟକ ଘର ଭିତରେ ବିଚରଣଶୀଳ ମଣିଷ ଗଛ, ଲତା, ଫୁଲ, ପାଣି, ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ନର୍ତ୍ତନ ବିଳାସକୁ ହୁଏତ ସମାହିତ ନେତ୍ରରେ ଦେଖିଛି । ବେଳେବେଳେ ତା' ଭିତରେ ବିଚିତ୍ର ଭାବ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଏବଂ ତା'ର ଭାବବିହ୍ୱଳ ଚେତନା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ଅଙ୍ଗ ବିଳାସ ମାଧ୍ୟମରେ ।" (୯) ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟର ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶରେ ସେ ବାସ କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରଖର ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ, ଅଗ୍ନିର ପ୍ରଳୟଙ୍କର ରୂପ, ପ୍ରଭଞ୍ଜନର ଭୟଙ୍କରତା, ପ୍ରବଳ ବାରିପାତ, ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ନିଗ୍ଧତା ତାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଭୟଭୀତ ଓ ଆନନ୍ଦିତ କରିଛି । ତା'ର ସେହି ଭାବାବେଗକୁ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ଓ ଏଥିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ସେ ନାଚିଛି ସମବେଦନା ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ପ୍ରାକୃତିକ ସୁଷମା ତା' ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଭରିଦେବାରୁ ସେ ନାଚିଛି ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ । ତେଣୁ ନାଟକର ପ୍ରାଥମିକ ସୂଚନା ଏଇଥିରୁହିଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଆଦିମାନବ ପ୍ରାପ୍ତିର ଆନନ୍ଦରେ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ଉଠିବା ସମୟରେ ବାଦ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ଆନନ୍ଦ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । Durant ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମତଦେଇ କୁହନ୍ତି "With music, song and dance combined, the 'Savage' created for us the drama and the opera."(୧୦)

୨. ଧାର୍ମିକ ଚିନ୍ତନ – ଧାର୍ମିକ ଭାବନାରୁ ଲୋକନାଟ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । "ଲୋକ ପ୍ରଥମେ ନାଚୁଥିଲା । ନାଚ ଭିତରକୁ ଆପଣାରମାନେ ଆସିଥିଲେ । ତା'ପରେ ସେମାନେ ନାଟର ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ । ରହସ୍ୟ ଓ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିକୁ ଆକାର ଦେଇଥିଲେ । ତାକୁ ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ତା'ର ଗୁଣଗାନ କରୁଥିଲେ । ନିଜ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାର ଆଧାରରେ ତା'ର ନୀରାଜନା କରୁଥିଲେ । ତାକୁ ସୁଖୀ କରିବା ଆଳରେ ଆତ୍ମବିନୋଦନ ଭାବରେ ମଜ୍ଜି ରହୁଥିଲେ । ରହସ୍ୟକୁ ଯେମିତି ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ସୁଖରେ କାଳ କାଟିବାର ସକଳ ବ୍ୟାକୁଳତା

Scanned with CamScanner

ନାଟ୍ୟରୂପ ନେଇଥିଲା । ସେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଭିତରେ ଶୋକ ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରେମ, ପ୍ରତାରଣା, ଘୃଣା, ଈର୍ଷା, କରୁଣା ପରି ସକଳ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା ।'' (୧୧) ସେହି ଆଦିମ ମନୁଷ୍ୟ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ତୁଷ୍ଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ଦୁଷ୍ଟ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କର କବଳରୁ ନିଜକୁ ତଥା ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷାପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ନୃତ୍ୟ ଓ ଅଭିନୟ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ମନୋଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ଧର୍ମକୁ ଭିତ୍ତି କରି ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ''ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶରେ, ଇଂଲଣ୍ଡରେ, ଭାରତରେ – ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ନାଟକ ରଚନାର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ଓ ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମଯାଜକମାନେ ନାଟକ ଆକାରରେ ସେହି ଗଳ୍ପମାନଙ୍କର ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶରେ ଉପାସନା ସମୟରେ ଯେଉଁ ସ୍ତବଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ ହେଉଥିଲା, କାଳକ୍ରମେ ସେହି ସ୍ତବଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇ ଜଣ ନଟ ମଧ୍ୟରେ କଥୋପକଥନ ରୂପରେ ଗୀତ ହେଲା । ଏହିପ୍ରକାର ଗୀତବଦ୍ଧ କଥୋପକଥନ ସମୟରେ ନାଟକର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଉଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ସେହିପରି ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଜନ୍ମ ଓ ତିରୋଭାବ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ବାଇବେଲର ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଧର୍ମ ମନ୍ଦିରରେ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ଏହିପରି ଅଭିନୟଦ୍ୱାରା ଏହାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଭାବମାନ ଲୋକସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା ।'' (୧୨) ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ନାଟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ କଥା ସତ୍ୟ, ଭାରତ ତଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ସତ୍ୟ । ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି ଯେ, ଆଦିମାନବର ଭୟ, ସଙ୍କୋଚ ଓ ଆନନ୍ଦରୁଚିରୁ ହିଁ ଭକ୍ତି ଭାବନାର ସୃଷ୍ଟି । ନିଜର ଭକ୍ତି ଭାବନାକୁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ସେ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଛି ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀର । ଏହିଥିରୁ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି ପ୍ରାଚୀନ ନାଟ୍ୟକଳାର । ଡଃ ହରିଚନ୍ଦନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଧାର୍ମିକ ଭାବନାରୁ ନାଟ୍ୟାଭିନୟର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିବା କଥା ସ୍ୱୀକାର କରି କହନ୍ତି – ''ଧର୍ମୀୟ ପରମ୍ପରାରୁ ନାଟ୍ୟାଭିନୟର ସୂତ୍ରପାତ ଘଟିଥିବା ମତ ବହୁ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହି ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ସାଧାରଣତଃ ଯାତ୍ରା, ଅପେରା ବା ବିଶେଷ ଲୋକନାଟ୍ୟ ରୂପରେ । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଧର୍ମପ୍ରେରଣା ଜାଗ୍ରତ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲିଖିତ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱାଭାବିକଭାବେ ଉଭୟ ଗୀତ ଓ ନାଟ୍ୟ ସମନ୍ୱିତ ।''

Scanned with CamScanner

(୧୩) ଯାଯାବର ଜୀବନରୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନକୁ ଆସିବାପରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରୁ ସେହି ଧାର୍ମିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତାହାର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ହେବା ପରେ ପୁରାଣର ଭାବଧାରାଦ୍ୱାରା ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । "ଗ୍ରାମୀଣ ନାଟ୍ୟକାରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଏହି ନାଟକଗୁଡ଼ିକର ଆଖ୍ୟାନ ପ୍ରାୟତଃ ପୁରାଣଭିତ୍ତିକ କଥା । ପ୍ରଥମତଃ, ସେମାନେ ପୁରାଣଦ୍ୱାରା ବିଶେଷଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ ଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ପୁରାଣ କାହାଣୀ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି କାହାଣୀ କଳ୍ପନା କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବପର ନ ଥିଲା । ତୃତୀୟତଃ, ଧର୍ମମୂଳକ କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ଓ ଶ୍ରବଣ କରିବା ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟଭାବେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଚତୁର୍ଥତଃ, ପୁରାଣର ବୀରତ୍ୱବ୍ୟଞ୍ଜକ କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କ ମନ ଭିତରେ କଳ୍ପନାବଳରେ ଅନୁରଞ୍ଜିତ ଓ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତ ପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ ଖୋଜୁଥିଲା । ପଞ୍ଚମତଃ, ପୁରାଣଗୃହୀତ କାହାଣୀ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କାହାଣୀ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଭିନେତା, ପ୍ରଯୋଜକ ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣୀୟ ନ ଥିଲା । ଷଷ୍ଠତଃ, ଧର୍ମମୂଳକ ନାଟକ ରଚନା, ପ୍ରଯୋଜନା, ଅଭିନୟ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନତାଦ୍ୱାରା ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଶଂସା ଓ ଉପାଦାନ ଲାଭ କରିପାରିଥିଲା । ବିଶେଷତଃ, ଏହା ଧର୍ମପ୍ରଚାର, ଧର୍ମଚେତନାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଓ ନୀତିଶିକ୍ଷା ସହିତ ମନୋରଞ୍ଜନର ଏକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ମାଧ୍ୟମରୂପେ ସାର୍ବଜନୀନ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଥିଲା ।" (୧୪) ତେଣୁ ଲୋକନାଟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ଏହି ଧାର୍ମିକ ଚିନ୍ତନର ଯେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ରହିଛି, ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

୩. କୃଷି ସଭ୍ୟତା – ଓଡ଼ିଶା ଏକ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଏ ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଜନତା ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷିକୁ ନିଜର ଜୀବିକା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥାନ୍ତି । କୃଷି ସମୟରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନବେଳେ ସେମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ଉଠିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହି ଆନନ୍ଦ ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀରେ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତା ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ସହଯୋଗ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଏପରିକି କେତେକ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ କୃଷି ସଭ୍ୟତାର ଚିତ୍ର ପରିସ୍ଫୁଟିତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ କୃଷି ସଭ୍ୟତାକୁ ଲୋକନାଟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ ଭାବରେ ଗୃହୀତ କରାଯାଇପାରେ ।

---

୧୩. ଜାପାନୀ 'ନୋ' ନାଟକ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟ -
ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ - ଝଙ୍କାର, ଅକ୍ଟୋବର - ୧୯୮୨, ପୃ : ୫୮୮ ।

୧୪. ଭିନ୍ନ ସମୟ ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି - ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ - ପୃ : ୩ ।
ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ୧ମ ପ୍ର - ୧୯୯୦ ।

Scanned with CamScanner

୪. ସାମରିକ ପରମ୍ପରା – ଏ ଦେଶର ଅତୀତ ସାମରିକ ପରମ୍ପରା ଅତୀବ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ବୀରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଯୁଦ୍ଧଜୟୀ ଓଡ଼ିଆ ପାଇକମାନେ ନିଜ ମାଟିରେ ପାଦଦେବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ ଓ ଆନନ୍ଦିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତର ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଥିଲା । ରଣରଙ୍ଗ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମାନସପଟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ବୀରତ୍ୱର ମୁଦ୍ରା ଆଙ୍କିଦେବାପାଇଁ ସେହି ନାଟ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ବିଭିନ୍ନ ଯୁଦ୍ଧ ଦୃଶ୍ୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଉଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ପୁରାଣର କଥାବସ୍ତୁକୁ ନେଇ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ନିହିତ ଯୁଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ଦୃଶ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ତାହା ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଉଛି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମାନସପଟରୁ ଅତୀତର ସେହି ବୀରତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମରସ୍ମୃତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଲିଭିଯାଇ ନାହିଁ । ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ଢେଙ୍କାନାଳ ଆଦି ପାଇକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବେବି ପାଇକ ଆଖଡ଼ା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

୫. କାରୁକଳା – ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଳାର ଦେଶ ବୋଲି ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଉତ୍କଳ । କଳା ବିଦ୍ୟାରେ ଦିନେ ଏହି ଉତ୍କଳ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ଅତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ସେହି କାରୁକଳାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବେବି ରାଣୀଗୁମ୍ଫାର ନୃତ୍ୟରତା ରମଣୀର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର, ରାଜରାଣୀ ମନ୍ଦିର, ହାତୀଗୁମ୍ଫା ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନୃତ୍ୟଭଙ୍ଗୀ ଓ ଦୃଶ୍ୟସଜ୍ଜା ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟକୁ ଯେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିବ, ଏହା ଅନୁମାନ କରିବା ଭିତ୍ତିହୀନ ନୁହେଁ । ସେହି କାରିଗର ହସ୍ତରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବା ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ସତେ ଯେପରି ପ୍ରସ୍ତରର ମୂର୍ତ୍ତି ନୁହନ୍ତି, ଶିଳ୍ପୀର ନିହାଣରେ ଖୋଳାଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ।

୬. ଦେବଦାସୀ ଓ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟର ବିକାଶରେ ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟ ଓ ଦେବଦାସୀ ପ୍ରଥାର ଭୂମିକାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ଦିରଗାତ୍ରରେ ଖୋଦିତ ହୋଇଥିବା ନୃତ୍ୟରତା ନର୍ତ୍ତକୀର ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗୀ କଳାପ୍ରିୟ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ବହୁ ଭାବରେ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି । ନିର୍ଜୀବ ପାଷାଣର ସେହି ଭଙ୍ଗୀକୁ ସାକାର କରିବାପାଇଁ ଲୋକନାଟକର ଅଭିନେତାମାନେ ଆପ୍ରାଣ ଉଦ୍ୟମ କରି ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଉଥିବା ଦେବଦାସୀ ନୃତ୍ୟ ମନ୍ଦିର ବାହାରେ ଗୋଟିପୁଅ ନାଚ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଛି । ଓଡ଼ିଶୀ ନୃତ୍ୟର ବିବିଧ ଠାଣି ଏବଂ ନୃତ୍ୟଭଙ୍ଗୀରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କଳାପ୍ରିୟ

Scanned with CamScanner

AYABABA COLLEGE LIBRARY
U.G.C GRANT

ଓଡ଼ିଆ ଢଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଅଳ୍ପ ଗଦ୍ୟଯୁକ୍ତ କରାଇ ବିଭିନ୍ନ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଇପାରିଛନ୍ତି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଶିକାର କରିବା ସମୟରେ, ପୂଜାପାର୍ବଣ ପାଳନ ଅବସରରେ, ଲୌକିକ ବିଧିବିଧାନ ବେଳେ, କର୍ମକ୍ଲାନ୍ତ ଦେହ ଓ ମନକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବାକୁ ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖରେ ମଣିଷ ନାଚିଛି । କାରଣ ଏହି ନାଚିବାରୁ ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଇଛି ଓ ଅନ୍ୟକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଇଛି । ନାଚି ନାଚି ସେ ଗୀତ ଗାଇଛି ଓ ସମୟକ୍ରମେ ଛନ୍ଦ, ଗଦ୍ୟ, ସଂଳାପ ବି ଯୋଡ଼ିଦେଇଛି ତାକୁ ଅଧିକ ରସମୟ ଏବଂ ଶ୍ରୁତିମଧୁର କରିବାପାଇଁ । ଏଥିରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟର ବିକାଶରେ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଓ ଚମ୍ପୂର ଭୂମିକା

ଭରତ ତାଙ୍କ 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର'ରେ ଲୋକଧର୍ମ ଏବଂ ନାଟ୍ୟଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଛନ୍ତି –

ଲେକଧର୍ମୀ ନାଟ୍ୟ ଧର୍ମୀତି ଦ୍ୱିବିଧଃ ସ୍ମୃତଃ
ଭାରତୀ ସାତ୍ୱତୀ ଚୈବ କୌଶିକ୍ୟାରଭଟୀ ତଥା ।

ଲୋକଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । ''ଲୋକଧର୍ମୀର ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଭରତ ହୁଏତ ଏଭଳି ନାଟକ ସମ୍ପର୍କରେ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି: ଯାହା ଜନସାଧାରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ । ଭରତ ଆହୁରି ଆଶା କରନ୍ତି ଯେ, ଏଥିରେ ସାଧାରଣ ଜନତାର ଜୀବନଯାତ୍ରା ପ୍ରଣାଳୀର ପ୍ରତିଫଳନ ଘଟିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ନାଟ୍ୟଧର୍ମୀ' ବୋଲି କହିବାଦ୍ୱାରା ହୁଏତ ଏହି ଧରଣର ନାଟକକୁ ବୁଝାଉଛନ୍ତି; ଯାହା ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱାନୁକୂଳ ମଧ୍ୟ । ଏସବୁକୁ ବାଦ୍‌ଦେଇ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ନାଟକ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ମିଳୁଛି ସେସବୁକୁ 'ଲୋକଧର୍ମୀ' ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ଅଙ୍ଗରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଆଯାଇପାରେ । ଭରତ ନାଟକକୁ 'ଲୋକ ବୃତ୍ତାନୁକରଣମ୍, ଲୋକୋପଦେଶଜନନଂ, ତଥା ସର୍ବକର୍ମାନୁବେଶନଂ ଲୋକସ୍ୟ' ବୋଲି କହି ସାଧାରଣ ଜନଜୀବନ ସହ ସଂପୃକ୍ତ ନାଟକ ତଥା ଶାସ୍ତ୍ରସମ୍ମତ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ।''(୧୫)

ଲୋକନାଟ୍ୟ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟନାଟ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମ ଜାଣିବା କଷ୍ଟକର ହେଲେହେଁ, ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟ୍ୟ ଆଗ । କାରଣ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ବହୁ ନାଟକ ରଚିତ ହୋଇସାରିବା ପରେ ଲୋକନାଟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଛି·

Scanned with CamScanner

ଏବଂ ଲୋକନାଟ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟକ ନିକଟରେ ଋଣୀ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ସଂସ୍କୃତ ନାଟକର ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ମୁରାରି ମିଶ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'ଅନର୍ଘରାଘବ' ନାଟକକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଥମ ନାଟକ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । କବି ଶଙ୍ଖଧର 'ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ' ନାମରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତକରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରହସନ ରଚନା କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ । କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବ ମଧ୍ୟ ପର୍ଶୁରାମ ବିଜୟବ୍ୟାୟୋଗ' ନାମରେ ଏକ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ ଯେଉଁଥିରେ କେବଳ ମୁନି କୁମାର ପରଶୁ ଦକ୍ଷିଣାକର' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କର ସୁପୁତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ 'ଅଭିନବ ବେଣୀ ସଂହାର', ଜୀବ ଦେବାଚାର୍ଯ୍ୟ 'ଭକ୍ତି ବୈଭବ', ରାୟରାମାନନ୍ଦ 'ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ନାଟକ' ଦିବାକର ମିଶ୍ର 'ପ୍ରଭାବତୀ ନାଟକ', 'ପାରିଜାତ ହରଣ ନାଟକ', ପରମାନନ୍ଦ ଦାସ 'ଚୈତନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ନାଟକ' ଜୟଦେବାଚାର୍ଯ୍ୟ 'ପୀୟୂଷଲହରୀ', 'ବୈଷ୍ଣବାମୃତ ନାଟକ' ନରସିଂହ ମିଶ୍ର 'ଭଞ୍ଜ ମହୋଦୟ ନାଟିକା', ଅନାଦି ମିଶ୍ର 'ମଣିମାଳା' ସଦାଶିବ ଉଦଗାତା 'ପ୍ରମୁଦିତ ଗୋବିନ୍ଦ', ଗୋବିନ୍ଦ କବିଭୂଷଣ ସାମନ୍ତରାୟ 'ସମୃଦ୍ଧ ମାଧବ ନାଟକ', ପଣ୍ଡିତ ସୁଦର୍ଶନ ତ୍ରିପାଠୀ 'ସତ୍ୟାଚରିତ', 'ସିଂହଳ ବିଜୟ ନାଟକ', 'ପାଦୁକା ବିଜୟ', 'କରୁଣା ପାରିଜାତ', 'ରୁଚିରା ଚରିତାର୍ଥ' ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ରମାକାନ୍ତ ମିଶ୍ର 'ଚାଣକ୍ୟ ବିଜୟ' ନାମକ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । (୧୬) ଏଠାରେ ସ୍ମରଣ କରାଇଦେବା ଉଚିତ ଯେ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ଶ୍ରୀ ଜୟଦେବଙ୍କ 'ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' ଓଡ଼ିଶାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବା ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ବହୁ ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ ଉପରେ ଏହାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ରହିଛି ।

ଚମ୍ପୂର ସଂଜ୍ଞା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କୁହାଯାଇଛି 'ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟଂ କାବ୍ୟ ଚମ୍ପୂରିତ୍ୟଭିଧୀୟତେ' । ଗଦ୍ୟ ଏବଂ ପଦ୍ୟର ସମନ୍ୱୟରେ ଚମ୍ପୂ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥାଏ । ''ଏହି ଚମ୍ପୂରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାମୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିନାଟ୍ୟପାଇଁ ଭୂମିକା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ଜାତିର ପ୍ରାଣ ଓ ସମାଜର ସ୍ପନ୍ଦନ ଏଥିରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ । ଛନ୍ଦ, ଶୈଳୀ, ରାଗ, ତାଳ ଓ ଲୟର ବିଭିନ୍ନତା ଏବଂ ସ୍ୱରଲହରୀଗତ ମାଧୁରୀ ତଥା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟତାର ପରମ୍ପରାଦ୍ୱାରା

---

୧୬. ଉକ୍ତ ନାଟକଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ 'ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ : ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ' ପୁସ୍ତକର ପୃ - ୧୧୯-୧୧୨ ମଧ୍ୟରୁ ସଂଗୃହୀତ ।

ଏହା ବହୁ ଭାବରେ ସମୃଦ୍ଧିତ । ଏଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ରସର ଅପରୂପ ସଞ୍ଚାର ଯୋଗୁଁ ଦର୍ଶକ ଓ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ନାଟ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅତିରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଚମ୍ପୂକୁ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ପୂର୍ବତନ ରୂପରେଖ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।'' (୧୭) ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଏହି ଚମ୍ପୂଦ୍ୱାରା ଯେ, କିଛି ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ, ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ ତାଙ୍କର ଗବେଷଣାମୂଳକ ସନ୍ଦର୍ଭ 'ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ : ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ'ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଚମ୍ପୂମାନ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ତା'ର ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଚମ୍ପୂଗୁଡ଼ିକ ହେଲା କବିଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ଦିବାକର ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ହରିଚରିତ ଚମ୍ପୂ', ଚକ୍ରପାଣି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ଗୁଣ୍ଡିଚା ଚମ୍ପୂ', ନୀଳକଣ୍ଠ ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ଭଞ୍ଜମହୋଦୟ ଚମ୍ପୂ' କବିରାଜ ଭଗବାନ୍ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ 'ମୃଗୟା ଚମ୍ପୂ', ଗୁଣ୍ଡିଚାବିଜୟ ଚମ୍ପୂ, ନୀଳାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ 'ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ଚମ୍ପୂ', ବାସୁଦେବ ରଥଙ୍କ 'ଗଙ୍ଗବଂଶାନୁଚରିତମ୍' ନାମକ ଚମ୍ପୂ, ହରିଶର୍ମାଙ୍କ 'ମାଧବଚରିତ ଚମ୍ପୂ', ରଘୁନାଥ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ 'ଭଦ୍ରତା ବିଳାସ ଚମ୍ପୂ', ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ଆନନ୍ଦ ବୃନ୍ଦାବନ ଚମ୍ପୂ', କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ 'କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ', 'ରତ୍ନାକର ଚମ୍ପୂ', ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଧାନ । ଏଥିରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ଆଦ୍ୟାବସ୍ଥା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ପାତ୍ରପାତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥୋପକଥନ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତେଣୁ ନାଟକର ଆଦିରୂପ ଏଥିରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଲୋକନାଟ୍ୟର ଉପାଦାନ – ''ଲୋକନାଟ୍ୟ ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ଭାବାବେଗ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ସାମୂହିକ ପରିପ୍ରକାଶ । ଏହି ପରିପ୍ରକାଶ ଭିତରେ ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ-ସଂଜାତ ନାନ୍ଦନିକତା ଓ ବୌଦ୍ଧିକତା ଉପଲବ୍ଧ ।'' (୧୮) ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତାଙ୍କ ଚିତ୍ତବିନୋଦନପାଇଁ ଓ ଅବସର ସମୟକୁ ଆନନ୍ଦମୁଖର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଲୋକନାଟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲା । ତା' ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ମୁଖରେ ସଂସ୍କୃତ ନାଟ୍ୟର ବିରାଟ ପରମ୍ପରା ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ ହେଁ ତାହା ଥିଲା ତା'ପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଅବୋଧ ଓ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ତେଣୁ ନିଜର ରୁଚି ଓ ଇଚ୍ଛାର ପରିପୂର୍ତ୍ତିପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ସହିତ ସେ ତା'ର ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାକୁ ଯୋଡ଼ିଦେଇ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ଗତି କରିବାକୁ ଚାହିଁଛି ।

---

୧୭. ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ - ଶ୍ରୀ ବୀରକିଶୋର ଦାସ ପୃ - ୧୦୮ । ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, କଟକ - ୧୯୮୧ ।
୧୮. ଭିନ୍ନ ସମୟ ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି - ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ । ପୃ - ୧ ।

''ଶିକ୍ଷିତ ସଭ୍ୟ ସମାଜଠାରୁ ଦୂରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ରହୁଥିବା ଲୋକମାନେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ବାହାରେ ଏ ଦେଶର ଯୋଉଁ ସଂସ୍କାରରେଖ ଅଙ୍କନ କରିଆସିଛନ୍ତି ତାହା ଆସିଛନ୍ତି, ଲୋକନାଟକରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ପ୍ରଥା, ବିଶ୍ୱାସ, ଆଚାରବ୍ୟବହାର ଏବଂ ଆଚାର-ବିଚାରର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲେଖ୍ୟ ମିଳିଥାଏ । ଏଣୁ ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ଲୋକ ମନରେ ସୃଷ୍ଟି ଏହି ଲୋକନାଟ୍ୟ ସମାଜ ଜୀବନର ନିମ୍ନବର୍ଗର ଜନସାଧାରଣ ସେମାନଙ୍କପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିବା କଳା, ଯାହା ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ସମାଜ ବହିର୍ଭୂତ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦର ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ସ୍ୱାଭାବିକ ଲୋକମାନଙ୍କ ଜନଜୀବନର ଭାବାବେଗର ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଆଜି କାଳ ଧରି ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଆସିଛି ।'' (୧୯) ଲୋକନାଟ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ତା' ସୃଷ୍ଟିର ଉପାଦାନ ନିମିତ୍ତ କାହା ପାଖରେ ହାତପାତି ନାହିଁ । ତା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତାର ଇତିହାସ, ପୁରାଣର କଥାକୁ ସମାଜସମ୍ମତ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକ କେବଳ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ରଖେ ନାହିଁ । ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଦେଶରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସୈନିକରୂପ ଧାରଣ କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିବାବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ, ଭାଗବତ ପାଠ କରି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ରସପିପାସାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରୁଥିଲେ । ନିଜର ପୁଣି ଆବଶ୍ୟକତାବେଳେ ପୁରାଣର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା ଓ ଚରିତ୍ରକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତା' ଦୃଷ୍ଟିରେ ବଳରାମ ଜଣେ ଦେବତା ନ ହୋଇ ସାଧାରଣ କୃଷକ ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇଯାଉଥିଲେ । ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସାଧାରଣ କୃଷକ ପରି ଜମିରେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବେଦ, ପୁରାଣ, ନିଜର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ସୁଖ ଦୁଃଖ ରୂପକ ବିଚିତ୍ର ଅନୁଭୂତି, ରହସ୍ୟମୟ ବିଶ୍ୱ, ବିଭିନ୍ନ କାହାଣୀ ଏବଂ ସାମରିକ ଅଭିଜ୍ଞତାଦି ଥିଲା ଏହି ଲୋକନାଟ୍ୟପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ଉପାଦାନ ।

ଲୋକନାଟକର ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ – ଲୋକନାଟକର ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ମତ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଭରତଙ୍କ ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ 'ଲୋକଧର୍ମୀ' ଓ 'ନାଟ୍ୟଧର୍ମୀ' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଏହାର ପ୍ରାଚୀନତାକୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅଭିନୟ କରାଯାଉଥିବାର ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ । ''ବୌଦ୍ଧ ନିକାୟଗୁଡ଼ିକରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଥିବା 'ନଟ', 'ଶୋଭନିକ' ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦରୁ ଖ୍ରୀ.ପୂ. ୪ର୍ଥ ଶତକ ବେଳକୁ ଏକ ସମୃଦ୍ଧ

୧୯. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟ : ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ପରିସର - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ, ଝଙ୍କାର ଜୁନ ୧୯୮୪ ପୃ - ୨୬୧-୨୬୨ ।

Scanned with CamScanner

ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ଉପସ୍ଥିତି ଅନୁମାନ କରାଯାଇଥାଏ । ପାଣିନି, ନାଟ୍ୟସୂତ୍ରକାର ଶିଳାଳି (୪-୩-୧୧୦) ଏବଂ କୃଶାଶ୍ୱ (୪-୩-୧୧) ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଅଶୋକ ଏବଂ ଖାରବେଳଙ୍କ ଶିଳାଲେଖରେ 'ସମାଜ' ନାମକ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ, ତାହା ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ମତ ।'' (୨୦) ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ନାଟ୍ୟକଳାର ଉନ୍ନତି ହୋଇ ନ ଥିବା ବିଷୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଖାରବେଳଙ୍କ ସମୟରେ ଏହାର ଆଶାନୁରୂପ ପ୍ରସାର ହୋଇଥିଲା । ମହାଭାରତ ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ନାଟ୍ୟକଳା ସମ୍ପର୍କରେ କିଛିଟା ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ । ''ଅନୁକରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ମନୋରଞ୍ଜନ ମାନବର ଏକ ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ମଣିଷର ସୃଷ୍ଟି ସହିତ ଏହାର ଉଦ୍ଭବ ଏବଂ ମାନବ ଜାତିର ବିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ଏହାର କ୍ରମିକ ବିକାଶଧାରା ଜଡ଼ିତ । ଅର୍ଥହୀନ, ନୃତ୍ତ; ସଂଳାପହୀନ ଅବଲୟ, ଛନ୍ଦହୀନ ଧ୍ୱନି ଏଇଥିରୁହିଁ କାଳକ୍ରମେ ନୃତ୍ୟ, ଅଭିନୟ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବପର । ଏଥିରେ ମିଶି ରହୁଥିଲା ଭିଜା ମାଟିର ଗନ୍ଧ, ବନପକ୍ଷୀର କାକଳୀ ଏବଂ ଗିରିନଦୀର କୁଳୁକୁଳୁ ତାନ । ବିବର୍ତ୍ତନର ପ୍ରବାହରେ ଏହାରି ମଧ୍ୟରୁ ହୁଏତ ଦିନେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା ଗ୍ରାମ-ଭାରତର ଅଜସ୍ର ଜନତାଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନର ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ ଲୋକନାଟକ । ଏହାର ଭାଷା ଥିଲା ସେ କାଳର ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତାଙ୍କ ଭଳି ଛଳନାହୀନ, ଅନଳଂକୃତ ।'' (୨୧) ଆଦିମାନବ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ବା ଧାର୍ମିକ ବିଧିବିଧାନ ପାଳନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅଭିନୟ କରି ନିଜର ଆନନ୍ଦ ଓ ଭାକ୍ତିକତା ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲା । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିକାଶ ସମୟରେ ଉଚ୍ଚନୀଚ, ଭେଦଭାବ ପ୍ରଥାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିଲା । ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବକୁ ଅତୁଟ ରଖିବାପାଇଁ ନୀତିଧର୍ମ ଅନ୍ତରାଳରେ ଲୋକଧର୍ମ ଓ ଲୋକଚିତ୍ତକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଆଖ୍ୟାନମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଚାର କରାଗଲା । ଏହି ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ବିଭିନ୍ନ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନାଟକମାନ ରଚନା କରାଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଥିଲା ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ଥିଲା ଏହାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଦଶମ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଯେତେବେଳେ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ମାତ୍ର କେତେକ ଦରବାର ବା ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ତା'ର ଭାବ ଓ

Scanned with CamScanner

ବୌଦ୍ଧିକତା ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ନ ପାରିଲା, ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଲୋକନାଟକ ଲୋକମାନଙ୍କର ନିକଟତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ଏବଂ ଲୋକନାଟକ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ଗତି କରୁଥିବା ସମୟରେ ଲୋକନାଟକ ଅଧିକ ଭାବରେ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଫଳରେ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକରେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ହେଲା । କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବ ସେଇଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକରେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ସନ୍ନିବେଶ କଲେ । ଯୁଗଚିତ୍ତର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାକୁ କେହି କେବେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିପାରି ନାହିଁ ।

ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ନେ ନାହିଁ, ଏ କଥା କହିହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ''ଭରତ ଅଭିନୟ କ୍ରିୟାକୁ ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଲୋକନାଟକରେ ଏହି ଚାରୋଟିଯାକ ଅର୍ଥାତ୍ କାୟିକ, ବାଚିକ, ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଏବଂ ଆହାର୍ଯ୍ୟ-ରୂପ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ । 'ଲୋକ' ତଥା 'ନାଟ୍ୟ' ଏ ଉଭୟ ଜଗତକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଲୋକନାଟକର ବିକାଶ । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହାର ଉତ୍ସ ସନ୍ଧାନ କରାଯାଇପାରେ । ତେବେ ମୂଳତଃ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟଦେଇ ହିଁ ଏହାର ପ୍ରସାର ।''(୨୨) ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଜୀବନଧାରା ସହିତ ତାଳଦେଇ ଲୋକନାଟକ ତା' ଗତିପଥରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଗତି କରିପାରିଛି । କୃଷି ସମୟରେ, ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ ସମୟରେ, ଶିକାର ସମୟରେ, ବିଭିନ୍ନ ପୂଜାପାର୍ବଣ ସମୟରେ ସେ ନାଚ କରିଛି । ପୁଣି ଏହି ନାଚର ଉପାଦାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପୁରାଣରୁ ତଥା ଜୈନ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ । ଗ୍ରାମରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦଳେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଏହାକୁ ନିଜର ପେସା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥାଆନ୍ତି । ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିନୟ କଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନର ଲୋକନାଟ୍ୟ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚାର ଲାଭ କରିବାକୁ ଲାଗିଥାଏ ।

ଲୋକଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ବହୁ କଥାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ରାମଲୀଳା ରାମଙ୍କ ଜୀବନର ବହୁ ଘଟଣାରେ ଗନ୍ଧିମନ୍ତ । ବୈଷ୍ଣବ (ଗୌଡ଼ୀୟ) ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ପରେ ପରେ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଧ୍ୟାପକ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ ମତ ଦେଇ କୁହନ୍ତି – ''ମୁସଲମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର ପୂର୍ବେ ଏହି ରାମଲୀଳା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅଭିନୟ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା କି ନାହିଁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା କଠିନ ।

Scanned with CamScanner

ସମ୍ଭବତଃ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ଅଭିନୟ ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା । ମୁସଲମାନ ଅଧିକାର ପରେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ସାମାଜିକ ବୈଠକସ୍ୱରୂପ 'ମଜଲିସ୍'ର ପ୍ରଚଳନ ହେଲା ଓ ଏହି ମଜଲିସ୍‌ମାନଙ୍କରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦ ବିତରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନୃତ୍ୟଗୀତର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।'' (୨୩) ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ପାଲା ପରି ଲୋକନାଟ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଥିଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ବଢ଼ିବାଯୋଗୁଁ ଲୋକନାଟ୍ୟ ବହୁ ଆୟତନ ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ଏଥିରେ ସାମାଜିକ ବିଷୟ ଓ ସମସ୍ୟାମାନ ସ୍ଥାନ ପାଇଲା । ଆଦିବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବ ଓ ପୂଜାପାର୍ବଣରେ ନୃତ୍ୟ ଓ ଅଭିନୟ କରିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଏକଦା ଭାରତବର୍ଷରେ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଯେ ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ କଳା ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଥିଲା, କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକର ବିଭିନ୍ନ ରୂପ – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ କହିଲେ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୃତ୍ୟ ବା ନାଟକୁ ବୁଝାଇ ନ ଥାଏ । ଜନମାନସର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ତାଳଦେଇ ଏହାର ରୂପରେ ମଧ୍ୟ ବହୁବିଧ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଧର୍ମାଚାର, ମନୋରଞ୍ଜନ, ଶ୍ରମାପନୋଦନ, ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ଆଦି ବହୁବିଧ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ନେଇ ଲୋକନାଟ୍ୟ ରଚିତ । ନିମ୍ନରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଲୀଳା –ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟର ବିକାଶରେ ଲୀଳାର ଭୂମିକା ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହୋଇଥାଏ । 'ଲୀଳା'ର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି କ୍ରୀଡ଼ା । ''ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ବେଶ, ଗତି, ଦୃଷ୍ଟି, ହାସ୍ୟ ଏବଂ କଥୋପକଥନଦ୍ୱାରା ପ୍ରିୟତମର ଅନୁକରଣକୁ ଲୀଳା କୁହନ୍ତି ।'' (୨୪) ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବନାରୁ ଏହି ଲୀଳାର ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ଲୀଳାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ହରିବଂଶ ଆଦି ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରରେ ପୁରୋହିତଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗାନ କରାଯାଉଥିବା ରାମ, କୃଷ୍ଣ ଆଦିଙ୍କ କଥାକୁ ସହଯୋଗୀମାନେ ସ୍ୱର, ତାଳ ଓ ଲୟରେ ଗାନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଉପସ୍ଥିତ ଚରିତ୍ରମାନେ ବିଭିନ୍ନ ମୂକାଭିନୟଦ୍ୱାରା ତା'ର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଉପସ୍ଥିତ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଉଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏଥିରେ ସଂଳାପ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା । ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତର ସମାବେଶରେ ଏହା ବେଶ୍ ଆମୋଦଦାୟକ

୨୩. ...

ହୋଇପାରିଥିଲା । ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' (ବିଶି ରାମଲୀଳା) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ରଚିତ ପ୍ରଥମ ଲିଖିତ ଲୀଳା ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର ମତ ଦେଲେ ହେଁ ଭାଗବତରେ ଏହାର ପ୍ରାଥମିକ ରୂପ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଲୀଳା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ ।

୧. ରାମଲୀଳା – ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ମଧ୍ୟରେ 'ରାମଲୀଳା' ସବୁଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଭାରତରେ ସନ୍ଥ ତୁଳସୀ ଦାସ 'ରାମଚରିତମାନସ' ମାଧ୍ୟମରେ ଏହାର ଭିତ୍ତିପ୍ରସ୍ତର ପକାଇଛନ୍ତି । 'ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ, ତୁଳସୀଦାସଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ରାମଲୀଳା ବା ଲୀଳା ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ରାମଲୀଳାକୁ ଏକ ନୂତନ ଆଧୁନିକ ରୂପ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ 'ବିଶି ରାମଲୀଳା'ର ସାଙ୍ଗୀତିକତା ଓ ସଂଳାପଧର୍ମିତା ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦ୍ୟ ଭାଗରେ ଏହା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ରାମଲୀଳା ସମ୍ପର୍କରେ 'ହରିବଂଶ'ରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଉପାଖ୍ୟାନ ରହିଛି । ବଜ୍ରନାଭଙ୍କ କନ୍ୟା ପ୍ରଭାବତୀ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ହଂସୀଠାରୁ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାର ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଯାଦବମାନେ ନଟବେଶ ଧାରଣ କରି ବ୍ରଜପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ରାମଲୀଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ମୁଖ୍ୟ ନାୟକ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରିଥିଲେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜନ ରୂପ ଏବଂ ରାମରାଜ୍ୟର ସୁବିଚାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଲୀଳା ଶ୍ରବଣ କରି ମଣିଷ ନିଜର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପିପାସାକୁ ପ୍ରଶମିତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲା. ଯାହାଦ୍ୱାରା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜୀବନର ବହୁ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଘଟଣାକୁ ନେଇ ଅନେକ ରାମଲୀଳା ସୃଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲା । ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣର ହନୁମାନ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଡାଳରେ ବସି ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇ କହୁଥିଲା –

'ଶିଂଶପା ବୃକ୍ଷର ଡାଳେ, ହନୁ ମନେ ମନେ ଭାଳେ' ଅଥବା ସୀତାଙ୍କର 'କହ ହନୁ ମୋର କାନ୍ତର କୁଶଳ' ଏହି ଗୀତକୁ ଅଭିନୟ ସହ ଗାନ କରାଯାଉଥିବାବେଳେ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶକ ନିର୍ବାକ୍ ହୋଇ ଏହାର ଭାବ ଓ ରସମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଏଥିରେ କରୁଣରସ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛି । ରଘୁନାଥ ଦାସ ତାଙ୍କର 'ରାମଲୀଳା'କୁ ରାମାୟଣର କାଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ଅର୍ଥାତ୍ ଜନ୍ମଲୀଳା, ବିଭାଲୀଳା ଆଦି ନାମରେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ରାମଲୀଳା ରଚିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହି ସମୟରେ ବୈଶ୍ୟ ସଦାଶିବଙ୍କ 'ରାମଲୀଳା' ବିପ୍ର ଜନାର୍ଦ୍ଦନଙ୍କ 'ଶ୍ରୀରାମଚରିତାମୃତ', ବିକ୍ରମ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ରାଘବଚରିତାମୃତ' ଆଦି ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

Scanned with CamScanner

ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜବଂଶମାନଙ୍କର ଅବଦାନ କମ୍ ନୁହେଁ । ଘୁମୁସର ରାଜବଂଶ, ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶ, ଟିକିଟୀ ରାଜବଂଶ ଆଦି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ ରାଜବଂଶ । 'ଲୀଳା' ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଟିକିଟୀ ରାଜବଂଶର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର 'ଟିକିଟୀ-ରାମଲୀଳା' ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ଓ ୫୦୭ଟି ସଙ୍ଗୀତର ବ୍ୟବହାର କରି ଏହାକୁ ବହୁ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇପାରିଥିଲେ । ପାତାପୁର ରାଜେନ୍ଦ୍ର 'ଜାନକୀବିଳାପ' ନାମରେ ଜାନକୀଙ୍କର କରୁଣ ଜୀବନକୁ ନେଇ ଏହି ଲୀଳାଟି ରଚନା କରିଥିଲେ । କରୁଣରସ ସହିତ ସଙ୍ଗୀତର ଅପୂର୍ବ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଏହାକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । କେଶବ ହରିଚନ୍ଦନ, କେଶବ ପଟ୍ଟନାୟକ, ରଘୁନାଥ ପରିଚ୍ଛା ଆଦି ବହୁ ରାମଲୀଳା ରଚନା କରି ରାମଲୀଳାର ପରମ୍ପରାକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିଛନ୍ତି ।

ଅତୀତର ସେହି ରାମଲୀଳା ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଧୁନିକ ଯାତ୍ରା ଓ ସିନେମା ଯୁଗରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ପଡି ନାହିଁ । ଏବେବି ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ରାମଲୀଳା ଦଳ ରାମନବମୀଠାରୁ ସାତଦିନବ୍ୟାପୀ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ରାମଲୀଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଉଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମପ୍ରାଣ ନରନାରୀ ନିଜର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଭୁଲି ଶୁଦ୍ଧ ଓ ପବିତ୍ର ମନରେ ଏହି ଲୀଳା ଦର୍ଶନ କରି ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ଏବେ ଅବଶ୍ୟ ଏହି ଲୀଳାର ଗୁଣାତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ପାତ୍ର-ପାତ୍ରୀମାନେ ନିଜେ ସଂଳାପ କହିବା ସହିତ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରୁଛନ୍ତି । ଖୋଲା ମଞ୍ଚ ଉପରେ କୃତ୍ରିମ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ତାକୁ ପ୍ରାକୃତିକ କରାଯିବାର ଉଦ୍ୟମ ହେଉଛି । ବିଭିନ୍ନ ମୁଖା ବ୍ୟବହାର କରି ଅଭିନେତାମାନେ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ଧର୍ମପ୍ରିୟ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଧର୍ମପିପାସାକୁ ଚରିତାର୍ଥ କରିଆସୁଛନ୍ତି । ତେବେ ଅତୀତର ସେହି ରାମଲୀଳାର ଶୁଦ୍ଧତା ଓ ପବିତ୍ରତା ବହୁ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟାହତ ହେଉଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉଛି । ସିନେମା ଯୁଗରେ ଏହି ରାମଲୀଳା ପାର୍ଟି ନିଜର ବ୍ୟାବସାୟିକ ଲାଭପାଇଁ ଏଥିରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ସିନେମା ଶୈଳୀକୁ ମିଶାଇଦେଇ ଆଧୁନିକ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ରାମଲୀଳାର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ ସାଧିତ ହେଉ ନାହିଁ, ତାହା ସେମାନେ ଜାଣିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ରାସଲୀଳା/କୃଷ୍ଣଲୀଳା – କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଏକଦା ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ତା'ର ଅସପତ୍ନ ରାଜତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା । କେତେକ ଏହାକୁ ରାସଲୀଳା ଓ ଆଉ କେତେକ ଏହାକୁ କୃଷ୍ଣଲୀଳା କହିଥାନ୍ତି । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏହା ବିଭିନ୍ନ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହେଉଛନ୍ତି ରସରାଜ ଏବଂ ଶ୍ରୀରାଧା ହେଉଛନ୍ତି ରାସେଶ୍ୱରୀ ।

Scanned with CamScanner

କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ଗୋପାଙ୍ଗନା ତଥା ରାଧାଙ୍କୁ ନେଇ ଅନେକ ଲୀଳା ରଚିତ ହୋଇଛି । 'ରସ'ରୁ ରାସଲୀଳାର ଉତ୍ପତ୍ତି । କାରଣ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହେଉଛନ୍ତି ରସସ୍ୱରୂପ, ରସରାଜ । ପୁଣି କୁହାଯାଇଛି – "ନୃତ୍ୟଗୀତଚୁମ୍ବନାଲିଙ୍ଗନାଦୀନାଂ ରସାନାଂ ସମୂହୋ ରାସ ସ୍ତଦନୁସାରିଣୀ ଯା କ୍ରୀଡ଼ା ସା ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ।" ରସର ପରାକାଷ୍ଠା ଚୁମ୍ବନ ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଦି ଯେଉଁ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା କୁହାଯାଏ । କେତେକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ରାସ'କୁ 'ହଲ୍ଲୀଷକ' କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ଗୀତ ଗାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡଳାକାରରେ ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି, ତାକୁ 'ହଲ୍ଲୀଷକ' କୁହାଯାଏ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ରାସଲୀଳା ହେଉଛି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୀଳା । 'ଭାଗବତ'ର ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧରେ ରାସର ଚମତ୍କାର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । 'ରାସପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟ'ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି –

ରାସୋତ୍ସବଃ ସଂପ୍ରବୃତ୍ତୋ ଗୋପୀ-ମଣ୍ଡଳ-ମଣ୍ଡିତଃ
ଯୋଗେଶ୍ୱରେଣ କୃଷ୍ଣେନ ତାସାଂ ମଧ୍ୟେ ଦ୍ୱୟୋର୍ଦ୍ୱୟୋଃ
ପ୍ରବିଷ୍ଟେନ ଗୃହୀତାନାଂ କଣ୍ଠେ ସନ୍ନିକଟଂ ସ୍ତ୍ରିୟଃ

ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଏହି ରାସର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଭାଗବତ ଆଦିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି । ଏହି ରାସର ପୁଣି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ରହିଛି, ଯଥା – ବସନ୍ତରାସ, ଶରତ୍‌ରାସ, ନିତ୍ୟରାସ ଇତ୍ୟାଦି । ରାଧା ଭାବରେ ବା ଗୋପୀ ଭାବରେ ଭାବିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ ଭକ୍ତ ଗତିମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିଥାଏ । ରାଧା ହେଉଛନ୍ତି 'ରାସ'ର ପ୍ରକୃତ କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ । ତେଣୁ 'ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ'ରେ କୁହାଯାଇଛି –

ରାଧା ସହ କ୍ରୀଡ଼ା-ରସ ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ
ଆର ସବ୍ ଗୋପୀଗଣ ରାସୋପକରଣ

Scanned with CamScanner

ନାଟ୍ୟକୃତିମାନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛି । ସାରଳାଦାସଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ପ୍ରଭଞ୍ଜନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ପରିଚୟ ରହିଥିଲା, ଦୀନକୃଷ୍ଣ, ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା, ଅଭିମନ୍ୟୁ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଆଦି ବହୁ କବିଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମଧୁର ପ୍ରେମର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଏହାକୁ ଅଧିକ ଜନପ୍ରିୟ କରିପାରିଥିଲା ।

ନରସିଂହ ସେଣିଙ୍କ 'ଗୋପକେଳି'କୁ ପ୍ରଥମ ରାସଲୀଳା ବୋଲି ଡଃ କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି 'ଗୋପକେଳି'ରେ 'ରାସ'ର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ –

ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୀହରି ଗୋପୀ କୁଣ୍ଡଳୀ
ଚକ୍ର ଆକାରରେ ବୁଲୁଛି
ତର୍ଜନୀ ଧରି କିସେ ମୁରାରି
ମୃଦୁହସନ ବୁଲାଉଛି ।

ବିପ୍ର ସଦାଶିବଙ୍କର 'ଗୋପଲୀଳା'ରେ ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ସଂଳାପ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ବସୁଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋପପୁରକୁ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଉଗ୍ରସେନ ତାଙ୍କର ପଥରୋଧ କରି ପଚାରିଛନ୍ତି –

କାହିଁ ଯିବୁ ଆରେ ଚୋର, ନିଶାରେ ହେଲୁ ବାହାର
କଂସ ରାଜାର ମୁଁ ପିତା, ମୋତେ ଦେଲୁ ଏତେ ଚିନ୍ତା ।

ଦ୍ୱିଜ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର 'କୃଷ୍ଣଲୀଳା'ରେ ଗଦ୍ୟଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ଯେପରି – ''ବୃଷ୍ଟିଜନ୍ମା ସଙ୍ଘାତ ! ହେଉ ! ଏମାନେ ଘନ ଶବ୍ଦ ବୋଲାନ୍ତି । ହେ ସଙ୍ଘାତ ! ଘନ ଯେ ନିବିଡ଼, ତହିଁରେ କି ଅତି ନିବିଡ଼ରେ ମୋତେ ସିଂହାର କଲା ? ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ଦାସଙ୍କର 'ବୃନ୍ଦାବତୀ ଦଶମ ଲୀଳା' 'କାଳିୟଦଳନ ଲୀଳା' ତଥା ଶ୍ୟାମ ସାହୁଙ୍କର 'ଗୋପଲୀଳା' କୃଷ୍ଣଲୀଳାର ଅନ୍ୟତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ''ଷୋଡ଼ଶ କିମ୍ବା ସପ୍ତଦଶ ଶତକରେ ଶିଶୁ ବନମାଳୀ ଦାସ ତିନିଖଣ୍ଡରେ ଏକ ବିରାଟ 'ରାସଲୀଳା' ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିବାର ଜୁହାଯାଏ । ରଣପୁରର ଦାଶରଥି ଦାସ ମଧ୍ୟ 'ବ୍ରଜବିହାର' ନାମକ ଏକ ଲୀଳାଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁରର କବି ଗଙ୍ଗାଧର ପ୍ରଧାନ 'ଭାରତଲୀଳା' ଏବଂ 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମଲୀଳା' ନାମକ ଦୁଇଟି ଲୀଳାଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜବର ରାୟଙ୍କ 'ଦୁର୍ଜୟମାନଲୀଳା' (ଯାହା ଊନବିଂଶ ଶତକର ଶେଷଭାଗରେ ମୁଦ୍ରିତ ଏବଂ ବାବାଜି ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ଦାସ ଯାହାର ଅନୁକରଣ

Scanned with CamScanner

ନିଜର 'ମାନଭଞ୍ଜନ'ରେ କରିଛନ୍ତି) , କାଳିୟଦଳନ ଲୀଳା, ପଟିଆ ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କର 'ଦ୍ୱାରକାଲୀଳା' ଏବଂ ଦ୍ୱିଜ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର 'ସୁଭଦ୍ରାହରଣଲୀଳା' ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟର କୃଷ୍ଣକଥା ଆଧାରିତ ଲୀଳାଗ୍ରନ୍ଥ ।'' (୨୫)

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବହୁ 'ରାସଲୀଳା' ରଚନା କରାଯାଇଛି । କବି ପିଣ୍ଡିକ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ଜୟଦେବଙ୍କ 'ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' ଉପରେ ଆଧାରିତ 'ବସନ୍ତରାସ' ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମିଶ୍ରିତରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ -

ଏଇମିତି ନିଶି ପ୍ରହରେକ ଆସି
ଭୋଜନ ସାରି ଶୁତିଲ ହେ
ଯୋଗମାୟା ବଳେ ସର୍ବେ ନିଦ୍ରାଭୋଳେ
ଚାମରେ ଅଚେତା ହେଲ ହେ
ଦେଖି ରସିକ ସଦାନ
ରାସସ୍ଥଳେ କରିଲ ଗମନ ହେ ।

ଟିକିଟି ରାଜା ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର 'ଶରଦରାହାସ' ଅନ୍ୟତମ ରାସଲୀଳା । ଶରତର ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କିତ ରଜନୀରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସହିତ ରସିକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରାସ ରଚନା, କିଛି ସମୟପାଇଁ ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଣ୍ଠାରେ ରଖି ବୃନ୍ଦାବନକୁ ନେଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ, ପୁନରାୟ ଗୋପିକାମାନଙ୍କସହିତ ମିଳନ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟବସ୍ତୁ । କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ 'ବସନ୍ତରାହାସ' ଅନ୍ୟତମ ରାସଲୀଳା । ଏଥିରେ କେତେକ ନୂତନ ସଂଯୋଜନା ହୋଇଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ରାସଲୀଳା ... କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଶୂରଦେଓଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣୀୟ । ତାଙ୍କ ରଚନାକୁ ବାବାଜି ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ଦାସ ଓ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବେଶ୍ ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି । ସିନ୍‌ସିନେରୀଯୁକ୍ତ ମଞ୍ଚରେ ଏହାକୁ ଅଭିନୀତ କରାଇ ସେ ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲେ । ତାଙ୍କର 'ରାସଲୀଳା' ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ... ଭାଷା ମଧ୍ୟ ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ -

ବ୍ରଜବଧୂ ଧରି ରତ୍ନଦୀପ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ
ବନ୍ଦାଅ ଆନନ୍ଦେ ଆଜି ରାଧାବନମାଳୀ ।
ଗଳେ ଦିଅ ବନମାଳ ଦେଇ ହୁଳହୁଳି
ପ୍ରେମାନନ୍ଦେ ନାଚ, ବୋଲିହୁଅ ବ୍ରଜଧୂଳି ।

୨୫. ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସଙ୍କ 'ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟ' ... ୭୮ରୁ ୮୦ ମଧ୍ୟରୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।

Scanned with CamScanner

ବାବାଜି ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ଦାସ 'ରାସଲୀଳା', 'ଯୁଗଳ ମାଧୁରୀ' ଆଦି କେତୋଟି ରାସ ରଚନା କରିଥିଲେ । ବୈଷ୍ଣବଜନସୁଲଭ ଦୟନୀୟତା ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । 'ସଖୀ ଲଳିତା-ବିଶାଖାଙ୍କର କଥୋପକଥନ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବେଶ ରଚନା ଓ ପ୍ରେମଲୀଳା ଅପୂର୍ବ ଶୈଳୀରେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ମୋହନସୁନ୍ଦର ଦେବ ଗୋସ୍ୱାମୀ 'ରାସପାର୍ଟି' ଗଢ଼ି ଏହାକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'ମାନଭଞ୍ଜନ' 'ମାନମିଳନ', 'ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମଲୀଳା' ଆଦି କେତୋଟି ବିଶିଷ୍ଟ କୃତି ।

ରାସଲୀଳା ରଚନାର ପରମ୍ପରାରେ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେ ନିଜେ 'ରାସଦଳ' ଗଠନ କରି ନିଜଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବିଭିନ୍ନ ରାସକୁ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଅଭିନୀତ କରାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ରାସଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପୁରାତନ ବା ପାରମ୍ପରିକ ହେଲେହେଁ ଉପସ୍ଥାପନ ଶୈଳୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ନୂତନ । ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ନବୀକରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଭୂମିକା ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'କୌତୁକ ଚିନ୍ତାମଣି' ୧୯୨୭ ମସିହାରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇ ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ପାତ୍ରମୁଖୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହାରରେ ଏହାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତ । ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀଙ୍କ ସହିତ ମିଳନ ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିବିଧ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଉକ୍ତ ରଚନାକୁ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇଅଛି । ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା କରାଇ ସେ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଦର୍ଶକଙ୍କ ନିକଟରେ ଆପଣାର ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ର ମୁଖରେ ଅବତାରଣା କରାଯାଇଥିବା ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ରାଗରାଗିଣୀଯୁକ୍ତ । 'ବନବିହାର'ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସୁବେଶ କରିବାବେଳେ ଯଶୋଦାଙ୍କର ବାତ୍ସଲ୍ୟ ମମତା ପ୍ରକାଶିତ । 'ବିଦ୍ୟାବଳୀ'ରେ ମଧ୍ୟ ରମଣୀ ବେଶ ଧାରଣ କରିଥିବା କୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ପ୍ରକାଶିତ । 'କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ'କୁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇ ଓ ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟର ଅବତାରଣା କରି ସେ ଏହାକୁ ଲୋକମାନଙ୍କର ନିକଟତର କରାଇପାରିଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା 'ବାଂଶରୀ ବିଳାପ' ଓ 'ମାନିନୀ' ତାଙ୍କର ବହୁ ଲୋକପ୍ରିୟ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ରାସ । 'ମାନିନୀ' ତାଙ୍କୁ ଗୌରବର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚାଇଥିଲା । ''ଏହି ନାଟକଟିରେ ଯେଉଁ ସଂଳାପ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି, ସେଥିରେ ସେ ପୂର୍ବପରି ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ ଅବତାରଣା ନ କରି ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ୱକୀୟ ଭାବାବେଗ ଓ ମାନସିକ ଆଲୋଡ଼ନ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଥଚ ସଂକ୍ଷେପରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ତାହା ଚରିତ୍ରାଭିମୁଖୀ ଓ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଛି । ସ୍ଥାନ, କାଳ ଓ କାର୍ଯ୍ୟଗତ ଐକ୍ୟ ପ୍ରତି କବି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ଜୀବନପରି ନାଟକକୁ ଗତିଶୀଳତା-ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାପାଇଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ

Scanned with CamScanner

ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଏଥିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କର ମନରେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି, ତାହା ନାଟକଟିର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କରିଛି । ଏହି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ସମ୍ମୁଖୀନ କରାଇବାପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଅବତାରଣା କରିଥାନ୍ତି ।'' (୨୬) ରାସଲୀଳା ପରମ୍ପରାରେ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ''ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତକର ପ୍ରଥମ ଦଶକରୁ ସେ ଲୀଳା ରଚନା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଆଧାରିତ ତାଙ୍କର 'ଶରତରାସ', 'ବସନ୍ତବିଳାସ', 'ଦୃଢ଼ବର୍ଜନ', 'ବେଣୁଚୋରୀ', 'କାଳିୟଦଳନ', 'ବଂଶୀଶିକ୍ଷା' ପ୍ରଭୃତି ଲୀଳା ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଏକଦା ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଏସବୁର ଅଭିନୟ ନିମନ୍ତେ ସେ 'ଗୋପୀନାଥ ସଙ୍ଗୀତ ସମାଜ' ନାମକ ରାସଦଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । 'ଶରତରାସ' ମୁକ୍ତାକାଶ ମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱଳ୍ପବିଳ ଆବେଦନଧର୍ମୀ । ଗଦ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାର ବ୍ୟବହାର ସେକାଳ ରୀତିକୁ ବାହି କରାଯାଇଥିଲା । କ୍ରମେ ସେ ନିଜର ଅନ୍ୟ ଲୀଳାଗୁଡ଼ିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରସେନିୟମ୍ ମଞ୍ଚର ବ୍ୟବହାର କଲେ । ସଂଳାପ ଯୋଜନାରେ ଅମିତ୍ରାକ୍ଷରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ତାହାକୁ ସ୍ମରଣୀୟ ରୂପ ଦେଇଥିଲେ ।'' (୨୭) କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ଉପରେ ଦଖଲ, ଭାଷା ସଂଯୋଜନାରେ ଅପୂର୍ବ କୁଶଳତା, ଅଭିନୟ ଉପରେ ଦକ୍ଷତା ଓ ସଂଳାପ ଯୋଜନାରେ ପଟୁତା ତାଙ୍କର ରାସ ରଚନାଗୁଡ଼ିକୁ ସର୍ବଜନପ୍ରିୟ କରାଇପାରିଥିଲା । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଓ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ରାସ ପରମ୍ପରା ପ୍ରାୟ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ହୋଇଯାଇଥିଲା କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ ।

ଯାତ୍ରା/ଗୀତିନାଟ୍ୟ – ଯାତ୍ରାର ଅର୍ଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାରିତ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ନାଟ ଓ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଯାତ୍ରାର ପରମ୍ପରା ଥିବା ବିଷୟ E. P. Harwitz ତାଙ୍କର 'Indian Theatre' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି – Even the vedic age know yatras, a memorable heirloom of Aryan antiquity. The God of Rigveda were hymned in choral processions. Some of the Samaveda hymns reached the ... mirth of the primitive yatra dances.' 'ଯାତ୍ରା' ଶବ୍ଦଟି 'ଯା' ଧାତୁରୁ ...

---

୨୬. ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ - ଶ୍ରୀ ବୀରକିଶୋର ଦାସ । ପୃ : ୧୧୭, ଓଡ଼ିଶା ... ୧୯୮୧ ।

୨୭. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ । ପୃ : ୮୭-୮୮ ।

ଯାହାର ଅର୍ଥ ଯିବା । ଅଧ୍ୟାପକ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ କୁହନ୍ତି – ''ଯାତ୍ରାର ବାସ୍ତବିକ ଉତ୍ପତ୍ତିକାଳ ବିଷୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ କିଛି କହିବା ଅସମ୍ଭବ । ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ମେଳା ସ୍ଥାନକୁ ଧର୍ମ ଉପଲକ୍ଷେ ଅନେକ ଲୋକ ଯାତ୍ରା କରିବା ସମୟରେ ବାଟରେ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ ନିମନ୍ତେ 'ଯାତ୍ରା'ର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କାହାରି କାହାରି ମତ । ପୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାର ଶେଷରେ ଯେତେବେଳେ ଅନେକ ଲୋକ ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୀର୍ଥ ଦେବତାଙ୍କ ମହିମା ଅଭିନୟ ଛଳରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପ୍ରୟାସରୁ ଯାତ୍ରାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଉତ୍ପତ୍ତି ଯେଉଁ କାରଣରୁ ଘଟିଥାଉ ନା କାହିଁକି, ଉତ୍କଳରେ ଯେପରି ତାହାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି, ଏହା ଯେ ରାମଲୀଳାର ମଜଲିସ୍‌ର ପରିଣତି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।'' (୨୮) ତେବେ ଏକଥା ସତ୍ୟ, ଧାର୍ମିକ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀରୁ ହିଁ ଯାତ୍ରାର ସୃଷ୍ଟି । ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ଉତ୍ସବକୁ 'ଯାତ୍ରା' କୁହାଯିବା ବିଷୟ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ ସାହିତ୍ୟରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ । ଯାତ୍ରା ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟର ପ୍ରାଧାନ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ । ଆଲୋଚକ Carlorff କୁହନ୍ତି –"An opera is a drama Sung to orchestral accompaniment. where the music intensifies the poetic expression and dramatic scenes – though not always successfully. " ଯାତ୍ରାରେ ସଙ୍ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ ଏବଂ ନୃତ୍ୟର ଯେପରି ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି, ସଂଳାପର ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି । ''ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କରେ ନାଟକର ଅନେକ ଗୁଣ ଦୃଷ୍ଟ ହେଲେହେଁ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ନାଟକ ରୂପରେ କେବେହେଁ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଯେ ଯାତ୍ରାଠାରେ ଅନେକାଂଶରେ ଋଣୀ, ତାହା ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇପାରେ ।'' (୨୯) ଯାତ୍ରାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ପୌରାଣିକ ବା ଐତିହାସିକ ହୋଇଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଏଥିରେ କାଳ୍ପନିକ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଆରୋପ କରାଯାଇଥାଏ । ଅପେରା ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ଯାତ୍ରା ବିଷୟବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ''ଯାତ୍ରାରେ ସଂଳାପ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ରସ ସୃଷ୍ଟିରେ ସମାନ ଭାବରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତ ଏଥିରେ ରସ ସଞ୍ଚାରର ମୁଖ୍ୟ ତଥା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଆଭିମୁଖ୍ୟ । ନାଟକ ଓ ଯାତ୍ରାର ସଙ୍ଗୀତ ସଂଯୋଜନା ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ନାଟକର ସଙ୍ଗୀତ ସଂଯୋଜନା ସ୍ଥାନ, କାଳ, ପାତ୍ରର ଔଚିତ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ । ଏହାକୁ ରସ

---

୨୮. ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକଳା - ଶ୍ରୀ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ । ପୃ - ୨୭-୨୮ ।
୨୯. ଏତନ୍ । ପୃ - ୨୮ ।

ସଂଚାରର ଉପାୟ ନ ରହି ଏହ ବୃଦ୍ଧିର ଉପଯୁକ୍ତ ଉପାଦାନ ରହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।" (୩୦) ଓଡ଼ିଆ ଯାତ୍ରାର ବିକାଶରେ ଇସ୍‌ଲାମୀ ପ୍ରଭାବ ଥିବା ବିଷୟ ଆଲୋଚକମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମୁକ୍ତାକାଶ ତଳେ ଖୋଲା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଏହା ଅଭିନୀତ ହୋଇଆସୁଅଛି । ମରହଟ୍ଟା ଓ ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଏହାର ଗୁଣାତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧିତ ହୋଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ ।

ଗୀତିନାଟ୍ୟର ପରମ୍ପରା ଓଡ଼ିଶାରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରାଚୀନ ନ ହେଲେହେଁ, ଏହାର ମୂଳ ରୂପକୁ 'ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ' ମଧ୍ୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାଇପାରେ । ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଯାତ୍ରାମାନ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା, ତାକୁ 'ଉତ୍କଳଦୀପିକା'ରେ ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା କରାଯାଇଥିଲା । କାରଣ ଏହା ପ୍ରକୃତ ଯାତ୍ରା ପଦବାଚ୍ୟ ନ ଥିଲା । ୧୮୭୬ରେ 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା' ମତ ଦେଇ କହିଥିଲେ – "ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯାହାକୁ ଯାତ୍ରା ବୋଲାଯାଏ, ତାହା ରାମଲୀଳା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା, ସୁଭଦ୍ରାହରଣ ପ୍ରଭୃତି ଅଟଇ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେଦୂର ଦେଖିଅଛୁ, କୌଣସି ଯାତ୍ରାରେ ସଙ୍ଗୀତର ବାସନା ସୁଦ୍ଧା ପାଇ ନାହୁଁ ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଏହି ଯେ, ସଙ୍ଗୀତ କାହାକୁ ବୋଲାଯାଏ, ଯାତ୍ରାବାଲାମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, କେବଳ ସଜବେଶ ହୋଇ ଗୁଡ଼ାଏ ପୋଥି ବୋଲନ୍ତି ଓ ନାନା ପ୍ରକାର କଦର୍ଯ୍ୟ ଭଣ୍ଡରୂପ ଦେଖାଇ ଏବଂ ଅଶ୍ଳୀଳ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରନ୍ତି ।"

ଗୀତିନାଟ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଗୀତିମୟତା । ଏଥିରେ ସଙ୍ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଆଦିର ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ରହିଥିଲେ ହେଁ ମଝିରେ ମଝିରେ ସଂଳାପର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚୟିତା ଭାବେ ଶଙ୍କର ମିଶ୍ର ପରିଚିତ । ଲଳିତା ହରଣ, ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ହରଣ, ସଚଳା ହରଣ ଆଦି ବହୁ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ସେ ପ୍ରଣେତା । ୧... ମସିହାରେ ବାଲେଶ୍ୱରର ନବାଙ୍ଗ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ପାଣି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଅନେକ ଲୀଳା, ... ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ, ଉଷାବତୀହରଣ, ମହୀରାବଣବଧ, ... ପରିଣୟ, ମାନଭଞ୍ଜନ, ପାରିଜାତ ହରଣ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶକ୍ତିଭେଦ, ଅଶ୍ୱମେଧ ... ରଚନା କରି ସେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ସେ କେତେକ ପ୍ରହସନ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଏହି ସମୟର ଭିକାରୀ ନାୟକ ଅନ୍ୟତମ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚୟିତା । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତିନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉଚ୍ଚଭାବ-ସମ୍ପନ୍ନ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନା

Scanned with CamScanner

ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ନୁହେଁ । ଏହି ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ 'ଲଳିତାପାଲା', 'ସୁଲୋଚନା ହରଣ' ଆଦି ଗୀତିନାଟ୍ୟମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ପଳସିଂହା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିବା ଗୋପାଳ ଦାସ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ସ୍ରଷ୍ଟା । ସେ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରାଦଳ ଗଠନ କରି ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ବହୁ ସୁଖ୍ୟାତିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର, ବିଭିନ୍ନ କାବ୍ୟ ଓ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଆଦିରେ ଗଭୀର ପ୍ରବେଶ ଥିବାରୁ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ଆଙ୍ଗିକ ଓ ଆତ୍ମିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଉଭୟ ଗୁଣାତ୍ମକ ଓ ପରିମାଣାତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିପାରିଥିଲେ । ନିଜେ ଅଭିନୟ କରୁଥିବାରୁ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଏହାର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ଜାନୁଭଙ୍ଗ, ପ୍ରଭାସ ଯଜ୍ଞ, ଚନ୍ଦ୍ରହାସ: ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ, କୁବଳୟାଶ୍ୱ, କର୍ଣ୍ଣବଧ, ମାଧବ ସୁଲୋଚନା, ସୀତା ବିବାହ, ବ୍ରଜଲୀଳା ଆଦି ତାଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ରଚନାବଳୀ । ଏହି ଗୀତିନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ସେ ଉଭୟ ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷା ଲଳିତ ଓ ସରଳ । ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କର ଅବଦାନକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଓଡ଼ିଆ ଯାତ୍ରାର ସଂସ୍କାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ବିପ୍ଳବୀର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ନିଜେ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଦଳ ଗଠନ କରି ତା' ମାଧ୍ୟମରେ

Scanned with CamScanner

ହାତୁବାବୁ ଆଦି ପାଳି ରଚନା କରିଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାଇଁ ମଥୁରାବିଜୟ, କାଳକେତୁ, ମୋହନବାଣୀ, ନିର୍ମଳତାରା, ଅମରମୋହିନୀ ପ୍ରଭୃତି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା କରି ନିଜର କୃତିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ବହୁ ନାଟକ ଓ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । କଞ୍ଚନମାଳା, କଂସବଧ, ଅମରବିଳାସ, ସୁଦାମା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲ-ମାଳତୀ, କେଦାରଗୌରୀ ଆଦି ରଚନା କରି ନିଜର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ନାଟକ ରଚିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଏହି ଯାତ୍ରା ହିଁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଥିଲା ଓ ଉତ୍ସବ ବା ପର୍ବାଦିରେ ଯାତ୍ରା ଅଭିନୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଏବଂ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଆଖଡ଼ାମାନ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଅତି ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ଯାତ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହାର ସମଧିକ ଆଦର କରିପାରୁଥିଲେ ।'' (୩୧) ବେତାରକେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପରେ ଅତୀତର ଏହି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଓ ଯାତ୍ରାଗୁଡ଼ିକର ପୁନରୁଦ୍ଧାରପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ହୋଇଛି । ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ ପ୍ରଭୃତି ଏହାକୁ ନୂତନ ରୂପରେଖ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ତଥାପି ଅତୀତରେ ଲୋକମନୋରଞ୍ଜନର ଏହା ଯେ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା, ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ସୁଆଙ୍ଗ – ଭାରତୀୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ 'ସୁଆଙ୍ଗ'ର ରଚନା ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ । ''ବୈୟାକରଣ ପାଣିନିଙ୍କ ସମୟରେ 'ସୁଆଙ୍ଗ' ଏକ ଜନପ୍ରିୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଥିଲା ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଇଥାଏ । ପତଞ୍ଜଳି 'ସୂତ୍ର', 'ଶୋଭନିକ', ବା 'ଶୌଭିକ' ନାମକ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ 'ସୁଆଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦର ମୂଳ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।'' (୩୨) ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତିକାରେ 'ସ୍ୱାଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । କେତେକ 'ଶୋଭାଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦରୁ 'ସୁଆଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦ ଆସିଛି ବୋଲି ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଡଃ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ସୁଆଙ୍ଗକୁ ଆଦିମତମ ଗଣନାଟ୍ୟର ସମ୍ମାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଲୋକନାଟକର ପ୍ରାଥମିକ ରୂପ । 'ସୁଆଙ୍ଗର ଆଧୁନିକ ଅର୍ଥ ହେଲା ହାସ୍ୟରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଳିତ୍ୟମୟ ରଚନା । ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ମାଧ୍ୟମରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବା ଏବଂ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଏହାର ମୌଳିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।'' (୩୩) ଶିକ୍ଷାଦାନ

Scanned with CamScanner

ଅପେକ୍ଷା ମନୋରଞ୍ଜନ ହେଉଛି ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଧର୍ମ ସହିତ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ଆଦୌ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରିୟରଞ୍ଜନ ସେନ୍ ତାଙ୍କର 'Modern Oriya Literature'ରେ ଲେଖିଛନ୍ତି – "Suanga is something different from lila. Conceived not with any education purpose, but purely with the idea of amusement. It has more of the humourous side and little or nothing of the religions." ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶୃଙ୍ଗାର ରସ ପ୍ରଧାନ, ଯଦିଓ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବୀରରସର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଛି । ଗଦ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ । ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଏଥିରେ ଅବାଧ ପ୍ରବେଶ ରହିଛି ।

ସାରଳାଦାସଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟେଣି ବଚନିକା'କୁ ଡଃ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ସୁଆଙ୍ଗର ଆଦିମ ରୂପ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ବଳରାମଦାସଙ୍କ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ' ମଧ୍ୟ ସୁଆଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚୀ । ବନ୍ଧୁନାୟକ 'ସୁଲୋଚନା ହରଣ' ସୁଆଙ୍ଗ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ରଚୟିତା ପାତ୍ରପାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶର ସୂଚନା ଦେଇଥାନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ 'ପହଳି'ର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିବାପାଇଁ ଭିକାରୀ ନାୟକ 'ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀହରଣ' ନାମରେ ସୁଆଙ୍ଗଟିଏ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ହିନ୍ଦୀମିଶା ଓଡ଼ିଆର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଆସିବା ସମୟରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇ କୁହାଯାଇଛି –

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜନ କେସେ ଆୟା ହୋ
ମନ୍ତ୍ରୀ ହସ୍ତେ ଛତ୍ର ଶୋଭା ପାୟା ହୋ ।

ଦ୍ୱାରୀର ଆସିବା ଗୀତ –

ଦ୍ୱାରୀ ଦ୍ୱାରୀ କେ ଡାକଇ, ଡାକ କାହିଁ ପାଇଁ
ଯିବାକୁ ଝିଆରୀ ଆସିଛି ସୁଆରି ଭଣ୍ଡାରି ଖୋଜି ସାହି ସାହି ।

ତ୍ରିଲୋଚନ ରାୟଗୁରୁ 'ବଳିବାମନ ସୁଆଙ୍ଗ', ଧ୍ରୁବ ବାରିକ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ଲାଖବିନ୍ଧା ସୁଆଙ୍ଗ' ଆଦି ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀଗଣ ନିଜର ଉପସ୍ଥିତିକୁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେଉଥିଲେ । 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲାଖବିନ୍ଧା ସୁଆଙ୍ଗ'ରେ ମୁହୁସୁଲୀର ସଙ୍ଗୀତ ଏହିପରି –

ଆସଇ ମୁହୁସୁଲୀ ବୁଢ଼ୀ
ଏଣିକି ତେଣିକି ଯାଉଛି ମାଡ଼ି
ପରପଞ୍ଚମୁହାଁ ଚଇତି ଘୋଡ଼ୀ ।

Scanned with CamScanner

ମାଗୁଣି ସାହୁଙ୍କ 'ତ୍ରିନାଥ ମେଳା ସୁଆଙ୍ଗ', ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଦାସଙ୍କ 'ପଠ ସୁଆଙ୍ଗ', ବନ୍ଧୁ ନାୟକଙ୍କ 'ସବାଖିଆ ସୁଆଙ୍ଗ', ପାଣିକବିଙ୍କ 'ଜଳନ୍ଧର ବଧ' ସୁଆ ଏବଂ କୃଷ୍ଣକାନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ସୁଆଙ୍ଗ ଏହି ପରମ୍ପରାର ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି । ''ସୁଆ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ୱ କଳା । ଯାତ୍ରା, ଲୀଳା ପ୍ରଭୃତିର ସନ୍ଧାନ ବଙ୍ଗ, ଆସା ପ୍ରଭୃତିରେ ମିଳୁଥିଲେ ହେଁ 'ସୁଆଙ୍ଗ'ର ପ୍ରଚଳନ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟତ୍ର ନାହିଁ ନବମ ଶତକରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁଆଙ୍ଗ ପ୍ରଚଳିତ ରହିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଏହା ଥିଲା ମୌଖିକ । ଊନବିଂଶ ଶତକରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରସାର ଫଳ ହିଁ ଏହା ମୁଦ୍ରିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କଲା ।'' (୩୪) ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଏ ସୁଆଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ମାତ୍ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏଥିରେ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତିଗ ସ୍ୱାର୍ଥ, ଈର୍ଷା ଓ ଅନ୍ୟକୁ ସମାଲୋଚନା କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିବାରୁ ଏହ ତା'ର ଚିରନ୍ତନ ମୂଲ୍ୟବୋଧକୁ ହରାଇ ସବୁଦିନପାଇଁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଗଲା ।

ପ୍ରହସନ ବା ଫାର୍ସ – ମୁଖ୍ୟତଃ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ଏଗୁଡ଼ିକ ରଚିତ । ''ଏବେ ଫାର୍ସ ବା ପ୍ରହସନ ବୋଇଲେ ଲଘୁ କଳ୍ପନାଶ୍ରିତ ହାସ୍ୟ-କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୁଦ୍ର-ନାଟକକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଏହାର ରଙ୍ଗରସ ମୁଖ୍ୟତଃ ଘଟଣାଶ୍ରୟୀ । ବାହ୍ୟ ଘଟଣ ବା ପରିବେଶର ଉଦ୍ଭଟତା ବା ଅତିରଞ୍ଜନ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥାଏ । ଏହାର ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ଉପରେ ସାଧାରଣତଃ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଲୋକ-ଚରିତ୍ର ସଂଶୋଧନ ବା ସମାଜ-ସଂସ୍କାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାଏ ।'' (୩୫) ଏହି ପ୍ରହସନର ପ୍ରାଚୀନତା ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାଇପାରେ । ଦଶରୂପକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରହସନର ସ୍ଥାନ ରହିଛି । ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରହସନ ଭାବରେ ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ । ଗୋବିନ୍ଦ ଶୂରଦେଓ 'ମହନ୍ତ', 'ହାତୁବାବୁ' ଆଦି ଫାର୍ସ ରଚନା କରିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ମଧ୍ୟ ଫାର୍ସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିଙ୍କ ଫାର୍ସର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା । ଗ୍ରାମବାସୀଟି ତା'ର ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ପ୍ରବେଶ କରି ଗାଇଛି –

ଆଲୋ ଚୁଲାମାଆ ! ଚୁଲାଟାକୁ ଛାଡ଼ିଲୁ କି ?
ଝୁଲାମାଳୀ ଆଣୁ ଆଣୁ ହୁଡ଼ିଲୁ କି ?
ରାଙ୍ଗିଦେଇ ଚୂନା ଚୁଲି କହିଥିଲି ପରା କାଲି
ଆସୁ ଆସୁ ବାଟେ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିଲୁ କି ?

Scanned with CamScanner

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରହସନ ରଚନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ରାମଶଙ୍କରଙ୍କର 'କଳିକାଳ' ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ପାର୍ସ ।

ତାମସା/ମୋଗଲ ତାମସା – 'ତାମସା'କୁ କେତେକ ନାଟକ ଅର୍ଥରେ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ କ୍ରୀଡ଼ା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଅତୀତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁପ୍ରକାର ତାମସା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ବଂଶୀବଲ୍ଲଭ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଭୀଲ ତାମସା, ଯୋଗୀ ତାମସା, ଫକୀର ତାମସା, ରାଧାକୃଷ୍ଣ ତାମସା ଆଦି ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଚହୋଡ୍ରା ତାମସା, ମୋଚାବାଛ ତାମସା, ଚକୁଳିଆପଣ୍ଡା ତାମସା, ନାନକ ତାମସା, ଅଘରୀ ତାମସା ଆଦି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଡଃ କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା ମୋଗଲ ତାମସାର ମୁଖବନ୍ଧରେ ଲେଖିଛନ୍ତି – "ପ୍ରତିବର୍ଷ ଚୈତ୍ରମାସ ଶେଷରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଘଟଯାତ୍ରା ସହିତ ଏଗୁଡ଼ିକର ଅଭିନୟ ହେଉଥିଲା । ପୂର୍ବରୁ ଚୈତ୍ରମାସର ଶେଷ ସାତଦିନବ୍ୟାପୀ ବିଭିନ୍ନ ତାମସା ଅଭିନୀତ ହୋଇ ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଶେଷ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଦିନ କେବଳ 'ମୋଗଲ ତାମସା'ର ଅଭିନୟ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।" ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ ତାମସା ମଧ୍ୟରେ ଭଦ୍ରଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୋଗଲ ତାମସା ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରିୟ । ଏହି ମୋଗଲ ତାମସାର ଦୁଇ ଗୋଟି ବିଭାଗ ରହିଛି । ଗୋଟିଏ ବାଦଶାହୀ ମୋଗଲ, ଅନ୍ୟଟି ସୌଦାଗରୀ ମୋଗଲ ।

'ମୋଗଲ ତାମସା'ରେ ପଠାଣ ଶାସକମାନଙ୍କର ବିଳାସମୟ ଜୀବନଚିତ୍ର, ଚାରିତ୍ରିକ ସ୍ଖଳନ, ଦୁର୍ନୀତି ଆଦିକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି । ମୀର୍ଜା ସାହେବଙ୍କର ମଞ୍ଚକୁ ପ୍ରବେଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏକ ମନୋଜ୍ଞ ସିଂହାସନରେ ଉପବେଶନ ମାତ୍ରେ ଭେସ୍ତିଓ୍ୱାଲା, ଝାଡୁଓ୍ୱାଲା, ଫରରାସ, ହୁକାଓ୍ୱାଲା, ପଙ୍ଖାଓ୍ୱାଲା ଇତ୍ୟାଦି ଉପକରଣରେ ଜଣକ ପରେ ଜଣେ ଆସି ଅଭିବାଦନପୂର୍ବକ ସେବାରେ ଲାଗିପଡ଼ନ୍ତି । ମୀର୍ଜା ମଝିରେ ମଝିରେ ନିଜର ଆତ୍ମବଡ଼ିମା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଓ ତା'ପରେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଜମିଦାରମାନେ ଆସିବା ପରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଛୋକରୀ, ବକରୀ ଆଦି ଦାବି କରନ୍ତି । ଶେଷରେ ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଆସେ ଗଉଡୁଣୀ. ମୀର୍ଜା ତା'ର ପ୍ରୀତି ଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସେଥିରେ ସେ ଅସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ କରେ ଏବଂ ଅପମାନିତା ହୋଇ ଭୟରେ ପଳାୟନ ପରେ ତାମସାର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟେ ।

ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବାଦକମାନେ ଯୋଡ଼ିନାଗରା, ଢୋଲ, କାହାଳୀ, ତୁରୀ ଆଦି ବଜାଇଥାନ୍ତି । ମୀର୍ଜା ଆସିବା ସମୟରେ ରୋଶଣି ହୁଏ, ତୋପ, ବାଣ ଇତ୍ୟାଦି ଫୁଟିଥାଏ । ଏହାର ଚରିତ୍ରମାନେ ଉଭୟ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ।

Scanned with CamScanner

ଏଥିରେ ଉଭୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ଏବଂ ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ ଆଦି ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଭାରତରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏବଂ ମୋଗଲ ଶାସକମାନଙ୍କର ଦୁର୍ନୀତି ବ୍ୟଭିଚାର ତଥା ବିଳାସମୟ ଜୀବନଯାପନକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବା ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ପୋଷାକପତ୍ର ପାତ୍ରମୁଖ ହୋଇଥାଏ । ମାର୍ଚ୍ଚାଙ୍କର ପୋଷାକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜାକଜମକପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାଙ୍କର ସେବାକାରୀମାନେ ମୁସଲମାନ ସେବକଙ୍କର ପୋଷାକ, ଜମିଦାରମାନେ ବୈଷ୍ଣବ ବେଶରେ ଏବଂ ଗଉଡୁଣୀ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରୁଥିବା ପୁରୁଷ ଶାଢ଼ି ପରିଧାନ କରି ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ମୁସଲମାନ ଶାସନକାଳୀନ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଚିତ୍ର ଦିଆଯିବାର ଉଦ୍ୟମ ଏଥିରେ ହୋଇଛି । ତେବେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏଥିରେ ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥାପନର ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି, ତାହା ବେଶ୍ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

ପାଲା – ଆଲୋଚକମାନେ 'ପାଲା'କୁ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକୃତ ହେବା ପରେ ପାଲାର ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି ଆଲୋଚକ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତାନୁସାରେ "ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ଏକ ଦିଗରେ ପାଲାର ଆରମ୍ଭ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଯାତ୍ରାର ଆରମ୍ଭ । ପାଲା ଯେଉଁ ଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସୁନା କାହିଁକି ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଏଥିରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଉନା କାହିଁକି, ଏହା କ୍ରମଶଃ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଧାନ କବିମାନଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରୂପାନ୍ତର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ନାନା ସାମୟିକ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ପାଲା ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।" (୩୬)

ଆକବରଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଐକ୍ୟ ଭାବ ଓ ମୈତ୍ରୀ ବନ୍ଧନକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବାପାଇଁ ପଦକ୍ଷେପମାନ ନିଆଯାଇଥିଲା । ବୋଧହୁଏ ପାଲା ହେଉଛି ସେହିପରି ଏକ ପଦକ୍ଷେପ । ଏଥିରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସତ୍ୟ ଓ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମର ପୀର ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ସତ୍ୟପୀର ନାମରେ ନୂତନ ଦେବତା ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ । "ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚଦେବତା-ଉପାସନା ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚପୀର-ଉପାସନା ପାଲାନାଟର ମୂଳଉତ୍ସ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ

୩୬. ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକଳା - ଗିରିଜା ଶଙ୍କର ରାୟ । ପୃ : ୨୬ ।

Scanned with CamScanner

ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଦେଶରେ 'ମୋଗଲଗୋଳ' ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ଏହି ପଞ୍ଚଦେବତା ଉପାସନା ମଧ୍ୟରେ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କର ଅନୁପ୍ରବେଶ କରାଇ ସମାଜପତିମାନେ ପାଲାନାଟକୁ ଜନସମାଜରେ ସୁପ୍ରଚାର କରାଇଲେ।'' (୩୭) ଏହି ପାଲାରେ ନୃତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ, ଅଭିନୟ ଏବଂ ସଂଳାପର ମଧୁର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଛି । ପୁଣି ଖୋଳ ଓ କରତାଳ ପରି ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ପାଳିଆମାନେ ଦର୍ଶକଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅନୁଯାୟୀ ନାରୀଭୂମିକାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାନ୍ତି (ଅବଶ୍ୟ ନାରୀ ପୋଷାକ ପରିଧାନ ନ କରି) ଏମାନଙ୍କ ପୋଷାକପତ୍ରରେ ଉଭୟ ହିନ୍ଦୁ ଏବଂ ମୁସଲମାନ ପୋଷାକର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ବା ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କବିମାନଙ୍କର କବିତାମାନ ଉଦ୍ଧାର କରି ଗାୟକ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଏହାର କଠିନ ଶବ୍ଦ ଓ ଭାବକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ଏବଂ ସରଳ ଭାବରେ ବୁଝାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଥାବସ୍ତୁ ଗାୟନ କରିବା ସମୟରେ ଗାୟକ ବିଭିନ୍ନ କବିଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ପ୍ରସଙ୍ଗାନୁଯାୟୀ ଉଦ୍ଧାର କରି ଏହାକୁ ସରସ, ସୁନ୍ଦର ଓ ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି ।

କବିକର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟପୀର ପାଲା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ଷୋଳପାଲା ରହିଥିବା ବିଷୟ ଆଲୋଚକମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ପାଲାଗାୟକ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ବିଶେଷକରି ଓଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟକବିତାମାନଙ୍କୁ ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପାଲା ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ଆସନକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିସାରିଲାଣି । ତେବେ ଗ୍ରାମଗହଳିରେ ଏହି ପାଲାଗାୟକମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସୁସମୃଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ପରମ୍ପରାକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ନିରଞ୍ଜନ କର, ହରିନାଥ, ପରମାନନ୍ଦ ଶରଣ, ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରଧାନ, ଜଗନ୍ନାଥ ବେହେରା, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ବାହିନୀପତି, ନିରଞ୍ଜନ ପଣ୍ଡା, କୃଷ୍ଣଚରଣ ସାହୁ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରାଉତ, ରବି ପଣ୍ଡା, ରବି ମିଶ୍ର, ବେଣୁଧର ପତି, ଉଦୟନାଥ ଶତପଥୀ, ପ୍ରଭାତୀ ବାରିକ ଆଦି ଏହି ପାଲା ପରମ୍ପରାକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖି ପାରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଗାୟକ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଛନ୍ତି ଓ ଆହୁରି ଅନେକ ନୂତନ ଗାୟକ ଆବିର୍ଭାବ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଖୁସିର ବିଷୟ, ଅନେକ ଗାୟିକା ମଧ୍ୟ ପାଲା ଜଗତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନିଜର କୃତିତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିସାରିଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଲା ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଧୁନିକ ଜୀବନସ୍ରୋତ ସହିତ ନିଜକୁ ମିଶାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ

---

୩୭. ଲୋକନାଟ୍ୟ - ଶ୍ରୀ ଅସୀମ ବସୁ । ପୃ ୧୧୭-୧୧୮ ।
ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସଂସ୍କୃତି - ଓଡ଼ିଶା କଲଚରାଲ ଫୋରମ୍ ।

Scanned with CamScanner

କରାଯାଇଥାଏ । ପୋଷାକପତ୍ର, ଗାଇବାର ଶୈଳୀ ଏବଂ ଖୋଲା ମଞ୍ଚରେ ଗାୟକ, ବାୟକ ତଥା ସହଯୋଗୀମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଆଚରଣବିଧିରୁ ଏହା ଜଣାଯାଇଥାଏ ।

ଦାସକାଠିଆ – ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସମାଲୋଚକମାନେ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇପାରି ନାହାନ୍ତି । ରାମାୟଣ ଯୁଗରୁ ଏହାର ଆରମ୍ଭ ବୋଲି କେତେକ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କାଠିକୁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାମନାମ ଗାନକରି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଉତ୍ସାହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ବୋଲି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦାସ ଏବଂ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ କାଠି ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଦାସକାଠି ବା ଦାସକାଠିଆ । ବଙ୍ଗଳାର 'ବାଉଲି', 'କବିଗାନ', 'ତରାଜ' ଏବଂ ଆନ୍ଧ୍ରର 'ହରିକଥା'ର ଏହା ଏକ ସମାନ୍ତରାଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ଆନ୍ଧ୍ରର 'ଦାସିରି' ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଶୂଦ୍ର ଜାତି ବୈଷ୍ଣବ ଏବଂ ସେମାନେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହି ନୃତ୍ୟଟିର ପ୍ରଚାରକ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଦାସକାଠି କୁହାଯାଏ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କେହି କେହି କହିଥାନ୍ତି ।'' (୩୮) ଦାସକାଠିଆରେ ପାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ସର୍ବମୋଟ ଦୁଇ ଜଣ । ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଗାୟକ ଓ ଅନ୍ୟଜଣେ ପାଳିଆ । ଗାୟକଙ୍କୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ବିଶ୍ରାମ ଦେବାପାଇଁ ପାଳିଆ ହାସ୍ୟକଥାଦ୍ୱାରା ବା ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ କରିଥାଏ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଗାୟକଙ୍କ ଗୀତର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟଟିକୁ କେବଳ ପାଳିଆ ଗାଇଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ବେଶ ଭିନ୍ନଧରଣର । ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି ଏବଂ ଧୋତିକୁ ପାଇକଚ୍ଛା ମାରି ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି । କାନରେ କୁଣ୍ଡଳ ଓ ପାଦରେ ଘୁଙ୍ଗୁର ଥାଏ । ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର ଜରିଦିଆ ପୋଷାକରେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଆବୃତ ହୋଇଥାଏ । ଗାଁ ଦାଣ୍ଡର ମୁକ୍ତାକାଶ ତଳେ ଏମାନେ ଦାସକାଠିଆ ପରିବେଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ପାଲାରେ ଯେପରି ଗାୟକ ମଞ୍ଚ ଉପରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଚଅଁର ବୁଲାଇ କିଛି ସମୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ତାଳେ ତାଳେ ପାଦ ପକାଇଥାନ୍ତି, ସେହିପରି ଦାସକାଠିଆରେ କିଛି ସମୟ କାଠି ବଜାଯାଇଥାଏ । ବନ୍ଦନା, ଆଶୀର୍ବାଦ ଶ୍ଳୋକ ପରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ବିଶେଷଭାବରେ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ବା ପୁରାଣର କୌଣସି ଏକ କଥାବସ୍ତୁ ଏଥିରେ ଗାୟନ କରାଯାଇଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ କାବ୍ୟ, ଛାନ୍ଦ, ଚଉପଦୀ ଆଦିରୁ ଉଦ୍ଧୃତି ଦେଇ ଗାୟକ ବିଷୟବସ୍ତୁଟିକୁ ମନୋରଞ୍ଜନଧର୍ମୀ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ରସର ପରିବେଷଣ ସମୟରେ ବା ପ୍ରେମ, ଯୁଦ୍ଧ, ପରିଣୟ ଆଦିର ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା

---

୩୮. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ । ପୃ : ୧୨୫ ।

Scanned with CamScanner

କଲାବେଳେ ଗାୟକକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭୂମିକାରେ ଅନୁରୂପ ଭାବେ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦାସକାଠିଆକୁ ପାଲାର ଅଗ୍ରଜର ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଥାଏ । ଆଲୋଚକ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମତରେ ''ଦାସକାଠିଆର ବୈଷ୍ଣବ ଭାବ, ସେଥିରେ ବୀରରସର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ, ହିନ୍ଦୁ ଠାକୁରା ବେଶ-ଭୂଷା, ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ରଚନାକୁ ଆଶ୍ରୟ, ପୋଥିର ପ୍ରାଚୀନତା ଆଦି ଦୃଷ୍ଟେ ପାଲା ଅପେକ୍ଷା ଏହା ପ୍ରାଚୀନତର କଳା ବୋଲି ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ହେଉଛି । (୩୯) ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଏହା ପରିଚିତ ଲୋକକଳା । ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଗାୟକରତ୍ନ, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗାୟକରତ୍ନ ଆଦି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଦଣ୍ଡନାଟ – ଦାଣ୍ଡରେ ନାଚୁଥିବାରୁ ବା ଏକ ଦଣ୍ଡ (ବାଡ଼ି)କୁ ଶିବ ଗୌରୀଙ୍କର ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ପୂଜା କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଦଣ୍ଡନାଟ । ପୂଜା କରାଯାଉଥିବା ଦଣ୍ଡଟିକୁ ସିନ୍ଦୂର ଓ ରଙ୍ଗିନ୍ ଲୁଗାରେ ସଜ୍ଜିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଶବରଶବରୁଣୀ ଏହାର ନାୟକ-ନାୟିକା । ବିଭିନ୍ନ ମାନସିକ ରଖି ଉକ୍ତ ଦଣ୍ଡନାଟ କରାଯାଇଥାଏ । ସନ୍ତାନ ଲାଭ, ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତି ଓ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲୋକମାନେ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଇ ଏହା କରାଇଥାନ୍ତି । ଏଥିରେ ମଧ ଗୃହସ୍ଥର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ନୃତ୍ୟକାରୀମାନେ ଶିବଙ୍କର କରୁଣା ଭିକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ଦଣ୍ଡନାଟରେ ''ସାର୍ବଜନୀନ ଚିନ୍ତାଧାରା ବିଶେଷଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟ । ଏହି ନାଟକର ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ଅବହେଳିତ ସାମାଜିକ ଗୋଷ୍ଠୀରୁ ଗୃହୀତ । ଅଭିନେତାମାନେ ପ୍ରାୟତଃ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର, ଅତି ନିମ୍ନ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉଚ୍ଚତର ସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସାର୍ବଜନୀନ ଗଣଦେବତା ଶିବ ଆରାଧନାକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ସାମ୍ୟ ଓ ମୈତ୍ରୀଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । କୌଳିନ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପାଇଁ ଏହି ଶୈବ ଧର୍ମାଚାରରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣକାରୀ ଭକ୍ତମାନେ ଜାତିବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ବ୍ରହ୍ମ ପଇତା ଧାରଣ କରି ନିଜକୁ ଋଷିପୁତ୍ର ଭାବେ ଆଖ୍ୟାୟିତ କରନ୍ତି । ଆଦିବାସୀ ହରିଜନଙ୍କ ସମେତ ସବର୍ଣ୍ଣ ଅସବର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତେ ଆରାଧନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ର ଭୋଜନ ଓ ଶୟନ କରିଥାନ୍ତି ।'' (୪୦) ଦଣ୍ଡନାଟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ଜାତିହୀନତା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ବୋଲି କେତେକ ମନେ କରିଥାନ୍ତି । କାରଣ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ମଧ ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଥାକୁ ଘୃଣା କରାଯାଇଥାଏ । ଶିବଙ୍କୁ ଏହା ଦେବତା ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବାର କାରଣ, ଶିବ ହେଉଛନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ

---

୩୯. ବୈତରଣୀ ୩ (୧) - ୧୯୮୩ ।
୪୦. ଭିନ୍ନ ସମୟ ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି - ଡଃ ନୀଳାଦ୍ରିଭୂଷଣ ହରିଚନ୍ଦନ, ପୃ : ୨୩ ।

Scanned with CamScanner

ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କର ଦେବତା । ତାଙ୍କର ପାରିବାରିକ ଜୀବନର ସମସ୍ୟା ଯେକୌଣସି ଗରିବ କୃଷକ ପରିବାରର ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟାଠାରୁ ଖୁବ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ । ଦଣ୍ଡନାଟରେ କୃଷି ସଭ୍ୟତାର ଚିତ୍ର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ହଳବୁଲା, ମଇଦିଆ, ଧାନବୁଣା, ଧାନକଟା, ଧାନଦଲାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । କୃଷକଦେବତା ଭାବରେ ଶିବ ମଧ୍ୟ କୃଷକ ବେଶରେ ଏହି କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ ବଲାଙ୍ଗୀର, କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ଦଣ୍ଡନାଟରେ ଦେଖାଯାଏ । ପୁଣି ଶିବ ନଟରାଜ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ରଙ୍ଗାଳୟରେ ପ୍ରଥମେ ପୂଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।'' (୪୧)

ବଲାଙ୍ଗୀର, ଢେଙ୍କାନାଳ, ଫୁଲବାଣୀ, ସମ୍ବଲପୁର, ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ, କଟକ, କଳାହାଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦଣ୍ଡନାଟରେ ପ୍ରଥମେ ଧର୍ମାଚାରମୂଳକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶୋଭାଯାତ୍ରା, ଉପଚାର ବିଧି, ଧୂଳିଦଣ୍ଡ, ପାଣିଦଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଏ । ଧୂଳିଦାଣ୍ଡର ଅଭିନୟ ଦିନବେଳେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦ୍ୱିପ୍ରହରରେ ହୁଏ । ଏହା ସଂଳାପହୀନ, ବେଶପୋଷାକ ରହିତ ଅଭିନୟ । କିନ୍ତୁ ରାତିରେ ଯେଉଁ ଅଭିନୟ କରାଯାଏ, ତାହା ପଦ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ବଚନିକାଯୁକ୍ତ ବେଶପୋଷାକପରିହିତ ବିଧିବଦ୍ଧ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ । ଦଣ୍ଡନାଟରେ ଉପଚାର ବିଧିଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ କ୍ରମବିକାଶ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଆଜିକାଲି ବିଧିସମ୍ମତ 'ଏକୋଇଶି ହଳ ପଟେ' ଚରିତ୍ରର ଅଭିନୟ ପରେ ଏକ ସୁଆଙ୍ଗ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି । ଖୋଲା ଦେହର ଆଚାରମୂଳକ ମୂକ ଅଭିନୟ କାଳକ୍ରମେ ବେଶପୋଷାକ ଓ ସଂଳାପଯୁକ୍ତ ନାଟ୍ୟାଭିନୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବାର ସୂଚନା ଏଥିରୁ ମିଳେ ।'' (୪୨) ଦଣ୍ଡନାଟରେ ଯେଉଁ ଶାରୀରିକ କଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ, ସେଥିରୁ ଏହାର କଠିନତା ସହଜରେ ଲକ୍ଷଣୀୟ ।

ଏହି ଦଣ୍ଡନାଟରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ତେର ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଆଚରଣରେ ସଂଯତ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହା ଚୈତ୍ର ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତିର ତେରଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଗୀତ ଏହି ନାଟର ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହାର ଭାଷା ପଦ୍ୟ ହେଲେହେଁ କ୍ୱଚିତ୍ ଗଦ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଉଦ୍ଦାମ ନୃତ୍ୟ, ପ୍ରାକୃତିକ ଅଭିନୟ ଏହାକୁ ଯଥାର୍ଥ ଲୋକନାଟ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ଦଣ୍ଡନାଟରେ ତିନୋଟି ଚରିତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ନାରୀ, ପୁରୁଷ ଓ ବାଇଧନ । କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଥାବସ୍ତୁ ଉପରେ ଏହା ଆଧାରିତ ନ ହେଲେହେଁ ଶିବଙ୍କର ମହିମା ପ୍ରଖ୍ୟାପନ ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

Scanned with CamScanner

ଦଣ୍ଡନାଟରେ ମାନବର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଓ ଦାମ୍ପତ୍ୟ କଳହ ତଥା ତା'ର ଏକ ଆନନ୍ଦମୟ ସମାଧାନ ରହିଛି । ଏହା ସାମ୍ୟ ଓ ମୈତ୍ରୀର ପ୍ରତୀକ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଏହା ଏକୋଇଶ ହଳ ଚରିତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଏକୋଇଶ ଲୀଳାର ସମାବେଶ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଲୋକସ୍ତୁଆଙ୍ଗ ସମନ୍ୱିତ । ଢୋଲବାଦ୍ୟ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ । ଦଣ୍ଡନାଟରେ ଶିବଙ୍କୁ କୃଷିସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ସମାଜର ନିମ୍ନ ବର୍ଗର ଜାତି ପ୍ରତି କିପରି ମମତା ରହିଛି, ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଚଳିତ ଦଣ୍ଡନାଟର ଗୋଟିଏ ପଦରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

କାହୁଁ ବିଜେ କରିଥିଲେ
ପ୍ରଭୁ ଉମାକାନ୍ତରେ ଭାଇ ପ୍ରଭୁ ଉମାକାନ୍ତ
ହୀନକୁଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ସେବିଲୁ କେମନ୍ତ
ଦଣ୍ଡ ଚଢ଼େୟା
କହ ତୁରେ ନ କରିଣ ମାୟା ।

ଦଣ୍ଡନାଟର ପ୍ରକୃତ କାଳ ନିରୂପଣ କରିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । କାରଣ ଏହା ପ୍ରଥମେ ସମାଜର ନିମ୍ନବର୍ଗ ଓ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନିଜର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକଟିତ କରିଛି । ତେବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହା ଯେ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ, ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଚଢ଼େୟା ନାଟ – ଦଣ୍ଡନାଟର ଏହା ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭାବ । ଚଢ଼େୟାନାଟ ସମ୍ପର୍କରେ ଧୀରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ କୁହନ୍ତି – "It is Presumed before the play that chadaya and the chadayani are in search of each other." (୪୩) ଏହି ନାଟ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପରିବେଷିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ, ବିଶେଷ ଭାବରେ ବାଲେଶ୍ୱର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଆଦି ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହା ସର୍ବାଧିକ ଜନପ୍ରିୟ । ଚଢ଼େୟା ଚଢ଼େୟାଣୀଙ୍କ ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । କୌଣସି କାରଣରୁ ସର୍ପାଘାତରେ ଚଢ଼େୟାର ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଚଢ଼େୟାଣୀର ଶୋକ ଏବଂ ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଦୟାରୁ ଚଢ଼େୟାର ପୁନଃ ଜୀବନପ୍ରାପ୍ତି । ଏକ ମିଳନାନ୍ତକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏହାର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥାଏ । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଗସୂତ୍ରକାରୀ ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ । ନାଟ୍ୟର ପ୍ରଥମରୁ ପରିସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

୪୩. Folk plays of Orissa - Dhirendranath Patnaik - 'Kalavikash Kendra Journal, 72.

ତା'ର ସ୍ଥିତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦର୍ଶକ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ଅଜା ଏକ ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତାର ଭୂମିକା ନେଇ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ଚାଲିଚଳଣି, ଆଚାର-ବ୍ୟବହାର, ନୀତିନିୟମ ସମ୍ପର୍କରେ ତଥା ସମସ୍ୟା ଓ ସମାଧାନ ବିଷୟରେ କେବଳ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଚାଲିଥାଏ । ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନେ ଏହାର ଉତ୍ତର ଦେଇ ଚାଲିଥାନ୍ତି । ଗୀତକୁ ଗଦ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଅଜା ବା ତୃତୀୟ ଚରିତ୍ର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ବୁଝାଇଦେଇଥାଏ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅଞ୍ଚଳର ଚଢ଼େୟା ନାଟରେ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଅବତାରଣା ହୋଇଥାଏ । ହାସ୍ୟରସ ଓ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିବା ତା'ର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଅବଶ୍ୟ ପରିବେଷଣ ଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପରିବେଷିତ ଚଢ଼େୟାନାଟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

କଣ୍ଢେଇ ନାଟ – ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ 'କଣ୍ଢେଇନାଟ' ଏକ ବିଶେଷ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ମଞ୍ଚ ରହିଥାଏ । ମଞ୍ଚ ଅନ୍ତରାଳରେ ରେଶମ ସୂତାରେ କଣ୍ଢେଇଗୁଡ଼ିକୁ ଖୁଣ୍ଟିରେ ଝୁଲାଇ ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗୀରେ ସୂତା ଚାଳନା କଲେ ସେମାନେ ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିରେ ବାଦ୍ୟକାର ଓ ଗାୟକ ଗାୟିକା ଥା'ନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ସଂଳାପର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଏହାର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ନ ଥାଏ । ପୁରାଣର ଯେ କୌଣସି ଘଟଣାକୁ ବିଷୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନାଟକରେ ପରିଣତ କରାଯାଇପାରେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେପରି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନାଟ୍ୟ 'କଣ୍ଢେଇ ମଞ୍ଚ'ପାଇଁ ରଚନା କରାଯାଇ ନାହିଁ ବୋଲି ମତ ଦେଇ ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ କହିଛନ୍ତି – "It is noteworthy that no special play fitting the puppet-stage has yet been written in Orissa." (୪୪) 'କଣ୍ଢେଇନାଟ' ସମ୍ପର୍କରେ ମତ ଦେଇ ଡଃ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାଶ କହନ୍ତି – "କଣ୍ଢେଇନାଟ ଲୋକନାଟକର ବିଚିତ୍ର ଭୂମିକାରେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ପ୍ରକରଣ । ନାଟର ଚରିତ୍ର, ସଂଳାପ, ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, କାହାଣୀ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକନାଟକ ସହିତ ଏହାର ଆତ୍ମିକ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପରିବେଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ସେଗୁଡ଼ିକଠାରୁ ବହୁ ଭାବରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । କଣ୍ଢେଇ ନାଟରେ ଲୋକନାଟକର ସକଳ ବିଭାବ ଥାଏ, କେବଳ ନ ଥାନ୍ତି ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀ । ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ନିର୍ଜୀବ ପ୍ରତୀକମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ହାତର କରଣିରେ ଭାବପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି ।" (୪୫) କଣ୍ଢେଇନାଟରେ ଶରୀରଧାରୀମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମନର ସକଳ କ୍ରିୟା-ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଏହି କଣ୍ଢେଇମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପାୟିତ ହୋଇଥାଏ ।

---

୪୪. Puppet play of Orissa - Dr. K.B. Dash - Kalavikash Kendra Journal. 72

୪୫. ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଓ କଣ୍ଢେଇନାଟ - ଡଃ ଗୌରାଙ୍ଗଚରଣ ଦାଶ । ପୃ - ୪୮-୪୯ ।

Scanned with CamScanner

ଗୋଟିପୁଅ ନାଚ – ଅତୀତରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମାହାରୀ ନୃତ୍ୟ ହେବା ଏକ ପରମ୍ପରା ଥିଲା । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏପରି ନୃତ୍ୟର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେହି ମାହାରୀ ନୃତ୍ୟ 'ଗୋଟିପୁଅ ନାଚ' ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲା । ଗୋଟିପୁଅ ନାଚରେ ବିଭିନ୍ନ ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟଦ୍ୱାରା ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗାୟନ କରାଗଲା ।

ଚଇତିଘୋଡ଼ା ନାଚ – ଚଇତିଘୋଡ଼ା ନାଚର ଏକ ସମୃଦ୍ଧ ପରମ୍ପରା ଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ । ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଏହି ନାଚ ହୋଇଥାଏ । ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ହେଉଛି କୈବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ପର୍ବ । ଚଇତିଘୋଡ଼ାରେ ଶକ୍ତିରୂପିଣୀ ବାସେଳୀଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରାଯାଇଥାଏ । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ 'କୈବର୍ତ୍ତ ଗୀତା'ରେ ଏହାର ଉଦ୍ଭବ ଓ ବିକାଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୈବର୍ତ୍ତ ଜାତିର ଇତିହାସ ରହିଛି । ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବାସେଳୀଙ୍କ ପୂଜା ସହିତ ବାଉଁଶର ବତାଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଅଶ୍ୱର ଶରୀରରେ ସୁନ୍ଦର ପାଟକନା ସଜ୍ଜିତ କରାଯାଇ ଏକ ଅଶ୍ୱର ମୁଖା ଯୋଡ଼ାଯାଇ ଘୋଡ଼ାନାଚ ହୋଇଥାଏ । ବାଉଁଶ ଚିରାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାକୁ ପୂଜା କରାଯାଇଥାଏ । କୈବର୍ତ୍ତମାନେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଏହି ଘୋଡ଼ାକୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ଧୀବରମାନେ ଏହି ଅଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପୂଜା କରିବା ପଛରେ ଯେଉଁ ଇତିହାସ ରହିଛି, ତା'ର ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ଦେଇଥାନ୍ତି –

ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପରେ ଘର
ସିଦ୍ଧ ବାସେଳୀକି କନ୍ଧରେ ବୋହିଲୁ
ସିପାହୀରେ କଇବ୍ରତ ନାମ ତୋର ।

ପୁଣି ଏଥିରେ ଚଢ଼େୟା ଚଢ଼େୟାଣୀ ଅଥବା ରାଉତ ରାଉତାଣୀ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତର ଆବୃତ୍ତି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାରମ୍ପରିକ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ଢୋଲ ଏବଂ ମହୁରୀ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ମଧୁର ସ୍ୱର ଏବଂ ଉଦ୍ଦାମ ନୃତ୍ୟରେ ଗ୍ରାମଦାଣ୍ଡ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠେ । ଗ୍ରାମ ଦାଣ୍ଡର ବାଲି ଏବଂ ମାଟି ଉପରେ ଏମାନେ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଓ ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପଇସା ଏବଂ ଚାଉଳ ଆଦାୟ କରିଥାନ୍ତି । ଚଢ଼େୟା ଏବଂ ଚଢ଼େୟାଣୀଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରରେ ଲୋକଶିକ୍ଷା ସହିତ ମନୋରଞ୍ଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥାଏ । ଚଢ଼େୟାଣୀ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରେ ଚଢ଼େୟାକୁ –

Scanned with CamScanner

କଳା ହାଣ୍ଡି ଜାଟି କହରେ ନାଗର
　　　　କଳା ହାଣ୍ଡି ଜାଟି କହ
କଳା ହାଣ୍ଡି ଜାଟି ନ କହି ପାରିଲେ
　　　　ନାଗରରେ –
　　　　ଗୋଡ଼ ଘଷିଦେବୁ ରଥ ।

ଏହାର ଉତ୍ତର ଅତ୍ୟନ୍ତ ରସାତ୍ମକ ଭାବରେ ଦେଇ ଚଢ଼େୟା କହିଥାଏ –

କାଇଁ ଟି କଳାକୁ କୋଇଲି କଳା ଲୋ
　　　　କଳା ଟି ବିଲ ମଇଁଷି
ଆଉ ଯେବେ କଳା ପଚାରୁ ନାଗରୀ ଲୋ
　　　　କଳା ଗୋ ମୁଣ୍ଡର କେଶ ।

ଏହିଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ-ଉତ୍ତର ମାଧ୍ୟମରେ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ଚାଲୁ ରହିଥାଏ । ଏହାରି ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ସୁଖ ଦୁଃଖ ଓ ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି –

ନାଟରେ ମାଇଲି ବୋଡ଼ା
ଗାଡିରେ ନଚାଏ ବଇଠି ଘୋଡ଼ା
　　　　ମୁଁ ଦିନରେ କୁଟଇ ଚୁଡ଼ା ।
ଗୁଡ ରଖିଲି ବଣାରେ ବଇଲେ
　　　　ପଇସା ଅଛି ଠଣାରେ
ମାଆ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଘର ଭିତରେ
　　　　ବାପା ବସିଛନ୍ତି ଦ୍ୱାରେ
କେତେ କର ନାହିଁ, ନାହିଁ ।
ଘୋଡ଼ା ମୁଣ୍ଡେ ଶାଢ଼ି ଦିଅ ପକାଇ
　　　　ଦେଖାଇବି ସାଇ ସାଇ ।।

ଓଡ଼ିଶା ପରି ଇଂଲଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ ଅଶ୍ୱନୃତ୍ୟର ପ୍ରଚଳନ ରହିଛି । ''ପ୍ରଥମତଃ ଉଭୟ ଦେଶର ଉତ୍ସବ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ସମୟରେ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଜୀବନାଦର୍ଶର ପ୍ରତିଫଳନ ଉଭୟ ଉତ୍ସବର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତୃତୀୟତଃ, ମୁଖା-ଅଶ୍ୱ ସହିତ ନଗର, ଗ୍ରାମ ପରିକ୍ରମା ନିମନ୍ତେ ଉଭୟ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥାଏ । ନୃତ୍ୟରେ ବ୍ରିଟେନ୍‌ରେ ତାଙ୍କ ଦେଶର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଓ ଆମ ଏଠାରେ ଢୋଲକ, କରତାଳ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ ।

[illegible] ଅଭିନେତା ଅଶ୍ୱମୁଖାକୃତି ମୁଖା ପରିଧାନ କରି [illegible] ଏଠାରେ ଅଭିନେତା ଅଶ୍ୱର ଶରୀର [illegible] ପ୍ରବେଶ କରି ଦୁଇ ହାତରେ କରତାଳ ଧରି ବାଦ୍ୟର ତାଳେ [illegible] ଏବଂ ନାଚ କରିଥାଏ । ତାହାକୁ ଅଶ୍ୱର ମୁଖା ପରିଧାନ କରିବାକୁ ହୁଏ [illegible] । ଅଶ୍ୱର ଶରୀରଟି ତାହାର କାନ୍ଧରେ ଝୁଲୁଥାଏ ଏବଂ ଶରୀରର ନିମ୍ନାଂଶ [illegible] ଅଶ୍ୱଶରୀରରେ [illegible] । ଶରୀରର ଊର୍ଦ୍ଧାଂଶ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ହେଉଥିବାରୁ [illegible] ତାହାକୁ 'ନେପଥ୍ୟ ବିଧାନ'ର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।''
[illegible] ଅଶ୍ୱନୃତ୍ୟ [illegible] ହୋଇଥାଏ, ଏକ ସମୟରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ [illegible] ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ବ୍ରିଟେନରେ 'ଅଶ୍ୱନୃତ୍ୟ' ଓ ଓଡ଼ିଶାର [illegible] ଏହାର ସମ୍ୟକ୍ ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ ।

ଛଉନାଚ – 'ଛଉ' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ଅର୍ଥ ସମ୍ପର୍କରେ ମତପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ [illegible] । ସରାଇକଳାରେ 'ଛଉ'ର ଅର୍ଥ ମୁଖା । ଏହି ନୃତ୍ୟରେ ମୁଖାର [illegible] କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ଛଉନାଚ' ବା 'ଛଉନାଟ' କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟ [illegible] 'ଛାଉଣୀ'ରୁ 'ଛଉ' ଶବ୍ଦ ଆସିଥିବା କଥା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ । ''ଏ ଦେଶର [illegible]ମାନେ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଗଜପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ [illegible] ପ୍ରାୟ ଦୀର୍ଘ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଜୟ [illegible] କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବିଜୟ ଅଭିଯାନ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପାଇକମାନେ ନିଜ [illegible] ଛାଉଣୀରେ ସମରାଭ୍ୟାସ ଛଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଛାଉଣୀ ଶବ୍ଦରୁ 'ଛଉ'ର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ ।''
(୧୯) ଡଃ ସୁକୁମାର ସେନ୍ 'ଶୌଭିକ' ଶବ୍ଦରୁ ଛଉ ଶବ୍ଦ ଆସିଛି ବୋଲି ମତ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ମହାଭାଷ୍ୟରୁ 'ମୂକାଭିନୟ' ପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚୀ ଏହି ଶୌଭିକ ଶବ୍ଦଟି ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତେବେ 'ଛଉ' ଅର୍ଥରେ ମୁଖା ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହି ମୁଖାପିନ୍ଧା ନୃତ୍ୟଟିକୁ 'ଛଉନୃତ୍ୟ' କୁହାଯିବା ଅଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନେହୁଏ । 'ଛାଉଣୀ' ଶବ୍ଦରୁ 'ଛଉ' ଶବ୍ଦ ଆସିବା କେତେକ ପରିମାଣରେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେଲେହେଁ 'ଛାଉଣୀ'ରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ନୃତ୍ୟକୁ କାହିଁକି 'ଛଉନୃତ୍ୟ' କୁହାଯିବ, ତା'ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାରଣ ଜାଣି ହେଉ ନାହିଁ । 'ଛାଉଣୀ' ଓ 'ଛଉ' ଦୁଇଟିଯାକ ଭିନ୍ନାର୍ଥବୋଧକ

Scanned with CamScanner

ଶଢ଼ । 'ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରେ ବୀରତ୍ୱର ଗାଥା ମୂକାଭିନୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ବୀର ପରମ୍ପରା ସହିତ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି । ସର୍ବୋପରି 'ବୀରରସ' ଏହି ନୃତ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ରସ । ତେବେ 'ଛାଉଣୀ' ଓ 'ଛଉ' (ମୁଖା) କେଉଁଥିରୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଛଉନୃତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି, ତାହା ଅଧିକ ଗବେଷଣାକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ।

ଭାରତୀୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରାକୁ ଓଡ଼ିଶାର 'ଛଉନୃତ୍ୟ' ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅବଦାନ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅଞ୍ଚଳର ଏହା ଏକ ଲୋକପ୍ରିୟ ନୃତ୍ୟ । ଭାରତରେ 'ଛଉନୃତ୍ୟ'ର ତିନୋଟି ବିଭାଗ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ତାହା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ବିହାରର ଖଡ଼ୋଇକଳା ଏବଂ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର 'ପୁରୁଲିଆ' । ଅତୀତରେ ଖଡ଼ୋଇକଳା ଓଡ଼ିଶାର ଅଂଶବିଶେଷ ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଏହା ଯେ ଖଡ଼ୋଇକଳାକୁ ଯାଇଛି, ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ସେହିପରି ପୁରୁଲିଆ ଓଡ଼ିଶାର ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟର ଅଂଶବିଶେଷ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଅତୀତରେ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ ଥିବାରୁ 'ଛଉନୃତ୍ୟ'ର ପ୍ରଭାବଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ସେମାନେ ଏହି ନୃତ୍ୟକୁ ଆପଣାର କରି ନେଇଥିବା ଅନୁମାନ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନୃତ୍ୟପରି ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଏକ ଐକ୍ୟବୋଧ ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ରହିଛି । ସମାଜର ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏହା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ''ଚୈତ୍ର ମାସର ଶେଷ ଭାଗରେ ଏହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏଥିରେ ସମାଜର ତେଲୀ, ପାତ୍ର, ଗୁଡ଼ିଆ, ବଣିଆ, କମାର ଆଦି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତିଗତ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହା ମୁକ୍ତ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ପୁରାଣର କାହାଣୀକୁ ଅଭିନେତାମାନେ ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି । କୃଷିଭିତ୍ତିକ ସଭ୍ୟତାର ଏହା ପ୍ରଥମ ପର୍ବ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଜୀବନ ଉପଭୋଗହିଁ ନୃତ୍ୟରଚନା ଓ ପରିକଳ୍ପନାର ଭୂମି । ପ୍ରାୟ ସବୁ ଲୋକନାଟକ ପରି ଛଉରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା-ଅର୍ଚ୍ଚନା କରାଯାଏ । ପରେ ପରେ ରଙ୍ଗ ବାଜା ବାଜେ । ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଆସନ୍ତି ନଟ-ନଟୀ, ନାଟକ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି । ଧୁମ୍‌ସା, ନାଗରା, ଚଡ଼ଚଡ଼ି, ଢୋଲ ମହୁରୀର ତାଳେ ତାଳେ ଚରିତ୍ରମାନେ ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଆସନ୍ତି । ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ ଓ ବାଦ୍ୟରେ ରଙ୍ଗଭୂମି କମ୍ପିଉଠେ । ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କର ଗତିବିଧି, ସାମରିକ ଅଭିଯାନ, ଶିକାର ଆଦି ଭାବଗର୍ଭକ ନୃତ୍ୟକୁ ଜୀବନ୍ତ ରୀତିରେ ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ ।'' (୪୮) 'ଛଉନାଚ'ର ପୂର୍ବ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ।

୪୮. ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଓ କଣ୍ଢେଇ ନାଚ - ଡଃ ଗୌରାଙ୍ଗଚରଣ ଦାଶ । ପୃ : ୫୪ ।

Scanned with CamScanner

ଦଶହରାର ପବିତ୍ର ଦିନଠାରୁ ନୃତ୍ୟଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଓସ୍ତାଦ ଏହିଦିନ ସମସ୍ତ ଅଭିନେତା ବା କଳାକାରଙ୍କ ହାତରେ 'ନାଡ଼ାବନ୍ଧା' (ଗାଲ୍‌ଜନା ବାନ୍ଧିବା) କରନ୍ତି । ତା'ପରେ କଳାକାରମାନେ ପବିତ୍ର ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ, ଦଣ୍ଡ ବୈଠକ, କସରତ କରିଥାନ୍ତି । ''ନୃତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ରହିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା 'ଚୌକବନ୍ଧା', 'ଧରଣ', 'ଟବ୍‌କା' ପ୍ରଭୃତି । ନୃତ୍ୟକାରୀମାନେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ କରି ଏହି ସମସ୍ତ ବିଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ହସ୍ତ ପଦ ଚାଳନାର ବିଭିନ୍ନ କୌଶଳ ହିଁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ବୀରତ୍ୱବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅଥଚ କଳାତ୍ମକ କୌଶଳ ଅଭିନେତାର ଆୟତ୍ତ ହୋଇଗଲେ ତାହାର ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ ହୁଏ । ଅଭିନୟକୁ ଆଳଙ୍କାରିକ ସୁଷମା-ମଣ୍ଡିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଓସ୍ତାଦମାନେ ପ୍ରାୟ 'ଛତିଶ' ଗୋଟି 'ଉଫିଲ୍' ବା ଉପଲୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାଆନ୍ତି ।'' (୪୯) ଏହି ଉଫିଲ ହେଲା ଛୁଞ୍ଚଦିଆ, ହଳଦୀବଟା, ଗାଧୁଆ, ବାସନମଜା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଛଉନାଚ ମୁଖ୍ୟତଃ ମୂକାଭିନୟ । ବାଚିକ ଅଭିନୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । କଳାକାରମାନେ ଗୀତ ଗାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନେପଥ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ କଳାକାର ଗୀତ ଗାଉଥାନ୍ତି ଓ ତାହାକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଅଭିନୟ-କଳା ଅଭିନେତା ଚାଲୁ ରଖିଥାଏ । ନୃତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କଳାକାର ସାମୟିକ ବିଶ୍ରାମ ନେଇଥାଏ । ହାତରେ ଢାଲ, ତରବାରି ଧରି ଆୟାସ-ସାଧ୍ୟ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ପାଦ ଏବଂ ଶରୀରର ଅଙ୍ଗଚାଳନାରେ କଳାକାର ନିଜର ଅଭିନୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାଏ । ଏକ ଚତୁଷ୍କୋଣାକୃତି ମଣ୍ଡପ ବା ମଞ୍ଚ ଉପରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷିତ ହୋଇଥାଏ । ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ କଳାକାର ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ନୃତ୍ୟ ଓ ଅଭିନୟ ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ 'ଛଉନାଚ' ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନୃତ୍ୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ କରିଛି । ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନୃତ୍ୟ ପରମ୍ପରାରେ ଏହା ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ଓଡ଼ିଶାରୁ ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଥିବା 'ଛଉନାଚ' ପରି ଏକ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟନାଟ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବା କମ୍ ଗର୍ବ ଏବଂ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ ।

ଡାଲଖାଇ – 'ଡାଲଖାଇ' ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଲୋକପ୍ରିୟ ନୃତ୍ୟ । ଡାଲଖାଇ ବ୍ରତଧାରିଣୀମାନେ ବଣ ଭିତରେ ଗଛର ଡାଳରେ ରହୁଥିବା ମଙ୍ଗଳା ବା ଦୁର୍ଗା, ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କହିଲେ 'ଡାଲଖାଇ' ଦେବୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ 'ଡାଲଖାଇ ନୃତ୍ୟ' କରିଥାନ୍ତି । ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ମହାଷ୍ଟମୀ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଦଶହରା ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

୪୯. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ । ପୃ : ୧୧୨ ।

ତିନିଦିନ ଧରି ଏହାର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ । ଅଷ୍ଟମୀ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ହୋଇଥାଏ । ଅଷ୍ଟମୀ, ନବମୀ ଓ ଦଶମୀ ତିନିଦିନ ଧରି ଆଦିବାସୀ ତରୁଣୀ ଦଳବଦ୍ଧ ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ଗୀତର ତାଳେ ତାଳେ ବିଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟ ସହଯୋଗରେ ନୃତ୍ୟଟି ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଉଠେ । ଯୁବକମାନେ ମାଦଳ, ଢୋଲ, ମହୁରୀ, ଟମ୍‌କା ଆଦି ବଜାଇଥାନ୍ତି । ହାତ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ହୋଇ ଆଗକୁ ଓ ପଛକୁ ଚଳି ତରୁଣୀମାନେ ନିଜର କଳାକୁଶଳତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ସମୟେ ସମୟେ ତରୁଣ ଓ ତରୁଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଚାଲିଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୃହ, ପରିବାର ଏବଂ ଗ୍ରାମର ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହୁଏ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଦୁର୍ଗାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ତରୁଣୀମାନେ ଭାଇମାନଙ୍କର ଶୁଭ ମନାସ କରି ଉପବାସ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ସମଗ୍ର ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ଗଣନୃତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି । 'ଡାଲଖାଇ' ଗୀତର ଗୋଟିଏ ପଦ ନିମ୍ନୋକ୍ତମତେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା –

ଡାଲଖାଇବୋ –
କୃଷ୍ଣ ଯାଇଥିଲେ ଯମୁନାକୂଳ
ରାଧା ଯାଇଥିଲେ ଆନିବେ ଜଳ
ଧରିନେଲେ ହାତ କଲାକହ୍ନାଇ
ଛାଡ଼ ବୋଇଲେ ସେ ଛାଡ଼ଇ ନାହିଁ
ଯୁବା ବୟସ ନନ୍ଦର ପିଲା
ଦେହ ତାର କଲା କଲା
ଡାଲଖାଇବୋ ।

''ଡାଲଖାଇ ନାଚରେ 'ଡାଲଖାଇ ଗୀତ' ଗାନ କରାଯାଏ । ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଆଦିରସାତ୍ମକ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅଖ୍ୟାତ, ଅପରିଚିତ ସ୍ଥାନୀୟ କବିମାନେ ସାମାଜିକ, ସାଂସାରିକ, ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ପୌରାଣିକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ଆଧାରିତ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତ ରଚନା କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ମନେ ରଖି ଡାଲଖାଇ ପର୍ବରେ ଗାନ କରାଯାଇଥାଏ । 'ଡାଲଖାଇ ଗୀତ' ଡାଲଖାଇ ନାଚର ଅନ୍ୟତମ ଆକର୍ଷଣ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଏ ।'' (୫୦) ଗୀତରେ

୫୦. ଗଣନୃତ୍ୟ 'ଡାଲଖାଇ' - ଭାଗୀରଥି ନେପାକ ।
ବଉଳବେଣୀ - ୧୯୭୮ । ପୃ : ୬୭-୬୮, ଓଡ଼ିଆ ପଲ୍ଲୀସାହିତ୍ୟ ସମିତି ।

Scanned with CamScanner

ପୌରାଣିକତାର ସ୍ପର୍ଶ ଥିଲେହେଁ ଏହା ଯେ ଆଦିବାସୀ [illegible] ପରିଚିତ କ୍ରିୟା, ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଆଦିବାସୀ 'ଉଦୁଲିଆ' ପଳାଇଯିବାର ଚିତ୍ର ଆଦିବାସୀ ତରୁଣୀମାନଙ୍କ ଗୀତରେ 'ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ' ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

ପୋଷାକ ମଧ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ମନେ ହୋଇଥାଏ । କପ୍ତାଶାଢ଼ି ବା ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶାଢ଼ି ଉପରେ ଏକ ରଙ୍ଗୀନ୍ ଫୁଲପକା ଗାମୁଛା ପଡ଼ିଥାଏ । ମୁଣ୍ଡରେ ଖୋଷା । ସେଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଫୁଲ ଓ ପତ୍ର ଖଞ୍ଜା ଯାଇଥାଏ । ବାଦକମାନେ କଛା ଭିଡ଼ିଥାନ୍ତି ଓ ରଙ୍ଗିନ୍ ଫତେଇ ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଡାଲଖାଇ ନାଚ ଅରଣ୍ୟର ଦେହଳୀ ଅତିକ୍ରମ କରି ନଗର-ସଭ୍ୟତାକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି ।

ରସରକେଲୀ – 'ରସରକେଲୀ' ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଏକ ଲୋକପ୍ରିୟ ନୃତ୍ୟ । 'ଡାଲଖାଇ' ପରି ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ବାଦ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ ରୀତି ଏକପ୍ରକାର । 'ଡାଲଖାଇ'ର ଏକ ପ୍ରସାରିତ, ସାମାନ୍ୟ ମାର୍ଜିତ ରୂପ 'ରସରକେଲୀ'ରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଗୀତର ତାଳେ ତାଳେ ବିଭିନ୍ନ ଅଭିନୟ ଓ ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ତରୁଣୀମାନେ ନିଜର ମନୋଭାବକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ତରୁଣୀମାନେ ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗାଇଥାନ୍ତି –

ରସରକେଲୀ ବୋ –
ରସକୁ ରସିଆ କିରେ ଧାନଫୁଲ କଷିଆ
ମନ୍ କଲେ ଘେନି ଦେମି ସୁନାର ଫାସିଆ
ସୁନାର ଫାସିଆ ନଜି ହଜି ନସିଯିବା,
ଅଣ୍ଟାକୁ ଗୁନ୍‌ଚି ଦେଲେ ଛଇଲୀ, ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯିବା
ରସଦେ ନରଦେଇ ବୋ ।

ଏହି ଗୀତ ମଧ୍ୟ ଆଦିରସାତ୍ମକ । ତରୁଣ-ତରୁଣୀ ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଛଳ ଭାବାବେଗ ଏହି ଗୀତରେ ପ୍ରକାଶଲାଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଦିମ ଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବନକୁ ରସମୟ ଓ ସରସ କରିବା ଦିଗରେ ଏହି ନୃତ୍ୟଟିର ଭୂମିକା ଯେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, ଏହା କହିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ମାତ୍ର ।

କରମା ନାଚ – 'କରମା' ନୃତ୍ୟବି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ନୃତ୍ୟ । ବିଭିନ୍ନ ଉପଜାତିର ଲୋକ ଏଥିରେ ଭାଗ ନେଇଥାନ୍ତି । ଏଥିରେ 'କରମାସାନି'

Scanned with CamScanner

ଏବଂ 'କରମମାନି' ଆଦି ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୂଜା ଆରାଧନା କରାଯାଇଥାଏ । କର୍ମ ଅନୁସାରେ ଏହି ଦେବଦେବୀ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି ବୋଲି ଏକ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଚଳିତ । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ କର୍ମା ଗଛର ଡାଳଟିଏ ଆଣି ଆଖଡ଼ା ଘରେ କିମ୍ବା ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ପୋତିଦେଇ ସେହି କର୍ମଦେବତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବିଧାନପାଇଁ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୀତ ପରିବେଷଣ କରାଥାନ୍ତି । ଦେବତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରିବା ଏହି ନୃତ୍ୟ ଗୀତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାଦଳ ବାଜିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ଅଥବା ପରସ୍ପରର କାନ୍ଧରେ ହାତରଖି ବା କେତେବେଳେ ଦୁଇ ଧାଡ଼ିରେ ପରସ୍ପରର ମୁହାଁମୁହିଁ ହୋଇ ନାଚିଥାନ୍ତି । ଗୀତ ଗାଇବା ସମୟରେ ସାମାନ୍ୟ ଅଭିନୟ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ବାଦ୍ୟରେ ହିଁ ନୃତ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଗୀତ ଗାଉଥିବା କଳାକାର ପଗଡ଼ିରେ ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ମାରିଥାନ୍ତି, ଶଙ୍ଖମାଳି ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଦେବତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ସେମାନେ ଗାଇଥାନ୍ତି -

ଗାଇବି କରମା ଗୀତ ମୂଳ ନାହିଁ ଆସେ,
ଜୁହାର ଜୁହାର କରମାସାନି ତୋତେ ହୋ
ପରସନ ହୁଅ ମୋତେ ହୋ –
ନାଲି ସୂତା କେରି କେରି ବାଜେରେ ବାଂଶରୀ,
ବନ୍ଧୁ ଗଲେ ପରବାସ ନ ଆସିଲେ ଫେରି
ଆଜି ଗୁରୁବାର ଆଏରେ କାଲି ଶୁକ୍ରୁବାର,
ସମଧିଘର ଦେଇଗଲେ ଖଜାଖିଆ ଭାର
ଭୋକ କଲେ ଘିନିଦେମି ଖଜା ଦୁଇ ପେସାର ।
ଶୋଷକଲେ ଘିନିଦେମି ନବାତର ପାନି ।

ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରୁ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମକୁ ବୁଲି ତରୁଣ ତରୁଣୀମାନେ ଏହି ଗୀତ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାରରସ ପ୍ରଧାନ । ତରୁଣ ତରୁଣୀ ମନର ଅଭିଳାଷ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥାଏ ।

ଦେଶୀୟା ନାଚ – ଦେଶୀୟା (ଦେଶିଆ) କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଆଦିବାସୀଙ୍କୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଆଦିବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଚଇତ ପରବ, ପୁଷପରବ, ସନରାଇ, ନୂଆଖାଇ, ଦୋଳଯାତ୍ରା ଆଦିରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଫସଲ ଅମଳ ଏବଂ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ନାଚ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ଜୟପୁରର ମହାରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ଯେଉଁ ଦେଶୀୟ ନାଟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ । "ସାର୍ବଜନୀନ ମୁଖାର ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି ଦେଶୀୟା ନାଟର ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ପଶୁପକ୍ଷୀ, ଦେବତା, ରାକ୍ଷସ, ସମସ୍ତେ ମୁଖା ପିନ୍ଧି ମଞ୍ଚରେ ଅବତରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ସାଧାରଣ ମାନବଚରିତ୍ରପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି ମୁଖାର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଚରିତ୍ରମାନେ କେବଳ ମୁହଁଟିକୁ ଏକ ମୁଖା ସାହାଯ୍ୟରେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତି ।" (୫୧) ଏଥିର କଥାବସ୍ତୁ ପୁରାଣ, ରାମାୟଣ କିମ୍ବା ସମାଜକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଭାବରେ ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟ୍ୟସଦୃଶ । ସୂତ୍ରଧର ପ୍ରଥମେ ଖୋଲାମଞ୍ଚରେ ପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ମାଧ୍ୟମରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିବାପରେ ପାତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନାଟକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଢୋଲ, ମହୁରୀ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ । ବାସ୍ତବରେ ମହାରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏହି ନାଟ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ହେଁ ଦେଶୀୟା ନାଟର ଯଥାର୍ଥ ସଂଜ୍ଞା ଏହା ଗ୍ରହଣ ନ କରି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ନାଟ୍ୟର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇପାରିଛି ।

ଘୁମୁରା ନାଚ – ଘୁମୁରା ହେଉଛି ମାଟି-ନିର୍ମିତ ହାଣ୍ଡି ଆକୃତି ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ଗୋଧିଚର୍ମଦ୍ୱାରା ଆବୃତ କରାଯାଇଥିବା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ । ଏହାକୁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ଯେଉଁ ନାଚ କରାଯାଇଥାଏ, ତାହାହିଁ ଘୁମୁରାନାଚ । ଉଭୟ ହାତର ବ୍ୟବହାରରେ ଏହା ବଜାଯାଇଥାଏ । ପୁରୁଷମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହାର ନୃତ୍ୟକାରୀ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦଳରେ ସାତ ଆଠଜଣ କଳାକାର ରହିଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପାଇକକଛା ଉପରେ ପାଟଲୁଗା ପିନ୍ଧି ତା' ଉପରେ ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର ଛିଟର ଏକ କପଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ମୁଣ୍ଡରେ ମୟୂର ପୁଚ୍ଛର ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧି ନୃତ୍ୟକାରୀ ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ନୃତ୍ୟ କରି ବୃତ୍ତାକାରରେ ବୁଲନ୍ତି । ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବନ୍ଦନା ଶେଷରେ ବିଭିନ୍ନ ବୋଲ୍‌ର ତାଳରେ ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ପୁରାଣ ବା ରାମାୟଣ ଆଦିରୁ କାହାଣୀ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥାଏ । ଦଶହରା, ନୂଆଖାଇ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠାନାଦିରେ ଏହାର ଆୟୋଜନ ରହିଛି । ବଲାଙ୍ଗୀର, ସୁନ୍ଦରଗଡ଼, କଳାହାଣ୍ଡି ଆଦି ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅଧିକ ।

ସଂଚାର – ଏହା ଏକ ଗଣନୃତ୍ୟ । କେତେକ ଏହାକୁ 'ବାହକ ନାଟ' କୁହନ୍ତି । ଏଥିରେ ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନୃତ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏହାଙ୍କ ସହିତ ଝାଞ୍ଜ ବଜାଉଥିବା

---

୫୧. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ । ପୃ: ୧୪୧-୧୪୨ ।

Scanned with CamScanner

କଳାକାର ସହଯୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ବା ପୁରାଣ ଆଦିରୁ ଉପାଖ୍ୟାନ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ତା'ର ଗାୟନ ହୋଇଥାଏ । ଗାୟକ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ, ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ବା ପ୍ରେମମୂଳକ ଗୀତ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ରଙ୍ଗିନ୍ ବସ୍ତ୍ର ସହିତ ପରସ୍ପର ପଗଡ଼ି ପିନ୍ଧି ନୃତ୍ୟକାରୀ ଆକର୍ଷଣୀୟ ପାଦ ପକାଇ କଳାକୌଶଳର ସହ ବିଭିନ୍ନ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିଥାଏ ।

କୈସାବାଡ଼ି ନୃତ୍ୟ – ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । "ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଲମ୍ୱ ବାଉଁଶ ଧରି ଦୁଇ ପଟେ ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ବସି ବାଉଁଶକୁ ତଳ ଉପର ବାଡ଼େଇ, ତାଳ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ଜଣେ ପୁରୁଷ ଏବଂ ଆଉ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ବାଉଁଶ ମଝିରେ ତାଳେ ତାଳେ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ନୃତ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏଥିରେ ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି ଅନ୍ୟ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର କିମ୍ବା ସଙ୍ଗୀତର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । × × ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗୋପାଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବାଡ଼ି ଧରି କୃଷ୍ଣଗାଥା ଗାନ କରି ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ଲଉଡ଼ି ଖେଳନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର 'କୈସାବାଡ଼ି' ନୃତ୍ୟ ହୁଏତ ଏହି ପରମ୍ପରାର ଦାୟାଦ ।" (୫୨) ଗାୟକଙ୍କ ଗୀତର ତାଳେ ତାଳେ ନୃତ୍ୟକାରୀ ବାଡ଼ି ବଜାଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଗାୟକର ଗୀତକୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଅନୁସରଣ କରି ନିଜର ନୃତ୍ୟପାଟବର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କବିମାନଙ୍କର ରଚନା ଏଥିରେ ଗାନ କରାଯାଏ ଓ ନୃତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ତାହାକୁ ଅଭିନୀତ କରାଯାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ନୃତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ପାଟୁଆ, କେଳା କେଳୁଣୀ, ଜନ୍ଦ-ଜନ୍ଦୁଣୀ, ପତ୍ରସଉରା, ଦଣ୍ଡିନାଟ, ଶବ୍ଦସ୍ୱରନାଟ ଆଦି ବହୁ ଲୋକନାଟ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀମାନଙ୍କରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ଓ ଧାର୍ମିକ ପରମ୍ପରାକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଥାଏ । କଳାହାଣ୍ଡିର ଅଧିବାସୀ ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥାନ୍ତି । ଅନାବୃଷ୍ଟିର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ବରଣ କରି ଆଣିବାର ଦୃଶ୍ୟକୁ ଗ୍ରାମର ଅଧିବାସୀମାନେ ନାଟକ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥାନ୍ତି । ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣା ପରି ଦଶରଥଙ୍କ ଆଗମନ, ଭରତାର ଗମନ, ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ, ଯଜ୍ଞାରମ୍ଭ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା ନାଟ ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଏକ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ ହୋଇଥିବାରୁ

Scanned with CamScanner

କୃଷକ ମୁଖ୍ୟତଃ ବୃଷ୍ଟି ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରିଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ତାଙ୍କରି ଆଶୀର୍ବାଦ ପାଇବାପାଇଁ ଏପରି ନୃତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନ କରିଥାନ୍ତି ।

ସେହିପରି କେତେକ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ମଧ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କେତେକ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷିତ ହୋଇଥାଏ, ଯଥା – ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଶୀତଳଷଷ୍ଠୀ, ବାହୁଡ଼ାଯାତ୍ରା, ଲଙ୍କାପୋଡ଼ି, ସମ୍ବଲପୁରର ଧନୁଯାତ୍ରା, ବାଲେଶ୍ୱରର ଦଧିନାଟ, କୋରାପୁଟର ଠାକୁରାଣୀ ପର୍ବଯାତ୍ରା ଇତ୍ୟାଦି । ସନ୍ତାନ ଆଶାୟୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହରିଜନ୍ମ ପାଳନ କରିଥାନ୍ତି । ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଗ୍ରାମର ଯୁବକ ଓ ପିଲାମାନେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ, ନନ୍ଦଯଶୋଦା ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୋପାଳ ଗୋପାଳୁଣୀ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରି ଗ୍ରାମଦାଣ୍ଡକୁ ମୁଖରିତ କରି ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବାର ମାସରେ ତେର ପର୍ବ ପାଳିତ ହୁଏ । ଏହି ପର୍ବପର୍ବାଣିମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଓ ମନୋରଞ୍ଜକ କରିବାପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଞ୍ଚଳିକ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଯାତ୍ରାମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିରେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଆଞ୍ଚଳିକତାର ମୁଦ୍ରାଙ୍କ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଉଠିଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟର ବିକାଶରେ ଏହି ଆଞ୍ଚଳିକ ନୃତ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଭୂମିକା ମଧ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ସାମାଜିକତା – ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଲୋକ ଜୀବନର ସ୍ୱାଭାବିକ ହସ-କାନ୍ଦ, ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ଚାଲି-ଚଳଣ, ଆଚାର-ବ୍ୟବହାର ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ଭାବରେ ଫୁଟିଉଠିଛି । ଏହାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେପରି ସାଧାରଣ ଲୋକର ଆନନ୍ଦମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ସାକାର ହୋଇଛି, ସେହିପରି ତା'ର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁ ଅନୁଭୂତି ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅନାବିଳ ଭାବରେ ଫୁଟିଉଠିଛି । "ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଚିନ୍ତା ଯେତେବେଳେ ସମାଜମୁଖୀ ହୋଇଉଠେ, ଜୀବନର ବହୁବିଧ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ପର୍କରେ ମନନଧର୍ମୀ ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ତାହାର ଏହି ଚିନ୍ତା ଏବଂ ଚେତନାକୁ ସାମାଜିକ ଚେତନା କୁହାଯାଇଥାଏ । ଚୈତନ୍ୟ ବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ମାନବର ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକତାର, ତାହାର ଗତି ଏବଂ ପ୍ରଗତିର ନିୟାମକ । ଏହି ଚୈତନ୍ୟ ବିନ୍ଦୁକୁ ଚେତନା ଅଭିଧାରେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରବାହ ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳତା ତଥା ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଐକ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ, ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଦାନ ଚେତନାର ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏହି ସବୁକୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେତେବେଳେ ସମାକୋନ୍ମୁଖୀ କରିଦିଏ, ସେତିକିବେଳେ ତାହାର ଚିନ୍ତା ସାମାଜିକ ଚେତନାର ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରେ । ସମାଜର ଗତିବିଧି, ପତନ-ଅଭ୍ୟୁଦୟର ସ୍ୱରୂପ କି ଧରଣର, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏତେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । ବରଂ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଦ୍ୱାରା ତାହା କେଉଁ

Scanned with CamScanner

ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଗୃହୀତ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷିତ ହେଉଛି, ତାହାହିଁ ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ।'' (୫୩) ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନ ବହୁ ରଙ୍ଗ ଓ ରସ ନେଇ ଏଥିରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ସାଧାରଣ ମଣିଷ ତା' ଜୀବନର ଛବି ଘଟଣା ଏଥିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସ୍ୱାଭାବିକ ଢଙ୍ଗରେ ଏହାକୁ ଅତି ଆପଣାର କରିନେଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ମୁଖ୍ୟତଃ ଧର୍ମପ୍ରାଣ । ଧର୍ମ ବ୍ୟତିରେକେ ସେ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନା କରି ନ ପାରେ । ତା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଆଚାର-ବିଚାର, ଭଲ-ମନ୍ଦ, ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ହିଁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ପ୍ରାତଃରୁ ବିଛଣା ତ୍ୟାଗ କରିବା ମାତ୍ରେ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସେ ଦିନଟି କିପରି ସୁରୁଖୁରୁରେ କଟିଯିବ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥାଏ । ଦିନର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି ରାତିରେ ପୁଣି ବିଛଣାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରେ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଥିଲେ କୃତଜ୍ଞତାରେ ଶିରଃ ନତ କରେ ଅଥବା ଅସଫଳ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଅଭିମାନ କରେ ବା ଈଶ୍ୱର ତାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ଭାବି ସେହି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ରହି ପରମଶାନ୍ତିରେ ନିଦ୍ରା ଯାଏ । ତା'ର ଏହି ଧାର୍ମିକ ଭାବନାରୁ ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ନାଟ୍ୟ, ଯଥା – ରାମଲୀଳା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା, ଭାରତଲୀଳା ଆଦିର ସୃଷ୍ଟି ।

ଗଞ୍ଜା, ମଦ, ଭୁଲି, ଅଫିମ ଆଦି ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ କେବଳ ଅର୍ଥ ନଷ୍ଟ କରେ ନାହିଁ, ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ମଧ୍ୟ ପଙ୍ଗୁ କରିଦିଏ । ଏହାର କୁପ୍ରଭାବରେ ମଣିଷ ଅମଣିଷ ହୁଏ । ବୈଷ୍ଣବପାଣି ତାଙ୍କର ଗୀତିନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଏହାର କୁପରିଣତି ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚେଇଦେଇ ପରୋକ୍ଷରେ ଏହାର ବର୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । 'ପାଣି-ଧୋବଣୀ' ପାଲାରେ ମଦ୍ୟପାନ ବିଷୟରେ ସୂଚେଇଦେଇ ସେ କହିଛନ୍ତି –

ଛି ଛି ମଦ ଖାଇବି ନାହିଁ ମୁଁ
    କଳା ପାଣି ପରି ଦିଶେ
ସେଇ କଳା ପାଣି ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ
    ଜଗତ ନୂତନ ଦିଶେ ।

ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି – ବୋତଲ ଭିତରେ ଥିଲାବେଳେ ତୁହି
    ଗିଲାସକୁ ପଡ଼େ ଖୋଜା ତ
ଦଣ୍ଡୀକୁ ବିକାଉ ମାରପ ନାକରୁ
    ଅଟୁ ଜ୍ଞାନୀ ଜ୍ଞାନ ହଜା ତ
କାହା କରମେ ଘଟାଉ ସଜା ତ
    ତୋର ନାହିଁ ଟିକେ ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ତ

---

୫୩. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ - ପୃ : ୧୭୯-୧୮୦ ।

Scanned with CamScanner

ଏହି ମଦ୍ୟପାନର କୁପରିଣତି ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକ ସମାଜକୁ ସୂଚେଇଦେଇ ସେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି –

ସେଥି ନିମିତ୍ତ ମୋର କଲା କର୍ମର ଫଳାଫଳ
ଦେଖି ଦୁନିଆ ସତର୍କ ହେଉ
ଶିଖୁ ଯେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କପାଦପଦ୍ମ ବ୍ୟତୀତ
ଅନ୍ୟ କାହିଁରେ ମୁକ୍ତି ନାହିଁ

ସମାଜର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଚରିତ୍ର ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ମଧ୍ୟ ଏହି ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ରୂପାୟିତ । ଧୋବା, ଚୌକିଦାର, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଉତ, କୈବର୍ତ୍ତ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଆଦିବାସୀ ହରିଜନ ଆଦି ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଚରିତ୍ରକୁ ଏଥିରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତେଣୁ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଜାତିଭେଦର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ । ବୈଷ୍ଣବପାଣି ତାଙ୍କର ବହୁ ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ଏହି ଜାତିଭେଦକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ''ସେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଜାତିଭେଦରୂପକ କଳଙ୍କ ସମାଜରୁ ନ ଗଲେ ସମାଜର ବିକାଶ ହେବ ନାହିଁ । ଧର୍ମ ଓ ଜାତିକୁ ନେଇ ସମାଜ ଅଧୋଗାମୀ ହୋଇଯାଉଛି । 'ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା' ଗୀତାଭିନୟରେ ହାଡ଼ି ଓ ହାଡ଼ିଆଣୀ ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟଦେଇ ଶୁଦ୍ଧ ସରଳ ଭକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାତିଭେଦକୁ ବିଲୋପ କରିବାପାଇଁ ଆହ୍ୱାନଟି ଦେଇଛନ୍ତି ।'' (୫୪) ସେଥିପାଇଁ ଲୋକନାଟ୍ୟ କେବଳ ଏକମାତ୍ର ଜାତି – ମାନବଜାତି ଉପରେ ହିଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ମାନବତାବାଦର ପୂଜାରୀ ଭାବରେ ଏହି ନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଚିରନ୍ତନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ କାଳ କାଳପାଇଁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିବ । ଗୋପାଳ ଦାସ ତାଙ୍କର 'ରଙ୍ଗସଭା'ରେ ଚୌକିଦାରର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚେଇଦେଇ କହିଛନ୍ତି –

ଏତେ ରାତିରେ ବାହାର ଚଉକିଦାର ହେ
ତିନି ଦିନ ହେଲା ମୋତେ କରିଛି ଜର ।

ଜ୍ୱର ହେଲେ ବି ଚୌକିଦାର ତା' କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ତେଣୁ ତା'ର ଦୁଃଖ କେହି କେବେ ବୁଝିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଧୋବାମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଲୁଗାପଟା ସଫା କରିବା । ଏ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ତ୍ରୁଟି ହେଲେ ରାଜାଙ୍କ କ୍ରୋଧାନଳର ଶିକାର ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ରଜକ ମୁଖରେ ସେହି 'ରଙ୍ଗସଭା'ରେ ଗୋପାଳ ଦାସ କୁହାଇଛନ୍ତି –

୫୪. ଗଣକବି - ସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା - ଡଃ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ସାମଲ । ପୃ : ୨୦୫ । ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ । ୧ମ ପ୍ର - ୧୯୯୧ ।

ରଜକ ହେଲା ବାହାର, ରଜକ ହେଲା ବାହାର
ତିନି ଦିନ ହେଲା ଡୁଠ ପଡ଼ିଅଛି, ହଗକିଲୋ ରଙ୍ଗିଆବୋଉ
ମୋ ଘରୁ ନୋହିଲୁ ବାହାର ।

ଅତୀତରେ ବୈଦ୍ୟମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନର ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅନେକ ସମୟରେ ମୂର୍ଖ ବୈଦ୍ୟ କିଛି ନ ଜାଣି ନ ଶୁଣି ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ଠକି ନେଉଥିଲେ । 'ରଙ୍ଗସଭା'ରେ ତା'ର ଏକ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ –

ବଇଦ ଲାଗିଛି ଗୋଟା ପନ୍ଦର   ଔଷଧ ଦେଲେ ସିଝୁ ପତର
କାଇଁଚ ଟେର, ବେଙ୍ଗ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼, ମାଇ ଗୋବର
ବଇଦ ଘର ଅଟେ ସମ୍ବଲପୁର   (ବାବୁ) ସେ ସୋନପୁର
ବିରଜାଈ, ଭଦ୍ରକର ହେ
ଟଙ୍କା ମୋଠୁଁ ଠକିନେଲେ   ଚାରି ନଅ ଟେର (ବାବୁ)
ସାତ ଛ' ଟେର, ଏଗାର ଦୁଇ ଟେର ।

କେତେକ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ରାଜଜନ୍ତର ପରିଚୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ରାଜାଙ୍କର ବିଳାସବ୍ୟସନ, ଖାଦ୍ୟ, ଅଳଙ୍କାର ଓ ବେଶ-ପୋଷାକ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ସୂଚନା ମିଳେ । ଏଠାରେ ଭିକାରୀ ନାୟକଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀହରଣ' ସୁଆଙ୍ଗର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଆଗମନକାଳୀନ ଚିତ୍ରରୁ ଦୁଇଟି ପଦ ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ –

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜନ କେସେ ଆୟା ହୋ
ମନ୍ତ୍ରୀ ହସ୍ତେ ଛତ୍ର ଶୋଭା ପାୟା ହୋ ।
ଶିର୍‌ମେ ମୁକୁଟ ସାଜେ   କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ
ମୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତା'ର ଠାଣି ରସିଆ ହୋ
ଗଳେ ଅଷ୍ଟରତ୍ନ ହାର   ଦିଶୁଅଛି ଝଲମଲ
ତା'ପରେ ମୁକୁତାଫୁଲ କି ଶୋଭା ପାୟା ହୋ
ପିନ୍ଧିଛି ମଉଜା ଜୁତା   ସଙ୍ଗେ ମନ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧିଦାତା
କନ୍ଧରେ ପଡ଼ିଛି ଓଡା ଧଡ଼ି ନାଲିଆ ହୋ
ପଡ଼ଇ ପଙ୍ଖା ଆଲଟ   କେ ଧରଇ ଜଳଘଟ
କହଇ ଅଧମ ଶଠ-ମତି ଭିକାରିଆ ହୋ ।

Scanned with CamScanner

ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନତା ବାରମ୍ବାର ଅର୍ଥାଭାବରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ବରଣ କରି ନେଇଥାଏ । ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା ତା'ର ଆର୍ଥିକ ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିପାରେନା; ବରଂ ସେ ଦରିଦ୍ରରୁ ହୁଏ ଦରିଦ୍ରତର । ପଲ୍ଲୀର ଶହ ଶହ ଗ୍ରାମବାସୀ ନିଜର ସର୍ବନିମ୍ନ ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ ପୂରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତା'ପରେ ପୁଣି ଦରଦାମ୍‌ର ବାରମ୍ବାର ବୃଦ୍ଧି ତାକୁ ହତୋତ୍ସାହ କରିଦିଏ । ପଲ୍ଲୀ ମଣିଷର ଏହି ଅସହାୟତାର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି –

 କ୍ଷିତି କି ଭୀତି ହେଲା ପ୍ରବଳ
ପଇସାରେ ପାନ ପାଞ୍ଚଟା ଛଅଟା
ଟଙ୍କାକୁ ଛ' ସେର ଅଧେ ଚାଉଳ ।

ଗ୍ରାମର କାଞ୍ଜି ଓ ପଖାଳକୁ ଆଦରି ନେଇଥିବା ଗ୍ରାମୀଣ ଜନତା ତା'ର ସେହି ଦୈନନ୍ଦିନ ଖାଦ୍ୟ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇଥାଏ । କାରଣ ଏଥିପାଇଁ ତେଲ ମସଲା କିଣିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ପଡ଼ି ନ ଥାଏ ଅଥବା ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥାଏ –

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟରେ କାଞ୍ଜି
ତୋର ଋଣ କିଏ ପାରିବ ଶୁଝି
ଶୀତ ତୋର ମିତ ତୁ ତାହାକୁ ହିତ
ପିତ୍ତ ପଳାଇବ ରାଇଜ ତେଜି ।

ପେଟର ଭୋକ ମଣିଷକୁ କରେ ଅମଣିଷ । ପେଟର ଜ୍ୱାଳାରେ ସେ ବାରଦ୍ୱାର ଖୁଣ୍ଟିପିଣ୍ଡା ହୁଏ । ଏହି ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ଜ୍ୱାଳାକୁ ଉପଶମ କରିବାପାଇଁ ନାରୀକୁ ଅପଥରେ ପାଦ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଯେଉଁଠାରେ ଅନ୍ନଚିନ୍ତା ଚମତ୍କାରା, ସେଠାରେ ସତୀତ୍ୱ ଓ ବଡ଼ପଣିଆର ମୂଲ୍ୟ କେଉଁଠି ? ବାରମ୍ବାର ବିଭିନ୍ନ ତୁଠରେ ପାଣି ପିଇଥିବା ଏହିପରି କେତେଜଣ ନାରୀ ବିନା ଦ୍ୱିଧାରେ ନିଜର ପାପକୁ ପ୍ରକାଶ କରିପାରନ୍ତି । ଏହା ହୁଏତ ଆମର ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସମାଜପାଇଁ ଏକ ଲଜ୍ଜାକର ଘଟଣା ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର ଯେଉଁ ସମାଜ ନାରୀର ଏହି ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରି ନ ପାରେ, ସେଠାରେ ମିଥ୍ୟା ଆସ୍ଫାଳନ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ଓ ନୈତିକତା ସମ୍ପର୍କରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ଭାଷଣ ଦେବାରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । କାରଣ ଭାଷଣରେ ସମାଜର ନୈତିକତା ଅଥବା ଆର୍ଥିକ ମାନଦଣ୍ଡ ବଦଳିଯାଏ ନାହିଁ । ବାରମ୍ବାର ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଠୋକର ଖାଇଥିବା ଏହିପରି ଏକ ନାରୀ ସ୍ୱୀକାରୋକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରି କୁହେ –

Scanned with CamScanner

ପଠାଣ ଜବରମିଆଁ ଦେଇଥିଲା ପାନିଆଁ
ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ମୁଁ ହେଲି ଛାନିଆଁ ।
ତାକୁ ଖାଇଲା ବାଡ଼ି, ସେଠୁ ଅଇଲି ଛାଡ଼ି
ବାଟରେ ଦେଖିଲା ମୋତେ ସପନା ହାଡ଼ି ।
ଜାଣେ କେତେ ହୁନ୍ଦର: ମୋତେ ଦେଲା ସୁନ୍ଦର (ସିନ୍ଦୂର)
ତା' ପାଖେ ରହିଲି ମୁହିଁ ଦିନ ପନ୍ଦର ।

ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ ହେବାପରେ ଏ ଦେଶରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜ୍ଞାନକୌଶଳ ଭାରତବର୍ଷର ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନତା ଆନୟନ କଲା । ରେଳଗାଡ଼ିର ଆବିର୍ଭାବରେ ଏ ଦେଶର ଜନତା ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଉଠିଲା । ଦେଶର ପ୍ରଗତି ତା' ଆଖିରେ ଭେଳିକି ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲା । ବିଜ୍ଞାନର ଏହି ଅଭୂତପୂର୍ବ ବିକାଶ ତା' ମନରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ଅସୁମାରି କୌତୂହଳ । ସେହି ଫିରିଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ତେଣୁ ସେ ପ୍ରଶଂସା କରି ଗାଇଥିଲା –

ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଫିରିଙ୍ଗୀ ଯୋଡ଼ି
ଶୂନ୍ୟେ ଚଳାଉଛି ରେଳଗାଡ଼ି
ଯୋଚା ନାହିଁ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ବଳଦ
କେବଳ ଅଗ୍ନିକୁ କରିଛି ସାଧ ।

ଓଡ଼ିଶା ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଏ ଦେଶର ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କୃଷି ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭରଶୀଳ । କୃଷିର ବିକାଶ ନ ହେଲେ ଏ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସୁଦୂରପରାହତ ହୋଇପଡ଼ିବ । ସେଥିପାଇଁ ଲୋକନାଟ୍ୟର ରଚୟିତା ଶିବଙ୍କୁ କୃଷିର ଦେବତା ଭାବରେ ଦଣ୍ଡନାଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଇଛି । 'ଛଉନାଚ'ରେ ଯେଉଁ ବିଭିନ୍ନ 'ଉଫିଲ'ର ପ୍ରୟୋଗ ରହିଛି, ତାହା ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷିଭିତ୍ତିକ । ହଳଦାଦଣା, ଧାନପାଛୁଡ଼ା, ଧାନକୁଟା, ଗୋବରଗୋଳା ଆଦି ଏହାର ଉଦାହରଣ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କୃଷି ନିମିତ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଧାର୍ମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଯଥା – ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କୁ ଆଣିବା, ଯଜ୍ଞ କରିବା ଆଦି ଏହାର ଅନ୍ୟତମ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ତେଣୁ କୃଷିଭିତ୍ତିକ ସଭ୍ୟତାର ବହୁ ନିଦର୍ଶନ ଲୋକନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ଉତ୍କଳର ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁମୟ । ପିତାପୁତ୍ର, ମାତା-ପୁତ୍ର, ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ, ଭାଇ-ଭଉଣୀ ଆଦିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁମଧୁର ସମ୍ପର୍କ ବିଦ୍ୟମାନ । ସ୍ତ୍ରୀ ରାଗ କଲେ ସ୍ୱାମୀ ତା'ର ମାନଭଞ୍ଜନ କରିଥାଏ । ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାରେ ଏହାର ମଧୁର ପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି । ସ୍ୱାମୀର ସହଗାମିନୀ ହେବା ସ୍ତ୍ରୀର ଧର୍ମ । ସେଥିପାଇଁ ରାମଲୀଳାର

ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସୀତା ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚରିତ୍ର ତଥା କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀରେ ତାହା ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି । 'ବନବିହାର' ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ଯଶୋଦା ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ମାତାପୁତ୍ରର ସ୍ନେହ ଓ ମମତାକୁ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅତୀତ ଐତିହ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବାବହ । ଗୋଟିଏ ବୀର ଜାତି ଭାବରେ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହି ଜାତି ପରିଚିତ । ଓଡ଼ିଆ କେବେ ସମର-ବିମୁଖ ନୁହନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଆଦି ପାଇକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଦିନ ଢୋଲ ଓ ତରବାରିରେ ପାଇକନାଟ ହୋଇଥାଏ । ପାଇକ ଆଖଡ଼ା ଗୃହରେ ଢାଲ ତରବାରି ଚାଳନ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଅତୀତର ସେହି ସ୍ମୃତିକୁ ସେମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଧରି ରଖିଛନ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବପର୍ବାଣି ଅବକାଶରେ । 'ଛଉନୃତ୍ୟ'ରେ ଅଭିନେତାଙ୍କ ଢାଲ ତରବାରି ହସ୍ତରେ ଧରି ନୃତ୍ୟ କରିବାରୁ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକଯୁବତୀ ହସଖୁସିରେ ଜୀବନ ବିତାଇଦେବାକୁ ଚାହିଁଥାନ୍ତି । ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ହସନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଓ କଥୋପକଥନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଜୀବନର ଦୁଃଖକୁ ପାସୋରିଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି । 'ଡାଲଖାଇ', 'ରସରକେଲୀ' ଆଦି ନୃତ୍ୟରୁ ଏହାର ବହୁ ଉଦାହରଣ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇପାରିବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ଲୋକନାଟ୍ୟ କେବଳ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଏଥିରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଜନଜୀବନର ବହୁ ସାମାଜିକ ଚିତ୍ର ଜୀବନ୍ତ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ ।

ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ରସ – ପଲ୍ଲୀ ଜନତାର ରୋମାଣ୍ଟିକ ଭାବ ଚେତନାରୁ ବହୁ ଲୋକନାଟ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ତେଣୁ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ନିହାତି ଅରସିକ ନୁହନ୍ତି; ବରଂ ରୋମାଣ୍ଟିକ । ସେଇଥିପାଇଁ ବହୁ ଲୋକନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ବିବିଧ ରସର ଅବତାରଣା ଘଟିଛି । ନୃତ୍ୟ ଓ ଗୀତର ତାଳେ ତାଳେ ସୁଯୋଗ ପାଇବାମାତ୍ରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଛି ରସର ଝରଣା । ଏହି ରସ ପାନ କରି ସାଧାରଣ ଲୋକ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି, ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଛି; ପ୍ରେରଣା ମଧ୍ୟ ଦେଇଛି । ଜୀବନର କଠିନ ମରୁବାଲିରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ରସର ଓଏସିସ୍ । ଜୀବନକୁ ନିହାତି ଶୁଷ୍କ ଓ ନୀରସ ନ କରି, ସେଥିରେ ଭରିଦେଇଛି ରସର ପ୍ରସ୍ରବଣ । ସେଥିପାଇଁ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ବି ପଲ୍ଲୀବାସୀ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛି; ତା'ରି ମୋହରେ ମତୁଆଲା ବି ହୋଇଛି । ରସାସ୍ୱାଦୀ ମନ ପରିକଳ୍ପନା କରିଯାଇଛି ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ନାଟ୍ୟ । କାରଣ ଏଥିରୁ ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ; ଜୀବନକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର କରେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ବିବିଧ ରସକୁ ଆଲୋଚନାର ପରିସରଭୁକ୍ତ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

Scanned with CamScanner

ହାସ୍ୟରସ – କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ଓ କଠୋର ସଂଗ୍ରାମମୟ ଜୀବନକୁ ହାସ୍ୟ ହିଁ ନୂତନ ଶକ୍ତି ଯୋଗାଇଦେଇପାରେ । ଜୀବନରେ ହସିବା କାନ୍ଦିବା ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଧାରା । ସେଥିପାଇଁ ଦୁଃଖରେ ବି ମଣିଷ ହସେ । କାରଣ ମଣିଷ ଯଦି ସବୁବେଳେ କାନ୍ଦେ, କେବଳ କରୁଣ ହୋଇଉଠେ ନାହିଁ, ବରଂ ଏକ ମୃତ ଭଳି ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅନୀହା ହୋଇପଡ଼େ । ତେଣୁ ଜୀବନରେ ହସର ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ହାସ୍ୟରସ-ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

''ଅସଙ୍ଗତି ହାସ୍ୟରସର ଜନନୀ । ଯାହା ସବୁବେଳେ ପରିବେଶ ସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ ସଙ୍ଗତ । ଏଥିରୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେହିଁ ସାଧାରଣ ଦିଗରେ ତାହାପ୍ରତି କୌତୁକ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଲୋକନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହି ଅସଙ୍ଗତିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ହାସ୍ୟରସ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । 'ଦଣ୍ଡନାଟ'ରେ ଯୋଗୀ ଏବଂ ଯୋଗିଆଣୀ ଦୃଶ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସ ଏହି ଅସଙ୍ଗତି ହିଁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ନାରୀଟିଏ ସନ୍ୟାସ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିବା ତାହାର ସ୍ୱାମୀକୁ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ି ରାସ୍ତାକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବା ଏବଂ ସନ୍ୟାସୀ ସ୍ୱାମୀକୁ ହଠାତ୍ ଆବିଷ୍କାର କରି ତାକୁ ଘରକୁ ଫେରାଇନେବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଅସଙ୍ଗତି ବିଦ୍ୟମାନ ।'' (୫୫) ଯୋଗୀ ପୁନର୍ବାର ଘରକୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ଗୀତ ଗାଉଛି –

ତୁମ୍ଭ ବୋଲ ଦିନା କଲି ବନ୍ଧାଲରେ
ତୁମ୍ଭ ବୋଲ ଦିନା କଲି
ଯୋଗୀ ବେଶ ଛାଡ଼ି ସଂଯୋଗୀ ହେଲି
ହାତ ଧରି କରି ନେଲି ।

ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ତରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ବିବାହ କଲେ ପ୍ରତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାକୁ ପରାସ୍ତ ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ନାରୀର ମନ ରକ୍ଷିବା ତା' ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ତରୁଣୀ ପତ୍ନୀର ଝିଙ୍ଗାସ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ବୃଦ୍ଧର ଏହି ଅସହାୟତା ଓ ଦୁର୍ବଳତା ତାକୁ ସମାଜରେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କରିଥାଏ । ବୁଢ଼ାର ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି କରି କହିଥାଏ –

ହଳଦୀ କାଠୁଆ ଜମ ମୋ ବୁଢ଼ାରେ
ହଳଦୀ କାଠୁଆ ଜମ
ତତେ ନ ନେଇ ଯା' ଛାଡ଼ିବି ଯମ
ତୋ ଠାରେ ନାହିଁ ମୋ ମନ ବୁଢ଼ାରେ ।

Scanned with CamScanner

ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ସମାଜପତିମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଜଣେ ତରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଏହା ବିପ୍ଳବ ଘୋଷଣା ନୁହେଁ କି ? ହାସ୍ୟକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କର ପ୍ରହସନ ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜପତିମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି କରି ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ସମାଜପତି ଲୋକମାନଙ୍କର ମାନ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ବହୁ ସମୟରେ ସେମାନେ ତାହା ଭୁଲି ଯାଇ ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମାଲୋଚନା କରି ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି –

ଏବେ ତ ମୀରପେ ପ୍ରବଳ ହୋଇଲେ
　　　　ଅଣିଛି ସ୍ତ୍ରୀଅଙ୍କ ହଟିଲା ତେଜ
ଭୁଖଜନ ଧରି ମିଶିଯେ ଲିପିଲେ
　　　　ହାଣ୍ଡିଶାଳେ ପଶି ଗାଳିଲେ ପେଜ
ମିଶିଯେ ତ ଢେଙ୍କି ଶାଳରେ ଚଢ଼ିଲେ
　　　　ମୀରପଙ୍କପାଇଁ ପାରିଲେ ଶେଯ । × ×

ସେହିପରି କାଶୀପୁର ରାଜଭ୍ରାତା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିହର ରାୟଙ୍କ 'ଦୁର୍ଜୟମାନ ଲୀଳା'ରେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା ଘଟିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥାଏ –

ହେ ମୂଢ଼ ସ୍ତ୍ରୀଆଳେ ତୁମେ ଟଳ ସିରୀ ବୋଲେ ରେ
ତୁମ ନାକାନାଶ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ, ପୁରେ ପୁରେ ପ୍ରତିଦିନରେ

ବୈଷ୍ଣବପାଣିଙ୍କର ବହୁ ଗୀତିନାଟ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରଚୁର ଉଦାହରଣ ରହିଛି । ମାତ୍ର ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଦେବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁଠାରେ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା ଘଟିଛି, ତା'ର ମଧ୍ୟରେ ନୀତିଶିକ୍ଷା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ତେଣୁ ସେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ –

ଦେଖ ଦରଶକ ଗଣ ଏ ସଂସାର ରୀତିକି
ଶିଖ ଏଥୁଁ ମହାଶିକ୍ଷା ଭିକ୍ଷା ମୋର ଏତିକି

ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିବେଷିତ ହାସ୍ୟରସ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ । ଜଣେ ଗ୍ରାମବାସୀ ତା'ର ସାଙ୍ଗକୁ କହିଛି –

ଆଲୋ କୁଲାମାଆ ! କୁଳାଟାକୁ ଛାଡ଼ିଲୁ କି ?
ଝୁଲାମାଳୀ ଆଣ୍ଠୁ ଆଣ୍ଠୁ ହୁଡ଼ିଲୁ କି ? × ×
କେତେ ବଡ଼ ପଲମଟା　　ପାଚିଥିଲା ହୋଇ ପିଠା
କାନ୍ଥ ପରେ ଥିଲା ତା' ନ କାଢ଼ିଲୁ କି ?
ବେଙ୍ଗ ବେଙ୍ଗ ମୁଣ୍ଡି କରି　　ବଢ଼ାରୁ ଆଣି ଅଡ଼ାଡ଼ି
ଦଉଡ଼ା-କାନିରେ ବାନ୍ଧି ଭିଡ଼ିଲୁ କି ?

Scanned with CamScanner

ବୈଷ୍ଣବପାଣି ତାଙ୍କର 'ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ଚୂଡ଼ାମଣି'ରେ ରାଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାର ବିବାହ ବିଷୟରେ ଦୂତଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେପରି ନାଗରା ଦେଇ ପ୍ରକାଶ କରାଇଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ହାସ୍ୟରସର ଦ୍ୟୋତନା ମିଳିଥାଏ –

ଶୁଣ ଭାଇରେ, ମୁଁ ତ ଆସିଛି ନାଗରା ଦେଇରେ
ବିଭାହେବେ ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀ ତନୁଜାକୁ ଏହିକ୍ଷଣି ଗଲେ କହିରେ
ଗୋପୀ ଶତପଥୀ କାଖେ ଯାକି ପୋଥି ଆସିବ ଏଥିକି ଧାଇଁରେ
ବଗଜୁ ବାରିକ ଏଡ଼ିକି ଖଟଡ଼ ଡାକି ଡାକି ଶୁଣୁ ନାହିଁରେ
ଠୁରା ଭରତିଆ ମଶାଲ ସେଡ଼ିକି ଚାଲିବ ଆଗେ କାନ୍ଦେଇରେ
ନକୁଳ ରାଉତ କପାଳ ଖୋଲିଛି ମରିଯିବ ଖାଇ ଖାଇରେ

କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମଧୁମଙ୍ଗଳ ମୁଖରେ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ଯେଉଁ ବିକୃତ ଅନୁକରଣ କରାଇଛନ୍ତି, ତାହା ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ –

ଲଡ଼ଡ୍ରୁସ୍ନିଗ୍ଧ ରୂପଂ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁ ସ୍ୱରୂପଂ ଲଡ଼ଡ୍ରୁ ଜଗନ୍ମୋହନଂ
ଲଡ଼ଡ୍ରୁ ଗ୍ରାସିକରି କ୍ଷୁଧା ଅପହରି ଲଡ଼ଡ୍ରୁ ଚିତ୍ତୋନ୍ମାଦନଂ
ସଦ୍ୟଖଣ୍ଡ କ୍ଷୀରି ଲଡ଼ଡ୍ରୁ ସଙ୍ଗକରି ଲଡ଼ଡ୍ରୁ ଗୁରୁଣାଂ ଗୁରୁ
ଲଡ଼ଡ୍ରୁ ହୀନେ କେବେ ତୁଣ୍ଡଲାଳ ଦ୍ରବେ ଲଡ଼ଡ୍ରୁ କୁହାରେ ଦୂରୁ

ଲୋକନାଟ୍ୟର ଅନ୍ୟତ୍ର ମଧ ହାସ୍ୟରସର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ –

ବାହାରେ ଦୁଆରି ହୁଣ୍ଡା ଚଢ଼ି ଶଗଡ଼ ଦଣ୍ଡା
ଭାଇ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ଅଟେ ପ୍ରେମାଗତ
ମାଛ ଛାଡ଼ି ଖାଏ ଗେଣ୍ଡା

ଏହା ବ୍ୟତୀତ 'ଚଇତିଘୋଡ଼ା' ଆଦି ନାଟ୍ୟରେ ଚଢ଼େୟା ଏବଂ ଚଢ଼େୟାଣୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଛଳରେ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା ଘଟିଛି । ଏହିପରି ବିଚାର କଲେ, ଲୋକନାଟ୍ୟର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ହାସ୍ୟରସର ଅପୂର୍ବ ବିଳାସ ଘଟିଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ।

ବାତ୍ସଲ୍ୟ ରସ – ଆମର ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ମାତାପିତା ଏବଂ ସନ୍ତାମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ । ସନ୍ତାନ ଯେତେ ବଡ଼ ହେଲେହେଁ ମାତା ନିକଟରେ ସେ ଗେହ୍ଲାବସରର ଛୋଟ ପିଲାଟିଏ । ତାକୁ ଖୁଆଇଦେବାରେ, ବେଶ କରାଇବାରେ, ତା'ର ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ବିପଦରେ ମାତୃହୃଦୟର ଅପୂର୍ବ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ମମତା ଫିଟିପଡ଼ିଥାଏ । ଲୋକନାଟ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରେ ଏହିପରି ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ପରିଚୟ ସୁଲଭ ହୋଇଥାଏ । ବିଶେଷଭାବରେ କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ ଯଶୋଦାଙ୍କର

Scanned with CamScanner

ଗପର ଯଥାର୍ଥ ...

ମଲାଣେ ରଥ ପଠାଇବାର ଦେଖି ଯଶୋଦା ଚାହିଁଛନ୍ତି ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ବିଷଦେଇ ତା'ପରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିନେବାପାଇଁ । ସେଥିପାଇଁ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅତୀତର କ୍ରିୟାକଳାପ ମନେ ପକାଇ ସେ କହିଛନ୍ତି –

ଦୁଃଖୀଧନ ନୀଳମଣିରେ
ମାଆ ବୋଲି କିଏ ଡାକିବ ମୋତେ
ଗୋରୁ ଘେନି ଫେରି ଆସିଲା ବେଳକୁ
କାହାଲାଗି ଜଗି ବସିବି ପଥେ ।
ଯେବେ ବିକା ଆସିବ କୋଳି
କାନ୍ଦି କିଏ କରିବ ଅଳି
ଚଳି ହେଉଥିଲେ ଧୂଳି ବୋଳି ହୋଇ
ବୋଲି କେ ଖେଳିବ କାନି ପଣନ୍ତେ ।
ଯେବେ ଦହି ମୁହାଁ ହୋଇବ
କିଏ ସେ ଲବଣି ଖାଇବ
ହୋଇଣ ଆନନ୍ଦ ଗାଈ ଦୁହିଁବାକୁ
ଶିକା ଛନ୍ଦ ଘେନି କେ ଯିବ ହାତେ ।

ଗୋପାଳ ଦାସଙ୍କ 'ବୃହତ୍ ରଙ୍ଗସଭା ସୁଆଙ୍ଗ'ରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ମୁଖରେ ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି –

ଆହା ବାପ ଦୁଃଖୀ ଧନରେ   ମାଆ ମାଆ ବୋଲି କିଏ ଡାକିବ
ତୋତେ ମୁଁ ପାଇଲା ଦିନୁ   ସବୁ ଦୁଃଖ ଯାଏ ମନୁ
ଏଣୁ ତେଣୁ ଆସି କିଏ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଗୋଳ କରିବ
ଆଉ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଗୋଳ କରିବ ।
ଦୁଧ ସର ଛେନା ଦହି   ରଖିବି ମୁଁ କାହା ପାଇଁ
ଲବଣି ଖାଇବାପାଇଁ କିଏ ସେ ଅଳି କରିବ
ଆଉ କିଏ ସେ ଅଳି କରିବ ।

Scanned with CamScanner

ଆସରେ କଳାମାଣିକ, ସାଜି ଦିଏ ମୁଁ
ପୀତବାସ ଝଙ୍ଗଧଡ଼ା ସଜାଡ଼ି ଦିଏ ତୋ ଜୁଡ଼ା
ମୟୂର-ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ଚୂଡ଼ା ଦେଖୁଥାଏ ମୁଁ
କଟିରେ ଦେବି କିଙ୍କିଣୀ ବାଜୁଥିବ କିଣି କିଣି
ଚରଣେ ଚାରୁ ନୂପୁର ଖଞ୍ଜିଦିଏ ମୁଁ
ଭାଲେ ଗୋରୋଚନା ଚିତା ନାସାରେ ଗଜ ମୁକୁତା
ବାହୁରେ ମୋତି ବାହୁଟି ବାନ୍ଧିଦିଏ ମୁଁ
ବଜାଇ ମୁରଲୀ ଥରେ ନାଚିଯାଅ ମୋ ଆଗରେ
ଶୁଭେ ଗୋଠ ବାହୁଡ଼ାକୁ ଚାହିଁଥାଏ ମୁଁ

'ଦୁର୍ଜୟମାନ ଲୀଳା'ରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ଭୃଙ୍ଗବର ରାୟ ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ଚମତ୍କାର ଉଦାହରଣ ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି –

ନୀଳମଣିରେ, ନ ଖାଉ କି ଘେନିରେ
ଅତି ଯତନେ ରୋହିଣୀ
କରିଥିଲା କ୍ଷୀରକ୍ଷାରିଣୀ
ଦେଲି ତୋର ମନ ଜାଣିରେ

ଲୋକନାଟ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ବାତ୍ସଲ୍ୟରସର ବହୁ ଉଦାହରଣ ରହିଛି ।

ଶୃଙ୍ଗାରରସ – ରସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଗାରରସ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ରସ ବୋଲି ଆଳଙ୍କାରିକମାନେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାନ୍ତି । ଏହା ଆଦିରସ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତ । ସେଥିପାଇଁ ଭୋଜ କହିଥିଲେ –

ଶୃଙ୍ଗାରୀ ଚେଦ୍ କବିଃ କାବ୍ୟେ ଜାତଂ ରସମୟଂ ଜଗତ୍
ସ ଏବ ଚେଦଶୃଙ୍ଗାରୀ ନୀରସଂ ସର୍ବମେବ ତତ୍ ।

ନାୟକନାୟିକାଙ୍କର ପରସ୍ପରର ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ, ଶୋଭାବର୍ଣ୍ଣନ, ହାବ-ଭାବ, ବିଭିନ୍ନ କ୍ରିୟାକଳାପ ଏବଂ କ୍ରୀଡ଼ା ଶୃଙ୍ଗାରରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ବୈଷ୍ଣବଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହା ମଧୁରରସ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ରାଧା-କୃଷ୍ଣ, ଗୋପାଙ୍ଗନା-କୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ-କୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହି ରସ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉଦାହରଣ ବିରଳ ନୁହେଁ । 'ଶରଦ ରାହାସ'ରେ ରାଧାମୋହନ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ

Scanned with CamScanner

ମୁଖରେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଚାଟୁବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଶୃଙ୍ଗାରରସର ଦ୍ୟୋତନା ମିଳିଥାଏ –

ରେ ରସାଳସା !
ଛାଡ଼ ମୋ ବନ୍ଧୁ ଆଡ଼ ତୃଷା
କଥାକୁ ସିନା ସହି
ଏପରି ଦେଲି କହି
ଧୂଳିଧୂସରା ଧରାବସାରେ ।

ଗୋପାଳ ଦାସ ତାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଗୀତି-ନାଟ୍ୟରେ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଉକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଶୃଙ୍ଗାରରସର ସୂଚନା ରହିଛି –

ଗୋରୀ ନ ମାର ମାର-ଖଣ୍ଡାରେ
ମୋତେ ଚାହାଁ ଥଣ୍ଡାରେ
ଅଣ୍ଡାକୁ ଦେଇ କଷି   ସମର କର ଆସି
କାର୍ତ୍ତିକ ଯେହ୍ନେ ନାଶି ଚଣ୍ଡାରେ   (ମହିଷାସୁରବଧ)

ମୋହନସୁନ୍ଦର ଦେବ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ 'ଶରତ ରାସ'ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଚାଟୁବାଣୀରେ ଶୃଙ୍ଗାରରସର ପରିଚୟ ରହିଛି –

ରଖ ରଖ ରସିକାରେ ଘନକୁନ୍ତଳା !
ତୋ କରକୁ କଳାକାଚ ମାନିବ ପରା
ଏ ଅଙ୍ଗକୁ ସଙ୍ଗିନୀ   କୁଶପାଣି ବିନ୍ଧାଣି
ଅଜାଡ଼ି ସୁରସ କେତେ ସଜାଡ଼ିଥିଲା । × × ×

ବୈଷ୍ଣବପାଣିଙ୍କ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲାଖବିନ୍ଧା'ରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହଂସିନୀ ନିକଟରେ ନିଜର ବିରହ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳେ ଏହି ରସର ପରିଚୟ ମିଳିଛି –

ଭାସିଲି ଭାସିଲି ଦାସୀ ବିରହ-ସାଗରେ ଗୋ
ଦଂଶିଲାଣି ମାର-ଅହି ମୋହରେ ଅଙ୍ଗର ଗୋ
ଜନମିଲି ରାଜକୁଳେ କେଉଁ ଦୁର୍ଯୋଗରେ ଗୋ
ଭଗାରି ହେଲେ ପିଅର କିପାଁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଗୋ
ବର ଖଞ୍ଜିଲେ ନାହିଁ
ତାହା ଭାବି ଭାବି କ୍ଷୀଣ ହେଲା ଦେହୀ ।

ଗୋପାଳ ଦାସଙ୍କ 'ରୁକ୍ମିଣୀ ବିବାହ'ରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉଦାହରଣ ରହିଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ –

ଆମ୍ଭ ସୁକୁମାରୀ କୁମାରୀ ସରିଲାଣି
ହର-ଅରି ବେଦନା ଘାରିଲାଣି
କରି ଧରା ଶୟନ ଚରିତେ ନାହିଁ ମନ
ହରିତ ଅପଘନ ଥରିଲାଣି ।
ଝଳା ହେମକୁ ଜିଣି କଳା ଅଙ୍ଗ ହେଲାଣି
ଡୋଳା ଭଙ୍ଗିମା ଠାଣି ସରିଲାଣି ।

କରୁଣରସ – ପ୍ରିୟଜନର ମୃତ୍ୟୁ ବା ବିପଦର ଆଶଙ୍କା କରୁଣରସର ଉଦ୍ରେକ କରାଇଥାଏ । ଆଳଙ୍କାରିକମାନେ ଏହାକୁ ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠରସର ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି । ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦର ଫଲ୍‌ଗୁ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ, କେତେକ ସ୍ଥଳରେ କରୁଣରସର ସୁମଧୁର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ପାଣିଙ୍କ 'ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶକ୍ତିଭେଦ'ରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଶକ୍ତିଭେଦ ହେବା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯେପରି କ୍ରନ୍ଦନ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ କରୁଣରସର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ –

ଯେଉଁ ଶମ୍ପା-ଚମ୍ପା-ଅଙ୍ଗ ଚାହିଁ
କାଳେ କାମିନୀ ହୁଅନ୍ତି ମୋହି
ସେହି ଦେହୀ ଏହି ମହୀରେ ଲୋଟିଲା
ଏହା ନୟନେ ଦେଖିଲି ମୁହିଁରେ ସୌମିତ୍ରି !
ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ମୁହିଁ
କର୍ମହୀନ କେ ମୋଠାରୁ ନାହିଁ
ରଜନୀ ପାହିଲେ ରାଜା ହୋଇଥାନ୍ତି
ଆଣି ବଣେ ବୁଲାଇଲା ବିହି ରେ ସୌମିତ୍ରି !

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଗୁଣ ଗାନକରି ଓ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ସ୍ମରଣ କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୁଖରେ ଯେଉଁ ଶୋକ ପ୍ରକାଶିତ, ସେଥିରୁ କରୁଣରସର ଯଥାର୍ଥ ନିଦର୍ଶନ ମିଳିଥାଏ । ଲୋକନାଟ୍ୟର ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ କରୁଣରସ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଛି ।

ବୀରରସ – ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ବୀର ଉକ୍ତିରୁ ବୀରରସର ପରିଚୟ ମଳିଥାଏ । ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବୀରତ୍ୱର ଯଥାର୍ଥ ପରିପ୍ରକାଶରେ ଏହି ରସର ଅବତାରଣା ଘଟିଛି । ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଅମରବିଳାସ'ର 'ବାଦନ' ମୁଖରେ ବୀର ରସାତ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଏହାର ପରିଚୟ ଦିଆଯାଇଛି –

Scanned with CamScanner

ଲଣ୍ଡାରଣ୍ଡି କଥା ଛାଡ଼, ଛାଡ଼ ଭାଣ୍ଡ
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବୁରେ
ଅଣ୍ଡା ହୋଇ ତୁହି ହେଣ୍ଡାଙ୍କ ଉପରେ
ଦଣ୍ଡକରେ ଯିବୁରେ
ମେଣ୍ଢା ପଶୁପରି ତୋ ସ୍କନ୍ଧରେ ଆଜି
ଖଣ୍ଡା ଦେବୁ ହୁଣ୍ଡାରେ
ଚଣ୍ଡାଳିଆ ବୁଦ୍ଧି ଦେଉଛିତେ ବିଧି
ଅଣ୍ଡା କରି ଦେବୁରେ
ଗୁଣ୍ଡା କରି ତୋର ମସ୍ତକେ
ଛିଣ୍ଡାଇବୁ ମନୁ ଚିନ୍ତାରେ × ×

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ଭକ୍ତିରସର ଅଭାବ ନାହିଁ । ରାମଲୀଳା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା, ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ନାଟ୍ୟରେ ଭକ୍ତିରସର ବିମଳ ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ 'ଲୋକନାଟ୍ୟ'ରେ ବିବିଧ ରସର ମଧୁର ସମନ୍ୱୟ ଘଟି ଏହାକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି ।

ଲୋକନାଟ୍ୟର ଭାଷା

ଲୋକନାଟ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ଅପୂର୍ବ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଏଥିରେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାର ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଗ ନ ଥିଲେହେଁ, ଯୁଗରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷା ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ ସ୍ଥାପନାର ଉଦ୍ୟମ ରହିଛି ।

୧. ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଲୋକର ବିକୃତ ଅନୁକରଣ –

ଲଡ୍ଡୁସ୍ନିଗ୍ଧ ରୂପଂ ପୂର୍ଣ୍ଣେନ୍ଦୁ ସ୍ୱରୂପ ଲଡ୍ଡୁ ଜଗନ୍ମୋହନଂ
ଲଡ୍ଡୁ ଗ୍ରାସ କରି କ୍ଷୁଧା ଅପହରି ଲଡ୍ଡୁ ଚିତ୍ତୋନ୍ମାଦନଂ
(କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ)

୨. ବଙ୍ଗଳା ମିଶ୍ରିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା –

ଏଇମିତି ନିଶି ପ୍ରହରେକ ଆସି
ଭୋଜନ ସାରି ଶୁତିଲ ହେ
ଯୋଗମାୟାବଲେ ସର୍ବେ ନିଦ୍ରା ଭୋଲେ
ଚାମରେ ଅଚେତା ହେଲ ହେ
(ବସନ୍ତରାସ- ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ)

Scanned with CamScanner

୩. ହିନ୍ଦୀ ମିଶ୍ରିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା –

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜନ କେସେ ଆୟା ହୋ
ମନ୍ତ୍ରୀ ହସ୍ତେ ଛତ୍ର ଶୋଭା ପାୟା ହୋ
ଶିରମେ ମୁକୁଟ ସାଜେ ×× (ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀ ହରଣ - ଭିକାରୀ ନାୟକ)

୪. ହିନ୍ଦୀ ମିଶା ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ଓଡ଼ିଆ –

ଖବରଦାର ହେ କଂସ ରାଜାହିଁ
ପ୍ରତାପପୁର କହେ
ଏ ତାରାତ୍ କୋନ୍ ପିସାବ୍ କିଏ
ତା'ର ଠୁକି ଡାରେଙ୍ଗେ, ତା'ର ଠୁକି ଡାରେଙ୍ଗେ
(ଗୋପଲୀଳା - ବିପ୍ର ସଦାଶିବ)

'ମୋଗଲ ତାମସା'ରେ ହିନ୍ଦୀ, ପାର୍ସୀ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମିଶ୍ରଣ ଦେଖାଯାଏ।

୫. ହିନ୍ଦୀ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ –

ବଡ଼ ମଜା ସେ ଚାଲେ ଜମାଦାର
କାନ ତେ କଲମ କାଠି, ହାତମେ ଦବାତ ବାଟୀ
କାହାଁ ଗିୟା ଓ ବେଟା ଚୌକିଦାର
(ତ୍ରିନାଥମେଳା ସୁଆଙ୍ଗ - ମାଗୁଣି ସାହୁ)

୬. ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଆଳଙ୍କାରିକତା ସହିତ ଭାଷାର ସାରଲ୍ୟ -

କୁନ୍ଦ ରଦନି ହୃଦଚନ୍ଦନ ବ୍ରଜପୁର
ସୁନ୍ଦରବର ନୀଳ ନିନ୍ଦନ ଘନ ତନୁ
(ଶରଦରାହାସ – ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରାଜେନ୍ଦ୍ର)

୭. ଅମିତ୍ରାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ –

ସାମାନ୍ୟ ଗୋପାଳ ପୁତ୍ର ଜାଣେ କି କୁହୁକ !
ସମସ୍ତ କୌଶଳ ମୋର କଲାଣି ସେ ବ୍ୟର୍ଥ,
କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !
ପ୍ରକମ୍ପିତ ତ୍ରିଭୁବନ ଯାହାର ପ୍ରତାପେ
ଦେବାସୁର, ଯକ୍ଷ, ରକ୍ଷ, ଗନ୍ଧର୍ବ, କିନ୍ନର
ଭୟେ ଯାର ପଦାନତ ।
(ବ୍ରଜ ବର୍ଣ୍ଣନ – କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର)

Scanned with CamScanner

୮. ଢିବ୍ୟ ଅଦିବ୍ୟ ପଦର ମିଳନ –
ଢିରେ ଗଉଡ଼ ଗାଡିମା ଖଣ୍ଡି ଛାଡ଼
ଗାଇଗୋଠ ବନ ନୁହଁଇରେ ଧନ ଏହି ମଧୁପୁର ଗଡ଼
ଆରେ ଚଞ୍ଚଳ କୁଳାଙ୍ଗ ପାଜି ପରପଞ୍ଚ ଅଟ ଶଳା ବଖେଡ଼
ହୀନଜାତି ହୋଇ ପିନ୍ଧିବାରପାଇଁ ରଜାର ବସନ ଲୋଡ଼
(ଦ୍ୱିଜ ଚୈତନ୍ୟ)

୯. ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷା –
ରସର କେଲି ବୋ –
ରସକୁ ରସିକିଆରେ ଧାନଫୁଲ କସିଆ
ମନ୍‌କଲେ ଘେନି ଦେବି ସୁନାର ଫାସିଆ (ରସରକେଲି)
ଡାଲଖାଇବୋ –
କୃଷ୍ଣ ଯାଇଥିଲେ ଯମୁନାକୂଳ
ରାଧା ଯାଇଥିଲେ ଆନିତେ ଜଳ
ଧରିନେଲେ ହାତ କଲା କହ୍ନାଇ × × (ଡାଲଖାଇ)

କରମା ନାଚରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଛି ।

୧୦. ଓଜଃ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର –
ଭଣ୍ଡ, ଭାଣ୍ଡ, ଖଣ୍ଡ, ଅଣ୍ଡା, ଭେଣ୍ଡା, ମେଣ୍ଢା, ଷଣ୍ଢା, ଥଣ୍ଡା, ଗୁଣ୍ଡା, ହୁଣ୍ଡା ଇତ୍ୟାଦି ।

୧୧. ଗ୍ରାମୀଣ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ –
(i) ଆଲୋ ବୁଲାମାଆ ! କୁଳାଟାକୁ ଛାଡ଼ିଲୁକି ? (ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି)
(ii) ଏବେ ତ ମାଇପେ ପ୍ରବଳ ହୋଇଲେ × × (କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ)
(iii) ନାଟୁଆ ବୋଲାଉଅଛ ପାଠ ନାହିଁ ପଢ଼ି
ନିପଟ ମୂରୁଖ ଶଳା ଛୁଇଁ ନାଇଁ ଖଡ଼ି (ଦ୍ୱିଜ ଚୈତନ୍ୟ)

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗାଉଁଲି ଶବ୍ଦ –
ରାଣ୍ଡ, କୁଟି, କୁଳିଚି, ବେପାର, ମାନତି, ଗଉରୁ, ଉଗୁରି, ତୁଟୁକା, ଉଠିଆରି, ମୁଠି, ଖୋଇଠେଙ୍ଗ, ମୁଲକ, ଆଟିକା, କତିକି, ଥୋବଡ଼ା, ଦାଉ, ହାପୁଡ଼ି, ତୁଉଣ, ଉଛୁର, ତଡ଼ାଇ, ଗୋଇ, ନିଅଂଶିଆ, ଜରିବ, ଚାହି, ସାଉଡ଼, ହାଲକୁ, ଆବୁରା, ଖୁଣ, ଏକ୍ଷଣି, ଯୁଝ ଇତ୍ୟାଦି ।

୧୨. ଯାବନିକ ଶବ୍ଦ –
ଗୋଲାମି, ଖାରଜ, ଜମାଦାର, ଇଜିରାଦାର, ଜୋରିମାନା, ବାଦ୍‌ଶା
ବେଜାର, ଖାମିନ୍ଦ, ଜୁଲମ, ସଲାମି, କାଫେର, ଜବାବ, ଖାରଜ
ପାର, ଜପୋର, ରଫା, ଫରକ, ଜୁଲମ, ଜାମିନ, ତଲବ, ହଲପ
କାଜି, ଖାମିନ୍ଦ, ହୁକୁମ ଆଦି ।

୧୩. ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଶବ୍ଦ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ –
ଝକି ଝକି, ସଦି ସଦି, ଝଟ ଝଟ, କୁଆଁକୁଆଁ, ଥାଉଥାଉ, ମଳିମଳି,
ଘଡ଼ିଘଡ଼ି, ଥରଥର, ଥାଉଁଥାଉଁ ଇତ୍ୟାଦି ।

୧୪. ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶବ୍ଦ –
କଟକଟ, ହରବର, ଗଡ଼ାପଡ଼ା, ଶିଖାଶିଖି, ବିକାବିକି, ବାସନପାସନ,
ଫୁଙ୍କାଫୁଙ୍କି, ଚାଉଳପାଉଳ, ନାଲିଛାଲି, ହଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମା, ଛଟପଟ,
କଲବଲ, ଧଡ଼ପଡ଼, ଟକାଟକି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରିଭାବରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟ୍ୟ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେ ବୈପ୍ଳବିକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିଛି, ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ପୁଣି ଶବ୍ଦର ଉପଯୁକ୍ତ ସଂଯୋଜନା ଏହି ଲୋକନାଟ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟତମ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ପ୍ରଭାବ ବିଭିନ୍ନ ନାଟ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କଳାହାଣ୍ଡି, ସମ୍ବଲପୁର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ବାଲେଶ୍ୱର, କୋରାପୁଟ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଲୌକିକ ଭାଷା ଏଥିରେ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ରୂପଲାଭ କରିଛି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୋକନାଟ୍ୟ ରଚୟିତା ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ, ଦୂରଦୃଷ୍ଟିସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ସାମ୍ୟଭାବାପନ୍ନ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

କେତୋଟି ଆଞ୍ଚଳିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟ୍ୟଧାରା

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ – ଏହି ନାଟକଟି ଜଳନ୍ତରର ରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା ହୋଇଛି । ୧୯୭୩ ମସିହାରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ । ମାତ୍ର ଗୌରହରି ପରିଚ୍ଛା ଏହାର ରଚୟିତା ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଅତୀତରେ ଅନେକ ବିଖ୍ୟାତ ସ୍ରଷ୍ଟା ସେମାନଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ରଚନାମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଇଥାଏ । ଏହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୂପେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ 'କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ'କୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ସାମନ୍ତବାଦର ଛତ୍ରଚ୍ଛାୟା ତଳେ ବସବାସ କରୁଥିବା ସାହିତ୍ୟିକ ନିଜର ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଜୀବନଯାପନପାଇଁ ନିଜର କୃତିକୁ ରାଜାଙ୍କ

Scanned with CamScanner

ନାମରେ ଭଣିତା କରିଦେଇ ନିର୍ଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବାଣୀ ଆରାଧନାକୁ ବୃତ୍ତି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୌରହରି ପରିଚ୍ଛା ତାଙ୍କର ଏହି ବହୁଜନପ୍ରିୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ'ଟିକୁ ରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା କରିଥିବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ମନେହୁଏ ନାହିଁ ।

ଦକ୍ଷିଣ-ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟକ । ଊନବିଂଶ ଶତକର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଏହାର ରଚନା ସମୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ତତ୍କାଳୀନ ସାଂସ୍କୃତିକ ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଶ୍ରୀ ହେରମ୍ବନାରାୟଣ ଦାସ ମହାପାତ୍ର ଏହାର ପ୍ରସ୍ତାବନାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି – "ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଏହା ଏକ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟକ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଲୀଳା ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ସନ୍ଧିକାଳରେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକର ଜନ୍ମ ।" ଲୋକନାଟ୍ୟର ବିକାଶରେ ଏହି ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକଟିର ଭୂମିକାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଧର୍ମ ଏ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏକତା-ସୂତ୍ରରେ ବନ୍ଧନ କରିପାରିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଧର୍ମ ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଚିନ୍ତା କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏକାଧିକ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମର ସାମାଜିକ ପରମ୍ପରାରେ ବହୁ ଦେବଦେବୀ ଆବିର୍ଭାବ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଶୈବ ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରତିପାଦନ ନିମିତ୍ତ ନୃସିଂହ ଆରାଧନାର ପରମ୍ପରାର ସୃଷ୍ଟି । ସେହି ନୃସିଂହ ଆରାଧନା ପରମ୍ପରାର ବିଭିନ୍ନ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରୁ 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ' ଅନ୍ୟତମ ।

ଭ୍ରାତା ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେବା ପରେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ମନରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣା ଓ ଜିଘାଂସା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଦେଶରୁ ବିଷ୍ଣୁ ଉପାସନାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଚ୍ଛେଦ କରିବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛି । ମାତ୍ର ତା' ପରିବାରର ଶିଶୁପୁତ୍ର 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ' କିନ୍ତୁ ସର୍ବଦା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ କରିଛି । ଏହା ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ପକ୍ଷରେ ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ହୋଇଉଠିଛି । ବହୁ ନିର୍ଯାତନା ଓ ଧମକ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରହ୍ଲାଦକୁ ବିଷ୍ଣୁ-ଉପାସନାରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇ ନ ପାରିବାରୁ ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପରିଚୟ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଛି । ପୁତ୍ର ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱୟଂ ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ଏବଂ ସର୍ବବ୍ୟାପକ କହିବା ପରେ ଏକ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ବିଷ୍ଣୁ ଏଥିରେ ଉପସ୍ଥିତ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଛି । ପ୍ରହ୍ଲାଦର ଦୃଢ଼ୋକ୍ତି ଓ ସ୍ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ ନୃସିଂହ ଅବତାରରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁକୁ ନିଧନ କରିଛନ୍ତି । ବହୁ ପରିଚିତ ଏହି ପୌରାଣିକ କାହାଣୀଟିକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାଟକ'ଟିର ସୃଷ୍ଟି ।

Scanned with CamScanner

ଉକ୍ତ ନାଟକରେ 'ପ୍ରହ୍ଲାଦ' ହିରଣ୍ୟ ଓ ଲୀଳାବତୀ ହେଉଛନ୍ତି ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର । ଏହାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆହୁରି ଅନେକ ପାର୍ଶ୍ୱଚରିତ୍ର ବା ସହାୟକ ଚରିତ୍ର ଅଛନ୍ତି । ଚରିତ୍ରାନୁଯାୟୀ ଚାରିତ୍ରିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦନରେ ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ନାରୀସୁଲଭ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହିଷ୍ଣୁତା, ପତିପରାୟଣତା ଓ ମମତା ଯେପରି ଲୀଳାବତୀ ଚରିତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଥାଏ, ଅନୁରୂପ ଦାନବସୁଲଭ ଅହଂ, ଜିଘାଂସା, ଅତ୍ୟାଚାର ହିରଣ୍ୟର ଚରିତ୍ର ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ ତଥା ଶିଶୁଜନସୁଲଭ ସରଳତା, ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ସହନଶୀଳତା ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରିତ୍ରର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏଥିରେ କୌଣସି ଦୃଶ୍ୟ-ବିଭାଜନ ନାହିଁ । ଆଞ୍ଚଳିକତାର ସ୍ପର୍ଶ ଉକ୍ତ ନାଟକର ଅନ୍ୟତମ ଲାକ୍ଷଣିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ସଂଳାପ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେହେଁ ସେ ସମୟରେ ତାହା ଥିଲା ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟକ । ତେଲୁଗୁ ଓ ପାର୍ସୀ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଏଥିରେ ରହିଛି । ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ରାଗରାଗିଣୀର ଆଧାର ଉପରେ ରଚିତ । ଅଭିନେତା ଗାନ ଆରମ୍ଭ କରେ ଓ ପାଳିଆମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶେଷ ପଦର ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଦୀର୍ଘ ସମୟ ଧରି ଅଭିନୟ ଚାଲିଲେ ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶକମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ଏହାର ରସକୁ ଉପଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଏଥିରେ ବୀରରସ, ଶୃଙ୍ଗାରରସ, ବାତ୍ସଲ୍ୟରସ, କରୁଣରସ, ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି । ସାମାଜିକ ଜୀବନର କେତେକ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ । ଆମ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ମନୋଜ୍ଞ ସମାବେଶ ଏଥିରେ ଘଟିଛି । ଅତୀତରେ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହା ଏପରି ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଉଠିଥିଲା ଯେ, ଏହାକୁ ଅନୁକରଣ କରି ସେହିପରି ଆଉ କେତୋଟି ନାଟ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ନୌଟଙ୍କୀ – ଉତ୍ତରଭାରତ, ବିଶେଷକରି ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶର ଏହା ଏକ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟ୍ୟଧାରା । ଉତ୍ତର ଭାରତର ସମସ୍ତ ଲୋକନାଟକ ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଗୋଟିଏ ପରିଚିତ ପ୍ରେମକାହାଣୀର ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଉପରେ ଏହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସୁଲତାନଙ୍କ ରାଜକୁମାରୀ ହେଉଛି ନୌଟଙ୍କୀ । ତା' ସହିତ ଏକ ସାଧାରଣ ଯୁବକ ଫୁଲ ସିଂହର ରୋମାଞ୍ଚକର ପ୍ରେମକାହାଣୀ ଏଥିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ । ନୌଟଙ୍କୀର ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ିଥିବା ଫୁଲ ସିଂ ମାଲ୍ୟାଣୀର ସହାୟତାରେ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ, ପୁରୁଷବୁଦେ

Scanned with CamScanner

ପରି ପ୍ରାଚୀନ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଦେବତାଙ୍କର ବନ୍ଦନା, ସୂତ୍ରଧରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ପରେ ବିଷୟବସ୍ତୁର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ମଞ୍ଚକୁ ଆସି ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏହି ନାଟ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନ । ବିଭିନ୍ନ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ରାଗରାଗିଣୀ ଉପରେ ଆଧାରିତ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ପାର୍ସୀ ମିଶ୍ରିତ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାର ଗଦ୍ୟ ସଂଳାପ ଏହାକୁ ମନୋମୁଗ୍ଧକର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା ଏହାକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିପାରିଛି ।

ଦୋଦତ – କର୍ଣ୍ଣାଟକରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟ୍ୟଧାରା । ଖୋଲା ସ୍ଥାନରେ ଏକ ମୁକ୍ତ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଉପରେ ଚାନ୍ଦୁଆ ଟଣାଯାଇ ଏହାର ଅଭିନୟ କରାଯାଇଥାଏ । ବିଘ୍ନନାଶନ ଓ ବିଭିନ୍ନ ବାଧାବିଘ୍ନକୁ ସହଜରେ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗଣପତି ଏବଂ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପୂଜା ଆରାଧନା ପରେ ଦଳର ନେତା (ଭାଗବତ)ଙ୍କ ସ୍ତବ ଗାୟନ ଏବଂ ଜଣେ ଅଭିନେତାଙ୍କର ଏହି ଉତ୍ସବର କାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ପଚାରୁଥିବା ସମୟରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ହୁଏ । ତା'ପରେ ନାଟ୍ୟ ପାରମ୍ପରିକ ରୀତିରେ ଗଡ଼ିଚାଲେ । ମହାଭାରତର 'କିରାତ-ଅର୍ଜୁନ' କାହାଣୀପରି ଅର୍ଜୁନଙ୍କ କଠୋର ତପସ୍ୟା, କିରାତବେଶୀ ଶିବଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ, ଅମୂଲ୍ୟ ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ରଲାଭ ଆଦି ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ ଏବଂ ଅଭିନୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । ହାସ୍ୟରସର ଚଟୁଳ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ରସମୟ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ ।

ଭାଣ୍ଡଜସ୍ନ – କାଶ୍ମୀରର ଏହା ଅନ୍ୟତମ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଟ୍ୟ । 'ଜସ୍ନ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଉତ୍ସବ । ତେଣୁ ଭାଣ୍ଡଜସ୍ନର ଅର୍ଥ ହେବ : ଭାଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଉତ୍ସବ । ଏହାକୁ କାଶ୍ମୀର ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଭାଣ୍ଡପଥର' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଥାଏ । ନାଟ୍ୟତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ 'ଭାଣ୍ଡ' ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ 'ଭାଣ'ରୁ ଏବଂ 'ପଥର' ଶବ୍ଦଟି ସଂସ୍କୃତ 'ପାତ୍ର' ଶବ୍ଦରୁ ଆସିଛି ବୋଲି କହନ୍ତି । 'ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର'ରେ 'ଭାଣ' ହେଉଛି, ନାନାବସ୍ଥାନ୍ତରାତ୍ମକ କଳ୍ପିତ ଏକ ଧୂର୍ତ୍ତ ଚରିତ୍ର । ଏଥିରେ ଜଣେ ନିପୁଣ ଓ ପଣ୍ଡିତବିଟ ଆତ୍ମାନୁଭୂତ ଅଥବା ପରାନୁଭୂତ ବିଷୟକୁ 'ଆକାଶ ଭାଷିତ' କିମ୍ବା ସମ୍ବୋଧନ ରୀତିରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାଏ ।' (୫୬) ଏକ ସାମାଜିକ ବିଷୟକୁ ଆଧାରକରି ଏହା ଗତିଶୀଳ । ଗୋଟିଏ ଅଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସୀମିତ ରହିଥାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରି ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ପ୍ରଥମରୁ ହିଁ କରାଯାଇଥାଏ । ତା'ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ବାଦ୍ୟର ସୁମଧୁର ସ୍ୱରମୂର୍ଚ୍ଛନା । ଏହାର ତାଳେ ତାଳେ ପାଦପକାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଭିନେତାମାନେ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ମଞ୍ଚ ଉପରକୁ ଜଣଙ୍କ ପଛକୁ ଜଣେ ଧାଡ଼ିବାନ୍ଧି ପ୍ରବେଶ କରିଥାନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଏବଂ ଶେଷରେ ଅତ୍ୟାଚାରିତ ପ୍ରଜା ସମ୍ମିଳିତ ଭାବରେ ରାଜାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ରାଜଶକ୍ତିର ଶୋଚନୀୟ ପରାଜୟରେ

୫୬. ଓଡ଼ିଆ ଲୋକନାଟକ - ଡଃ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ । ପୃ - ୫୪ ।

ଏହାର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଥାଏ । ଏହି ଆନନ୍ଦିତ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଜୀବନ୍ତ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ସମ୍ମିଳିତ ନୃତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଭାଷା ସାଧାରଣତଃ ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ପାର୍ସୀ, ପଞ୍ଜାବୀ ଓ ହିନ୍ଦୀ । ପାତ୍ରାନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ ଏବଂ ଅଭିନୟର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ହୋଇଉଠିଥାଏ ।

ଏହାବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅଙ୍କିଆନାଟ, ଲୀଳା, ଯକ୍ଷଗଣ, ଭାଗବତ ମେଳା, ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା, ଯାତ୍ରା, ପ୍ରହସନ ପ୍ରଭୃତି ମୁଖ୍ୟ ନାଟ୍ୟଧାରାମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ।

ଉପସଂହାର – ଅତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ସେହି ସୁସମୃଦ୍ଧ ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା କିପରି ବିଶାଳ ଏବଂ ଲୋକପ୍ରିୟ ଥିଲା, ଆଜି ତାହା କେବଳ ଅନୁମାନସାପେକ୍ଷ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଐକ୍ୟ-ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ କରିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଭାବିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଆଧୁନିକ ସିନେମା, ଟି.ଭି. ଓ ଅପେରା ଜଗତ ଅତୀତର ଲୋକନାଟ୍ୟ ପରି ଜନମାନସ ଉପରେ ସେପରି ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଭାବ ପକାଇପାରୁ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଆଧୁନିକ ସିନେମା ବା ଅପେରା ନିଜର ସମାଜ-ବୃତ୍ତକୁ ଓହିରିଯାଇ ଏକ କଳ୍ପିତ ସଂସ୍କୃତି ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମନିମଜ୍ଜନ କରିଥିବାରୁ ଏପରି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ହୁଏତ ଏହା ସାମୟିକଭାବରେ ଲୋକଚିତ୍ତକୁ ଚମକେଇ ଦେଇପାରେ ବା ତା'ର କାଳ୍ପନିକ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋହରେ ମୋହିତ କରିପାରେ; ମାତ୍ର ତା'ର ଚିରନ୍ତନ ଆବେଦନ ବା ପ୍ରଭାବ କେବେ ସାଧାରଣ ଜନତା ଉପରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସୁଖର କଥା, ବର୍ତ୍ତମାନ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ଅତୀତର ସେହି ଲୋକନାଟ୍ୟର ଲୋକପ୍ରିୟତାକୁ ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜର ନାଟକମାନଙ୍କରେ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସୁଛନ୍ତି ଏବଂ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳ ମଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ବିସ୍ମୃତ ସେହି ଲୋକନାଟ୍ୟଧାରା ପୁଣି ଯେପରି ଏମାନଙ୍କ ହାତରେ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠୁଛି, ଏହା କମ୍ ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ । ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ, ବିଜୟ ମିଶ୍ର, ରତ୍ନାକର ଚଇନି, କାର୍ତ୍ତିକ ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ଆହୁରି ଅନେକ ନାଟ୍ୟକାର ସେହି ଲୋକନାଟ୍ୟଧାରାର ଆଧୁନିକ ସଂସ୍କରଣ କରି ତାକୁ ଯେପରି ଆଧୁନିକ ସମାଜମୁଖୀ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ବାସ୍ତବରେ ସେମାନେ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର । ଲୋକନାଟ୍ୟ ଲୋକଜୀବନ-ଧାରାର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ଏହାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଲୋକ-ଜୀବନକୁ କେବେ ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ଅତୀତ ହୋଇ ବି ଆମ ପାଖରେ ସେ ଚିର ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅଚଳ ହୋଇ ବି ଚଳଚଞ୍ଚଳ, ମୃତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଚିରଜୀବନ୍ତ ।

Scanned with CamScanner